

Ent. 1014 m

Verf.: E. Waissenberg

<36606756480019

<36606756480019

Bayer. Staatsbibliothek

FLORUS GERMANICUS,

Sive

77:00

EVERHARDI WASSENBERGII
Embricensis,

COMMENTARIORUM
DE BELLO,

Inter invictissimos Imperatores

FERDINANDOS II. & III.

Et eorum hostes,

Praesertim

FREDERICVM PALATINVM,
GABRIELEM BETHLENVM,
ET DANIAE, SVECIAE, FRANCIAE
REGES

G E S T O,

LIBER SINGULARIS,

Ad Annum 1641. absolutus & continuatus.

Cum Indicibus locupletissimis.

HAMBURGI,

Apud BERNARDVM BALDVINVM.

M D C XLI.

2/2.

FLORUS GERMANICUS
FERNARDI WASSERBACHII
COMMENTARIORVM
DE BELLO
Inter Imperatores
LEONARDOS I. & II.
Electores Palatini

Bayrische
Staatsbibliothek
München

FRIEDRICH
CASARIUS
ET DANIEL
G. E. S. T. O.
LIBER SINGULARIS
Ad Annum 1641. absolutus & completus
Cuiuslibet Imperatoris

HAMBURG
Apud BERNARDUM RADIVIVUM

47/22249

*Illustrissimo & Reverendissimo
Principi ac Domino,*

DN. FRANCISCO

HATZFELDIO,

*Bambergensi & Herbipolensi
Episcopo,*

S. R. I. PRINCIPI,
FRANCIÆ ORIENTALIS
Duci. &c.

Domino & Principi meo Cle-
mentissimo.

Illustrissime Dux

Alexander Magnus,
terrarum orbe victo-
riis parto, moriens in-
terrogatus, cui vastissimum hoc
Imperii corpus post ultima fa-
ta, relinqueret; non felicissi-
mo, non ditissimo, sed *dignis-
simo* generosè dixit, annulum-
que non Aridæo fratri, sed Per-

Epistola Dedicatoria.

dicæ tradidit: quid optimo
cuique faciendum, verbo si-
mul & exemplo, posteritati
consignans. Quur itaque ego
cuncter? Invictissimorum Fer-
dinandorum gesta parturiebam,
cui tertium hunc optimumque
ingenii mei foetum, Alexandro
instruente, relinquerem, ab ip-
so conceptionis initio, nun-
quam dubitavi: ille enim ante
annorum millia dignissimo di-
xit, & Illustrissimum Ducem
quasi digito demonstravit. Hoc
audacter ego, non meo judi-
cio, sed Germaniæ totius sensu:
cujus nobilissimæ Regiones,
Bamberga & Herbipolis, ut fe-
lices essent, ultro sibi Illustrissi-
mum Ducem, Reverendissi-
mum præsulem præposuerunt.
Invictissimus Imperator Ferdi-
nandus Secundus Franconiâ in-
vestivit,

Epistola Dedicatoria.

vestivit, aliasque ditiones ad-
junxit. Et quid mirum? cui vir-
tutum nihil deerat, nihil quod
ad dignitatem facere videretur,
deesse oportebat. Hic multa e-
go dicerem, sed quid tu Waf-
senbergi? Ignosces magne Dux,
& pati paululum inter data
cœlotenus munera, (quæ mo-
destia abscondere nititur, & ip-
sa tamen se produnt,) caute
versari. Quorum, quod pri-
mum mirer, ipse nescio. Elo-
quentiam? in splendidissima,
pro Imperio, legatione tua,
Christianissimus Ludovicus
Rex, ut audivit, laudavit: Hu-
manitatem? tota Colonia ob-
stupuit, & cum dubitaret, esse
cum gravitate facilitatem pos-
se, experta credidit. Pruden-
tiam? hic vero nescio quid di-
cam. Quid enim istud est, ita vi-

Epistola Dedicatoria.

vere in summo fastigio posse,
ut nemo invideat? inter supe-
riores, ut nemo contemnat? in-
ter æquales, ut omnes ament?
& ita (quod Divinæ dixerim
particulam auræ) administrare
provincias, ut in cujusque sub-
ditorum sinu tuto dormire li-
ceat? Et hoc quidem, Saxone,
(Principum quodam conven-
tu,) jactante metalla, Palatino
fruges, Eberhardo Wirtenber-
gensi subditorum benevolen-
tiam, omnibus prælatum fuit.
De te Illustrissime Dux, mirum
non est: post acerbissimas enim
calamitates, tuos brevi tempo-
re subditos felicissimos fecisti.
Frumenta non habebant, pro-
curasti. Nummi deerant, mu-
tuos dedisti. Egebant jumentis,
bobus, & aratris, ex intactis
bello Provinciis adduci co-
piosè

Epistola Dedicatoria.

piosè jussisti ; ut merito, cum
Franconiam feceris felicitate
renasci, sibi que reddi, Pater
Patriæ dici mereare, tuamque,
Illustrissime FRANCISCÆ,
verè stabiliterque, Franconiam
esse. Illius enim magnitudo sta-
bilis fundataque est, quem omnes
tam supra se esse, quam pro se
sciunt; cujus curam excubare pro
salute singulorum atque universo-
rum quotidie experiuntur: quo pro-
cedente, non, tanquam malum a-
liquod aut noxium animal è cubili
prosiliret, diffugiunt, sed tanquam
ad clarum ac beneficum sidus cer-
tatim advolant, objicere se pro
illo mucronibus insidiantium para-
tissimi, & substernere corpora sua,
si per stragem illi humanam iter
ad salutem struendum sit. Som-
num ejus nocturnis excubiis mu-
niunt. Latera objecti circumfusi-

*Seneca
lib. 1. de
Clem.*

Epistola Dedicatoria.

que defendunt. Incurrentibus periculis se opponunt. Hoc verè, Illustrissime Dux, hoc verè de te Romanus Philosophus: adeoque ut, subditos tuos aspiciens, sine exceptione dicere possis:

Hic murus abhæneus esto.

Non indignaberis itaque, si unus ego faciam quod passim omnes. Si amem quod debeo: si laudem quod cogor: si muusculo, si Commentariis meis prosequar, quod (licet tenuitatis meæ conscius) audacter volo: Non quia ego dignus, aut dignum aliquid dignitate tua adfero; sed quia, Illustrissime Dux, Pandora quædam virtutum, dignissimus es: cui, quod optimum parturimus, Alexander consecrari voluit.

Minor

Epistola Dedicatoria.

Minor ego sum qui maximo
Regum non obediam. Itaque,
quia ille dixit, ego facio.

*Illustrissima & Reverendissima
Vestra Celsitudinis humilli-
mus Cliens*

**EVERHARDUS
WASSENBERGIVS
Embricensis.**

Clariss-

Clarissimo Viro ac Domino,
D^N. EVERHARDO
WASSENBERGIO,
Embricensi.

F*ELICES FERNANDI ambo vi-*
etricibus armis,
Imperio parto tot grandibus usque
triumphis;
At magis felices, quod Vassenber-
gius illa,
Æterno calamo, commendes poste-
ritati.
Grandia, grandiloquus, Romano
prælegis ore,
Et Maiestates æquas gravitate lo-
quendi:
Scilicet, in magnis rebus, ne degener
Author,
Vilius Imperio quicquam sceptroque
loquaris.

Cornelius Canterus, Amste-
lo-Batavus, S. T. L. & In-
signis Collegiatae Eccle-
siæ S. Cuniberti Cano-
nicus.

Cla-

*Clarissimo, Virtute & Doctrina
Ornatissimo Viro,*

EVERHARDO WASSENBERGIO,
Amico atque commensali suo
pergrato, sic congratulatur.

P*hilosophus nuper scenam, post
Carmina vates,
Historicus formas modo fortis Cæ-
saris acta,
Scena docet, blandis recreant Epi-
grammata verbis,
Asterit ad famam tandem nil Casare
majus.*

*Iohann von Haxthausen, Eques
Paderbornensis, Titen-und
Dedingshausen.*

De Scriptis Clarissimi Doctissimiq; viri

EVERHARDI WASSENBERGII
Embricensis.

N*on est invidas quod nunc Germa-
nia Belgis,
Lipsi atque Erici famâ turgentibus: eja
Inspice, dispeream, nisi Wassenbergius
horum
Æmulus, auditor, jam secum transferat
artes.*

Georgius Lipperus, Darentriensis.

P R Æ-

PRÆFATIO.

HÆresis & ambitio, ut ab Ecclesia & ratione dissidere faciunt, ita & à legibus, & legitimo Principe: pari enim passu ambulant, omni sublimiori semper infesta. Ingenue hujus scriptionis veritas, nisi omni historiarum volumine eluceret, unius Ferdinandi Secundi per totam vitam experientia demonstraret: vita enim ipsius didicit, quæ omne ævum, seramque posteritatem doceat. Quam cum omnium oculis, pro tenuitate nostra, subjicere proposuerimus, faciam, cum Lucio Floro, quod pictores solent, qui orbem terrarum complexuri, in brevi tabella totam ejus imaginem pingunt: eget enim, & rerum varietas, & multitudo quodam compendio. Ceterum nihil omissuri quod memorabile, nihil scripturi nisi necessarium. Itaque, ne à proposito nostro abeamus, altius oportet originem, motuumque primorum causas investigemus, invictissimorumque Ferdinandorum cum innocentia, gloriam, devictis semper hostibus, ostendamus.

I
E V E R H. V V A S S E N B E R G I E

Embriensis.

COMMENTARIORUM

DE BELLO,

Inter invictissimos Imperatores

F E R D I N A N D O S II. & III.

& eorum hostes,

Praesertim

F R E D E R I C U M P A L A T I N U M,

G A B R I E L E M B E T H L E N U M,

ET D A N I A E, S V E C I A E, F R A N C I A E,

R E G E S

G E S T O,

P A R S P R I M A.

Introductio ad

B E L L U M B O H E M I C U M.

CAlvini dogma gliscebatur,
& è Gebennensi lacu
exortæ nebulæ, non per *Princi-*
Galliam modo, sed Ger- *pes Ger-*
maniam quoque diffusæ, nonnullo- *mania*
rum Principum oculos mentesque sunt
ad eò obscuraverant, ut quasi vene- *baretici,*

A

ficio

2 *Introductio ab bellum Bohem.*

ficio quodam transformati veterum Sarmatarum instar, pacem non agnoscerent. Hic nempe illius hæresis genius est, ut quorum animos intus turbaverit, eorum, ad turbandas extra provincias, jugi semper utatur ministerio. Itaque cum templa prius & ecclesiastica bona occupassent, præsulatus deglutissent, non suæ terræ limitibus contenti, vicinos quoque Episcopatus invasere. Tum, quæ merebantur, timere incipiebant: sed Catholici, publicæ pacis gratiâ, multa indulgebant. Tamen hæreticos diffidentia subiit, ne, quæ rapuerant, reddere paulatim cogerentur.

Conspirant in Catholicos.

Itaque, malo facinori, pessimum addiderunt, & Catholicos, tota exstirpare Germania constituere. Et hæc quibus authoribus? quibus capitibus? Frederico Electore Palatino Rheni, Christiano Anhaltino Principe, & Ioachimo Ernesto Brandenburgico, cognomento Anspacensi.

Sed nondum ea vires eaque audacia, ut in apertum erumperent. Sollicitati ergo vicini Principes, & præ-

Introducō ad bellum Bobem. 3

præter opinionem successit ex voto. Alios avaritiâ, alios metus iudiciorum, alios etiam egestas traxit. Accesserunt itaque cum aliis magno numero proceribus, Mauritius Hassiæ Landgravius, Iohanes Fredericus Wirtenbergiæ Dux, & Georgius Fredericus Marchio Durlacensis.

*Multi
ad con-
spirationem ac-
cedunt
Principes.*

Sed quoniam non leve momentum, ad rem benè gerendam videbatur, urbes imperiales, per omnes Imperii provincias variè sparsas, conspirationi adjungere: multorum Senatorum emptia proditio est: quarundam autem casu est facta accessio.

Imperator, justis legitimisque de causis, fulmen imperiale, in civitatem Donavvertensem, contorserat: in causa erant, læsæ leges, & in multis violata religio, & in sæculares usus, versa ecclesiastica bona. Pugnabit hoc primarias imperii urbes, Argentoratum, Ulmam, Noribergam, eidem omnino culpæ obnoxias, quæ deinde, suo exemplo, VVormatiam, Spiram, VVeissenburgum ad Rhenum, Landaviam,

*Et urbes
Imperi-
ales.*

4 *Introductio ad bellum Bohem.*

Nordlingam, Halam Swevorum, Heilbrunnam, Memmingam, Campidonam, Rotenburgum, Sveinfortum, VVintshemium, & VVeisfenburgum Noricum, eodem secum malo involverunt.

*Electo-
Saxo
frustræ
tentatur.*

Invitatus etiam Elector Saxo, ob oculos positâ paritate causæ: Misnensem enim, Merseburgensem, & Naumburgensem Episcopatus, à majoribus suis occupatos. Sed prudenter ille sprevit homines, Tiresia cæciores: nec tam privatim, quam publicè in Comitibus, conspirationem detestatus, fidus Imperatori suo stetit.

*Occasio-
nem
querunt
bellandi
in Cæsarem.*

Illi autem, animis jam armisque paratis, unam bellandi occasionem præstolabantur, & hæc per diffidium Rudolphi Imperatoris & Matthiæ fratrum, offerre se videbatur. Cum illi enim in apertum quasi bellum erupissent, Anhaltinus, cum Camerario suo, Pragæ, apud Rudolphum Cæsarem, communium gravaminum prætextu, inoperto capite, multis verborum spiculis grassabatur, & insolentius, per literas Hallâ missas, in minas erupit,

Introductio ad bellum Bohem. 5

erupit, sed tantum in minas: aliter enim tunc visum superis, pravoque conatui occasionem, in multos adhuc annos, subduxere.

Magnis interim ignibus conspiratio coquebatur; donec tandem, *Per Bohemos* per Bohemorum rebellionem, in *apertum bellum ebullit, & per accipi-* totam deinde conspersa Germaniam, totam adussit. *unt.*

BELLVM BOHEMICVM.

Bohemi olim, per Iohannem Bohemum, & Hieronymum Pragensem, in Hæresin nefandā tracti, *ex quo hæretica* cum eā turbas ilicò discordiasque *semper* sumpserunt: cum enim hæresis ipsa, *tumultuosi.* rebellio quædam in ecclesiam legitimamque matrem sit, rebellionem in legitimos Principes jugiter secum vehit. Itaque ab ipsis suis incunabulis, sub famoso suo Zisca & Podiebrachio, publicæ pacis turbatores, nunquam ad pristinæ concordie integritatem reversi sunt: sed subin-

de, ut malè extincta incendia, ignem flammâsquè ostendêre. Donec tandem miserrimè tota Bohemia conflagraret, & universam simul Europam fœdè accenderet.

Anno Hussitæ ergo Brunaviæ, sine con-
1616. sensu Reverendissimi Abbatis, legi-
Templū timi civitatis suæ Domini, ecclesi-
sine con- am, & in ecclesiastico quidem solo
sensu Ab- moliebantur. Displicuit, ut par erat,
batis, le- Præsuli subditorum temeritas, &
gitimi Matthiæ Imperatori, primum tum
Domini temporis, Bohemici regni regimen,
sui, Bru- auspicanti, de insolentia quereba-
naviæ tur. Imperator Brunavienses cita-
moliun- vit, interim adificationem inhibens,
tur. usque dum causa decideretur. Illi
 suum Regem ne vel responso di-
Impera- gnati, religionis suæ defensoribus
torem rem omnem aperuêre, & quoniam
prohi- favere videbantur, quasi juberent,
bentem multò vehementius operi incubue-
contem- runt.
nunt.

Erat quidem Abbati animus jus suum prosequi: sed quoniam Imperator, imperii negotiis distentus, extra Bohemiam agebat, ferre patienter injuriam debuit, usque reverteretur. Quod non, nisi Anno

1616. accidit, & tum Matthias Imperator, res Bohemici regni curans, paulatim, quoniam prole carebat, de successore cogitare cœpit, & publica in sequentem annum regni comitia, tribus ordinibus comparere jussis, indixit. Obedienter illud à Bohemis factum: & Matthia Cæsare, totius Austriacæ domus, ipsiusque Alberti Belgarum Principis consensu, Ferdinandum Archiducem Austriæ, in filium adoptante, eum regni hæredem legitimumquæ successorē nominavit, & coronari petiit. Nullus erat qui resisteret, & ab universis regni ordinibus, in publicis comitiis, in regem susceptus, solita solemnitate receptoque more omnium applausu, in Regem coronatus fuit.

*Ferdinandus
secundus
Rex Bohemiae:
Anno
1617.
29. Jun.*

His expeditis, maximi momenti, negotiis, Præsulis Brunaviensis querelæ rursus audiebantur. Et de subquamvis Imperatori, inobedientiam Brunaviensium castigandi, causa non deesset, publicæ tamen pacis ergò, literas majestatis (sic appellant, quibus utriusque religionis compositio & indulta continentur)

*Abbas
iterum
de subditis suis
conqueritur.*

8 *Bellum Bohemicum.*

ipfos Hussitas inspicere jussit, ut, quoniam odiosè catholicos audiebant, à multis judicarentur. Sed æquè surdo canitur atque hæretico. Quamvis ipsi, *solis statibus regni, nullis subditis, ecclesias edificare licitum esse*, legerent, non tamen quieverunt, & claves ecclesiæ tradere jussi, in faciem restitère. Tum authores pertinaciæ carceribus mācipati, ecclesiā funditus dirutā.

*Tem-
plum
destrui-
tur. Bo-
hemi
conju-
rant.*

Hoc cum in absentia Imperatoris, tamen ipsius jussu fieret, non amplius, ut alias, murmur, sed tumultus, & privatis in conventiculis conjuratio.

Malè hoc habebat Matthiam Cæsarem, sed ipsum, quò minus in regnum proficisceretur, debilitas, quò minus Ferdinandum mitteret, ejus in Hungariæ Regem electio, proclamatio, & mox, ubi Matthias Imperator conualuisset, futura coronatio impediebat. Tamen Cæsar literas ad Guilielmum Slavatam

*Cæsare-
os ad pa-
cem hor-
tatur.*

Camera Bohemicæ Præsidentem, Laurentium Batziram Regni Marescallum, & Philippum Fabricium Secretarium misit: quibus, facinus reprehenden-

præhenderent, jussit, conventicula prohiberent, & si quid esset quod minus placeret, sibi quererentur; indicarent: mox enim in Bohemiam venturum.

Faciunt illi, Cæsaris nomine, quod erat imperatum: sed nullatenus Hussitæ placati, in furias exarserunt, & sub Principe suo Matthia Comite Turriano, purioris Calvinismi Sectatore, globo facto, arcem Pragensensem, armamentarium, curiamque regiam occupant, inque conclave (quod Cancellariam vocant) tutissimum alias alium, irrumpentes, tres illos supra nominatos, è fenestris, altitudine amplius quadragiuta cubitorum, crudeliter deturbant, conscriptoque milite, regiis abdicatis officiariis, à subditis juramentum fidelitatis accipiunt, publica ergastula solvunt, captivosque dimittunt. Et licet sæpissimè, ut resipiscerent, à Cæsare monerentur, quotidie tamen in pejus proficiebant.

*Cæsaris consilia-
rios è fenestris-
deturbant.*

*A. 1618.
23. Maii.*

Moritur interim, nullâ relicta prole, Matthias Imperator Succedit, legitimâ, Francofurti, Septem-

as Imperator

A 5

viro-

TO *Bellum Bohemicum.*

moritur. virorum electione, Ferdinandus,
A. 1619. ejus nominis secundus, Romano-
20. Mar. rum Imperator semper Augustus.

Succedit Non movit, summa hæc, Bohe-
Ferdi- mos, sui Regis dignitas: minus pa-
nandus. cificæ ipsius litteræ. Sed, veluti illo
28. Aug. fulgore, hac benignitate irritati,
Bohemi Regem suum Ferdinandum, in pu-
Ferdi- blicis regni comitiis, publicè susce-
nandum ptum, publicè coronatum, defun-
abdicat. cto Matthiâ, abdicant, summo sce-
 lere per summum nefas.

Causas
divul-
gant
quare.

Ut maximum hoc rebellionis cri-
 men, ne crimen quoque videretur,
 quandam defensionis larvam in-
 duerunt, legitimum Regem nullum
 agnoscentes. Unum Ferdinandum,
 qui venditare se posset, tyrannum,
 non Regem esse; utpote non libe-
 rè electum, sed violenter intrusum,
 cum apud Bohemos, jus electionis
 liberæ, semper viguerit. Atque hoc
 Georgii Podiebrachii exemplo sa-
 tis superque confirmari. Culpata
 item comitiorum regni integri-
 tas.

Dilun-
tur.

Hæc pluribus libellis vulgaban-
 tur, sed à prudentioribus omnibus
 ridebantur; utpote qui scirent Re-
 gnum

gnum Bohemiæ, à primis usque initiis, non electivum, sed jure sanguinis, hæreditarium fuisse. Unumque illum Georgium Podiebrachium Hussitam, per tumultum intrusum, quem hinc nec Silesii, nec Moravi unquam pro Rege agnovissent.

Sed hæc conjurati, etsi videre poterant, videre nolebant. Itaq; sacrilegè, alium sibi Regem, totâ Germaniâ quærunt. A Saxone Bava-
roque contempti, à Frederico Palatino (uxore ejus Elisabetha, ex regio sanguine, regios Spiritus dudum gerente) ut Reginâ Rex frueretur, gratis amplexibus suscepti, in Bohemiam properatum est, & quem illegitimè conjurati elegerant, illegitimè, per summum nefas, coronarunt.

Fredericum Palatinum coronât. 4. Nov.

Mox confœderati illi, suprâ in introductione mea tacti, Principes, in omnem occasionem excubantes, conspirationum suarum hucusque fluctibus immergi, summam illam rerum tempestatem sentientes, in exitium Imperatoris emerferunt.

Conjurati Imperii.

Canebat illis Christianus Princeps Anhaltinus, & Syrenem illam cæ-

Principes illi

assistūt. teri audiebant, & sequebantur.

Qui pro Palatino. Itaque ad arma pari alacritate festinatum est, & in partes tracta tota propemodum Europa. Pro Palatino stabant Bohemi, Moravi, Silesii, Lusatii, Austriaci superiores, ac demum Hungari. Stabant, supra tacti, principes. Anhaltinus fax omnium. Johannes Fredericus Dux VVirtembergæ, Mauritius Landgravius Hassiæ, Joachimus Ernestus Marchio Anspacensis, & Georgius Fredericus Marchio Durlacensis. Stabant, cum plerisque civitatibus imperialibus. Scoti, Brittanni, Batavi: sollicitati Turcæ & Tartari.

Qui pro Ferdinando.

Nec defuere sui, Ferdinando Imperatori fautores. Magno in primis Reipublicæ Christianæ bono, in fide Cæsari & imperio debita, persistere Saxo & Bavarus: adfuere, tam religione, quam cognatione tracti, Hispaniæ & Poloniæ Reges, cum Cosmo magno Etruriæ Duce, Albertus Serenissimus Belgarum Princeps. Et cum, non tam Cæsaris quam Ecclesiæ res ageretur, cum Electoribus ecclesiasticis adfuit Romanus Pontifex.

Illinc

Illinc belli Duce Anhaltino , am- *Bellu*
 plius vingiti quinque millibus , res *Duces*
 gerebatur : hinc Maximilianus Ba- *Et Vires*
 varus , rebus postea strenuè gestis *uriusqz*
 clarissimus , & cum Johanne Tzer- *partis.*
 clasio Tillio , Carolus Longevallius
 Comes Buquojus (quem unum ,
 rebus omninò nutantibus , quasi
 Xantippum , Albertus Belgarum
 Princeps Ferdinando secundo pa-
 trueli suo submiserat) egregii Belli
 Duces , pari propemodùm numero
 præliabantur.

At initia , Palatino Bohemisque *Initia*
 rebellibus , prosperiora fuere : Plera- *prosperi-*
 que enim aut ultrò in arbitrium ve- *ora Bo-*
 nêre , aut violenter expugnata sunt *hemis.*
 oppida. Omnium miserrime muti-
 lata Pilsna , Ernesti Mansfeldii cru- *Vien-*
 delitate famosa. Ipsa tandem Au- *nam ob-*
 striæ , totiusque Romani Imperii *sident.]*
 sedes , à Matthia Comite Turriano ,
 Vienna obseffa est. Sed in summo
 nunc erat ac præcipitio Palatina fe-
 licitas : momento enim circumacta
 fortuna est.

Primum victoriarum auspiciu , *Sub*
 ab Ernesto Mansfeldio sumptum , *Mans-*
 quem Buquojus , ad Nadlitiam in *feldio*
 Bohe-

*cadun-
tur.*

*Vienna
obsidio-
nem sol-
vunt.*

*Ad Lon-
gelosam
cadun-
tur.*

Bohemiâ, nactus, subsidiarias Ho-
henloi cohortes frustra imploran-
tem, acri certamine profligatur, &
illo prælio, in illo regno Viennæ
obsidionem soluit. Ab Austriæ e-
nim primariâ & imperiali sede, ad
Regiam Bohemiæ urbem, Pragam
defendendam Turrius revocabatur.

Altera ad Longelosam, Bellonæ
procella desævit. Aberat tunc, Pra-
gæ negotiis impeditus, ipse Mans-
feldius: à Buquojo ergo in insidias
tractus ejus exercitus, submotisque
equitû turmis, peditatus deletus est.

Levioribus deinde quibusdam
Austriacorum secundis velitationi-
bus adeò res Cæsaris promoteban-
tur, ut de obsidenda Praga delibe-
raretur. Et factum erat, nisi ocius
Christianus Princeps Anhaltinus ad
Egenburgum, Bohemicisq; Mora-
vicisque copiis, transitus omnes in-
terclusisset, officiariis & militibus
Pragæ oberrantibus, in castris, vi-
ginti quatuor horarum spacio, com-
parere sub ingenti pœna jussis.

*Ad Sit-
sendor-
fensem*

Tertia Bohemorum clades Sit-
sendorfensem Vicum nobilitavit, &
hæc equestris pugna fuit: peditatus
enim

enim Bohemicus, prætextu cessantis *Vicum*
stipendii, detrectabat imperium. *cadun-*
Igitur Buquojo iterum Duce fusus *tur.*
equitatus, & cladem hanc, ipse ad-
versarum partium Dux Marefcallus
Baro Felsius suo, & sexaginta am-
plius nobilium præfectorum san-
guine consignavit. Sed nec incruen-
ta Anstriacis victoria fuit. Flaminius
equitum Magister occisus est, Har-
deccius lethaliter vulneratus, &
ipse Buquoi equus generosissimum
victoremque dominum non excuf-
sit, sed tuto deposuit.

Inde conjuncti duo exercitus, duo *Buquo-*
magni Duces, Buquojus & Bava- *jus &*
rus: ille Bohemicis, hic Austriacis *Bavarus*
victoriis clarus. Non alibi tam gra- *conjun-*
tus belli Ducum conventus: hære- *guntur.*
bat in mutuis alter alterius ample-
xibus, quum amborum corda reli-
gio, causa, & intentio dudum unâ
colligasset.

Inde in exitium hostium divulsi, *Oppida*
in singula, singuli, oppida conver- *expu-*
tebantur. Budna prudenter ac tem- *gnant.*
pestivè Bavaro se submitit. Brago-
dizio vim experiri placuit: Vi ex-
pertum est, & crudelius in pertina-
omnib; ciores

ciores à Buquoio sævitum. Pisceca, multo milite ferox, insolentius agebat. Coadunati ergò exercitus unum urgebant oppidum, quod, dum superbos seriùs ponit animos, ab indignabundo milite, per omnia compita, miserabili strage fœdatur, & in crucem acti periuri nobiles. Claudere portas nulla, post Piscecam, civitas ausa fuit, sed obuiæ omnes, arbitrio se sui Regis permiserunt.

Cæterum, circa oppida distineri, minus proficuum ampliùs videbatur. Placuit belli aleam prælio experiri, & si cederet, Palatinum ipsum Pragâ exigere. Patuit Bohemis consilium, nec ad repugnandum animus defuit, nec mox si placuisset occasio, siquidem ad Raconitzam in mutuum accesserunt alteri alterorum spectum, desertâque sylvâ Bohemi ad oppidum castra communiverunt, certatumque diebus aliquot, aut eminùs tormentis, aut cominùs velilationibus: in quarum unâ, suis accurrens Buquoius, strictim vulneratus est.

Buquo-

Adveniunt interim, à Reverendissimo

diffimo Herbipolensi ac Bamber-
genſi Epifcopo Iohanne Godefri-
do, ſubmiſſæ copię. Inſtructiſſimus
oſto millium erat exercitus, impo-
ſterum Auſtriacarum legionum nu-
cleus. Proprium Franconiæ Ducum
eſt, Eccleſiæ & imperatori aſſiſtere:
huius ſpeciale etiam lemma: *una*
manu gladium, alterâ breviarium.

Ejus itaque ſubſidio firmati, cum
præliandi copiam Bohemus non
faceret, totis viribus in Pragam
convertebantur. Hoc ſentiens An-
haltinus, mira ſtatim velocitate,
occupatis viarum compendiis, præ-
venit Auſtriacos. Tandemque ad
fatalem, ultimi certaminis, metam,
Montem album perventum eſt.
Hinc Bohemi, vallum fodere, caſtra
communire, tormenta diſponere
alacres, & brevia quædam, mali
imminentis, ſolatia meditari.

Aderant mox Cæſariani, cum ab
iſdem, præcedenti nocte, Gauche-
rio Duce, in Hungaros proſperè
fuſſet pugnatum, trecentiſque tru-
cidatis mille equi abducti. Sed &
duellum fuit inter illos, cum ſingu-
lari certamine Baro Peterſemius,
Primario.

Primario Hungarorum Duce interfecto, spolia detraxit. Hæc arrha totius victoriæ fuit, territis adeò Hungaris; ut, cum totis viribus dimicaretur quasi ad tubæ sonitum fugerent.

Eluxerat jam destinata prælio dies, & in ejus pugnæ casum instruebantur acies, in qua victoriæ præmium, futurum erat Romanum Imperium.

*Omina
Victoria*

Nunquam, imminentis victoriæ, manifestiora omnia: nam & cuspis vexilli legionarii Guilielmi Verdu-gi, aliquamdiu igneâ luce effulserat, atque hinc in prima acie præliatum fuit: & rectè in diem, quo per orbem terrarum euangelium legebatur. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*, prælium incidit. Dominicus deinde quidam pater Carmelita, vitæ morumque integritate clarus, certam cœlotenus victoriam pollicebatur.

A. 1620. Hinc nunquam acrior, neque
8. Nove. alacrior, exercitus Cæsaris: ut, quum Bohemî armis, viris, tormentis, & opportunitate loci, in subiectos è superioribus jugis quasi è cœlo

cœlo interrigenas fulgura, tonitrua, globorumquè grandines jacularentur, firmati ipsi æquitate causæ, omni violentiâ potiore, transgredierentur quæ superiora videbantur, & super omnia eminentem fastum, pedibus tandem in profundam ignominiam conculcarent.

Primo, nec toto quidem, impetu *Prælium*
fusa Hungarorum novem millia, *ad Præ-*
multa ipsorum parte, ab insequen- *gam.*
tibus Polonis deleta. Hanc fugientium Hungarorum stragem plurimarum cohortium ruina comitata est. Pertinacius sese Anhaltinus, Hollachius, & Turrensis, cum suis legionibus tuebantur: Cesserunt tamen ad extremum, & terrore latius dato, reliqua strages quasi una manu facta est.

Felicè utcumquè in malis Frede- *Frederi-*
ricum Palatinum diceret, si eadem *cus Pa-*
ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna *latinus*
traxisset: Sed ille, ne hostem quidem *Pragâ*
ausus aspicere, absens in Regia ur- *fugit.*
be, infelicissimæ rei nuntium tremefactus audivit; ut, vix octo horarum impetratis induciis, Pragâ pulsus, Vratislaviam, relicto diademate,

mate, cum uxore, fratre, libris, aliisque quibusdam proceribus, per Silesiam rhedâ fugeret, ut cū maiore dedecore, multis annis superstes cladi suæ, viveret, ut multis Principibus, adeoque socero suo gravis, à Britannia æquè ac Palatinatu exclusus, per Provincias exul errarer, & suo tandem ipsius mœrore consumeretur.

*Capti-
vorū &
Cæforū
numerus* Capti eo prælio, Principis Anhaltini primogenitus, Dux quidam Saxoniae Vinariensis: Rhenensis insuper, Schlickensis, & Stirumensis, comites. Decem tormenta maiora, cum centum, plus minus, militari-
*Papen-
heimius
inter
mortuos
jacet.* bus signis, in manus venerunt. Cæforum & submersorum numerum si æstimes, decem millia excessere. Non alia vero, tam in cruenta victoria, usi Austriaci: vix ducenti cecidēre. Inter vulneratos autem Gothefridus Henricus Comes Papenheimius, mirè mutilatus, quem, quis esset, interrogatum, vix nomen suum potentem dicere, elevarunt, & curatis tamen vulneribus superuixit. Et hic est ille Papenheimius, qui in ruinam Suecorum & Hassiæ, de cadaveribus

daveribus quasi resurrexit. Hæc vi- *Bohe-*
ctoria titubans imperium firmavit, *mia su-*
Pragam subdidit, & sequuta Pra- *bigitur,*
gam tota Bohemia.

BELLUM AU-
striacum Primum.

B Ohemici belli contagio supe-
riores traxit Austriacos: à Fer- *Austri-*
dinando enim Imperatore, animo *aci re-*
& religione disjunctis, cum sui fi- *bellant.*
milibus, hæreticis & rebellibus Bo-
hemis, de confœderatione facilè
convenit. Abdicati etiam magi-
stratus, & de suo corpore & religio-
ne suffecti. Insuper Serenissimi Bel-
garum Principis Alberti Austriaci
hæreditario legitimoque Dominio
rebellio tegebatur. Hunc se hære-
dem & Dominum, non Ferdinan-
dum agnoscere.

Imperator è contra jure donatio- *Ferdi-*
nis, legitimum se Dominum de- *nandus*
monstrare, & plenariam ab eodem *eos ad*
Alberto juris cessionem, penes se *pacem*
esse, venirent, & renunciato periuro *horta-*
fœderi, *tur.*

fœderi, juramentum fidelitatis præstarent.

Imperatorem contemnunt.

Eorum insolentia.

Bavarus in Austriâ.

Illam subigit.

Anno.

1620.

4. Aug.

Illi contempto Cæsare, rebellionis sceleri, licentiæ scelus addiderunt. Ernestum Ludovicum Ducem Saxo Lavenburgicum, prono Danubio, ad operam suam Imperatori offerendam, navigantium quatuor

à Linztio milliaribus excensione factâ, ad Aschaviam Vicum, infruniti rustici insolentet trucidant: & causa omnino detestanda: scilicet,

latarentur modo, hospites mox alios accepturos, Ducem dixisse, à viliori vulgo tanti viri capite plectebatur.

Hanc extremam audaciam non diutiùs tulit Imperator: sed hæreseos, rebellionis, contumaciæ, licentiæq; damnatos, Maximiliano Bavaro debellandos tradidit. Ille mox Austriam superiorem ingressus, adscitæ Vesaniæ rebelles, supremum admonuit. Dum armatus contemnitur, fusis rejectisque primum Lymphatis (quæ cæsis sylvis, vias intersepserant) rusticorum turmis, primarias aliquot arces expugnavit. Mox Lintzium, rebellantium asylum, ingressus, universam, qua

cis

cis Anasum est, Austriam, Domino suo Cæsari vendicavit.

Et sequuta ingens statim rerum mutatio: impio fœderi renunciatum est: præstitum Imperatori fidelitatis juramentum: restituti in integrum Catholici magistratus: & postmodum præcipui carceribus, bonis fisco addictis, mancipati turbatores. Denique hoc bellum ante finitum fuit, quàm ad Pragam dimicaretur.

Authores res rebellionis puniuntur.

BELLVM LVSATICVM.

Lusatiam eadem, quæ Bohemiam, ruina inuoluit: erat enim, ut legitimo jure Regno, ita & iniquo & impio fœdere copulata. Hæc, Iohanne Georgio Electore Saxónico, placuit debellari. Ille vicinam provinciam, potius legibus pacis, quam sanguine volens subjugare, injunctam ab Imperatore commissionem aperuit, Budissini conventum indixit, ut obedirent amicè monuit.

Lusatia cum Bohemis rebellavit.

Saxo eam ad pacem disponit.

Et peractum erat sine sanguine bellum,

Iagern-

dorsius bellum, nisi Marchio Jagerndor-
negoti- fus, Sex armatorum millibus, su-
um dis- peratis subitò mœnibus, constitu-
sipat, tos in armis cives dissipasset, & in-
Anno choatam cordium unitatem gladio
1620. divisisset. Ille Saxonis & Imperato-
7. Sept. ris legatos, cum Præsede provinciali
 congregatos Lusatiae ordines, ca-
 ptivos abduxit: Urbem nongento-
 rum militum præsidio firmavit, &
 novum à subditis juramentum fide-
 litatis extorsit.

Saxo Ubi ergo de pace non convenit,
Budissi- signa cecinêre, & primum belli præ-
num ex- mium, ipsum illud Budissinum fuit,
pugnat. quod, dum ferociùs agit, vi tor-
 mentorum fœdissimè laceratum,
 cum hostem in ipsis mœnium rui-
 nis, & tantum non in urbe habet,
 victoris admisit imperium.

Quum aliae, aliaeque urbes, Bu-
 dissini moventur exemplo. Forstia
 & Lubavia exasperantur: & Forstia
Mox re- quidem, quod alias obsidione de-
liquam buerat, interceptione sustinuit, &
Lusati- elapso, aversa urbis portâ, equitatu,
am, totus ferè, in ultionem pertinaciae,
 peditatus deletus est. Mitiùs cum
 Lubavia actum, tempestiviùs quip-
 pe,

pe, vim experta, se submisit, & præ-
fidiarii clementer tutoque dimissi.
Sic utramque tandem Lusatiam, va- *A. 1623.*
lido & lento Marte pressam, Cæsari *Sub init.*
quidem Saxo: sed postea, egregiâ *Iun.*
Imperatoris munificentia, Utraque
donatus, quasi sibi vendicavit.

BELLVM MORAVICVM.

Moravi non ut cæteri Bohemi-
cæ coronæ ultro, sed à Mat-
thia Comite Turriano, armato in *Moravi*
ipsis Moraviæ visceribus exercitu ad *cum Bo-*
fœderis juramentum adacti sunt: *hemis*
sed adeò altas rebellio paulatim e- *sentiunt*
git radices, ut non adacti, nec ultrò *A. 1619.*
tantum accessisse, sed faces bello-
rum fuisse viderentur.

In hos, nulli vicinorum Princi-
pum mandata, sed ab ipso Cæsaris
Generali Buquojo expeditio sum- *Buquo-*
pta est. Ille paulò à vulnere firmior, *jus eos*
legiones in Moraviam duxit, & *debellat.*
tunc quidem legati obviam venêre, *A. 1620.*
& exercitum ne porro promoveret, *12. Dece.*
rogârunt, Moravos imperata factu-

Redeunt ros: sed illi mox, Hungaricis partim
ad vo- subsidiis firmati, partim Commi-
mitum. nationibus tracti, ad vomitum re-
dierunt.

Iterum Buquoius itaque armis, non lu-
eos de- dificationibus, agendum ratus,
bellat. provinciam intravit. Iglaviam ex-
pugnavit, Tervitsium subegit, Sna-
mum in deditionem accepit. Alia
pleraque oppida ad obedientiam
compulit: Spætium, totius Mora-
viæ præfectum, traditis Reza & Si-
lersdorfio oppidis, ad obsequium
provocavit.

Maxime Inde reliqua ad imperium redu-
per Spa- cenda ipsi Spætio (tantum in gra-
tium. tiam hostium recepto Duci crede-
batur) commendata sunt. Ille mox,
de impugnatore, propugnator, non
segnius, quam erat imperatum,
commissionem exequutus est. Ra-
vispurgum & Honenavia, ultra
suum Ducem rebellia oppida, eun-
dem excluderunt: nec ille moratus,
vi resistentes vi expugnavit, & sic
Moravia tum Imperatoris, tum suis
ipsa viribus, ad obsequium reducta
est. Sed, quoniam pertinacius ege-
rat, non conditionibus cum ea
trans-

transactum, sed nudè jussa Cæsaris *Stant*
 arbitrio stare: in gratiam tamen *Cæsaris*
 (innata quadam Ferdinandi cle- *arbitrio.*
 mentia) eodem anno recepta est. *A. 1621.*

COMPOSITIO SILESICA.

Silesii cum Moravis ejusdem con-
 ditionis erant, nisi quod nullis *Silesii*
 coacti viribus, ultrò accesserant, & *ultrò*
 paulò quàm decuisset, ferventiùs, *Bohemis*
 in Cæsarem & religionem, sub Ja- *accessere*
 gerndorffio suo, rebellionis & hæ-
 reseos virus evomuisent: sed omni-
 um, ultroneâ eorum resipiscentiâ,
 & singulari benignitate Cæsaris, in
 æternum oblivio sequuta est.

Iohannes Georgius Elector Saxo,
 utraque Lusatia Cæsari vendicatâ,
 victricium armorum fortunam ul-
 tetius statuerat experiri: & cum vi-
 deret vicinam sibi Silesiam, tot iam
 annis à legitimo suo Domino corde *Saxo*
 divulsam, aut lege, aut ferro, con- *Silesios*
 cordiam agitabat. Prius tamen li- *ad pacē*
 teras & monita in Silesiam, quam *disponit.*

arma immisit: nec videbantur, Ura-
tislaviae congregati, Silesiae ordi-
nes, tantis bellorum sumptibus soli
insufficientes, à salutaribus monitis
abhorrere. Sed habebant suum, in
suis ipsi visceribus Palatinum: qui,
suis se Silesiis non credens, fugâ
perficiendæ rei occasionem reli-
quit. Ubi enim se sibi redditos vi-
dent, certa dubiis, pacem armis
prætulerunt.

*Pacem
acceptat
A. 1620.*

*Quibus
conditi-
onibus.*

Itaque Carolo Frederico Duce
Munsterbergico, splendido comita-
tu Dresdam misso, in hæc ferè pun-
cta conuenit. Profundâ in æternum
delicta, oblivione sepelirentur. Fœ-
deribus renuntiatis, à Ferdinando
supremo suo Duce, præstito prius
fidelitatis juramento, in gratiam re-
ciperentur. Tres auri milliones, in
sumptuum belli sublevationem, Im-
peratoris persoluerent. Restitutis in
integrum ecclesiasticis, religionis
permessa libertas. Sic Silesia, sic re-
liquæ Provinciæ, coronæ suæ: sic
corona Regi suo Imperatori resti-
tuta est.

Bellum

BELLUM PALATINATUM

Et cum unitis

PRINCIPIBUS.

VT Palatino in Bohemia Cæsa-*Uniti*
rem, sic Palatinum, Bohemiæ *Princi-*
incubantem, in Palatinatu placuit *pes Pa-*
debellare: sed hic ab unitis *Princi-* *latina-*
pibus tanquam clypeo tegebatur: *tum de-*
quippe ita inter illos convenerat. *fendunt.*
Insuper provincias non suas infe-
stabant, transitus Cæsarianis, Bohe-
miam versus impediabant: & succe-
dentibus porrò Palatini ex voto re-
bus, fore insolentes Imperatori ho-
stes, non obscure videbantur.

Hos Maximilianus Bavarus, ad-
nitentibus maximè Gallorum lega-
tis, Ulmæ ad pacem compulerat:
nempe exercitus ab illa provincia
abducerentur, nulli damnum in-
ferretur, nullius in imperio provin-
ciæ infestarentur.

Sed hæc omnia, inopinatus Am-
brofii Spinolæ in Palatinum ad-
ventus, discussit: qui Patrimonium
ipsum Frederici aggressus, fortuna-
tus illas ad Rhenum terras uno ve-

Spinola
in Pala-
tinatum

lut diluvio occupat. Adeoque, frustra obnitentibus fœderatis principibus, quinquaginta ampliùs oppida, paucis mensibus, in potestatem redacta sunt.

Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore cœlestium: siquidem è Batavia Henricus Fredericus, frater Mauritiï, cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole, quadraginta equitum turmis in imperium ascendebat. Et quale periculum erat si ille pro numero fuisset præliatus! sed ille mox, parum pro Frederico Palatino constans, in Bataviam suam regressus, Principes subsidiis. seipsum gloria spoliavit.

Cernens ergò Mauritiùs Landtgravius Hassiæ arma non succedere, pacem respexit, quam & à Spinola & Imperatore æquam impetravit. Sequebantur Landtgravium Imperiales urbes, & has cæteri uniti Principes: ut V Virtenbergæ Dux, Marchiones Anspacensis, & Durlacensis. Veruntamen his ferè conditionibus. Constituto tempore unionem dissoluerent. Palatino nec pecunia, A. 1621. nec milite, quocunque modo subvenirent

Et cum unitis principibus. 31

venirent. Miles eorum à Palatinatu abduceretur. Spinola, in eadem provincia, armis non progredere-
tur. Sic Palatinatus inferior Hi-
spanicum jugum subiit, nondum
excussit.

BELLUM TRANSYLVANI-
CUM PRIMUM.

Sic ad Occidentem, per Spino-
lam, Imperator: multò atrociùs
& multipliciter magis, & ab Orien-
te sævitum. Nihil hac plaga infe-
stius, mixtis invicem, in exitium
Christianorum, Bulgarorum, Tur-
carum, & Barbaricis Tartarorum
copiis. Omni igitur tractu à Tur-
cia, Transyluania, & Hungaria
violentus hostis erupit.

Causa tantorum motuum, perfidi-
us homo, Gabriel Bethlenus: hic *Gabriel*
Gabrielis Battorii subditus, ambi- *Betble-*
tione in transuersum actus, cum *nus Bat-*
Turcis, in exitium Domini sui, *torium*
conspiravit: & copioso instructus *occidit*
exercitu, Transyluania Principem, *et Trā-*

32 *Bellum Transylvanicum I.*

*sylva-
niam
occupat.
Cum
Mat-
thia Im-
peratore
pacem
init. An.
1615.*

& vitâ spoliavit. Itaque ille, de sce-
lere parto Principatu, meritò solli-
citus, vicinis Regibus, & maximè
Matthiæ Romano Imperatori fœ-
dere gestiebat uniri. Factum est: sed
istâ lege, Domui Austriacæ, Hun-
garorum Regibus, & ipsi Hungariæ
Regno, nullâ præensione in æter-
num infidiaretur: sed amicos Cæsa-
ris pro amicis, & (Turcâ excepto,)
hostes haberet pro hostibus.

*Et cum
Ferd-
nando.
Anno
1619.*

Hoc tum quidem, cum Transyl-
vaniæ statibus, diplomate, syngra-
phis, ac sigillorum impressione,
ipse promisit Bethlenus: & postmo-
dum, ut sanctiùs servaretur, Ferdi-
nando secundo Hungariæ, Bohe-
miæque Regi, à Bethleno verbo
Principis, à Transylvaniæ statibus,
Christianâ mediante fide confirma-
tum est.

Strictissimis his fœderum vincu-
lis abundè, intumescantibus paula-
tim Bohemiæ fluctibus, Hungariæ
prospectum videbatur. Sed quæ fi-
des apud Barbaros? Suis Transylva-
niæ tetminis, euagantem extra ani-
mum, circumscribi non tulit ambi-
tio. Cum enim videret opulentissi-
mam

mam in proximo prædam, ipsum illud Hungariæ regnum, adeò cupiditate ejus exarsit; ut, quatenus jure non poterat, sacrilegio sibi jungeretur. Sed larva deerat parandi exercitus: hanc mox, turbarum parens, Bohemia subministravit. Hac nempe suave sui Regis excutiente jugum, fucum talem commentus est, ut armis, quæ in perniciem Hungariæ præparabantur, in subsidium se Ferdinandi usurum simularet: siquidem, *pactorum memoriam Pacem sibi non effluxisse, adeoque non aliud simulat, magis oportunum tempus esse, quo & bellum dictorum conventorumque fidem terparat. rarum orbi testatam redderet. Et si A. 1619. modo Ferdinando Regi allubesceret, mense missurum illicò multa millia. Julio.*

Interim cum Palatino Bohemisque rebellibus juncto fœdere & *Cum consilio, Varadinum, Hungariam Palativersus, magnis exercitibus gradie- no conbatur: & ne tum quidem Hungari spirat. sinisteriùs quicquam suspicarentur, novo nutantem Hungarorum fidem, commento deterfit.*

Destinatis, versipellis homo, ad Andræam Doczium Generalem

34 Bellum Transylvanicum I.

Cassoviensem, litteris Varadinum iter adornasse se scribit, nec dubitare, varios de se, ab invidis, spargi rumores, quasi in Hungaria regnum aliquid moliturus. Caterum monere imo rogare impensius, ne aures pateant malevolorum sermonibus: nondum sibi excidisse, quid ex pactis, quid ex fide data Ferdinando Regi debeat.

*Docziū
decipit*

*Et occi-
dil. 5.*

Sept.

*Casso-
viam*

occupat.

His aliisque verborum lenociniis adeo Doczium Bethlenus decimulsi, ut prorsus nihil ab illo metuendum sibi existimaret. Donec tandem, primum perfidiæ documentum, Doczius ipse factus est. Missis enim Redeio & Setschio Ducibus Cassoviam cum exercitu, atrocibus illi, innocentem virum, minis urbi extorserunt. Inde vestibus nudatus & ludibrio habitus, in Transylvania tandem crudelitati suæ, exitio suo parentavit. Urbs ipsa pari Cassoviensium proditione & metu jugum accepit.

*Hunga-
riā sub-
jicit.*

Ingens mox, ab insperata hac irruptione, per universam Hungariam trepidatio: quam Gabriel Bethlenus, vi, cædibus, terrore, rapinis, in immensum auxit. Hæreti-

cos,

cos, ipso sui adventu, sibi statim conciliavit, juramentum fidelitatis exegit: constantes, in fide Ferdinandi Regis, Catholicos, patria pepulit. Homonaium Comitem, reluctan-tem non nihil, sed insufficientem viribus, in Poloniam abire coegit.

Multis etiam mendacio (plurimorum Christianæ reipublicæ consensu expeditionem sumptam asserens) circumventis urbibus, Posonium usque penetravit. Ita Vaccium, Tirnaviam, Neutram, Novi-gradum, Possingam & alias subjugavit. Et succedentibus porro ex voto rebus (comitiis à circumvento Hungariæ Palatino extortis) Hungariæ Principem se ipsum dixit. Audax facinus, & ipsius fastigio majus, sed quod ille majore audacia in pejus cumulavit. Petronellensi siquidem arce funditus igne deleta, pulsus insuper in subsidium venientibus copiis, ipsum ad deditionem Posonium compulsi: tandemque, ad obsidendam Viennam, cum rebellibus Bohemis progressus, in unum coaluere corpus.

Et jam non de urbibus, sed de

*Hungaria
Principem se
facit.*

*Posonium ex-
pugnat.*

36 *Bellum Transylvanicum I.*

Homo-
najus
Hunga-
ros cæ-
dit. An.
1619.
Decem.

integris, Styria, Carinthia & Car-
 niola, Provinciis loquebatur. Nec
 segniùs, quam diceret, videbatur
 ausurus, nisi firmâ Polonorum ma-
 nu, comes Homonajus satis ido-
 neâ Hungarorum clade, totum in
 Hungariam traxisset Bethlenum.
 Ille enim, à Sigismundo Poloniæ
 Rege, impetrato exercitu ad vindi-
 candam patriam, hostis reverteba-
 tur: sed à Ragotzio Cassoviensium
 Hungarorum præfecto, primo pul-
 sus retrò fugit. Inde conjunctis, cum
 Radulensi & Althemio comite vi-
 ribus, cladem vindicavit: in medio
 siquidem ardore pugnæ, Polonis
 fugam simulantibus, incautiùs
 Hungari prædæ incubuerunt: hos,
 reversi Poloni spoliis impeditos,
 quinque millibus trucidatis, toto
 pepulêre campo. Sic, cum sanguine
 & spiritu, malè partam revomuêre
 victoriam.

Hac intellectâ clade Bethlenus,
 de Hungaria sollicitus, retrò Poso-
 nium abiit. Itaque cum induciis
 opus sibi videretur, ut ordinatis re-
 stiùs Provinciis, Poloniæ Regis
 metu exoneraret animum, ad sub-
 dolas

dolas suas artes reversus est. Hungariam, ad sui Régis Ferdinandi obsequium, reducturum se simulat, sed tempore opus esse, quo nonnullorum exasperati animi, persuasionibus suis, lenirentur. Et has, candido Ferdinandi animo, facile offudit nebulas, Impetratis ergo ad Sanctum Michaellem induciis, mox easdem in perniciem Ferdinandi convertit: depressis enim illius, & hostium, supra verum, elevatis viribus, ad armorum societatem sollicitavit Turcarum Imperatorem. Mutuis etiam Christianos cladibus attritos asseruit: & quid aliud, scissam tot in partes Germaniam, quam prædam fore? Hæc ille (quid videtur) ad Ottomannum.

Sed ne folis luderet Ferdinandum literis, variis hinc inde armorum maculis, induciarum candorem violavit: Munitas siquidem Homonai arces occupavit: Germanorum cohortem, sine cuiusquam noxa, prono Danubio navigantem, invasit: ejusdem, ex arce Posoniensi, gentis præsidium exturbavit, & varia Christiani imperii propugnacula Turcis tradidit.

*Gaber
cum
Casare
facit
inducias*

*Turcam
sollici-
tat.*

*Sub
tempus
induci-
arum
exercet
hostilia.*

Sed,

38 *Bellum Transylvanicum I.*

Hungaria Rex renuntiatur.

A. 1620.

25. Aug.

Inducias rumpit.

Dampetre comes ad

Sed, quur multus in hisce minutulis? Ad extremum tandem vesaniæ progressus est, & actis Neosolii comitiis, pridie certa morte denuntiata refragaturis, à paucis rebellionis concitatoribus, Rex Hungariæ, tumultuariâ factiosorum acclamatione, renuntiatus est: & Posonio diadema ad tutiora loca deportavit. Mox Nitria expugnata, immissis, cis Danubium, in Austriam copiis, obuias arces & urbes occupavit: Adeoque, posito omni pudore, inducias palam rupit. Multò majora patraturus, si socii res in Bohemia, cladibus paulatim corrupissent.

Dum autem ille in Austria victoriis grassatur, à tergo Posonium in Hungaria periclitatur: & hoc ei in perfidio indulgente fortuna, ut magni viri fato periculum vindicaretur. Generosus Dampetræ comes, cum urbem illam minimè, de sufficienti præsidio prospectum cognovisset, admotis sex milium copiis, cum propugnaculis suburbium feliciter occupavit. Et jam dissipato navali ponte, cum Sclopetariis armis montem, machinas portis applicaturus,

caturus, ascendit: sed cum evaginato gladio signum suis daret, à Moravicis in arce præfidiariis agnitus, globo percussus occubuit. *Posoniæ*
Occum-
bit. 9.
 Erat *Octob.*
 is apud Lotharingos genere nobilis, sed virtute nobilior; ut quem victorem sæpius, fortem semper, suo rebelles damno senserant.

Erat jam Bethlenus in summo suæ felicitatis apice, vanoque Regis sublimis titulo, altum spirans, constantem de cætero fortunam imaginabatur. Sed quàm inanis humana mens! cum aliæ deessent causæ, præcipitium illi quoddam ipsa felicitas peperit, & mirabili casu auxilia securitatis in metum transiêrunt.

Ab extremo venerant oriente ad *Tartarorum*
 eum Principis Tartarorum legati, *legati ad*
 & amplissimis instructi muneribus, *Bethle-*
 sua cum literis dona Bethleno *num. A.*
 offerebant. Regium illi titulum, & *1621.*
 per vastissimas, ad suum usque Chammum, terrarum plagas, penetratas famâ victorias gratulabantur: hinc suum, amicitiam ejus, ambire Principem, & auxilia, si imperaret, præstò fore. Ille oblatis, cum auxilio, muneribus, tum vel maximè ad encomium

40 *Bellum Transylvanicum I.*

*Tartarorum
chamo
scribit
& invi-
tat in
Hunga-
riam.*

comium suum exhilaratus, suam, cum gloria, felicitatem non capiebat: hinc gestiens, rescriptis, ad Tartarum literis, illum reciproca laudum enumeratione demulsit, eique superioris anni, de Polonis, Victoriâ gratulabatur: se quoque, dicens, Polonis inimicum esse, & cum eorundem, Hispaniæ Regis, Romani etiam Pontificis, quotidie copiis præliari. Ad Pragam quidem Bohemiæ Regem infortunium aliquod passum esse, & hinc jam à se cum Germano Cæsare, pacis alicujus, media tractari, omnia verò simulare: Ut interim junctis sibi quindecim Turcarum millibus, pulso Ferdinando, in Austriam ruat. Bohemiæ Regem brevi, cum tricies mille viris, iterum in armis fore. Invitare itaque Tartarorum Principem, ut cum vicies mille militibus, placeat ad se venire: velle enim se, junctis Bohemiæ regis, Turcarum, serenissimique Tartarorum Chami copiis, uno velut virorum diluvio, Germaniam inundare, & potentissimo Turcarum imperio subjugare. Ducturum per Regiones
& op-

oppida Tartarorum Principem,
qualia ejus Tartaria nunquam vi- *Ha lite-*
derit; Certam sibi Victoriam, & mi- *ra ruina*
litibus prædam fore. Hæ literæ in- *ipsius*
cautiùs custoditæ, Hungariæ Pro- *causa*
cerum manibus terebantur, & à
Gabriele Bethleno, mira animo-
rum alienatio sequuta est: Certè
Georgius Setschius, Thomas Bos-
niacus, & Palfius, clam, multis in-
structi copiis, reconciliati Cæsari,
Gaborem, Turcica præstolantem
auxilia, gravibus affecere damnis,
Neusoloque submissos auxiliares
intercepere.

Sic ruentibus paulatim Bethleni
rebus, ille quoque ante felix, dignus
totâ nunc Victoriâ, Buquojus visus *Buquo-*
est. Hic divisas Præfidiis, Bethleni *jus Hun-*
copias, volens Hungaria semel, & *gariam*
in æternum pellere, viginti quatuor *recupe-*
millium exercitu, singula oppida *rat.*
aggressus est. Et primum quidem
Posonium fuit, comilitonis sui
Dampetræ Comitæ ultimus interi-
tum: sed illud, salutaribus usum
consiliis, ultroneâ deditioe gra-
tiam quærebat: & placuit facere,
quia tam facilè cesserat. Inde digres-
sus,

42 *Bellum Transylvanicum I.*

sus, S. Georgium, Possingam, Moderam, & alia loco, spoliata prius, igne delevit. Tirnaviam, Altenburgum, & totam ferè Insulam occupavit. Schitnavia, post dierum aliquot reluctationem, & impetratam, non introducendi præsidii, gratiam, ad obsequium Imperatoris rediit.

Tartaria Polonis casi

Proficiscuntur interim, in auxilium Bethleni, sollicitata duodecim Tartarorum millia, & jam Germaniæ stragem de longinquo minabantur: sed hoc Chotovitscius Polonorum Generalis, Cæsarianos metu liberavit. Ille enim egregia octo millium instructa acie, duodecim millia fudit, & plerisque trucidatis, reliquos in Poloniam captivos abduxit.

*Buquojus ad Neosoliū cadit.
10. Julii.*

Et jam in arcto erat Bethlenica militia, quum Carolus Longovallius comes Buquojus, Hercules Belgicus, cæsarianæ militiæ generalis, annos circiter quinquaginta natus, Neosolium obsidens, audacius in erumpentes proventus, sedecim acceptis vulneribus, & equo, cui infederat, trucidato, lancea confossus

sus occubuit. Quantus ô tum triumphus viri unius occasu intercudit! cum tumultuantes statim milites urbem defererent: cum insequentibus Hungaris, plerisque ex posteriori agmine trucidatis, triginta majora tormenta hostibus relinquerent: cum non in ipsis ad Guttam castris tuti ignobili fuga Posonium currerent. Quanti unius belli Ducis virtus valeat insigne documentum.

Exercitus ejus fugit.

Hac clade factum est, ut profugatum ferè, in Hungariam bellum reverteretur. Bethlenus enim, conjunctis cum Jagerndorffio (qui ex Moravia ad eum accesserat) copiis, statim è suis, in quibus hucusque latuerat, angulis emerfit, & recuperatis facilè, ereptis à Buquojo urbibus, arcta denuò Posonium obsidione cinxit: Sed decem equitum turmis, & duabus peditum legionibus, ex Moravia stratagemate urbem ingressis, desperata expugnatione, obsidio soluta est.

Bethlenus perditâ recuperat. Posonium frustra obsidet.

Cum itaque Posonium non cessisset, in Moraviâ declinavit: Sed nullo, in exhausta populationibus provincia, commeatu invento in Hungariam

44 *Bellum Transylvanicum I.*

*Pacem
cum
Ferdinando
facit.*

*Quibus
conditi-
onibus.*

A.1622.

gariam regreditur. Ibi Jagerndorf-
fensi se castris subducere, Bethlenus
conscientiâ suam, periuria, fraudes,
dolos : Imperator Ferdinandus sub-
ditorum & Hungariæ desolationem
miseratus, utrumque bellandi nau-
sea subiit: Et pacem facilè, utrisque
sperantibus, erat invenire. Bethle-
nus Hungariâ cessit, diadema re-
stituit, & regio titulo abstinere jus-
sus, libenter abstinuit. E contra
Cæsar, cum nullis provinciis Prin-
cipis imperii, titulum Gabori con-
cessit. Sic Nicoleopoli conditioni-
bus, quasi beneficiis certatum, &
certâ stipulatâ pace, utrique fessa
potiùs, Victricia arma posuere.

BELLUM MANSFELDICUM

Et

B RUNSVVICENSE I.

*Mans-
feldius
in Pala-
tinatū.*

Quis non peractum, fugâ Pala-
tini, in imperio bellum dice-
ret? atqui acriùs multò ac vehe-
mentiùs, Bohemici incendii cineres
recalêre. Et in Palatinatu quidem
atrox, cum Ernesto Mansfeldio,
bellum: quippe cum ille Bohemia
exclusus,

exclusus, scenicum tamen Bohemorum Regem tueretur, in Palatinum superiorem descendit, ut aut quæ restarent defenderet, aut perditam recuperaret. Et tantum negotii, quantum re integrâ, cum fracto Duce fuit. Ille velitationibus quibusdam secundis, octodecim mil- *Multa*
lium exercitum comparat, & expu- *recupe-*
gnatis passim oppidis, integris incu- *rat.*
ruit ditionibus. Magnum, meo ju-
dicio, belli Ducem, nisi probatæ
militiæ virtutem, incendiis & rapi-
nis corrupisset.

Igitur, ne latius serperet malum,
placuit duobus, Tillio Bavaricorū,
Baurio Herbipolensium copiarum
ductoribus urgeretur. Hinc indi-
gnatus minaces scripsit Franconia
Duci literas, & copias revocaret, *Franco-*
jussit; nisi videre suam mallet ardere *nia Duci*
Franconiam: Sed intra constantiam *minatur*
optimi Principis minæ fuerunt.

Ad Weidhausium primò acies *Ad*
concurrerunt, veruntamen æquo *Weid*
fere Marte, paulò tamen feliciùs *hausiū*
Mansfeldio dimicante, cum Cæsa- *pugna.*
rianorum Ducum alter Baurius, *A. 1621.*
fortiter pugnans, in acie cecidisset. *16. Jul.*

Aliud

46 *Bellum Mansfeldicum.*

*Alia
pugna
1. Aug.*

Aliud altera deinde vice dubio Marte prælium, cum magnus viginti quinque libraram globus ante ipsum, inter duos Vinarienses, Mansfeldium caderet, ut terra circa ipsos variè dispergeretur.

*Bavaria
Dux in
Mans-
feldium.* Ipse tandem Bavariæ Dux, an-
advertens potissimum Mansfel-
dio comneatum Amberga procu-
rari, illac movit: ut quatenus virtute

non poterat, fame comminueretur.

Et jam occupatis vicinis oppidis, Ambergæ imminebat, cum superior Palatinatus suimet Mansfeldii rapinis irritatus, Bavaro se sponte

*Illum
circum-
dat.* submitit. Hic Mansfeldius circum-
ventum se videns, ut evaderet, Pu-
nicam fraudem commentus est.

*Mans-
feldius
ad obse-
quium* Summam pecuniæ pactus, ad obe-
dientiam se Cæsaris rediturum si-
mulavit: munitionibus ad Weid-
hausium Bavaricis cessit, ex supe-

*Cæsaris
redire se* riori, ad inferiorem Palatinatum
descendit. Ubi periculum evaserat,

simulat: fidem rupit, & è diametro fore se

Cæsaris Cæsari hostem apertè professus est.

hostem Et primum mox perfidiæ muni-

se decla- mentum Burgesellum fuit, quod

rat. oppidum occupatum, ingenti pecu-

niæ

niæ summa multavit. Dideshemium, sex tormentis quassatum expugnavit. Luitenburgum, incolis metu dilapsis, libidini militum permisit, Flexo deinde Hagenoam agmine, extortis per fraudem prius centum imperialium millibus, ad suum illam coegit obsequium: Sed Alsaticis frustra tentatis Tabernis, ipsam latè vastat Alsatiam.

Fredericus Palatinus, secundo illo Mansfeldii armorum strepitu ex-
pergefactus, dissimulata persona, per Gallias ad eum venit, multus ignotus in itinere de se convitia compulsus audire. Mox præsentiam ejus Mansfeldius secundo prælio cohonestavit: in Palatinatum enim regressus, prope Wislochium castra Tillianis castris opposuit, & misso aliquo, ad provocandum hostem equitatu, cessit ex voto. Tilliani quippe, fugam simulantes, ad ipsa Mansfeldii castra sequebantur: his dispositis ad hoc tormentis, prospere jaculabatur. Orta mox ingens pugna, & trucidatis duobus Tillianorum millibus incautam eorum ferociam castigavit. Quatuor tormenta

Hagenoam occupat.

Palatinus ad illum venit.

*Cæsari-
anos ca-
dit An.
1622.
Mense
Martio,*

48 *Bellum Mansfeldicum.*

menta bellica, multa militaria signa prædæ fuerunt, V Vinshemium & Eppinga victoris sequebantur arbitrium.

Hanc suæ cladis ignominiam, Tillius, capitali regeſta clade, deterſit. Junxerat ſe Mansfeldio *Marc-* *bachio* Badenſis, & tradita filio repudendiſis, à publica, unum totus ſequi Martem decreverat, & Wiſſlochianæ Victoriæ particeps, ſuis à Mansfeldio ſeſeparat. queſtratis copiis, ſolus, ſolo exercitu, indiſiſæ Victoriæ gloriam ſeſtabatur: ſed in contrarium omnia cecidère, & ejus temeritate factum, ut unus ad V Wiſſlochium viciffe Mansfeldius videretur.

Tillius Cordubenſis Dynaſtæ copiis confirmatus, Badenſis conſilio lætus, audacter in illum movit: nempe quemadmodum duobus non par; ita uno ſuperior ſibi videbatur, Badenſis V Vimpſenam inter & Hailbronnam, in aperto viridique campo, mox ſanguine ſuorum purpurando, conſederat. Tillius exploratis ejus caſtris, ſyluam collemque ad dextram ſitum, quem negligere quidem Marchio non debuiſſet,

buisset, occupavit.

Ipso statim sequentis diei auspicio, prælii pariter & victoriæ auspici- *Præliū
ad Heil-
bronnā.* um fuit: Cæsariani siquidem, Badensibus in patenti campo omnibus injuriis expositis proficuos semper, octo tormentis globos mitterebant. Mox equitū prælium, usque, æquali damno: & cum ad meridiem pugnaretur usque duabus horis, quasi de industria requies fuit.

Inde novo fervore, novo consilio, novis etiam viribus dimicabatur: sed Cæsariani, ut in sylvula refrigerio; ita in campo felicius, non lasso fervore pugnabant. Cessit ergo equitatus Marchiacus, & Heilbronna exclusus, confugere Garthacum compulsus est. Fortius tamen viduus peditatus pugnabat, & totam belli molem solus sustinuit, solus in sylvam pepulit. Reversa tamen, nova Tillianorum ferocia, in campum pugna est, & quum æquo Marte dimicaretur, casus Bavaricis victoriam dedit.

Badensium quidam nitrato pulvere onusti currus, crebro tormentorum suorum fulmine, flammam

C concepere

50 *Bellum Mansfeldicum*

*Badēsis
vincitur
27. Apr.*

concepere, & miserabilem Marchi-
acorum ad duo jugura stragem de-
dere: hinc confusio, mox mera cæ-
des. Triginta octo tormenta me-
tallina, cum quinquaginta tribus
morsariis metallinis, in manus ve-
nerunt. Centum viginti militaria
signa ablata sunt. Quingenti curros
omnimodis spoliis pleni, cum in-
genti pecuniæ summa prædæ fue-
runt. Sex millia cæsa, duo millia
capta: adeoque hæc tanta victoria
fuit, ut secundum post Pragam nu-
meraretur. Doctus hac sua clade
Marchio, in æternum armis & du-
biis bellorum successibus valedi-
xit.

Et jam indubiè sua Cæsaris erat
Germania, cum gratiam precaren-
tur Principes, & Mansfeldius de-
speraret, nisi summa à sæculo pestis,
Batavorum emerfa paludibus, im-
mani strage Germaniam populata
fuisset. Veruntamen hanc placuit
veneficiis excitare, ne pacata Ger-
mania, ad primos suos concitato-
res, secundo Rheno, Bellum navi-
garet. Sec hæc quoque, suis prælio-
rum ardoribus, tandem ab Impe-
ratore

rarore consumpta est.

Christianus itaque , Ducum *Christi-*
 Brunsvvicensium profapia oriun- *anus*
 dus , pseudo Halberstadiensis Epis- *Brun-*
 copus Hollandorum maxime viri- *svvi-*
 bus suffultus , ex Hollandia erum- *censis*
 pens , quodam deluvio scelerum *Imperiū*
 VVestphaliā inundabat : nihil *devastat*
 enim illius, præter rapinas, cædes,
 stupra, incestus, sacrilegia egit exer-
 citus, plane quasi, non cum Cæsare,
 sed virtute bellum suscepisset. Ita
 hoc Lippha, Susatum; Paderborna,
 Brachelia , aliaque VVestphaliæ
 oppida subacta testabuntur. Tunc
 illæ, toto urbe execrandæ, pecunia-
 rum extorsiones , sacerdotum mu-
 tilationes , & conflatis in nummos
 Sanctorum statuis , insolentes in-
 scriptiones. *Christianus Brunsv-*
vicensis , amicus Dei , sacerdo-
tum hostis. Cum hi sacrificiis Nu-
 men adorarent , immanibus ille sa-
 crilegiis profanaret, sceleratus ta-
 men homo , ut amicum se Deo fa-
 ceret, inimicos Deo dixit.

Gottes
Freunde
Waffen
Feind.

Erat itaque libidine sua jam de-
 bellatus exercitus , & à generoso
 Comite Iacobo Anhaltino paula-

*In Pa-
latina-
tum
proficif-
citur.*

tim atterebatur: donec ad suam
ipsius ruinam, Palatinatum versus
proficisceretur. Ibi illum Tillius,
Corduba & Anhaltinus conjuncti,
jungente ponte occupatum, undi-
que invadunt, tormentisque vacu-
um in fugam propellunt.

*Ad
Moenn
coeditur
2. Jul-*

Brunsvicensis ut scelerum alias,
jam fugæ Princeps, primus ad flu-
men: dumque, Ducem ponte tran-
seuntem effusius sequuntur milites,
disruptis ordinibus, tanto impetu
festinant iter; ut, scisso ponte, scele-
ratorum millia vorticibus amnis
absorberentur. Reliquæ cohortes
desertæ, gladiis, glandibusque Cæ-
sarianorum conficiebantur; usque
dum ad Benshemium Mansfeldio
conjunctæ, ejus cauta fortitudine,
quasi clypeo tegerentur.

*Occiso-
rum
nume-
rus.*

Ad quatuor millia cæsa, plura
Moeno merisa fuere. Aque hæc pri-
ma de sacrilegis ultio. Igitur Pala-
tinus belli sumptibus impar, hisque
exercitibus victoriam desperans,
fretus compositione Bruxellensi,
(quæ tum agitabatur à Iohanne
Digbio, soceri sui, Magnæ Britan-
niæ Regis legato) exauthoravit, id
postu-

Postulantes exercitus.

Omnes ergo, Germania de ducunt copias, & relicto Sedani Pala- *Frederi-*
tino, ab Hollandis militiae sacra- *cus Pa-*
mento obstricti, Brabantiam versus *latinus*
caute progrediuntur: Corduba & *Germa-*
Anhaldino, modo à latere, modo à *niam*
tergo, modo à fronte urgentibus; *deserit.*
donec ad Fleurium tandem, non
procul Bruxellis, ventum est. Ibi
pugnam offerentibus Brunsvvicensi *Mans-*
& Mansfeldio Ducibus, ipsa illa die *feldius*
concessa est. Ordinibus itaque in- *& Brū-*
structis fortiter acies concurrere, & *svvicē-*
in summas Hispani redacti augu- *sis in*
stias, Isenburgica & Embdana le- *Braban-*
gione eriguntur, recuperatisque, per *tia ca-*
Gaucherium, amissis curribus & *duntur.*
tormentis, multa in potestatem si- *20. Au-*
gna venerunt.

Cecidere, præter Ducem quen- *Caso-*
dam Vinariensem, Comitem Tur- *rum nu-*
rensem, & unum è Reingraviis, ad *merus.*
quatuor millia. Mansfeldius insuper
cisiam suam, Brunsvvicensis bra-
chium amisit. Comes Stirumensis
captus est: adeoque accisis, copiis,
rupto vi aditu, Bredam peruenere;
ut, cum ante conflictum viginti,

54 *Bellum Mansfeldicum*

*Totus
Palati-
natus
occupatur.*

jam non, nisi octo millia numerarentur. Quibus dum Batavi ad Berg-op-somæ obsidionem solvendam utuntur, viduus interim omni exercitu Palatinatus Tillio cedit, Heidelbergæ, nequicquam generoso defensa, vi expugnatur. Manhemium æquis conditionibus transigit. Franckenthalium Isabellæ, agente Iacobo Rege, velut sequestro traditum. Sic exactis Germania hostibus, Germaniæ vindicata libertas.

BELLUM MANSFELDICUM

Et

BRUNSVVICENSE II.

Post primum bellum Mansfeldicum & Brunsvvicense, Vix duorum mensium requies: ecce alterum bellum, minus quidem spacio, sed adeo cladium & vastatione provinciarum terribile; ut si æquis caculis regionibus illata damna metiamur, amplius quam sub Attila suo Hūnos revixisse diceremus.

Solve-

Solverant Berg-op-somæ obsidio-
nem Batavi, & accitas in subsidium,
Harpyas, provinciis suis noxias,
variis delinimentis è suis finibus
exigebant, & instructas novis viri-
bus, in imperium rursus mittebant.
Mox illæ Neukirchio, Ratsfeldio,
Statloo, Melino, aliisque horribi-
lem in modum direptis & expilatis
oppidis, Tartaricum in morem, va-
riis bellorum cicatricibus fœdam
non ita pridem à se VVestphali-
am, ad extremum deformarunt.

*Mans-
feldius
& Brū-
svvi-
censis in
Imperiū
rever-
tuntur.*

Inde, ut latius vagarentur, desti-
natas Prædæ terras diviserunt. Et
Mansfeldius quidem, intactam ha-
ctenus orientalem Frisiam, ut Cam-
paniam quandam, millies Annibale
sævior, ingressus est, & inaudita, ab
ullo exercitu, licentia diffuens, im-
mania auribus scelera perpetrabat.
Meppena mirū in modum munita,
asylum, compendio quodā flagitio-
rum, facta est. Cloppenburgo, V Vil-
shusio, & aliis quibusdā, spectanti-
bus ad Electorē Coloniensem redi-
tibus, homo profanus, & exitio Ger-
maniae natus, manus iniecit. Exa-
ctiones subditis intolerabiles impe-

*Mans-
feldius
orienta-
lem Fri-
siam
miserè
affligit.*

ravit, & agricolis, ultra quam haberent, cruciatibus extorsit.

Oldenburgensem Comitem exhaust.

Sed quid in infimam plebem, levissimo ictui obnoxiam, non aude-
ret, qui sublimem Principum viro-
rum auctoritatem violare non eru-
buit? pudet dicere. Comiti Olden-
burgensi indignis modis, centum
Imperialium millia extorsit.

Libidine diffluit.

In libidinem tandem declinavere
rapinæ. Fornicatio publicè permit-
tebatur: quinimo matres & filiaë,
in mutuo alteræ alterarum aspectu,
vah bestias! constuprataë. Et totus
tandem Mansfeldius in monstrum
illud, ut mente & animo, degene-
ravit: adeo, ut suis ad extremum
flagitiis non armorum viribus con-
sumeretur.

Brunsvicensis ad Visurgim varia occupat.

Brunsvicensis ad Visurgim pari
immania, paulo tamen fortius flexit
agmen. Hoxerensem, Hammeleen-
sem & Rentelensem, civitates, for-
tissimis præsidiis munivit. Vechtiam
per Comitem Stirumensem, truci-
datis Hispanorum octingentis mi-
litibus, interceptit. Quacunque
autem gradiebatur, summæ tyran-
nidis & licentiæ vestigia apparebāt.

Attamen

Attamen cum non ille tantum, sed Cosacci quoque; à Cæsare missi, nimia crudelitate sævirent, contumeliis militum omnis efferabatur Germania, non tamen omnis potens resistere.

*Pravi
militia
mores*

Quia autem hi militiæ mores, Septentrionem versus, invalescere magis velle videbantur, Saxonius inferior circulus, assentiente Cæsare, militem scripsit, ab exterorum injuriis se defensurus. Sed belli & ruinæ metu, in bellum fere & ruinam inciderat, dum juratum & Cæsari hostem Christianum Brunsvvicensem, incautius legit in suum Generalem hunc enim debellandum Tillius susceperat.

*Saxonie
inferio-
ris cir-
culus
militem
scribit.*

A. 1613.

*Brunsv-
vicensem
in Gene-
ralem
legit.*

Cum igitur compositionis spes nulla superesset, mutata repente sententia, eundem Saxonie inferioris Principes, circuli sui finibus excedere compulerunt.

*Iterum
abdicat
& mi-
grare
cogit.*

Mox transgressos Visurgim, comburentes omnia Brunsvvicianos, insequitur cum Anhaltino Tillius, eorumque extrema agmina prope Stadtloam, in ericeto Duventica, invadit : & occultata vicinis in pa-

C 5 ludibus

Brunsvicensis ad Stadelaam ceditur. 6. Aug.

Cæsorū & captivorum numerus.

ludibus & arbutis, quam Lingenses Grollanique submiserant, forti manu commisso certamine, undique circumfusæ Brunsvici cohortes sternuntur: numerosusque triginta millium exercitus (quis credat) à quinque millibus ad satietatem cæditur, donec, misericordia tacti Duces dicerent, instar Annibalis, militi suo: *parce ferro*. Quinque millia occisa, sex millia capta; adeoque major captivorum, quam capientium numerus fuit. Inter illos autem, Guilielmus Dux Saxo-Vinariensis, Fredericus Dux Saxo-Altenburgicus, Comes Isenburgicus, Hermannus Fræncus Generalis Commissarius, Iohannes Philippus Comes Rhæni, Comes Lovenstænius, Comes VVirgenstenius, Comes Schlickensis, cum multis aliis tribunis, equitumque Magistris. Septuaginta quinque ablata vexilla, vexillationes octodecim, tormenta duodecim maxima ab Hollandis (ut notæ, characteresque indicabant) subministrata: quatuor alia minora, tria morsaria. Adeoque, inter tantam exercitum ac nullum,

vix dies interfuit. Christianus ipse Brunsvvicus cum nonnullis equitum turmis, & vulnerato juniore Turrenfi Comite, Brefortam ægrè peruenit, Inde Embricam & Arnheimum porro progressus, suos ex pugna profugos præstolabatur, & ad duodecim millia brevi reversa.

Veruntamen, succollantibus ea Batavorum ordinibus, sex selectorum millia Duci attribuerunt: Egregii nimirum pacificatores orbis Germanici, quibus volupe atque è re committere inter sese Principes cum Cæsare, eoque pacto & Cæsarem & Hispanum intestinis destinare bellis.

Mansfeldici, intellecta clade, ne subito opprimerentur, Meppenam deseruerunt, & in Frisiam ad suum se recepere Mansfeldium, quem diutius incubantem illa Provincia perpeffa est. Donec tandem Anthonius Guntherus Comes Oldenburgicus exoravit Cæsarem, ut data exitialibus Harpyis venia, sacramento solverentur.

Mansfeldici Meppenam deserunt.

Redeunt itaque, ingens prius aurum pacti, in desolatam tot exer-

60 *Bellum Mansfeldicum, &c.*

*Ad Fri-
soytam
caduntur.
26. Dec.*

citibus Westphaliā: si quid nempe
Brunsvvicensis reliquisset, scrutatu-
ri. Sed hos etiam, Frisoytam oppi-
dum oppugnantes, a tergo Cæsaria-
ni invadunt: & circumventa ab
Ervitto sacra capita quindecim
multantur vexillis, Limbacus cum
plerisque centurionibus in manus
venita. Reliquæ suis rapinis multila-
tæ copiæ, latrociniis evanuerunt.
Mansfeldius ipse, paucis comita-
tus, in Hollandiam fugit: adeoque
multas, hac expeditione, è Germa-
nia clades & infamias, nullas sacri-
legi victorias reportatum.

BELLUM TRANSYLVANI- CUM SECUNDUM.

DUm alii alique Duces Bohe-
mici belli sequuntur ruinam,
Transylvania se rursus erexit. Beth-
lenus nobilissimo Hungariæ Regno
quodammodo inescatus, non jam
quasi alienum, sed quia amiserat,
quasi captum belli jure repetebat.
Igitur ut extrincta parum fideliter
incendia.

Bellum Transylvanicum II. 61

incendia majore flamma reviviscunt; ita ille de integro auctis majoram in modum copiis, tota denique Transylvaniæ suæ mole in Hungariam rursus, terra fluminibusque veniebat. Non aliud formidolosius fama bellum: quippe cum à Iagerndorffo & Seniore Turrensi Bethlenus incitatus, per Seniores Turrenses universum in arma, Turcarum imperium sollicitaretur.

Bethlenus in Hungariam redit.

Sed cum jurisiurandi tenaciorem Turcam invenisset, ad artes conversus, fingit ad Hungariæ status literas, quasi ab Imperatore Romano scriptas: Veluti victo Palatino & Palatini Ducibus, in Græciam, Valachiam, Bosniam, arma transfaturus, & si cederet, ipsa Thraciæ Turcicæque Imperii metropoli, Byzantio Sultanum pulsurus. Has à se fictas, ut interceptas quasi literas, Sultano mittit, & locum (crebris Victoriarum Ferdinandi nuntiis accensa invidia) fucus invenit. Præsertim cum per Seniores Turrenses Comitem, supremi Bassæ, multis imperialium millibus, Constanti-nopoli favor emeretur, & quadraginta

Fucus Turcam in suas partes trahit.

62 *Bellum Transylvanicum II.*

ginta annuè millia, cum quibusdam Hungariæ urbibus stipularentur.

*A Tur-
ca octo-
ginta
millia
Turca-
rum im-
petrat.*

Expugnatur hisce & timoris & lenocinii arietibus, paci alias quam bello aptior, Mustaphas. Missa itaque octoginta Turcarum & Tartarorum millia, & his quoque Hungariam, inde afflictam toties Moraviam inundabat: cædibusque omnia, rapinis, & Christianorum, in miseram servitutem, abductionibus, miscebantur.

Inclinavit hæc plurimum animos calamitas: eorum maxime, qui impiissimo Christianæ religionis desertori Comiti Seniori Turrensi, ac Marchioni Iagerndorffio non dispari, vilissimis Turcarum mancipiis ad hæserant, olim libertatis Calvinisticæ sitientissimi.

*Cæsari-
ani resi-
stunt.*

Succurrit tamen surgenti malo, tectus illi oræ defendendæ, Cæsarianus exercitus stititque ruentes in extremam perniciem rebelles, malorumque suorum, suavis imperii Calvinistici fascino, ignaros.

Sed hoc in malorum compendio, breve solatium: hostes enim multitudine abundantes, universum cum

Duce

Duce suo Comite de Monte nigro, cingunt & circumvallant Cæsarianum exercitum, & præcisa omni, subministrandi commeatus, facultate, magna sequuta penuria est. Mox fames, & mactatis centenis aliquod equis, equina caro taxata pecunia. Sed corpora, non virtus premebatur; adeoque ab enecto fame milite, ultro pugna postulabatur. Generositas pro victoria fuit: quippe Bethleni, animositate Cæsarianorum, expugnato animo, ipse de ea desperavit. Hinc ad Kalendas usque Ianuarias, cum Palatino Hungariæ, inducias pepigit: Ut sine lytro captivos dimitteret, & militem ab exercitu Cæsaris vallato, abduceret.

Pactis non assensit Cæsar, quippe qui alium, ex Bohemia, Silesia, Austria, Bavaria, quadraginta millium exercitum, expectaret. Cum tantis Germanorum viribus eorum sæpe virtutem expertus, imparem se fore Bethlenus videret: pacem quidem, sed iniquam, Cæsari Transylvanus præscripsit. Dari sibi principatus in Silesia duos, Oppelensem &

*Circū-
vallan-
tur. An.
1623.*

*Bethle-
nus cum
Hunga-
riae Pa-
latino
inducias
facit.*

*Has
Cæsar
non
habet
ratas.*

*Bethle-
nus ini-
quis
conditi-
onibus
pacem
Cæsari
offert.*

Rati-

64 *Bellum Transylvanicum II.*

Ratiboriensem, postulavit Hungariae, urbibus, à montibus Transylvaniam usque cederet Imperator, injunxit. Omnes belli sumptus Cæsar refarciret, voluit. Proregem se, seu Palatinum Hungariae Ferdinandus faceret, jussit. Et cautionem seu hypothecam, pro conservando fœdere, sufficientem statueret, imperavit.

*Cæsar
Bethle-
no con-
ditiones
præscri-
bit.*

*Bethle-
nus
Hunga-
riam
vastet.*

Quæ hominis temeritas! Qui has Imperatori quasi victo, belli leges præscriberet! sed animosè, pro dignitate, Cæsar: & præscriptis aliis pacis legibus, laceffitam Cæsaream Majestatem vindicavit. Nempe, captivos Christianos Gabor libertati redderet: rebellionis Duces ac strategos, ut Iagerndorffium, Turrensem, & Dominum Lumpenburgium, sibi traderet, illatam, suo Hungariae regno, cladem refarciret: tota Hungaria cederet, nec de cætero suos affligeret subditos, fortiter imperavit: nisi faceret, adacturum se, ac sedibus pulsurum.

Irritatus tam insperato responso barbarus, dimissis ad rapinam legionibus, omnem late vastavit Hungariam,

Hungariam, pagos ussit, oppida, diripuit, Christianos ad mancipia præparavit.

Pupugit Fortunam facinus, & scelerum ultionem commovit, Nec, volentem ulcisci, quem facere poterat, occasio defuit. Legiones enim præda graves, dum Christianorum millia, quasi pecorum greges, Turciam versus ad servitutem pellunt, hoc ipsum fecit exitio esse, & Estherasio Comiti, occupatos invadere, copiam fecit. Nec ille cunctatus, in districtos ad Neutram fortiter in-

*Ejus
legiones
caduntur. 2.
Novem.*

Postridie cum dissipatæ coissent copiae, prælio & fugæ, præparabantur. Siquidem injecto Neutræ ponte, fugæ iter ante pugnam respiciebant. Sed & hunc in authorum suorum damnum Fortuna vertit: Cæsarianos quippe, insciis Transylvanis, injectis flammis, pontem magna sui parte multilare, permisit. Tum instructis aciebus pugnatur acriter, fortius tamen, à feroce præcedentis diei victoria Cæsariano milite. Et jam magnam idem, utrisque spem, pons faciebat: Transylvanis

66 *Bellum Transylvanicum II.*

*Iterum
cadun-
tur.*

vanis fugæ, Cæsarianis victoriæ: quæ tamen illos fefellit, hos fideliter juvit & erexit. Dum enim urgent Cæsariani prælium, ad multilatum retro pontem Transylvani cedunt. Mox, misso pudore, certatim fugiunt: dumque priores ad pontis semiusti finis consistunt, à posterioribus ad pontem, ad lapsum, ad aquas premebantur. Hinc à tergo cædes, à fronte submorsio, & ineffabilis quædam confusio. Quinam enim ille horror, cum eodem tempore viris & fluctibus, aquis & armis hostes raperentur? Sed ita inter eorum scelera & Fortunam convenerat; ut qui variis modis peccaverant, non uno perirent.

*Omnino
delentur*

Tertio die ancisarum copiarum reliquiæ, palabundæ Ovariensem arcem prætergrediuntur, & dum ab hoste cædibus fatigato securitatem spondent: tum ab Esterhasio Comite, aliunde submisso milite trucidantur, tum in insidias à perfecto Strigoniensi paratas pelluntur; ut è tantis copiis non unus evaserit. Atqui si quis trium dierum momenta consideret, primo commissum est prælium,

Bellum Transylvanicum II. 67

prælium, profligatum secundo, tertio vero omnino consummatum.

Quæ juta Bethleni! illam suo circumscribi corpore & ànimo non sustinuit, sed eandem in sui ludibrium hosti patefecit. Scriptis siquidem minacibus ad Esterhasium Comitem literis, risum meruit, plausum causavit. Quid enim esse poterat Cæsariano militi magis volupè, quam minis hostium suam quasi virtutem commendari, cladem agnoscere, dolorem aperire? Itaque ille Bethleni indignatione, tanquam victi confessione, animatus, fufis quibusdam copiis, centenos aliquot currus annona, suppellectile, pecunia onustos intercepit; ut, si posset iram hominis ad insaniam transferret.

*Bethle-
nus in-
digna-
tur.*

*Damnũ
patitur.*

Et ille quidem, suis irritatus claudibus, in furias omnino exarsit. Rapinis, flammis. Christianorum in miseram servitutem abductionibus, omnia miscens, ubique barbara manu, barbarè grassabatur: macta- tisque, pecorum in morem, fenbachii copiis, Tyrnam expugna- vit;

*Tyrnam
expu-
gnat.*

68 *Bellum Transylvanicum II.*

vit: in victos adeo crudeliter grassatus; ut totus in Turcam & animo, & corpore, & more degeneraret.

*In Moraviam
ravit.*

Inde in Moraviam sacrilegum flexit agmen, & occupatis quibusdam oppidis, plures homines, ut pecora lupus, in lanienam rapuit. Iterum ergo Fortunam ussit, & dignus, ut antea, clades fuit: quam ille, qua minimè sperabat, parte sensit. Quid enim, volentem Fortunam casu falleret? Ipsa securitatis auxilia in metum transtulit.

*Impostura
Bethleni
detegitur.*

*Turca
copias
revocat.*

*Bethlenus
pacem
impetrat.*

*A. 1624.
8. Maii.*

Miserat ad Ottomannum Ferdinandus Imperator legatum: qui, ut dolum Bethleni sensit, factas & fictas à Gabore literas ostendit, imposturam & impostorem variis rationibus demonstravit. Flexit suo robore veritas Ottomanum, & missa Bethleno auxilia, inter ratione ensis Turcici, revocavit, itaque cum Cæsare fœdera in plures annos prorogavit.

Quid post Turcam Gabor? maximis viduatus copiis ut se sibi redditum videt, pacem rursus, (prima occasione rumpendam) postulavit: nec, tædio belli, abnuvit Imperator.

Itaque

Itaque Bethlenus nihil aliud hac rebellione profecit, quam ut Hungariâ, & Principis Hungariæ titulo multaretur, captivos insuper & ablata reddere iussus. Adeoque ut Turcarum auxiliis formidabilem, ita eorum revocatione contemptibilem, una eademque fortuna Bethlenum fecit. Non oppressit tamen aut sustulit, ut alteri bello reservaret.

BELLUM MANSFELDICUM

Et

BRUNSVVICENSE

TERTIUM.

Irritati suis, secundo suo bello cladibus Mansfeldius & Brunsvvicensis, ut alias, in amicum, hostium Cæsaris, Portum Hollandiam se receperant. Et mox novis Batavicorum fluctuum procellis jactati, in Angliam, Franciam, aliasque provincias appulerunt, Ferdinando Imperatori hostem toto orbe quærentes.

*Mans-
feldius
& Brū-
svi-
censis
exercitū
impe-
trant.*

*Prope
Vesaliā
castra
muni-
unt.*

*Coloni-
enses
infestāt.
A. 1625.
10. Jun.*

rentes. Et facilè, aliis damno, aliis invidia rumpentibus erat invenire. Itaque Mansfeldius exercitus Generalis, multis Anglorum peditum millibus: & Christianus Brunsvicensis Generalis equitum Magister, frequentibus Gallorum turmis, ex Anglia & Gallia, uno proposito, in unam Hollandiam navigabant.

Mox inassuetis mari magna lues. Ergo ut homines terræ & valetudini suæ restituerentur, ex humidioribus vicino mari provinciis, per Sicambros in Cliviam Romaui Imperii Provinciam, illo, ut videbatur, exercitu & lue digniorem ducebantur. Nempè satius erat, ut cum Imperator nondum posset, licet incorporata, Imperii tamen terra cladem acciperet. Itaque Resam inter & Vesaliam, loco amicenissimo, castra muniunt. Inde hostiles in agrum Coloniensem eruptiones. Et ea rursus ipsisque solita barbarie sævitum; ut de præ eminentia Mansfeldius & Brunsvicensis certare viderentur. Sed hanc tandem, dubio procul, Hic obtinuit, ad compendium flagitiorum stratagemate usus

sus. Assumptis siquidem sexcentis peditibus, & quatuor equitum signis, beneficio noctis, ad nihil tale metuentem Ordingam, diœcesis Coloniensis oppidum, profectus est. Vigiles fefellit, oppidulum intercepit. Mox itur ad spolia, rapinas, cædes, & stupra. Nec ulla relicta est aut mulier, aut inuiolata virgo, nisi quam spelunca, vel casus aliquis, oculis subduxisset: fortunis omnibus exutorum civium nuda tandem corpora taxata lytro.

Brunsvvicensis Ordingam eripit.

Aderat licentiæ pœna, & cum Hollandorum præsidiis, quasi clypeo tegerentur, sine hoste tamen patiebantur hostilia. Illas ipsas suas rapinas, quasi aureum Erydis pomum, inter illos discordia jecit: & mox, cum nihil in exhausta Regione quod raperent superesset, sua invicem spolia rapuerunt. Ne quid vero ad ludibrium deesset: *Vivat Mansfeldius: Vivat Brunsvvicensis*, ut hostiles voces invicem excipiebantur. Addita confusione penuria, penuriæ morbi, mortes, & fuga: sic ut ille quindecim millium exercitus, suis ferè malis consumeretur.

Exercitus eorum consumitur.

Tandem

*In Da-
niam
navi-
gant.*

Tandem reliquæ navibus imposi-
tæ, variè tempestatibus castigatæ, in
Danium appulerunt, & cum eis in
Septentrionem navigavit bellum.

CORONATIO FERDINANDI,

Tertii in

REGEM HUNGARIÆ.

*Ferdi-
nando.
Tertio
Hunga-
ria re-
gnum
offertur.*

INvictissimus Imperator Ferde-
nandus Secundus, cum, quas
expertus erat turbas, difficultates,
subditorumque ruinas, providè
præcavere optaret, & hæredem ex
utero videre Regem, huic propo-
sito ejus non parum fortuna favit,
ipsis, Oedenburgi in Comitibus, re-
gni ordinibus ultro Hungariæ re-
gnum offerentibus. Præsertim cum,
imminenti sæpius Hungariæ Ga-
briele Bethleno: præsidio quodam
indigerent: quod habere videban-
tur, si Regem in regno, Cæsaris fili-
um in gremio alerent.

Itaque ab Esterhasio regni Pala-
tino Posonio corona rheda adve-
cta, & quidquid necessarium vide-
batur

batur Vienna allatum est, & in præ-
sentia Imperatoris & Imperatricis,
sub sacro missæ officio, ab Archie-
piscopo Granensi in Regem unctus
fuit. Post regalibus Sancti Stepha-
ni vestimentis indutus ab eodem
Sancti Stephani acinace accinctus
est.

*In Regē
corona-*

tur. An.

1625.

18. Dece.

Tum Esterhasius Palatinus, coro-
na manibus elevata, ab universis re-
gni ordinibus, *vellent ne adhuc* &
peterent, præsentem Ferdinandum,
invictissimi Ferdinandi Secundi fili-
um, in Ferdinandum Tertium Hun-
garia Regem coronari, proposuit.
Omnibus elata voce affirmantibus,
Palatinus sacro capiti, à quadragin-
ta sex gestatam Regibus, coronam
imposuit. Coronatione peracta
Archiepiscopus Granensis Scep-
trū, pomumque regni porrexit. Atque
hæc ea pompa & magnificentia
gesta sunt, quantam regius ille a-
ctus requirere videbatur.

Ita in Ferdinandum Tertium, cui
sacratissimus Imperator incumbere
dudum cæperat, onus regni recli-
navit: Adolescentem animo ala-
crem, ingenio potentem, frugali-

74 *Coro. Ferd. III. in Reg. Hung.*
tatis continentiaëque , in illis aut
annis aut opibus , non mediocriter
admirandæ , & ut postera fortitudo
docuit, patientem laboris, volupta-
tibus alienum, quantumque impo-
ponere illi probus parens , & (ut ita
dicam) inædificare voluisset latu-
rum ; ut qui legerat, nulli cessura
ponderi fundamenta: quæ diu stare:
nunquam subruï , Deus cælitesque
faciant.

EVERA.

EVERHAR. WASSENBERGII

Embricensis.

COMMENTARIORVM

de Bello,

Inter invictissimos Imperatores

FERDINANDOS II. & III.

& eorum hostes,

gesto.

PARS SECUNDA.

Bellum

DANICUM.

Bellum Danicum unum quidem titulo, sed victoria multiplex. Hoc enim Magdeburgenses, Brunsvvicenses, Bremenenses, Lunæburgenses, Megapoli-

politanos, Holsatos, Danos, totam denique Cimbricam Chersonesum, una veluti ruina patiter involuit.

*Saxonia
Inferio-
ris cir-
culus
Dania
Regem
Genera-
lẽ legit.
A. 1622.*

Causa tam lati belli prope erubescenda, & unde minime putabatur, tantum exarsit feralis belli incendium. Quippe cum Ernestus Mansfeldius & Christianus Brunsvicensis, à capite ad calem totam popularentur Westphaliam, Iohannem Jacobum Comitem Anholdinum & Iohannem Tzerclafium Tillium, binos, cum suis copiis Cæsaris Generales eo attraxerant: & cum summis utrinque viribus certaretur, una ab omnibus Westphalia miserè lacerabatur. Atqui ne inferioris Saxoniae circulus vicino quasi incendio corriperetur, assentiente Cæsare, militem scripserat: Conaturus nempe, lecto in Generalem Christiano Quarto Daniae Rege, ne quid respublica damni pateretur.

Proba causa, nisi illam pravis quibusdam consiliis, aliqui corripissent. Frederici Palatini ejectio multos male habebat Principes: præsertim

præsertim cujus è re maximè erat, Socerum Iacobum Sextum Magnæ Britanniae Regem. Sed hic pacificus omnino Princeps conditionibus potius, quam armis restitutionem urgebat: immo unicum Regnorum suorum hæredem filium, Carolum V Valliæ Ducem, in ipsam usque Hispaniam misit, matrimonium filii cum Regis illius sorore Maria obtulit, & magnam Catholicis in Anglia libertatem promisit: dummodo Palatini ratio haberetur; & restitutionem ejus procuraret. Sed nescio quid inchoatum prope matrimonii vinculū soluerit. Tanto certè odio exarsere in invicem repente Reges, ut Brittannus, misso in Galliam filio, Christianissimi Regis Ludovici Decimi Tertii sororem Henricam Mariam ei impetaverit, & rupta cum Hispano pace, novo cum Gallis matrimonio, novis foederibus jungeretur.

*Angliæ
Rex cū
Galliæ
Rege
foedes
init.*

Et quoniam restitutionem Palatini pacis legibus desperabant: armis procurandam censuerunt. Hoc autem cum melius & opportune, magis, quam per latatera Dani Re-

gis (nempè qui paratum, titulo defendendi circuli, exercitum minori suspitione aleret) fieri non posset, legatos mittunt. Anglia centena quadraginta Ioachimicorum millia, Francia centena coronatorum, cum multis bellatorum millibus pollicebatur. Insuper unitæ Belgarum provinciæ naves, copias, & suas ulrrò offerentes opes, nova subiecta quasi face accendebant animum.

*Regem
Dania
ad bellū
commo-
vent.*

Hæc tanta promissa, hæ oblata vires, hæc verborum lenocinia, pronum jam antè ad ista, totum in bella rapuere Regem. Cumque bellorum sumptus & onera, insuper Cæsaris & fortunarum suarum vires, jugi calculo dispunxisset, ut in extremos sumptus paratus esset, suus in belli societatem circulus necessarius videbatur: sed fuco opus erat ut pelliceretur, & faciliores fore ipsi Principes, quam circuli ordines apparebat.

*Dania
Regis
fœdus
cum
Saxonici
Circuli*

Igitur Lavenburgi conventus indictus, & novo fœdere juncti, Rex Daniæ, Administrator Magdeburgicus, Præsul Bremensis, Dux Brunsvicus, Megapolitani & Holsatus
Duces:

Duces : & dudum ad circuli Saxo-
nici defensionem conscriptas copi-
as , augendas esse decernunt. Mox
ubique novi delectus , qui suspecti
non vanè Cæsari , monitoriales sæ-
pe literas extorsere. Sed illi literis
ad ludibrium , delectibus ad bellum
abutebantur.

*Princi-
pibus.*

*A. 1625.
25. Mar.*

*Cæsar
frustra
ad pacē
horta-
tur.*

A propinquo omnia melius spe-
culabatur Tillius , & scrutatus cun-
ctæ eorum consilia , quæ ad illam
belli molem non sustinendam tan-
tum , sed submovendam quoque
oportuna judicabat , non intermisit.

*Tillius
arma
parat.*

At quia mutuo metu tenebantur in-
tegro adhuc quadrimestri certatum
literis. Donec jam bellare volenti-
bus mitterentur , qui Regis nomine

*Dani
Regis
ad Til-
lium
legati.*

Sicana illi oppignorata præfectura ,
etiam de Cæsaris , ut aiebant , volun-
tate , Tillio jussere , demigraret. In-
solentius à Cæsarianis centurioni-
bus responsum est : *haud volare in respon-*

*Cæsari-
anorum*

dandum. Id teli instar regium per-
culi pectus , & statim Hameleam Rex op-
usque ad Visurgim viginti quinque
millium exercitum produxit , oppida
finesque munivit : in omnem occa-

*pida
sinisque
munivit.*

sionem, quasi medio furore belli, sollicitus.

*VValle-
stenius
ad Til-
lium
proficif-
citur.*

Protestabatur tamen adhuc adversus Cæsarem, se nihil moliri. Sed illa Imperatori larva videbatur, quo suis magis obnoxium armis, Imperium inveniret. Igitur exercitus alius, Dux alius, Albertus VVallenstenius missus à Cæsare, in subsidium Tillio veniebat.

*Progidia
Belli
Danici.*

Et jam erant manifesti cruentique belli non manifesta minus cruentaque prodigia. Vidimus aquas cruore congelatas, è trabibus distillantes sanguinis guttas. Panes quorundam, mensæ, ocreæ, sanguinem sudabant. Visæ in arboribus natæ fruges, quasi hominum ingemiscens nequitia, indigna iis terra foret. Et quid evidentius? visi in aëre confligentes exercitus: mox in terra confictus.

*Belli
initium.
10. Jul.*

Dani ad Huxariam munitionem struxerant, hanc suis importunam cervicibus, ut quoddam jugum, Tilliani, averfantur. Insurgunt itaque, imperium faciunt, præliantur, expugnant.

Hoc belli initium, & quem porro finem

finem habiturum esset, quasi de industria, antequam finiretur, Fortuna patefecit. Sub crepusculum vespertinum curiose Rex Hameleenses lustrabat excubias, & esse crepidines rei tormentariæ affervandæ, sub vallonescius, securè equitabat: Sed parum folidi asseres equitantem Regem non ferebant, ruptisque tabulis decussus equus, præcipitem secum Regem viginti novem pedum spatio, in subjectam fossam rapit. Rex post duas demum horas compertus est vivere, toto tamen triduo inter morientes fuit.

*Regis
Dania
casus.
20. Jul.*

Quid aliud hic casus Regis, quam (instar illius Flamminii adversus Annibalem ad Thrasymenum) præcipitis illius ruinæ præludium? immo ille, quasi prima de Rege Victoria, casus fuit. Quippe consternatus cum eo exercitus, ingens terrarum spatium brevi emetitus, Verdam usque cessit. Et quid aliud victus poterat? omnem retro Provinciam subigendam hosti reliquit. Nec aliter hic accepit, & veluti victo, ferociter instans, totis in Brunsvvicensem Ducatum agminibus irrupit,

D 5

oppida,

*Cæsari-
ani va-
ria loca
expu-
gnant.*

oppida, arces, munimenta sui juris fecit: Hameliam, Holsmundam, Mundam occupavit, & totum illud, brevi tempore tractum, ad suum coëgit obsequium. Inde Petershagam progressus totum ferè Vigurgim suæ fecit potestatis.

*Rusticos
cœdunt.*

At cum affligerentur nonnihil, armis induuntur rustici, & plus ab his, quam Dano milite periculi. Sed illi multitudine pessundati: & qui amplius, quam pro conditione pugnaverant, pro sua sunt conditione puniti. Stolzenavia ultrò cum arce

*Stolze-
naviam
occu-
pant.*

in partes ejus transivit, & quasi blandiens ingentem annonæ, bellicorumque apparatusum vim victori tradidit. Bonum Fortunæ cursum

*Tillius
Nien-
burgum
obsidet.*

porro sequi volens Tillius Nienburgum urbem corona cinxit: Sed hic nonnihil ausa adversus Ducem fortuna fuit. Regiis enim commeatum importare, Tillianis contra prohibere volentibus, ingens, prælio prior, velitatio. Deterius

*Damnū
patitur.*

paululum à Cæsarianis pugnatum, cum & à fronte, & à tergo crebris tormentorum tornitruis, & præsidio urgerentur. Urbs tamen com-

meatu

meatu non obsidione levata.

Crevit hoc successu Regius animus, solumque, sub præfecto suo Limbachio, præfidiū, & eruptione ausum fuit. Et quod mire feliciter cessit, multis inopinatò oppressis, duos secum in urbem supremos legatos, Guardam & Grottum abduxerunt.

*Iterum
à præsi-
diarius.*

Infelicius Dux quidam Vina-riensis, is iteratò comneatum in urbem invehere conatus, & exceptus fortiter, & vulnere perstrictus retrocessit, cæsorū fere numerum æquante fortuna. Sic ad unum oppidum brevi tempore, quatuor millia utrinque cecidere.

*Dux
quidam
Vina-
riensis
frustra
comme-
atum
inferre
nititur.*

Cum lentam ergo & laboriosam fore obsidionem Tillius videret, in aliud tempus distulit, & Calenbergam conversus, obuia duo desultoriorum equitum (Dragonum vulgo) millia internecione delevit, & Calenberga jugum admisit.

*Tillius
obsidio-
nem
deserit.*

Et jam victoriæ Cæsarī multis exercitibus urgebantur: alia enim parte Dux Fridtlandus Halbersta- diensem diœcesim totam subjuga- vit, ipsa metropoli valido munita

*Danos
cedit &
Calen-
bergam
occupat.*

*Landus
Halber-
stadien-
sem diœ-
cesin
subjugat*

*Multa
alia loca
sui juris
facit.*

*Magni
consilii
fluvios
vendi-
tare.*

præsidio. Hallæ acceptus totum illum Episcopatum subjecit. Magdeburgicam quoque respiciens ditionem, ipsa rebeli urbe, militem in illius terram infudit, oportuna loca occupavit, & non levi illato damno, Anholdinum Principatum ingressus, Dessaviam inprimis munivit. Ducesque ambo fluminibus incumbentes, Visurgim ille, alter Albim sui juris facere æmulabantur.

Magni quippe consilii animadversum est, primis bellorum motibus fluvios vendicare, ut separatis invicem provinciis, hostes indagine cincti, & quasi in arido consistentes, una victi pugna, integris Regionibus excutiantur. Insuper victores pronis armis, pronis aquis, annona, milite, commeatu currant, & vehementium instar fluctuum ruptis vallis & aggeribus, obstantia quæque rapiant; adeo ut, quæ supra enimebant, humiliata, profundum mersa, nullum sui vestigium, posteritati monumentum, indulgeant.

Hucusque occupationibus urbium, aut excussionibus certatum
cum

cum de summa rei, pugna cavere-
tur.

Insigne interim quoddam Tillii
stratagema. Propè juncta ad Han-
nobriam erant castra: animadver-
rens ergo Tillius faciliorem in eam
Danicorum castrorum partem, qua
Fredericus Saxo-Altenburgius, O-
bertrautius, & Iacobus Ufeldius
junior diversabantur, irruptionem,
unoque tantum Leni fluvii ponte,
reliquo exercitui unitam, assumtis
quatuor expeditiorum militum mil-
libus, subito pontem occupavit,
sufficientique præsidio munito, re-
jectis in subsidium venientibus co-
piis, tertio assultu eos expugnavit,
& Fredericum Ducem Saxo-Alten- *Tillius*
burgicum, Obertrautium, Iunio- *Strata-*
rem Ufeldium, fortiter incaſsum *gemate*
pugnantes, cum Sexcentis aliis tru- *partem*
cidavit. Turbavit ea res totum cum *exerci-*
exercitu Regem: maxime cum ab *tus Da-*
omnibus Obertrautius summè æsti- *nici ob-*
maretur. *ruit.*

Sic prope Visurgim Tillius, at *4. Nov.*
majori Danorum clade ad Albim
VVallenstenius. Quasi illatam à
Tillio cladem in Fridtlandum vin-
dicaturus,

dicaturus, quod ille in Danos per-
fecerat, hoc in Cæsarianos Mans-
feldius æmulabatur: sed eundem
animum non idem sequebatur effe-
ctus.

*Mans-
feldius-
frustra
tentat
fortali-
tium ad
Dessa-
viam.*

*Illud
obsidet.*

*Prælium
ad Des-
saviam.*

Expeditis decem militum milli-
bus Serveſtam Manfeldius interce-
perat, & mactato præſidio, in mu-
nitionem prope Deſſaviam, ad Al-
bis uſum ſtructuram, impetum facit:
ſed fortiter repulſus, ultionem fre-
mebat. Conjunctis ergo cum Ad-
miniſtratoꝛe Hallenſi copiis, viginti
millium exercitu, triginta tormen-
tis, quatuor morſariis Serveſtam re-
diit, inde ad munitionem: & quod
inſultu non poterat, obſidione ten-
tavit: ſed viriliter agentibus præſi-
diariis Fridlandus viginti quinque
millibus à tergo ſuperuenit. Atrox
& anceps diu pugna, ut planè vide-
retur neſcio quid de libera fortuna:
donec ſubmoto Manfeldii equita-
tu, tota in peditatum Fridtlando-
rum moles; & ille re fortiter geſta,
cum deſeri ab equitibus ſe videret,
recedendo paulatim auxit Cæsaria-
nis animos, & cedenti ferocius in-
cumbentes, à Nienhovio, adducta
quatuor

quatuor Batavorum millia interne-
cione deleverunt; universam porro
aciem in fugam vertunt, & nil jam
nisi mera cædes. Vix Mansfeldius
infelix ductor evasit & Brandenbur-
gum cum paucis copiarum reliquiis
se recepit.

*A Frid-
lando
Mans-
feldius
ceditur.
A. 1626.
26. Apr.*

Capta eo prælio cum ipso Cnip-
husio tria millia, periere quatuor
millia, signa militaria rapta trigin-
ta septem. Septendecim tormenta
bellica, quatuor morsaria in manus
venerunt. Servesta præmium victo-
riæ fuit.

*Capti-
vorum
& occi-
sorum
nume-
rus.*

Et hæc est illa nobilis ad Dess-
viam pugna, ultra suam cladem
proficua, cum & Ernesti Mansfel-
dii dignitas paulatim vilesceret, &
disciplinati Belgæ, Danici robur
exercitus, cecidissent.

Iterum alio, suo ebulliente velo,
Fortuna versamento, ab Albi Visur-
gim, Cæsarianos læta respexit, quasi
de industria sic ea adgubernante, ut,
invidia vermicularetur, æqualiter
inter Duces Victoriæ dividerentur.

Videbat Mundam Tillius, cla-
vem Brunoniæ, paucis subnixam
præsidariis, hanc expugnare pla-
cuit:

cuit: sed hærebat in cervicibus Danus Rex, ergo suis oportebat etiam pugnare consiliis.

Iunxerat se ei, cum duodecim millibus Comes quidam Bergensis: hunc ad distinendum à tergo Regem, aditumque intercludendum dimisit, ipse interim maturatiter, Mundamque oppugnat: sed major erat quam sperabatur difficultas: cum non milites tantum, sed cives, fœminæ, adolescentes, & puellæ unâ pugnarent, magnumque concordia sua damnum Cæsarianis inferrent. Sed quid adversus tam potentem & felicem Ducem una urbs? cui etiam Danus Rex subvenire non poterat? Cessit ergo, & cum Tillius omnes in armis invenisset, omnes trucidavit. Pauci admodum in cryptis domuumque fastigiis abditæ, expleta sævitia, auro vitam exorant.

*Tillius
Mundā
expu-
gnat.
29. Maii*

Remoram interim quandā Christianus Brunsvicus Cæsarianis iniicit. Aberat scribendis pro Cæsare copiis Georgius Lunæburgicus, ille in viduatam Duce Provinciam violentus irrupit, impositoque præsidio,

*Christi-
anus
Brun-
svi-
censis*

dio, legiones in Hassia Georgianas defecit.

*Cæsari-
anis da-
mnum
infert.*

Ultimus hic erat extinguendæ scintillæ fulgor: nam ille mox Wolferbytum retro pulsus, in febrim incidit, nec ante tamen animam, quam quatuor ulnarum longitudine, duorum digitorum latitudine vermen emisit. Ut, quid terrenus homo (cum per terras variè sparso ubique veneno serpentis instar serperet) sinu gestarit, natura testaretur.

*Moritur
16. Iun.*

Tillius

*Hassia-
cos rusti-
cos dis-
sipat.*

Cum vero Christiano Brunsvico Hassiæ rustici non parum subsidii attulissēt, in hos, ut apertos Cæsaris hostes, acriter, iuventus Tillius, omnes exarmavit, arma abstulit, Landtconventus turbavit. Et ne suorum subditorum incendium, correpto Mauritio Landtgravio, nimium indulgentem consumeret, tempestivius de pace cogitavit, & eam, fidelem spondens Cæsari operam facile impetravit.

*Landt-
conventus
gravius
cum illo
transi-
git.*

Rex

Daniæ.

Iam securus à tergo Tillius Gottingam obsidione cinxit. Rex Christianus obsidionem obsidione soluturus, præmissis quadraginta sep-

*ad Ca-
lenber-
gam
ceditur.*

tem

tem equitum signis, Calenbergam, corona circumdare festinavit. Revelatum erat Tillio, & Furstenbergium Comitem triginta sex equitum signis misit in occursum. Et Hic tam vehementer in Danos invehitur, ut ne totum quidem sustinerent impetum. Sexcenti cum Strolbergio Comite equites cedere, viginti unum signa ablata, abactique plures equorum manipuli.

Non fregit ea res sed accendit Regem: adeoque in ultionem exarsit, ut contractis undècunque copiis excutere Tillium obsidione tentaret: sed omnia in Regem, cum violata iustitia, insurgebant. Gottin-
Tellius *Gottin-* *gam ex-* *pugnat.* gam strenue licet se tuentem, ante Regis adventum, Tillius ad deditonem compulerat. Et lætus proposito Regis, adunatis & ipse viribus obuiam pergit. Rex Duderstadio expugnando (quod non nisi unum vexillum tuebatur) occupatus, ut dedita jam Gottinga appropinquare Tillium audivit, toto Loterico cessit campo: sed eum ad Sesam Tillius assecutus, postremos carpens ordines, desultoriorum equitum

tum sexcentos, pedites quingentos levit.

Pudebat nobilem generoso animo Regem, suos à tergo ferè sine pugna deleri. Apud ipsam Lotteram, loco licet incommodo, struxit aciem: nec consilio audaci defuisset fortuna, nisi plerisque equitibus mens læva fuisset. Certè tertio concursus, tertio exoneratæ bombardæ. *Præliū ad Lotteram.* Novissime illud inusitatum. Tillii oculis nefas, quatuor integræ legiones probata diu veteranorum manus, gradum retro dare, quod etsi nondum fugerant, apparebat tamen pudore magis quam virtute resistere.

Et jam eam Dani impressionem faciebant, ut ad ipsa tormenta Tilliana penetraretur atque Dux ipse propemodum victoriam desperaret. *Nutat Casariana acies.* Itaque Tillius similis furenti, primam in aciem procurrit, ibi prensare fugientes, confirmare, per totum denique agmen, oculis, manibus, clamore volitare. Laudatur, *A Tillio confirmatur.* maxime ejus, ad grandium machinarum explosores prudens vox - *Cautius obsecro & ne frustra jaculemini.*

lemini, penetravit dictum: adeoque oportune in irruentes detonuere, ut, quasi magno grandine fruges, perderentur.

*Fortiter
pugnat.*

Erexit ea res Cæsarianis animos, & ipsæ fugientes antea quatuor legiones in prælium revertebantur. Dumque heroico facinore prioris fugæ ignominiam abolere nituntur, ultra fere vires & viros pugnabant, & tanta comitabatur pugnantibus felicitas, ut ad tormenta non fugisse potius, quam stratagemate usi fuisse viderentur, dubioque procul victoriæ tandem causa fuere.

*Dani
cadun-
tur. 27.
August.*

Imploratus frustra à Rege fugiebat equitatus, misere pedites cædebantur: nec fere possibile illum fugientium, vulneratorum, occumbentiumque luctum, ejulatum, confusionem aperire: cum enim difficultatem victoriæ Cæsariani pensarent, cruentam faciebant, in sylvas fugiebant, gladiis dividebantur. Arbores ascendebant, ut volucres jaculabantur: Vepribus se occultabant, hastis conficiebantur. Sic octo Danorum millia periire. Inter illos Philippus Landgravius Hassiæ, pedi-

pepitem ductor Fucksius, Generalis tormentorum Magister. Marcus Pintzius tribunus, cum duobus vice tribunis. Capta tria millia, inter eos, Commissarius, Generalis Lohusius, Commissarius Generalis Rantzovius, Generalis Commissarius annonæ Linstovius. Frenkius, Gotschenius, Horstius & Corvillius, Tribuni, cum variis centurionibus & equitum magistris. Triginta insuper tormenta bellica & nonaginta quinque signa militaria à Cæsarianis parta sunt. Supra quam dici potest spolia prædæ fuerunt.

*Cæsarū
& cap-
tivorū-
nume-
rus.*

Hoc prælium Romanum Imperium omni Danico metu liberavit, omnemque haustum antea Danicum metum in ipsum Daniæ sinum refudit, ipsas tandem istius vomitus reliquias male digesturus.

Rex à prælio V Volferbytum se receperat, inde, cum à Tillio ocius sequeretur, trans Albim fugiens, ancisarum copiarum reliquias recollegit. Sollicitat interim Gubernatorem V Volferbytensem Tillius, ut cum à fuso Rege nullum queat sperari subsidium, Cæsareæ Maje-

*Rex
Volfer-
bytum
inde
trans
Albim
fugit.*

stati

*Tillius
Roten-
burgum
occupat.*

stati munitionem cederet: sed ille suo se Regi ut beneficiis, ita fidelitate obstrictum respondit, adeoque nihil à se quam boni militis animum, gratique erga Regem animi virum, expectandum. Itaque Tillius, cum lentam ingenti damno obsidionem fore prospiceret, alio vertit animum, & Rotenburgum, aliaque munita illius tractus loca deditione occupavit.

*Dux
Brun-
svi-
censis
cum
Tillio
transi-
git.*

Dux Brunswicensis cernens de sua jam agi Provincia, Saxonicae renunciat societati, totamque Brunoniam Cæsaris permittit obsequio. Et V Volferbytum, Northemium, Steinbruggam, Nienburgum, suæ ditionis loca libenter tradidisset, sed illa suum non jam Duxem, sed Daniæ Regem audiebant. Ita mali consilii est, suas munitiones non suis, sed alienis præfidiis occupare, & extraneum terræ suæ Dominum facere, ut cum velis cedere non possis, cum velis vincere, ridearis.

Tot illatas sibi clades velle Rex vindicare præsumpsit. Deduxerat, appropinquante hyeme, Tillius in
hyber-

hyberna copias, & restauratis non-nihil viribus, sex peditum, quatuor equitum millibus, in Tillium Dani movebant: jactantes paucis se diebus omnia nuper perditā loca, Hojam, Verdam, Rotenburgum, Langevvedam recuperaturos. Hinc agricolis ne migrarent imperatum: quippe tempus adesse, quo excusso Hispanico jugo pristinae libertati restituantur. Ita montes parturiebant, videamus mures.

*Dani in
Caesari-
anos
movent.*

Verdam obsidione cinxerunt, parvum ad servandas vigilias propugnaculum, triginta fistulatoribus munitum, frustra oppugnaverunt, grandibus tormentis, urbem quasi-
farunt, molam lignariam exusserunt, pontem multilarunt: mox danico timore correpti, multis neglectis curribus & equis summa confusione discessere.

*Verdam
absident*

Deserunt.

Inde ad arcem Hojam ne vallo quidem munitam (nempe quam paulo ante Comes Anholdinus, viginti quatuor horarum spatio, sexaginta tormentorum globis ad dedicationem coegerat, munitionesque destruxerat) septem diebus hæserat, & im-

& immixtis ultra mille tormentorum globis, quatuor frustra fecere insultus, & centenis aliquot amissis cum ipso peditum suorum Generali Spee, Rex quoque vulneratus est. Cum magnis tandem hiatibus ruinam arx minaretur, eam non compulsi externa vi, sed ruinæ metu præfidiarii dedidere.

Ingens iterum apud Regios metus, & tanta festinatione discessus, ut quisq; (quemadmodum in effusa fuga) primus esse satageret, & ubi pons non erat, ad umbilicum aquas emetirentur, donec ad pristinas stationes, tuta loca rediere.

Quid in hac expeditione mirari primum? præsumptionem Danorum, cum nihil efficerent? Illum timorem, cum hostis non esset? an vero effectum, cum exusta mola, mutilatus pons, & expugnata sine munitione arx, ultra mille viris, Generali peditum Duce, & vulnere Regis vindicaretur? Sed hæc fortunæ ludibria sunt, victorias non nostris viribus, sed suo metiri arbitrio.

Primo verè Tillius tribunos suos Northemium misit, ut urbem arcta
obsi-

obsidione cinctam, ad Cæsaris & Ducis sui obsequium cogerent. Cinxere quidem, sed cum lentam obsidionem facerent, Furstenbergium Comitem in subsidium misit, & ut vi finem faceret, impetravit. Fecit ille sed cruento certamine, nec tamen tam facile deditionem facturum videbatur, nisi succursum desperasset.

At iam si æqua sine livore Duces fortuna vellet, Friedtlandi bene gerendæ rei vices erant, & fuerunt: non defuit enim suis Mansfeldius quin perirent. Post nuperam suam ad Dessaviam cladem, novum è Dania, Suecia, vicinisque Provinciis emendicarat militem, conjunctisque suis, cum Vinariensi quinque millium copiis, omnibus (Francico instructus auro,) duorum mensium stipendio animum fecit. Statimque per Marchiam quindecim tormentis, sedecim bellatorum milibus, Silesiam versus movit, & impetrato ad Francofurtum ponte, Viadrum transivit, inde in Silesiam legiones infudit. At sequebatur velociter à tergo Wallenstenius: &

*Cæsari
riani
Northemium*

expugnant.

*Anno
1627.*

*Mansfeldius
Silesiam
invadit.*

*VVal-
lenste-
nius se-
quitur.*

*Vina-
riensis
varia
loca in
Silesia*

occupat.

*Fridt-
landus
recupe-
rat.*

cum ille, relicto in Silesia Vinarien-
si, in Hungariam ad Bethlenum
evocaretur, eo Fridtlandus quoque,
vocatus à Cæsare, festinavit.

Interim dum illi Transylvanicis
distinentur bellis, Vinariensis Trop-
paviam, Iegerndorffium, Coselium
aliaque oppida occupavit.

Transylvanico confecto bello in
Silesiam cum Fridtlando reversa
militia est: Cæsisque Vinariensibus,
oppida, cum nonnulla tamen suo-
rum clade, ad deditionem trahit.
Iegerndorffium, civibus direptio-
nem bonorum, ingenti pecuniâ re-
dimentibus, deditione occupavit.
Troppavia & Coselium strenuè re-
stitere, cum etiam foris stratagema-
tibus Cæsariani attererentur: sed
quia desperandum erat subsidiis,
Troppaviam Marquardus Rantzo-
vius honestis conditionibus tra-
didit.

Summa cum Coselio difficultas.
Ibi omnes Mitzlavij Prætoris (cum
& Vinariensis in Hungariam se
contulisset) vires, omnes Fridtlan-
di quoque vires attraxerant. Sed
aditibus interclusis major aliquan-

to difficultas adeundi quam vin-
cendi erat: Sed ea Cæsarianos ci-
vis Coseliensis explicuit. Hic oc-
cultis viarum meandris in securos
tutosque, suâ opinione, Fridtlan-
dum duxit. Qui in percussos ino-
pinato malo invecus, quasi una
manu in urbem pellit: dumque fe-
rociter instat victis, Mitzlavius Ioa-
chimo Carpezano, quam ipse dese-
rebat, commendatâ urbe, Trop-
paviam versus fugit, cum illius ipse
peditatus proprios spoliasset currus.
In fugientes immisit Fridtlandus
equitatum sic occisi omnes quos
velox fuga non exemit.

*Hostes
cadit.*

Mox tota Fridtlandi moles in u-
num Coselium, & hoc jam suum
exercitum animo sequebatur. Ita-
que pacisci volentibus, una maxi-
mè præscripta conditio est. Ne sex
mensium spatio contra Cæsaream
Majestatem militarent. Cætera per-
missa libera. Sic Dani totâ dejecti
Silesiâ, cum Bohemiæ prius vanè
minarentur.

*Cose-
lium
expug-
nat. 11.
Jul.*

Inde juncti Mitzlavius, Baudi-
sus, Holckius, & Rantzovius, in
Marchiam festinant, Durlaceno se

*Dani
cedan-
tur.*

juncturi: sed eos Comes Merodius
& Bechmannus, Præfecti à Fridt-
lando missi Bernsteinii assequuntur,
& consertis strenuè manibus cædes
Danis, Cæsarianis victoria cessit, &
libertati magni nominis Silesiorum
captivi: sed eorum libertati suâ
morte Bechmannus parentavit.

*Tillius
Albim
versus-
mouet.*

At quam æqua quam benigna in
utrumque Ducem fortuna! cum
Fridtlandus Hungaricis, Silesicis,
Brandenburgicis victoriis densus
ad Tillium properaret, ne jungeret
verecundum alterum sine recenti
gloria Ducem, novo favore Tillium
sequebatur. Hunc, Danicis Albim,
Visurgim, & Havelam flumina in-
fidentibus, annonæ caritas infesta-
bat. Pudebat nobilem tot victoriis
gloriosum Ducem, quem arma non
vicerant, fame vinci. Itaque cum
indignabundo milite ad aperien-
dum armis iter, Albim versus mo-
uet. Stoltzenaviam à Dano recupe-
ratam, iteratò subiicit, V Volpam
ut fœnus addit.

Cum urbes ergo cessissent, flumen
quoque superare nitebatur. Et favit
ea, ut videbatur, Lympha: tantus-
que

que solus adventus Ducis terrorem peperit, ut timidè defererent commissæ loca Regia. Tandem, hostium explorata vigilia, quam occultissime Tillius, antelucanis horis, primum manipulum rate transportat. Dum nemo se movet, addit alterum, eo excitati vigiles, sed priorum conspecto transitu, pavidè arripuere fugam. Lætus successu Tillius, universas traducit legiones. Cohortes prætorianas cædit, castrumque Boutzenburgo adversum expugnat. Pavor Danos, Regium Cæsariani pontem occupant. Sic utriusque jam ripæ potens Tillius, universam trans Albim Germaniam, horribili multitudine militum inundavit. Sequuta mox ingens fundi cujusque calamitas, cum essent omnia, quæ Cæsariani viderent, hostilia, & justa quæ raperent spolia.

Dux Holsatus, tempestatis futuræ præmetuens, facto a Rege (cujus ipse sororem habebat) divortio, ad Tillium cum nonnulla copiarum parte transivit; Ut suam una Cæsari terram vendicaret. Sic enim sue-

*Tillius
Albim
separat.
20. Au.*

*Dux
Holsa-
tus ad
Tillium
transit.*

tum fieri est, ut acerrimi post victoriam hostes, fortunam suspiciant, victorem sequantur: cum subire jugum doceat non ulla bona voluntas, sed cogens sæva necessitas.

Tillius & Fridtlandus conveniunt. Interim in occursum properant Fridtlandus & Tillius, junguntque fortes manus, pari gloria, pari reverentia Duces, cum rerum gestarum magnitudine starent mutuâ alter alterius admiratione defixi.

Varia loca per Tribunos suos obsidēt. Igitur ad insequendum hostem mutuo aspecti animati, ne quid hostile à tergo relinqueretur V Volferbyti, Comiti Papenheimio, mandata obsidio est: Nienburgum, eorundem jussu Ducum, Comes Anholdinus circumvallavit. Ipsi Duces, associato sibi Georgio Lunæburgico, per Alstria in Stormariam maximis irrupere copiis, certatim jam omnibus, cum fortuna, Cæsarem respectantibus.

Ipsi in Stormariam irrum-punt. Pippenberga ausa resistere fuit, immo Tilliū Ducum alterum vulnerare: sed cum arcem hic vicisset, quod majus fuit, se ipsum vicit, & se vulnerantibus sanas & æquas deditionis leges dedit.

Pippenbergam expugnant.

Cum

Cum obvia alia cessissent, solæ in Stormaria Tychopolis, Crempa, & Bredenberga: in Holsatia vero Rendesburgum restabant & resistebant. Et illæ à Durlaceno tuebantur. Is enim contractis Silesiacorum, Baudiffi, Ranzovii, Holckii, Mitzlavii, reliquiis, adjunctisque suis copiis in Megapolitanos duxerat: Sed hi jam Cæsarem quoque respicientes, & adversi Regiis, eum cogeabant mutare consilium: occupatâ igitur Pelâ insulâ, ascensis navibus, commissis vela ventis, ad VVagriæ littora navigavit. Et cum Hierolimæniâ applicuisset, facta *Durla-* ad Grotenbrodianam excursionem, ut *census* in proximo esse cum Fridtlando *regionē* Tillium intellexit, has urbes tueri *defen-* nitebatur. Quasi, antea uni non *dere* par, jam faciliores essent ambo *fu-* *nititur.* *turi.*

Luit statim præsumptionis & temeritatis poenas: nec unus quidem Ducum eum prælio dignatus, solus ad humiliandum Comes Schlickius missus est. Ipso statim pugnae exordio Silesii, & alii plerique auxiliares fugere. Pugnatum tamen

*Caditur
15. Sept.*

acriter ab Holsatico equitatu Scottisque peditibus : sed eo ventum erat , ut nihil Cæsariani facerent, quàm occiderent. Sic totus ille exercitus fere internecione deletus. Reliquiæ in naves rejectæ. Triginta duo tormenta , quadraginta tria vexilla rapta.

*Cæsari-
ani
Rendes-
burgum
expu-
gnant.*

Hoc uno sublato obice universam , quaqua patet Cimbricam Chersonesum Cæsarianus miles pervadit , & populatur divites , tot annorum pace , terras. Ipse in Fioniam recedens Rex , de bono quodam eventu videbatur desperare, cum Rendesburgum , strenue hucusque defensum , deditionem uti honestam faceret , ipse permisit. Bredenberga dum nimium victores distinet, iram ipsorum acuit, & provocavit suam ipsius, importuna fortitudine ultionem : ad extremum enim vi capta , præfidiarii omnes ad unum trucidati.

*Et Bre-
denber-
gam.*

*Dani-
fugiunt.*

Hærebant adhuc in Iutia Calenbergii , Baudisii , & Ottonis Reingravii , insuper Regiæ quædam legiones : sed quaqua illæ fugerent Cæsariani sequebantur , & hi omnia.

omnia licet experti, impedire tamen non potuerunt, quin Baudisius evaderet. Hic enim quo porro fugeret cum non videret, aquam judicavit terra tutiorem, & quatenus pugnare non audebat, navigavit.

Calenbergius & Nellius ad Alburgum circumvallati, cum exitum pariter & subsidium desperarent, Comiti Slickio deditionem fecere. Triginta signa militaria aut ultro tradita, aut violenter erepta. Tria equitum millia, binæ peditum legiones in potestatem venere. Quanta felicitas viri! cum totus ab illo, incruenta victoria, deleretur exercitus.

*Dediti-
onem
faciunt.
18. Octo.*

Ad quasi omnia transferre in Cæsarem festinaret fortuna: ita ultro fere in manus victoriæ cadebant. Hærebat adhuc in Bremensi ditione Nerbrotus: nec deerat, si animus fuisset, viro exercitus. Sed hunc aggressus Comes Anholdinus more fulminis, quod venit, percussit, abcessit, sic uno obtrivit incursum, & rapta citius Triginta quinque vexilla, quam sibi postremi pugnare viderentur; adeoque unum equitum,

*Dani
cadun-
tur.
28. Nov.*

tria peditum millia sacramento Cæsari obligantur. Sequebatur victoriam, unâ exceptâ Stadâ, tota Brementis ditio.

Et jam quicquid terrarum inter Balthicum mare & Oceanum: inter Norvegiam, Albim & Visurgim, Cæsarianis domitum vel oppressum signis tenebatur. Cumque hostiles exercitus qui cæderentur deficerent, & in sua Chersoneso Cimbri servirent: immo ab ipsa Norvegia tenui tantummodo Fionix freto dividerentur, more ignis qui obvias populatus sylvas interveniente flumine abrupitur, paulisper substitere. Cum vero nec mare jungi pontibus, navigiorumque defectu, armis neque bello ad continentem suam revocariposse videretur, quasi interveniente natura, indignabundi fremuere, & candentibus in ipsas aquas missis glandibus, circa urbium obsidiones discursum est.

Varia loca obsident Standam Tillius, Tychopolim VVallensteinius, varii cum suis legionibus Tribuni ad obsidendam Crempam missi.

Stadam magni vir animi Carolus Mor-

Morganus Anglicus intravit, & rebus strenue gestis, magnum sua fortitudine, Ducem promittebat. Cum ergo virtute non posset, fame debellatus est, & deditionem ipsi Tillio fecit.

*Stada
Tillio
deditur.*

V Volferbytum Papenheimius morâ fregit, & cum Brunsvicensi Duci dederetur, ille tamen præsidio Cæsariano munivit.

*VVol-
ferbytū
Papen-
hemio.*

Nienburgum Limbachius defendebat, nec quoad ille vixit, vinci potuit: cum suam vero constantiam suo sanguine consignasset, ab Anholdino Comite moniti Centuriones Lunæburgico illud Duci tradidêre. Sic tres munitæ urbes suas Cæsari firmavêre provincias.

*A. 1629.
Nien-
burgum
Lunæ-
burgico.*

Inde in Megapolitanos ductæ legiones, & occupatis hinc inde oppidis Rostochio & VVismariæ incubuerunt, partimque metu, partim ultro acceperere præsidium.

*Cæsari-
ani Ro-
stochiū
& VVis-
mariam
occupāt.*

Mox terrestres illi Germani, comparata classe, Balthico se mari commiserunt, & nihil interesse virtutis ostendêre, equis an navibus, terra an mari dimicaretur: sed cum numero-
merosior esset Regia classis, multi-

*Mari se
commit-
tunt.*

tudini non virtuti cedentes, tandem abstinuere mari, & flexo in Pomeraniam agmine, universam, Stetino & Stralesonda exceptis, subjugarunt.

Stralesondam Johannes Georgius Arnhemius ut obsideret missus, pecuniam prius impetravit, & consenserat inimica bello urbs: sed dum Arnhemius, oblata numerum parte obsidionem urget, irritati cives, plures eruptione Cæsarianos cecidere. Cum tamen eos pavor occupasset, iterum à pacis legibus non abhorrebant. Et factum erat, nisi Dani auxiliares urbe recepti, negotium dissipassent.

VValle-
stenius
in castra
venit &
frustra
in mu-
nitiones
assultus
facit.

Venit interim in ipsa castra VVal-
lenstenius, & oppugnationem ferro
urgens, quinque diversos facit una
nocte assultus, ingenti quinquies
clade rejectus.

Excitatus tam prospero Strale-
sondentium suorum eventu Danus
ipse Rex: hanc ipsam belli sedem
destinat, tutius æstimans è sua Lutia
in Pomeraniam transferre arma.
Mox, Holckio belli Duce, munitio-
nibus Cæsarianos pellit: Bathum
occupat:

Danus
Rex

occupat: VVolgastum deditionem facit: Usedo-Insulam intrat; adeoque prosperis successibus proficiebat, ut in Pomerania magis quam Dania timendus videretur.

*Strale-
sondaniis
subve-
nit &
multa
occupat.*

Festinat itaque ad extinguendum, primo damno, incendium VVallenstenius, ne ascendentes cum gloria flammulae vicina corriperent, & ejusdem religionis animos calore corrumperent. Obruit ergo ad VVolgastum Regios, sexcentos occidit, reliquis fuga dilapsis. Festinat ocius cum suis in naves Rex, ut quem feliciorem mari quam terra, clades docuissent, & in Daniam suam reversus, nullam de cætero tentavit terra fortunam.

*VValle-
stenius
Regios
ad Wol-
gastum
obruit.
22. Aug.*

Fridtlandum Stralesondensium pertinacia male habebat, hanc castigare volens, eos denuo, quantum poterat, corona cinxit, instat & urget. Sed irrita omnia, cum vel situs urbem inexpugnabilem faceret. Quid enim his obesse obsidio poterat, qui patente mari omnibus copiis abundarent? cum etiam Axelius Ochsensternius Sueciae Cancellarius, impetrata à Dano venia, im-

*Iterum
Strale-
sondani
urget
sed frustra.*

missio

misso præsidio, illam Dano & Sueco milite jam propugnaret? Fridtlandus tamen non desperavit: cum vero ultra bellum Danicum trahatur obsidio, nos omnia alteri bello reservamus.

*Cæsarianis
Crempa
deditur.
4. Nov.*

E Pomerania ergo in Cimbricam Chersonesum migramus, Crempam ibi annum & mensem Cæsariani obsidebant, nec spes erat expugnandi, nisi, quo commeatus fluebat, flumen occuparetur. Institere Cæsariani, & propugnaculis ad Storam expugnatis, cum Galli inobseffa urbe luxuriarentur, quod biennio sufficisset, bimestri consumebatur. Excepit ergo, ut oportuit, luxuria famem, & hanc sequuta deditio.

*Tychopolim
deserunt.*

Unam adhuc in Stormaria Tychopolim Cæsariani obsidebant: sed illa generose defensa, cum variis eruptionibus millia jugulasset, expugnandi desperationem Cæsarianis peperit. Itaque crematis castris alio Fridtlandici discessere.

Hafniæ interim tædium belli Regem invaserat, nec videbatur obscure moti poenitere belli. Et res eo ceciderat, ut nec ultra pergere Cæsariani,

sariani, nec ille quicquam recupera-
re posset. Nihil utilius ergo videba-
tur, quam in quiescentibus armis, san-
citam necessitate pacem, lege firma-
re. Primus, ut inferior armis & di-
gnitate Rex suos Lubecam legatos
misit. Inde delegati Alberti V Val-
lenstenii Duciis Fridtlandi, & Io-
hannis Tzerclafii Comitis Tillii
advenere, & jam quinque mensibus
tractatione consumptis, tribus ferè
legibus convenere. Ut Rex omni-
bus Saxonum provinciis renuntia-
ret Cimbria, Sclesvigia & quicquid
Holsaticæ domus hæreditarium, à
Cæsarianis occupatum, redderetur;
æterna vero dissidium oblivione
sopiretur.

*Lubeca
pax con-
stitui-
tur.*

A. 1629.

9. Jun.

Hic est diuturni belli finis, quem
quo Dania vidit, non lætior in ea
dies, cum quid bellum esset exper-
ta, suavius illâ & constantius pace
frueretur.

BELLUM

BELLUM AUSTRIACUM

Secundum.

DUm ad Septentrionem, medio belli Danici fervore, Bellona faviret, non levior ad Orientem motus. Et quis speraret post devictam Bohemiam, Palatinatum, Transylvaniam, fractamque cladibus Daniam, aliquod in semel debellata Austria bellum? atqui non leviter illa se concussit; & fuit in rusticis, quod ab ipso Cæsare timeretur.

Causa tantæ calamitatis, eadem quæ omnium, religionis diversitas, quam in aliis ut ferebat necessitas, in hæreditariis suis provinciis Ferdinandus non tolerabat. Itaque cum eorum ministros antea pepulisset, & illi tamen immoti in hæresi perseverarent, ac magnum aleret in suo quasi sinu aliquando Cæsar incendium, aut pellendos hæreticos, aut convertendos duxit.

Mandat ergo parentibus literis, cum bellorum omnium causas Hæresis excitavit (quæ specie quidem

con-

conscientiæ libertatis defensione,
rem autem dominationem vendi-
cans, inobedientiam, rebellionem,
& in legitimi magistratus supremi-
que capitis exitium confœderatio-
nes, turbasque perpetuo ciat) coa-
ctam Cæsaream Majestatem supre-
mum jam eos patentibus hisce lite-
ris admonere; ut posita, ad salutem
animarum suarum hæresi, Ortho-
doxa & avitæ Catholicæ religioni se
aggregare, & flectere, ad suam ipso-
rum utilitatem pertinaces animos
velint. Tempus eis usque Pascha
indulgere, oportere interim religi-
nem mutare vel Austriam.

*Cæsar
Austri-
acos
monet
religio-
nem
mutare
vel Aus-
triam.*

*A. 1625.
11. Octo.*

Dura hæc Austriacis visa condi-
tio, percussitque teli instar eorum
pectora. Ad Imperatorem ergo sup-
plices direxere literas, postulantes
ut Cæsarea Majestas nonnihil de
rigore illo remittere, & intolerabile
mandatum revocare dignaretur: se
enim illos Austriacos esse, qui cum
majoribus suis ante centenos, hanc
ipsam terram, annos coluerint, &
de suo nomine Austriam fecerint.
Hinc non tam levi causa pellen-
dos, præsertim cum à variis Impe-
rato-

*Austri-
aci pe-
tunt
manda-
tum re-
vocare.*

*Impe-
rator
renuit.*

A. 1629,

9. Febr.

Cemes

Her-

bers-

dorffius

manda-

tum

exequi

vult, sed

rusticis

lapidi-

bus pel-

litur.

Rustici

Her-

bers-

dorffius

cadunt.

Varia

loca oc-

cupant.

ratoribus hæc sua sit permissa reli-
gio. Legit supplicam Ferdinandus,
non approbavit, constantiam suæ
voluntatis apertè professus.

Dum statuto tempore à Cæsare
missus Gubernator Lintzii, Adamus
Comes Herbersdorffius, exequi
mandatum statuit, & quam captus
agricolarum erat, severius procede-
retur, lapidibus Comitē pepulere.
Ussit ignominia virum & ulcisci
placuit. Contractis ergo mille quin-
gentis militibus in rebelles duxit:
sed hi jam decem millia congregati,
Herbersdorffii militem interneci-
one deleverunt.

Hoc successu animosiores, man-
datum quod præcibus, verbis, mi-
nisque non poterant, statuere armis
abrogare. Hinc Velsam, Stiram,
Lambacum, Gemundam, aliasque
arces & oppida expugnarunt, &
triginta ex variis locis comparatis
tormentis, populationibus, latro-
ciniis, ferro & igne omnia infesta
reddidere.

Expergefactus tam propinquo
incendio Cæsar: monitoriales ad
eos litteras direxit, & dolere sibi ait
quod

quod à seditiosis quibusdam invita-
ti, tam facile tumultuarentur. Sibi
quidem severè animadvertendi fa-
cultatem non deesse: malle tamen
eos clementiâ, quam armis vincere.
Hortati itaque à proposito desiste-
rent, arma ponerent, unionem dis-
soluerent. Si esset quod eos offen-
deret, sibi aut Commissariis suis
aperiendum: sin minus, sibi non
defore ulciscendi media. Malle ta-
men ipsorum parcatur proli, parca-
tur uxoribus.

*Cæsar
eos ad
pacem
horta-
tur.*

Quæ rusticorum superbia! illi Cæsare
Cæsarem nec responso dignati, jam
quingenta millibus & quadra-
ginta tormentis, omnem late po-
pulantes Austriam, nec sæcularibus
nec ecclesiasticis pepercere, obviæ-
que arces & oppida, cedentia nu-
mero, passim jugum accipiebant.

*Cæsare
contem-
nunt.*

Ergo altera vice monendos Cæ-
sar duxit, missisque legatis pacem
paternè suavit. Illi legatis arresto
detentis, sex cives & rusticos Vien-
nam misere, urgentes Cæsaream
Majestatem, ut ab ipsa & Bavaro
conscripti milites, ad unum omnes
dimitterentur: Religionis libertas
con-

*Cæsar
legatos
mittit.
Rustici
legatos
detinen-
ti &
Cæsari
con-*

116 *Bellum Austriacum II.*

*leges
prescri-
bunt.*

concederetur: tributum menstruum
abrogaretur: si quid delictum æter-
na oblivione sepeliretur.

*Bava-
ros ca-
dunt.*

Iterum dum sui Viennæ hærent,
tria navigia armatis Bavarorum mi-
litibus plena, prono fluvio Lintzium
navigantia invadunt, superant, ma-
ctatis omnibus ad unum militibus.

*Cæsar
assenti-
tur eorū
petitis,
sed Cæ-
sarem
contem-
nunt.*

Et jam petitis Cæsar assenserat:
sed illi suam prosperitatem non ca-
pientes, tantis firmi viribus, con-
temnere sibi Cæsarem posse vide-
bantur. Nec Hercule ferocius quic-
quam, aut petulantius felici vulgo;
ut est enim passionibus suis impar,
ita nimium, pressum nonnihil, dei-
citur fortunatum, supra conditio-
nem suam elevatur, æqua affectum
rationis lance nescium moderari.

*Freista-
dium
expu-
gnant.*

Itaque prosperitas illorum, tra-
ctatum rupit, & prono victoriarum
cursu Freistadium attingere, & ex-
pugnata urbe aditum sibi in Bohe-
miam usque aperuerunt: urbem au-
tem omnis insolentiæ fecere subje-
ctum.

*Lintzii
obsidio-
nem
parant.*

Cumque jam omnem, dempto
Lintzio, Austriam supra Ænum ha-
berent in potestate, unum illud

Lintz

Lintzium sinistro oculo intuebantur. Mox omnis in illam eorum intentio, cum habere se mutilum, sine capite, corpus indignarentur.

Itaque novum Schatfusio edictum exivit, quo omnes in Austria rustici, Domini, equites, & nobiles ad arma pariter vocabantur, inque castris, bene cunctis instructi rebus sub pœna mortis comparere jussi. Tunc quidem domus, templa & aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt: cum quæ cogitare quisque poterat, facere auderet.

*Sursum
deorsum
omnia
vertūt.*

Et jam pœnis maturi erant. Ergo Lintzium profecti, ad illud victoria hæsit, & obsidionem ad suam ipsorum perditionem fortuna vertit.

*Lintziū
obsidēt.*

Nam primo statim exordio, cum ipsorum Generalis Stephanus Fadingerus agricola, minacibus cives literis, ut Herbersdorffium Comitatem traderent, monuisset, tormenti globo pede multatus occubuit, Nihil illi hoc casu turbati vehementius institere, sed uno assultu jugulati sexcenti. Infelici hoc adhuc impetu attonitis Lobekius supervenit, mille quingentis eorum trucidatis, quindecim

*Eorum
Genera-
lis occi-
ditur.*

*A Lobe-
lio dam-
num pa-
tiuntur.*

decim tormenta abduxit : mox Ebersbergam expugnavit.

*Affili-
unt mu-
nitiones.*

*Cum
damno
reiiciun-
tur.*

*Obsidi-
onem
deserunt*

Efferati suorum strage rustici, quicunque arma ferre possent, in castra coegerunt : & magna muro-
rum parte quassata, tormentisque diruta, noctem continuant & diem assultus. Nec pares fore praesidiarii videbantur, nisi recina & pice rustico-
rum interulas incendissent. Omnia rustici, imo mortem contempserant, unas illas metuebant torrentes cutem flammis. Et sicut incendia domus ita rusticorum animos humiliaverunt.

Itaque ab illo urbis calore ad medium milliare recedentes, Boreali vento refrigerati, ut paterfamilias ab incensae domus ruinis novas aedes? ita illi vindictae cupidi, ex adustorum reliquiis novam obsidionem moliebantur. Cum pulvis autem globique deficerent ad agricolas, è regione Linrzii, legatos misere: perpeffum pariter damnum, & de futuro propositum aperientes. Ocius illi quinque navigiis pulverem, globos, tormenta, uros, & ultra quam necessarium erat, Danubio crediderunt. Her-

Herbersdorffio patebat facinus, missisque trecentis silentio fistulatoribus, iussit certam ad aquas arcem clanculo insidere. Sub crepusculum vespertinum, dum obscurior paulatim aura urbi facinus subducere videretur, ad eandem arcem gubernaculo direxere naves, & excensione facta, dum exportandis occupantur rebus, trecenti eos fistulatores invadunt, & plerosque trucidant. Cum reliquæ in navim, nitrato onustam pulvere, se receperissent, crebris illa fistularum fulminibus ignem concepit, omnibusque aqua & igne consumptis, reliquas laceratas naves secum merfit. Sic trecenti illi ovantes in urbem redire: ad quam paulo post septem militibus plenæ naves, videntibus licet & freudentibus rusticis applicuerunt.

*Dam-
num
patiun-
tur.*

Concludit hanc, novus eorum Generalis Achaz VViltingerus sumtor, Cæsarianorum castigare audaciam, & prædecessore suo ferocior, alio Duce, alium fore effectum gloriabatur, publicatoque decreto, totius Austriæ nucleum virorum, sub poena

*Lintziū
denuo
obsident*

poena mortis, in castra citavit, ut una, unam expugnantes urbem; Herbersdorffium cum suis ferro dissipent & igne. Quid mirabilius? uno futoris edicto ultra septuaginta millia convenere. Et denuo coronâ cincta urbe, adeo suas promovere fossas; ut se invicem hostes palam contingerent, prostratisque magno hiatu mœniis, præsidarios continuo fatigabant assultu.

*Her-
bers-
dorffius
illos
strata-
gemate
decipit
& affli-
git.*

Herbersdorffius ut importunos luderet, ferociam stratagemate risit. Tormenta in arce omnia ad illum murorum hiatum dirigit, & urgentibus impetum rusticis, præsidariis, ut in civicas retro domus paulatim cederent, imperavit, donec erumpendi tormento signum faciat. Servat imperata miles, & instantibus rusticis paulatim dilabebantur in ædes. Crescit impugnantes animus, & obsessorum languore proficiunt: tandem oculis tota oppidanorum manus se subduxit. Illi ad arcem confugisse rati, certatim magno numero rustici, applicatis ad hiatum scalis, ascendunt, invicem quasi de sua jam urbe læti congratulantes,

tes, & gloriam primò occupatæ ur-
bis juvicem invidentes, adeoque
jam cum rixis & livore ingredie-
bantur. Ut comœdiam quandam ab
arce Comes Herbersdorffius gesti-
ens specularabatur. Usque sexcentis
jam ingressis, signum tormento de-
dit. Tunc crebro tormentorum vo-
mitu rusticos fœdavit, hiatum ob-
seravit, ut foris ingrediendi, ingres-
sorum exeundi, nulli concederetur
facultas. Exsurgunt illico in agrico-
las, accepta tessera, milites, & ma-
gno fervore aggressi, fœdant omnes
rustico sanguine vias. Nec facile
quisquam ludibria, maximè Croa-
tarum scripserit: barbas vellunt &
mystaces, auriculas & nares scin-
dunt. Et denique sexcenti illi gene-
rosè ingressi rustici strangulantur,
unis quadraginta exceptis, quos vix
magno labore ipse Herbersdorffius
Comes ab irruentium manibus
vindicavit.

Interim illum occidentium & mo-
rientium tumultum, illum mutila-
torum & mutilandorum ejulatum
audientes foris, rustici, non omnia
ingressis prospera suspicabantur,

*Iterum
obsidio-
nem de-
serunt,*

hinc attoniti, hærent paulisper im-
moti: Ut spiritum nonnihil recepe-
re, metus successit. Fossis, vallo, &
proximo urbi propugnaculo, relictis
duobus æneis tormentis, præcipiti
fuga cedunt, quæ ocus præsidarii
occupavere.

*Vulga-
rium
error.*

Quam errat imprudens vulgus,
quod omnia robore, irâ, ferociâ,
non ratione metitur! quæ hæc om-
nia, ut fortitudinem, pro virtute
habet! imperfectus ille vigor est,
quem nisi ratio consiliumque tem-
peret, fortitudini licet aptus, auda-
ciæ tali temeritatique consuescit,
& pericula dum inferre vult non ca-
vet. Illa certissima est virtus, quæ se
diu multumque circumspexit & te-
xit, & ex lento ac destinato provexit.
Quid ergo? non effusos esse oportet
impetus, sed temperatos, obedien-
tes & circumspectos.

*Her-
bers-
dorffius
captivos
rusticos
horta-
tur ad
pacem.*

Cæterum quadraginta illos a-
gricolas Herbersdorffius Comes
liberaliter habitos, humaniter allo-
cutus est, & modo vitâ donatos ad
suas suasit migrare domus, idemque
cæteris in exercitu persuaderent
iussit: non enim se bello aut san-
guine

guine rustico delectari; eorum potius temeritati necique condolere, & quicquid acciderit ipsis, & porro contingeret, coram Deo mundoque testari, non suam, sed eorum ipsorum culpam fore: optare tamen potius suum pro iis sanguinem fundere, quam illorum delectari. Luni- bus hisce similibusque verbis, non rusticis tantum, sed astantibus plerisque lachrymas expressit, illisque quadraginta dimissis, dictorum in castris, memores esse iussit. Fecere hoc eo fervore rustici, ut secum millia domum migrarint.

Audito hoc rusticorum metu at- *Lobelius*
que dissidio, Lobelius de improvisò *geminâ*
eos invasit, & jugulatis nongentis, *clade*
undecim machinis & ingenti præ- *rusti.*
da potitus, in tuta se loca recepit. *cos affi-*
Mox iterum duobus militum milli- *cit,*
bus, ad Eberbersgam in decem mil-
lia invectus, dissipavit omnes, bre-
vique tempore omnem illum tra-
ctum Cæsari conciliavit.

Restabant autem pertinacissimi
omnium quadraginta millia, & ad-
diderant suæ veneficia feritati: jam-
que moventes in se cum suis legio-

nibus; Lindloun & Hubnerum
Tribunos interneccione deleverunt;
adeoque Lintzium iterum & Vien-
nam rusticorum terror afflabat.
Certe Lobelio intolerabiles, uno
resistere Duce Cæsar non potuit.
Additus ergo illi, Bavarico insiru-
Comes ctus exercitu, Henricus Gothefti-
Papen- dus Comes Papenheimius. Hic
hemius quoque non ausus congredi statim,
in rusti- militem tenuit in castris: tum ut
cos desti- fera illa rabies (quam pro virtute ru-
natur. stici habent) paulatim consenesce-
ret, & tirones suos quomodo, quan-
doque pugnarent, instrueret.

Uti opportunum ergo movendi
pugnandique tempus advertit, nu-
dum robur robori opponere stul-
tum existimavit: sed considerans
hoc in bello rationem robore po-
tiores esse, rudem fraudum & in-
cautam turbam, dolo statuit &
stratagematibus debellare.

Rusticos re suos Cæsarianis veller, ut falle-
fallit. ret propositum rusticos, inclusa par-
te copiarum navigiis, aquâ simula-
vit, terrâ venit. Hoc autem rustici
non putaverunt, sed Danubio in-
cum-

cumbentes, octo diversis locis, dum
vela expectant, funibus eatenisque
securum sibi reddidere flumen. Sed
non ille Neptunus, Mercurius erat:
occupatisque semper viarum com-
pendiis manè fuit, ubi ad vesperam *Lintzium*
expectabatur: Celerique demum *venit.*
pede ad Cæsarianos Lintzium ad-
volavit. Sic fefellisse rusticos prima
de illis victoria fuit: utque deceptos
se serò viderunt, seriò indoluerunt.

Papenheimius consumptis tribus
quiete diebus, conjunctis cum Lo-
belio viribus, magno animo in ru-
sticos recta movet: eosque ad Efer- *In rusti-*
dingam assecutus, ritè instructa *cos mo-*
acie, pugnandi copiam fecit, nec *vet.*
cunctabantur illi: immo furiosorum
instar, cunctis contemptis glandi-
bus, in Cæsarianos quadam rabie *Pugna.*
irruerant. Et ingens periculum
erat, cum fistulæ in veneficio duos
nihil proficerent; adeoque Genera- *Rustici*
lis ipsorum Achaz VVillingerus, *venesi-*
magno ænei tormenti globo, se- *cio duri-*
ptem passibus retro jactatus sanus
in prælium revertebatur. In eum ta- *Eorum*
mè Cortenbachius Tribunus inue- *Genera-*
ctus, propria manu, minoris fistulæ *lis cadit.*
globulo,

globulo, per Dei gratiam, incantatore confecit.

Eorum furor.

Quæ rusticorum audacia? quæ minæ; quis impetus? accensi Generalis sui morte, vindicta luridi, tota vertitur in unum Cortenbachium moles: sed hic generosè dimicans sustinuit impetum & repressit. Tandem vero, duobus acceptis vulneribus, acie excessit.

Rustici jam vicisse rati, ferociùs instant. Tum illud egregium ipsius Papenheimii, quod nutante in fugam exercitu, raptâ fugientis è manu hastâ, in primam volitans aciem, manu prælium restituit. Precibus deinde, minis, oratione & exemplo, adeo exercitum confirmavit; ut duabus jam horis pugnantibus, rabie sua & furore lassî rustici terga verterent. Sed hos supra fere vires indignabundi milites sequebantur, & qui glandibus globisque non patebant, fustibus ferroque patuerunt: sic trucidata & occisa quatuor millia. Mille, dum ad insulam quandam fugiunt, Danubio merfi.

Tandē funduntur magna clade. 10. Nov.

Lobelii virtus.

Magna quoque in hoc prælio Lobelii virtus enituit, qui hostes suis

fuīs moribus suaque feritate ag-
gressus, ad ipsa Eferdingi mœnia
pepulit, & eorum corpora toto
stravit campo.

Senio noctis claves urbis Efer-
dingii cives in castra misere, & re-
lictis quinque majoribus machinis,
fugisse rebelles indicarunt: mox
adulto die urbem Cæsariani occu-
paverunt, datoque sub Holsatiæ
Duce urbi præsidio, Papenheimius
in hostem perrexit. Transmissoque
Danubio in Herbersdorffii Comit-
tione obsessum oppidum, ceden-
tibus ultro rusticis, suæ libertati re-
stituit.

*Papen-
hemius
Efer-
dingam
occupat.*

Hic altera, Papenheimio Duce,
pugnæ procella delævit; dum infe-
stati majoribus tormentis rustici,
non segniter aciem instruxere, crea-
toque novo, studioso quodam,
Generali, multo vehementius sub
hoc quam prædecessoribus insur-
gebant. Ille quippe magico carmi-
ne, è Scholastico pulvere orationem
junxit, eâque ruptis sæpe Schloppo
buccis, verborum energiâ, imperi-
tos earum rerum agricolas anima-
vit; ut impatientes moræ vallo ex-

*Rustici
studio-
sum
quandâ
Genera-
lem le-
gant.*

*Papen-
hemium
ad pug-
nam
provo-
cant.*

*Lobe-
lium &
dextrū
cornu in
fugam
vertunt.*

cedentes, ad prælium alta ipsum Papenheimium voce provocarent: nec segnius quam provocaverant, in venientem invec̃ti, dextrum cornu, quod Lobelius ducebat, submoverunt. Et quicquid ille, quicquid Duces alii molirentur, nulla aut belli peritia, aut virtute fuga sisti potuit: omnia enim intra rusticorum audaciam & ferociam fuere. Cæsus ergo cum pedite equitatus. Fugientes ipsa Gemundæ mœnia, (incassum præsidiariis de superiori munitionum jugo detonantibus) ægre tuebantur.

*Papen-
hemium
urgent.*

*A Pa-
penhe-
mio ge-
mino
strata-
gemate
decipi-
untur.*

Papenheimius interim cum sinistro cornu constantius præliabatur: sed mixtis invicem copiis, hostes tam vehementer urgebant, ut ducentis sui retrocedentes passibus de victoria plerique desperarent. Sed prudens Papenheimius trecentos fistulatores palustribus virgultis absconderat: illi accepta tessera destinato providè scopo inculabantur, & recentes in lassos certoque hoste districtos ferociter invec̃ti, pronam sistere victoriam. Nec hisce contentus, insuper callidissimus Generalis,

ralis, observato loci genio, binis lanceatorum turmis ima valle circumductis, mox terga pugnantium invasit. Ita firmatis novo successu animis, fugientes antea, vulnerati, & semimortui in prælium revertebantur: & renovata omni loco pugna, integris quatuor horis dimicabatur. Tandem cum à fronte rustici, à tergo, à lateribus urgerentur, parva una ferro via, glomeratis passibus fugiebant.

At jam victores de Lobelio rustici triumphantes revertebantur: illis Papenhemii obviam misit: & ne sui sinistre rursus quicquam de Lobelio dextroque cornu suspicarentur, adeoque de suo vigore remitterent, cum medio fervore pugnae fugere non vidissent, illud Dux astutus retro montem hostes sequi, spargi iussit. Sic sui, dum Cæsarianos vincere putabant, vincere cæperunt.

Et jam alterius quoque partis victoria nuntiabatur: missæ enim à Papenheimio copiae in præda graves & securos (cum omnem Papenheimii exercitum deletum existima-

*Rustici
vincun-
tur. 14,
Novem.*

rent) validè impetum facientes adeo perculerunt; ut cum fugisse suos animadverterent, fugere tribus viis inciperent. Sic tormenta, spolia, omnisque praeda recepta est, & Papenheimius integrâ potius victoriâ.

*Casorū
nume-
rus.*

Non æqua, pro pugna strages fuit, cum tanto tempore magnus alias deleretur exercitus: sed rustici magico suo carmine duri, difficilem non cruentam cladem fecerant. Sex millia tamen, dissipatis cæteris, interiêre. Reliquiæ, venenatorum serpentium instar, divisæ licet, ad Reklabruggam in unum rursus coaluere corpus: nec reliquias diceres, sed integrum bellum: sparsæ enim magis quam oppressæ vires erant, Nihil ergo inter Eferdingam, Gemundam, & Reklabruggam, nisi quod acris Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post binas clades recruidisse bellum & duobus trucidatis millibus, pepulere hostem.

*Iterum
cadun-
tur. 19.
Novem.*

Tertio hoc à Papenheimio inflicto vulnere, nonnihil vacillantes, non adeo difficiles ad obsequium

quum Cæsaris fore videbantur, nisi studiosus ille, inescatus imperio Dux, efficacibus, ipsorum captu, verbis, animos invicem & sibi copulasset: hisce illi dementati, aut felicem ad victoriam, aut, si minus visum superis, infortunatum ad cladem statuere sequi.

A Studio ad constantiam moventur.

Audivere cœlites votum, postrema largiti: quippe ad fatalem ultimi conflictus campum propè Wolfseckiam tandem perventum est. Ibi aptum, à fuga defensionis locum infederant. Generosus Comes Papenheimius, pridianæ victoriæ ferox, & conficiendæ jam rei cupidus, ostentare aciem, provocare, laceffere: illi contra nectere moras & tergiversari. Candentibus itaque tormentorum globis cunctantes infestat. Cætera quidem rustici, grandiores hocce grandines non tulere. Struunt itaque indignatione quadam acies. insolentiam Ducis (ut aiebant) castigaturi. Lætus pugnandi facultate Comes, venienti occurrit hosti, fustumque toties fauciumque exercitum adortus, non facilius tamen vicit quam

A Papenhemio ad pugnam provocantur.

Acies struunt. Pugna.

Studiosi virtut. integrum & recentem. Magna eni-
tuit studiosi virtus, qui longe ultra
suum exercitum in Cæsarianos pro-
vectus, infestus obviis, quosdam
trucidavit. Speciosa res, si pro ju-
sta causa legitimoque principe pa-
trata fuisset. Sequebantur suum
rustici Generalem, & grande peri-
culum fuisset, nisi ille eorum Ge-
neralis, ille Studiosus, justas dedis-
set temeritatis poenas: siquidem,
cum Vicario suo Bernardo Ekkero,
Capi- tur.

Rustici cedun- tur. 20. Nov. vivus in manus hostium venit. Tunc
frigidius instare rustici, inde cede-
re, mox, omni abjecta spe, apertè
fugere. Hos assecuti pernicipibus e-
quis Cæsariani, omnes trucidarunt,
quinque millia cæsa, septem tor-
menta capta, spolia, ut de inope
tot cladibus vulgo, nulla.

Despe- rant. Hac pugna cecidit ipsis belli
concitatoribus animus, & plerique
per Silesiam fugientes, vigenti sese
Danico miscuere bello. Cæteros
in sedes suas Henricus Gotheфридus
Comes Papenheimius, quasi greges
in stabula pastor deduxit, & cum
gratiam omnes certatim ambirent,
Pagi & oppida Papen.

pagi & oppida quadam æmulatio-
ne

ne deduntur. Perque totam supra *hemio-*
Ænum Austriam, ne rursus aliquan- *dedun-*
do coirent, distributa præsidia. In *tur.*
formidolosissimi verò belli concita-
tores paulatim animadversum.

Quæ autem gloria Papenheimii?
cum tam parva manu tantam mul-
titudinem cæderet? cum caperet
plura millia aliquando quam habe-
ret? cum tantum, quatuor prælio-
rum victor, uno mense bellum con-
ficeret? profecto si Romæ olim fuisset,
triumphare potuisset.

BELLUM

TRANSYLVANICUM III.

HOc bellum mira Bethleni in-
constantia & ambitio fecit:
ille enim Catharinæ Brandenbur-
gicæ, honoratus conjugio, cum in-
sumptuosissimis, quas orbis uni-
versus suspiceret, nuptiis duorum
Orientis & Occidentis Imperato-
rum, aliorumque Regum Princi-
pumque legati comparuissent, am-
plos homo sumpsit Spiritus: & ela-
tis animis ingentibus, totius Hun-
gariæ,

134 *Bellum Transylvanic. III.*

Causa belli. *gariæ, & si posset, Europæ cupiditate flagrabat.*

Incitabant in id bellum, hinc tituli Hungariæ Principis ereptio: inde infensus, nescio ob quam causam, Ferdinando Cæsari Bosnensis Bassa. Nec alii quoque, aut suis urgentibus malis, aut cladibus (nefas) Christiani Principes defuere.

Occasio belli.

Super hæc omnia, prono ad imperia turbanda viro, spem ac fiduciam faciebant Germaniæ diffidiæ: quippe cum intestinis disjungeretur bellis, invitabat occasio, nudumque Imperii latus ostendebant procul bello Danico occupati, Fridtlandus & Tillius: & ipsa tot millibus insurgente Austria, Bavarus laborabat & Papenheimius,

Bethlenus in Hungariam

Inter hæc reipublicæ vulnera & hos tumultus, repente, quasi captato tempore, in lassos simul atque districtos, subitus turbo Transylvanici belli, ab ultima veluti specula Orientis erupit. Primus statim impetus belli in Hungariam fuit, Moravia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter ad Ducem à Cæsaris urbibus populisque descitum

tum est. Aderat, instabat, sævitiâ
quasi virtute utebatur. Sic in pro-
clivi erat pluribus armatorum mil-
libus, terram pavidam, discordem,
& inermem pervadere.

Itaque placando Deo preces &
litanias, fiduciæ in Deum plenus,
Imperator indixit: qua mente con-
filioque (benedictus in sæcula Deus)
inconcussus stetit: sequebantur e-
nim preces beneficia, jamque fra-
ctus ingenti prælio Danus, & ad
Dessaviam tantum non debellatus
Mansfeldius, minus Septentrio ti-
mendus videbatur. Unique Dano
Regi, uno exercitu unus Tillius
sufficiebat. Insuper evocato cum
suo robore à Bethleno Mansfeldio,
suum Fridtlandus hostem in Hun-
gariam sequebatur. Nec fortio-
rem in Oriente quam in Septentrione
invenit, mutatâque terrâ, non mu-
tata felicitate, justæ causæ servavit
Fortuna fidem. Mansfeldius ergo
Germanis dimicaret an Hungaris,
Silesiis præliaretur an Turcis, per-
inde succubuit.

At cum in Silesia felicior illo Vi-
nariensis fuisset, illum Mansfeldio
Achat

ruit.

A. 1626.

Julio.

Ferdi-

nandus

Impera-

tor Deū

precibus

placare

studet.

Mans-

feldius à

Wallen-

stenio

ceditur.

Vina-

riensis

136 *Bellum Transylvanic. III.*

*in Hun-
gariam
venit.*

*VVal-
lenstenius
omnes
vincit.*

*Bethle-
nus
Tarta-
ros evo-
cat.*

*Tartari
in Po-
loniam
ruunt.*

*Polono-
rum
Dux
eorum
castra
expu-
gnat.*

Achati suo addere placuit; ut si felicitas virum sequeretur, in Hungariam felicitatem Gabor attraheret, Et ille quidem Hohenvvalda potitus & Gabelonca per Hungariam multa molitur. Sed VVallenstenius in Bethlenum, Mansfeldium & Vi-nariensem invectus, parum interesse docuit, cum uno pugnaret antribus, omnes fracti, victi, dissipati.

Bethlenus, suo more, ad Tartarica auxilia retro conversus, à Chamo millia quadraginta obtinuit: sed hæc longè ostendit fortuna non dedit; ut spe sua frustratus, majori dolore cruciaretur.

Siquidem dum illi è sua Tartaria Transylvaniam versus proficiscerentur, ne sine victoria venirent, impetum in Poloniam faciunt: relictisque sex millibus in munitis non-nihil castris, triginta quatuor millia prædas tota Volhinia agunt.

Permisit Chimelekkus in eo tractu Polonorum Dux, luxuriantibus frænum: Sed ipse ad eorum castra retro profectus, cinxit, assiliit, expugnavit; ita trucidatis omnibus, ut ne nuntius quidem cladis super-
reſſet.

reſſet. Manet in caſtris, & obit omnia Tartarico more belli munia.

Revertuntur interim ſpoliis graves turmatim Tartari, & primam, prima die ingreſſam caſtra turmam, interneſione delevit. Mox aliis aliisque eodem admiſſis trucidatiſque turmis, totum illum exercitum, carptim ita fundit, mactat, diſſipat; ut omnibus receptis ſpoliis, de quadraginta millium in ſubſidium ſibi venientium exercitu, de longinquo Bethlenus audiverit, neminem viderit.

*Ommino
deleatur
24. Octo.*

Omnis ergo in ſe, aut Turca ſpes erat, nec hic deſeruit ſuum, Chriſtianos infectantem, Vaſallum: miſſisque nonnullis millibus Damaschum expugnavit. Bethlenus Turcico auxilio fretus, cum eis Novigradum obſidet. Sed aſſueverat jam Transylvanico bello Bethlenicisque victoriis Fridtlandus: hinc magno in obſidentes animo movit, dum autem Gabor non fugit, pugna fuit, & quamvis acriter diu dimicaretur, tamen collapſis, magna ipſorum ſtrage, animo Janitzaris, nec minus a tergo præ-

*Turcas
Bethle-
no ſub-
venit.*

*Novi-
gradum
obſidet.*

A Wal-
lenstenio
ceditur.
Mense
Nov.

præfidiariis damni inferentibus, confusio successit & cædes: inde effusa in Granensem terram Turcarum fuga. Iam quoque victorum viribus impar Bethlenus, dum Turcas fugere videt, & ipse fugit. Sic quatuor millia cæsa, tormenta capta, & omnis opulentia plena castra direpta.

Turca cum firmam cum Cæsare pacem vellet, suos revocavit. Bethlenus Cassoviam retro cessit. Fridtlandus, cum in exhausta populationibus regione commeatu laboraretur, Tyrnam movit.

Bethle-
num
moti
belli
pœnitet.

Tum Gabor in quantas se difficultates coniecisset, quibus periculis se involvisset, & quam potentem irritasset hostem, reputans animo: maximè cum Daniae regis clades, alia super alias nuntiarentur, & rusticorum essent debellatae vires: Mox universam in se ruituram Germaniam timens, certam judicavit pacem periculoso bello, speratâque victoriâ tutiorem.

Sed emolliendi Cæsarem, toties periurus, difficultatem ipse fecerat: per legatos tamen suos tentavit, &
annuit

annuit Imperator, si Hungariâ cederet, concitatores belli aperiret, Mansfeldium dimitteret, belli sumptus refunderet, illata subditis damna resarciret, restitutionem cum sua ditione Damaschii; à Turca impetraret, captivi & à Turcis ad servitutem tracti restituerentur, tum integræ conficiendæ rei Posonium legatos missurum. Assensit omnibus Gabriel Bethlenus, cum jam timere Cæsarem disceret, & qualvis condiciones judicaret bello potiores.

*Cæsar
illi pacis
leges
præscribit.*

*Bethlenus
acceptat.*

Mansfeldius collusionem metuens Venetias procurrare instituit, traditisque Vinariensi copiis, in itinere datum, ut ajunt, venenum visceribus ferens, in Bosnia corripitur dysenteria malo, atque varia coquens animo, inter molitiones novas versatilem emittit animam: quippe tum maximè laborant mali, ubi plurimum vitia miscuere, & in unum collata nequitia est. Cæterum nimis facineroso Duci fortuna clemens fuit: oportuerat enim invisum Cæsari Imperioque caput, in perniciem Germaniæ natum, tot quot intulerat, cladibus vindicari,
Sed

*Mansfeldius
fugit &
moritur.*

Sed nec sic quidem pares sceleri
pœnas effugisse censuerim, cum il-
lum suum ipsius malum post mor-
tem sequeretur.

*Vinari-
ensis
moritur*

Vinatiensis dum & ipse per Hun-
gariam multa molitur, Transylva-
ni ingemiscens consiliis, subito ab-
sumitur. Moderatus laudabilisque
Princeps, nisi suas hæresi injustoque
bello virtutes corrupisset.

*Pax
consti-
tuitur.*

A. 1627.

*Mense
Ian.*

Interim Posonii confecta pace,
Hungaria potissimum exultabat,
ut quæ aut vincente aut succumben-
te Cæsare, miserè inter hos atque
illos semper patiebatur.

Verum enimvero servavit impo-
sterum illibatam Gabor fidem; ut
qui nullum, seu vacante, seu variis
bellorum motibus districto Cæsare,
sua Turcarum, Tartarorum, &
Transylvaniæ mole, profectum fa-
cere suis cladibus didicisset: & sua
Ferdinandū fortuna tectam, quam
nullo obnoxiam vulneri teloque
nosset. Cessit ergo & quievit.

Coronatio

FERDINAND. III. HUNG. REG.

In

REGEM BOHEMIA.

INdixerat publica Regni Comitia
Pragæ Imperator Ferdinandus
Secundus, & veritus ne, si humani-
tus quid sibi contingeret, iterum
hæretici Bohemiam turbarent, Im-
peratricem in istius Regni Regi-
nam, Ferdinandum filium in Re-
gem coronari voluit. Placuit Regni
ordinibus, qui, etiamsi non placuis-
set, jure refragari nullatenus pote-
rant. Itaque imperatrix solenni
pompa in ecclesiam ductâ, magni-
ficentissimè in Reginam coronata
fuit. Nec diu dilata Ferdinandi
Tertii coronatio in Regem. Pridie,
de more Regni, inauguratus, &
viginti quinque Imperialium milli-
bus in coronationis sumptus dona-
tus, adulta sequenti die sub aureo
cælo in ecclesiam deductus, sub ini-
tium sacri, gladio accinctus est: in-
de corona debito capiti imposita:
aureum novissime pomum & Scep-
trum

Impera-
trix
corona-
tur.

A. 1627.
21. Nov.

Ferdi-
nandus
Tertius
corona-
tur. 23.
Nov.

trum manus impleverunt , gratulantium voces ecclesiam, grandium machinarum boatus , omniumque campanarum sonus urbem. Ut duodecim Apostolica fidei nostræ symbola concordi musicorum discordia modulabantur , à novello Ferdinando Tertio Hungariæ Bohemiæque Rege quatuor creati equites. Sub offertorio , recepto more , panem & vinum obtulit. Sub communionem sacratissimum Christi corpus reverenter sumpsit. Nec quicquam quod ad pietatem ille , nec Bohemi quod ad morem , solemnitatem, magnificentiam, & pompam facere videretur omiserunt. Sic Ferdinandus jam Tertius , Hungariæ Bohemiæque Rex ad Imperium paulatim præparabatur; quod ille tandem fortitudine meruit , & legitima electione accepit.

BELLUM MAGDEBURGENSE
Primum.

Magdeburgum nobilissimum
& opulentissimum ad Albim
em-

emporium, ad eam, opportunitate
loci, paulatim potentiam crevit, ut
Imperatoribus sæpe grave, illis
eorum conatibus, suam multis sæ-
culis virginitatem illibatam conser-
varit. Hoc Archiepiscopis olim sub-
fuit, & ecclesiastico præfuli jugiter
domi serviebat: sed dogmate Lu-
theri gliscente, & in illa urbe ver-
miculante, imminuta paulatim ec-
clesiastica dignitas, ut tandem vici-
nos suæ religionis Principes eleva-
rent in Administratores. Adeoque
jam Augustum Saxonæ Electoris
filium in caput suum elegerat. Non
consensit Imperator, periculosa e-
jusmodi exempla in consequentiam
volens trahi. Interim Romanus
Pontifex in sua re jus suum arripuit,
& juniorem Cæsaris filium Archi-
ducem Leopoldum Guilielmum
Archiepiscopum designavit. Posses-
sionem ille tamen, stante adhuc
cum Saxone controversia, non ap-
prehendit: sed in ditione præsidia
disposuit; ut si quid Magdeburgen-
ses in Saxonem vicinia & religione
præiudicantes, molirentur, inhærenti
cervici milite insolentia plecteretur.

Magde-

burgum

Saxonis

filium in

Admi-

nistrato-

rem

assumit.

Cæsar

non con-

sensit.

Ponti-

fex Cæ-

saris

filium

Archi-

episcopum

nomi-

nat. An.

1618.

Mense

Feb.

Cum

*Cæsari-
ani
Magde-
burgen-
sib. ex-
torquēt
pecuni-
as.*

*Magde-
burgen-
ses in
Cæsare.
A. 1629.
Mense
Mai.*

*Obfi-
dentur.*

Cum illæ vero copię propter Magdeburgum alerentur, ab illa urbe stipendia flagitabant: & bis terve quidem extorsere. Cum tandem alia ingens summa postularetur, murmurare cives, exhaustos se illi impares protestati. Excusationem Cæsariani non acceperunt: sed nihil in urbem inferri permisere, donec pecuniæ numerarentur. Exacerbati molestiâ cives, ad Fridtlandum Gustraviam navigantia, omni commeatu plena navigia: dissimulante magistratu, spoliavere. Inde in Croatas conversi, multos variis eruptionibus ceciderunt, præsiidiis Cæsarianos ejecerunt, & suspecta urbi loca demoliti, suæ quantum poterant securitati prospexere.

Malè accepit Fridtlandus facinus, missisque illac legionibus, urbem obsidione clausit, & præsidium ut admitteret, imperavit. Dura res Magdeburgensibus visa, & tueri statuere suam, igne, ferro, morte libertatem: repetitisque eruptionibus magna intulerunt Cæsarianis damna.

Hanseaticæ urbes ut mediatrices
se in-

se interposuerunt: sed cum nullas
urberecipere copias vellent, discus-
sa tractatio est, & acrius eruptioni-
bus & impugnationibus certatum.
Donec iterum Magdeburgenses fa-
tigati supplices misere legatos: hi
cum Papenheimio tractare iussi, cum
præsidium fuissent deprecari, cen-
tum quinquaginta imperialiū mil-
lia Fridtlando dare concluserunt:
sed hic, interventu quorundam
Principum, emollitus, obsidionem
soluit, pecuniam contempsit. Et
quoniam sub Imperatore se humi-
liassent, hanc Cæsari submissionem
auro potiore esse dixit. Irent ita-
que, obedirent, in sui mali authores
animadverterent: non de fore gra-
tiam Imperatoris & suam. Sic sua
illi restabilita libertas.

*Hanse-
aticæ
urbes
pro pace
frustra
laborant.*

*Fridt-
landus
obsidio-
nem so-
luit.*

9. Octob.

BELLUM HOLLANDICUM.

BElgæ & Batavi liberæ olim gen-
tes fuere: cum illi, Floro & Cæ-
sare testibus, pro libertate pugnave-
rint: hi Classico & Civili Ducibus,

*Belgæ
& Ba-
tavi
olim li-
beri.*

*Inde sub
Princi-
pibus*

authore Tacito, libertatem tutati, multis Romanis præliis fregerint. Utrique postmodum à Francis debellati, nobilissimum Austrasiæ regnum fecêre. Inde in multas scissidiones, singulis, singuli constituti dynastæ. Hinc Cliviæ, Geldriæ, Brabantia Ducis, Flandriæ, Lovanienses, Hollandiæ & reliqui Comites.

*Septen-
decim
provin-
ciæ ad
Caro-
lum V.
devolu-
ta.*

Legitima tandem, per centenos aliquot annos, successionem, non bello, nec armis: sed (quod est æquius) conjugio & hæreditario jure, per Philippos Audaces & Pulchros, in unum Carolum Quintum Imperatorem & Hispaniæ Regem, septendecim cecidêre Provinciæ. Hic Ferdinando Primo fratri Romanorum Imperium Philippo filio Bruxellis inaugurato, Hispaniam, Belgarumque Provincias vivens resignavit, adeoque Philippum Secundum Hispaniæ Regem fecit.

*Hæresis
in Belgio
& re-
bellio.*

Sub hoc in Belgium Calviniana se Hæresis insinuavit. Et mox, quod est affine huic, per Guilielmum Arausiæ Principem Hollandiæ

diæ Gubernatorem à Rege & suo Duce decessio. Hinc illæ septuaginta annorum turbæ: Hollandis suum Gubernatorem, hæreticis suum fautorem sequentibus.

Erant autem adversus tanti Regis, præsidia secessionis comparanda. Itaque in Angliam ad tum regnantem Elisabetham, & in Franciam ad illum Regem, pro subsidio missi legati: & ab utroque, innato in Hispaniæ Regem odio, & cum eo tunc temporis belligerante, facile impetratum. Adeoque eorum favore Batavorum brevi sunt stabilitæ vires; ut, instituta quadam Republica, status, sub Arausiæ Principe semper eorum belli Duce, quâ armis, quâ deditioe, Frisiam, Ultrajectum, Transiselaniam, Geldriam, Zutphaniam, & Selandiam sibi adiunxerint: Vi conantes, quam olim sub Romanis habuerant, extorquere suo Regi libertatem.

Cum autem Ferdinandi Secundi, indies proficientem, suspectam haberent potentiam: tum quia imperii provincias Iuliacum & Cliviam occupassent; tum etiam quia soci-

*Belgæ ab Anglis & Francis defenduntur. Rempubli-
cam formant*

Ferdinandum timent.

*Illi ho-
stes pro-
curant.*

andas cognato Regi vires vereban-
tur, operæ pretium duxere, civili-
bus eum continuò distingere bellis.
Hinc in Ferdinandum Fredericus
Palatinus, Christiani Danus &
Brunsvicensis, Ernestus Mansfel-
dius, Gabriel Bethlenus & alii,
quorum plures debellatos, suo re-
ceptos gremio aluerunt.

*Oceanū
vendi-
care
tentant.*

Interim suas illi res, quā terra, quā
mari promovebant: & comparatis
classibus, millenis navibus totum
navigantes orbem, Oceanum sibi
vendicare constituerunt. Immò Ad-
mirallio suo Petro Petræio Heinio,
Regia expugnata classe, ad aliquot
milliones argentum in Hollandiam
advexerunt.

*Sylvam
Ducis
obsident
A. 1629.
30. Apr.*

Tum ipsi Brabantia inhiantes,
Americano freti metallo, suā Re-
gem pecunia aggressi, munitissi-
mam ejus provinciæ urbem Sylvam
Ducis, frustra tentatam alias, obfi-
dione cinxere.

*Cæsar
Hispanis
subsidiū
mittit.*

Regis res agebatur. Itaque Im-
perator debellatis rusticis, cum
Dano & Gabore constituta pace,
Austriaco sanguini, cognato Regi
non defuit: suas in invida sibi Hol-
landia,

landia, Imperii clades ulturus. Igitur sub Comitibus de Monte-Cuculi, & quod magis irritabat, Iohanne Nassovio, Bataviam versus movit. Qui conjunctis cum Henrico Comite Montensi copiis, unitis viribus, per Cliviam, in Geldriam irruunt, & expugnato ad Drusianam fossam, vulgò Isalam, propugnaeulo, frustra repugnantibus Batavis, flumen superant, cæsisque septem Hollandorum cohortibus hostiles aquas ponte subjugarunt: nec enim fas erat ut liber esset fluvius receptator hostium atque defensor. Mox per patentem aridamque Velaviam, Iohannes Nassovius imperialia signa circumtulit: sed in occursum veniebat cognatus, Ernestus Casimirus, Comes Nassovius, centum triginta cohortibus: veruntamen non ausus congredi, Rhenum & Batavorum insulam observabat.

Interim Cæsariani Amsfortium profecti, oppidum deditione ceperunt. Etiam ad ipsas Ultrajecti portas, ad ipsos Hollandiæ Comitatus fines, prædas agebant: & facta

est ipsa sibi, adversus præsentem hostem, tremebunda Hollandia limes. Tantum suis tuta paludibus, his se quasi clypeo tegebat, nemo comparuit: & quod acerbissimum Cæsarianis erat, fuere qui vincerentur.

*Frustra
Elburgum &
Hardervvicam
tentant.*

Itaque ad Oceanum flexo agmine, Elburgum & Hardervvicam tentavere, sed frustra. Urbes tutæ portubus expugnare mari, non terra oportebat.

*Frustra
Ultrajectum.*

Iterum ergo Ultrajectum, sed hoc, è Danico bello veniens, Carolus Marganius jam quinque millibus tuebatur. Fremuere Cæsariani, cum Oceano, fluviis, paludibusque subducti hostes, quærendi essent ut vincerentur, nec aditus esset ut quærerentur.

Accedebat aliud malum. Vesalia dives ad Rhenum urbs, unde annonæ suppetebat, captam se citius quam oppugnatam à Batavis intellexit: Didenius enim dynasta Gubernator Embricensis, collectis pedum mille octingentis, nongentis equitibus, quasi aliud agendo, Vesaliæ appropinquavit, Mox audaculi quidam,

quidam, eas diu præmeditati insidias, transnatant fossam, munitio-
nem alicubi semiperfectam supe-
rant, excubias opprimunt, portam
malleis securibusque revellunt, &
intromisso milite, Francisco Losan-
nio, qui urbi præerat, somno indul-
genti, mox subitaneo consternato
discrimine claves extorquent. Ci-
ves, utpote hæretici, præfidiariis
opem non tulere: sed clausis omnes
januis, gratam è fenestris Batavo-
rum ferociam mirabantur. Hispani
omnes & Itali trucidati; Germani
vita donati; tribuni militares in
captivitatem rapti; Gubernator
Losannius Arnhemium deductus.

*Batavi
Vesali-
am in-
tercipi-
unt.*

39. Aug.

Baro Didenius præfecturam ur-
bis stratagemate meruit, & è regio-
ne Buricam, quasi è suo male dis-
junctam capite, armis conjunxit. In
urbe quinquies centena millia flo-
renorum, septuaginta tormenta
bellica inventa sunt.

*Buricā
expu-
gnat.*

*Quanta
præda in
Vesalia.*

Is victoriarum cursus animos fæ-
deratis auxit, Sylvæ-ducensium &
Cæsarianorum labefactavit, cum
illi suam præ oculis deditionem, hi
annonæ difficultatem haberent: sed

*Sylva
Ducis
deditur.
14.Sep.*

hos amica VVestphalia nonnihil
erexit, illos Henricus Fredericus
Arausiæ Princeps humiliavit, &
æquis legibus deditionem pacti, ex-
plicatis vexillis & majoribus quin-
que tormentis exceſſerunt. Sic Syl-
va Ducis virgo eſſe deſiit, quæ fu-
riosum in armis hoſtem ſinu exce-
pit.

*Cæsari-
ani fa-
me pre-
muntur*

Interim Velaviam adhuc cum
Cæsarianis Hiſpani equitabant, nec
ceſſuri videbantur, niſi aut armis,
aut fame pellerentur. Alterum ac-
cidit: cum enim Erneſtus Caſimirus
Naſſovius, licet firmus duodecim
militum millibus, aperto Marte dif-
fideret, & videret unam commea-
tum ſubminiſtrare VVestphaliam;
propoſuit quos armis non poterat,
fame debellare. Et Zutphaniam
profeſtus utriuſque ripæ Drufianæ
foſſæ potens, aditum occupavit, &
ab illa parte penu clauſit. Et jam à
Sylva Ducis victor Arauſius rever-
tebatur; cum armis itaque urgeren-
tur & fame, nec in arida ſitientique
erica liceret prædas agere aut urbes
occupare, relectis veſtigiis, in Bra-
bantiam Hiſpani, in Montenſem
Duca-

Ducatum Cæsariani discesserunt: sed hos ordinum milites ponè sequebantur, occupatoque Teutoburgo, miscebant invicem velitationes. Cumque Mulhemii obruere Cæsarianos tentarent, magna clade repulsi quid esset assuētis bello viris cominus venire suo damno didicerunt.

*Velaviā
deserūt.
13. Octo.*

*Batavis
damnū
inferunt*

Tandem cum Italiam exurgentes bellorum motus, & detestabili discordiarum malo Bellona corrumperet, illac Cæsariani profecti milites, suam murmurantes vindictam Batavos reliquerunt. Et sic sancita pax, non lege, sed discessu.

*Finis
belli.*

BELLUM ITALICUM.

ITalia olim sub Romano populo terrarum Domina, à Gothis primum, deinde Longobardis (qui ex suo nomine Lombardiæ, quasi Longobardiæ regnum fecere) debellata, paulatim inservire Regibus assuevit. Tandem, devicto ultimo Longobardorum Rege Desiderio, Francis

*Italia
olim
rerum
Domina
A Variis
sub jugē
missa.*

*Tandē
multis
princi-
pibus
inservit.*

*Potior
pars ad
Roma-
nos Pon-
tifices
devolu-
ta.*

*Neapo-
litanum
regnum
Francis
feuda-
tario ju-
re conce-
dunt.*

*Arago-
nii occu-
pant.*

subfuit. Et ab his, ut Belgio, fortes bello viri in ea constituti dynastæ, qui variis casibus tandem in Duces & Marchiones evasere, Venetis constituta à Carolo Magno cum Orientis Imperatore pace, sua libertate vivere permixtum.

Inde ad potentes paulatim in Italia Romanos Pontifices, Neapolitanum & utriusque Siciliae Regnum testamento devolutum est. Hoc Francis illi feudatario jure concessere. Sed de Gallorum insolentia conquerentibus subditis, Aragonios vocaverunt in subsidium Reges: qui utramque Siciliam & Italiam non contemnendam rati, utrumque Regnum subditorum favore occupaverunt. Hinc vetera in illis Regnis bella, & vetus de illis Regnis quæstio.

Tandem Hispania, devolutis in unum Castiliae Regem regnis, & Indiarum accessione, emerfit, & nobilissimo Franciæ regno par, utriusque Rex eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus, Italiae Imperium agitare cœpit. Hinc inter Franciscum Primum & Carolum

Quin-

Quintum, diversa pro Ducatu Mediolanensi bella: sed potiores mansere Hispaniæ partes, quæ Italiam capite pedibusque complectens, intermedia ad nutum premit: unice omninò allaborans, ne ullum Francus possideat, aut amicum habeat in Italia Principatum; adeoque in interiora faciat, fixo pede, viam.

Gallis, Venetis, & aliis Italiae Principibus contra annitentibus, ne Hispanus nimium Italiae potens, universum, liberis æque ac subditis gravis, sumat Imperium, In hoc eos præsentis tempore nonnihil juvare Fortuna videbatur. Vincentio Mantuæ Duci ex hac vita migranti, Carolus Nivernius Gallicanus Princeps, utpote patrueli suo, succedebat, & Mantuanas pariter & Montisferrati ditiones agnationis jure apprehendebat.

Et peracta erat sine bello successio, nisi inconsulto Cæsare, feudi Domino, inaugurationem maturasset. Mox itaque cum Ferdinando Imperatore Hispanus & Sabaudus (cui cum Mantuanis Ducibus antiqua super Montisferratolis est) indignantur.

*Varia
hinc de
illo re-
gno bel-
la.*

*Hispani
superio-
res eva-
dunt.*

*Mantuæ
Dux
moritur
A. 1627.
26. Dec.
Niver-
nius
succedit.*

*Incon-
sulto
Cæsare
feudi
Domino
inaugurationē
maturat.*

gnantur. Sic vetera partium inter Hispanos & Gallos studia recruderunt: Illis Galliæ Regibus adiutum in Italiam invidentibus, his se magno Italiæ Principatu elevari gaudentibus.

Sabaudus multa in Montisferrato occupat.

Veneti Niverio accedunt. Cordua Casalium obsidet. A. 1628. April.

Criqui- us in Sabaudiam.

Itaque ad arma necessariò ventum. Sabaudus multa in Montisferrato oppida occupavit. Nivernius præcipuas Mantuanæ ditionis urbes fossis valloque munitas, numerofo præsidio firmavit. Et cum Franciæ Rex Ludovicus Decimus Tertius, Rupellana obsidione districtus, pro voto suo non adesset, cum Venetis sociavit arma. Gonfalus de Corduba Gubernator Mediolanensis Casalium obsedit, sed duabus statim eruptionibus, sexcentis è suis amissis, de pristina ferocia multum remisit. Mox majus ab aqua, quàm urbe periculum, cum pluviis excrecens Padus, è suis stationibus Hispanos pepulit; quasi omnino vicinam sibi urbem vindicaret.

Interim è Francia Marefcallus Criquius in Sabaudiam multis armatorum milibus properabat, frequen-

quentesq; in Gallia Duces, multas è suis loculis Nivernio Duci legiones conscribebant, & conjuncti Criquo aditum Mantuam versus movebantur: sed angustas iis in locis vias aut propugnaculis clauferat, aut milite infederat Allobrox, quod ut remoram Francis, Mantuanis metum, ita Hispanis fiduciam pariebat.

Imperator componere nitens pace dissidium, legatos misit. Ut, Imperator quoniam Nivernius se inconsultò tor supremo feudi Domino, ditiones Mantua illas invasisset, sequestrationi suæ anas locum faceret, ambos Ducatus sibi ditiones permitteret; usque dum legitimo sibi trajure procederetur. Non accepit di petit. conditionem Dux, sed quatuordecim millium exercitu obsidionem Nivernius soluturus, Casalium movit. Huic nius re- Marchio de Monte Nigro cum suis casat. legionibus obviam venit, collatisque signis Dux superior evasit, & quatuor millia, in subitos eventus expeditum exercitum, interneccione delevit. Casalium vero non festina- Hispania- vit, ut præsidarios variis eruptionibus nos ca- nibus tria Hispanorum millia dele- dit. vise.

visse intellexit : sed reliquum ab incursione Ducatum tuebatur.

*Cric-
quius
Sabau-
dum
attigit.*

Nec segniùs Mareſcallus Cricquius agebat, is in Allobrogem triginta millibus inſurgens, Saluziarum Marchionatum invaſit, præſidia diſpuliſit, oppida occupavit, & aditum in Italiam ferro aperire non deſtitit. Cum autem opinione Nivernii tardiùs properaret, & hic totam Hispaniarum Regis Allobrogumque Ducis belli molem ſolus ſuſtineret, de repente mutavit conſilium, & debitam Imperatori obedientiam ſtipulatus, Germanos urbibus præſidiarios recipere, imperialibus ſignis portas æquè ac turres veſtire conſtituit, hinc cum aquila, nobilem Caſalium miſit : qui ut in Hispanica caſtra venit, quaſi ſuam cum felicitate virtutem Nivernio inviderent, remiſſo Mantuam nobile, cum ſubmiſſione tractatum non approbarunt. Ita quorſdam imprudens ſui Regis affectus agit, ut occupatas illi terras adjungere vel inſcio vel invito, inſita cupiditate laborent, ultra ſuos ſuperiores ambitioſi. Adeoque quod impor-

tunc

*Niver-
nius
Caſari
provin-
ciam
tradere
vult.*

*Hiſpani
non
fidunt.*

tunc zelosi faciunt ; ut legitimo quodam jure facere videantur, nondum in scirpo quærunt, herbam in saxo.

Quorundam imprudentia.

Cæterum Nivernius filium Rheteliæ Ducem, ut innocentiam suam Imperatori contestatam faceret, Viennam misit. Iterum ergo in Italiam Cæsaris venêre legati, & pactas cum Duce induciarum leges servarent, imperavit.

Rbetelia Ducem ad Cæsarem mittit.

Gonsalvus de Corduba, ne nihil Cæsarem facere videretur, Madritum ad Regem cursorem misit. Interim tamen obsidionem non deserit, & sub umbraticis hisce induciis non aliter quam medio belli fervore Casalium violenter pressit.

Cæsar Hispanos inducias servare jubet.

Displicuit molesta ferocia urbi, displicuit Duci, fremens suam impugnari subnixam æquitate causam. Iamque Rupella dedita, ut in procinctu esse Franciæ Regem advertit, non minus ipse alacris, vim vi repellere, & suas infestantem Regionem hostem, regeſtis expugnare cladibus non dubitavit, & sic ultrò, discussa spe pacis, volentibus jam bellare partibus, invicem miscuere strages.

Corduba Casalium non deserit.

Nivernius iterum arma parat.

Cæte-

*Padus
Hispa-
nica
castra
inundat*

Cæterum quasi indiscretam Hispanorum ferociam Padus castigaret, intumescens ex alveo suo ebullit, & omnem latè inundans regionem, stationibus suis & propugnaculis violentus eos pepulit, & arietatis crebro procellarum assultu munitionibus, surgentia Hispanorum valla tumidosque eorum animos humiliavit, & veluti insolentiam ultus, suo se rursus condens gremio placidè cum victoria fluxit. Potentiam fluminis agnovit Iberus, ut tamen ejus eluderet alas, aut tardaret impetum, ingentem aggerem objecit, & invidas hostilesque aquas, quatenus armis obnoxia non erant, terra coercuit, exstructisque propugnaculis quasi flumen irritaret, urbem denuo armatus preffit.

*Ludo-
vicus
in Ita-
liam.*

A. 1629.

*Mense
Mar.*

Sed in subsidium illi Ludovicus Rex sexaginta tribus Francorum millibus è Gallia veniebat, & compellatum Allobrogum Ducem, tamen aditum in Italia indulgere nolentem ad Susam prælio fudit, propugnacula expugnavit: inde urbem adortus vi occupavit, superatisque angustiiis

angustiis in Italiam victor irrupit. Hispanica mox castra regius terror afflavit, & obsidionem soluentes, ne cæderentur, cedere maluerunt.

Sabaudus ut deteriorem paulatim conditionem advertit Hispanorum & suam, & proprias incendio terras propinquiores, pacem obtulit. Ludovicus in rebelles suos Huguenottas arma sumpturus, facile assensit, dummodo in Nivernium nihil ipse nec Hispani molirentur & Montisferratum restitueretur. Sabaudia Dux Trinum, Hispanus Nitzam ad ratificationem usque possiderent. Cæsareæ majestati litem committerent, ejusque decisioni staretur. Hic contractus Mediolanum, inde in Hispaniam Madritum missus vim habuit una lege, si expugnata loca Franci defererent, & cum Nivernio Sabaudia Dux arma poneret. Gallia Rex cum suas munire urbes producem Mediolanensem videret, sinisterius quid suspicatus, legem non admisit: sed in Huguenottas profectus, novis firmari munitionibus Susam imperavit, Sabaudia Dux pacē inter & bellum vacillavit.

Ut

Sabaudus pacem offert.

Franci acceptant.

Diffidentia annihilatur.

*Cæsari-
ani in
Italiam*

Ut Cæsar, modico sui respectu, spem nullam superesse pacis intellexit, viginti armatorum millia, Colalto & Altringero belli Ducibus, in Italiam destinavit, qui stragemate Rhætiam aggressi occupaverunt, & Curia dedita, angustis munitionibus firmatis, duobus Rhenum pontibus subjugarunt. Mox perruptis obstaculis tripartito agmine per Alpes, id est, Italiæ claustra ferebantur, & illis Montium jugis in Italiam provoluti ruina descenderunt. Et quemadmodum qui cursu in inferiora voluntur, ulterius prona, quàm destinaverant, velocitate ferunt; ita illi in hostiles terras inventi, magno urbes impetu occupaverunt: nec enim erat qui cum victoria venientium, fortunatum armis cursum sisteret, & assuetos vincere milites coërceret. Itaque hac eorum virtute universus Mantuæ Ducatus, Mantua Casalioque exceptis, Cæsarianum jugum admisit.

*Oppida
expu-
gant.*

Nec armis tantum, sed pietate etiam Germani eminuērunt. Cum castrum Couernolum vi expugnan-
tes,

tes, pertinaces in armis occiderent, in templum reliquiae confugerunt. Cæsariani fervore suo cæci ad aram, recedentes sequebantur. Mox eis sacerdos cum venerabili Sacramento occurrit: vicit præsentia Numinis, positaque ira & impetu, præcedente Altringero Duce suo, in genua provoluti, victoriarum largitorem adorantes, misericordiam illi ut sacrificium obtulerunt, & donatos venia cives laribus fortunisque restituerunt. Ita Austriacam pietatem æmulati, viam ad conficiendum ex voto bellum probitate fecerunt.

*Corpus
Christi
adorant*

Noverat profectò prudens Altringerus magnis viris virtutes decori gloriæque esse, & non leve ad debellandos hostes momentum Ducis exemplum. Quemadmodum enim primum militiæ vinculum religio est, & signorum amor, & defendi nefas: tunc deinde facile cætera exiguntur mandanturque ad iurandum adactis, ita in eis quos ad Victoriam perducere velis, prima fundamenta jacienda sunt, & innuanda virtus. Macte generose miles, si quod est pretium pietatis ex fama,

ex fama, non hoc interit. Multa
 forsan annorum millia, multa certe
 populorum supervenient. Ad illa
 respice. Eriam si omnibus tecum
 viventibus silentium livor indixerit,
 veniens, qui sine offensa, qui sine
 gratia judicent, & putrefactis ossi-
 bus fama etiam non sentientem te
 coler ac frequentabit: nulli enim
 non virtus & vivo & mortuo retulit
 gratiam.

*Mantuā
obsident* Post hoc pietatis exemplum Man-
 tuam ivit cum suo Duce sacer exer-
 citus, & cincta Corona urbe, Ni-
 verniæ in ea Principem clauserunt,
 cum pietatem omnia sequerentur.
 Veneti vicinæ afflictæque Mantuæ
 præstò fuere: hoc placuit vindicare,
 & adfuit voto Deus, expugnato
 Goito oppido Venetos Civitate pe-
 pulerunt, & destinatum Mantuæ
*Goitum
expu-
gnant.* comineatum suis oyantes castris in-
 tulere.

Dum vehementius autem urgetur
 obsidio, ut sibi obnoxios illos for-
 tuna ostenderet, inflicto quodam
 vulnere posse vinci demonstravit.
*A Fran-
cis cladē
accipunt* Aliquot Francorum millia in subsi-
 dium urbis approperebant, quæ
 post.

post duos occisos silentio vigiles impetum in castra fecere: & securos adorti latè stragem dederunt: ut verò arma Cæsariani induerunt munitionibus exactos damnum damno vindicatum est. Nivernius ut prælum intellexit, ne hac oportunitate illatis in sinum manibus quiescere videretur, urbe violentus erupit, attonitosque priori adhuc casu aggressus, munitionibus suis ejectos, quos assequi poterat, trucidavit. Cæsariani parte copiarum mutilati, cum & frigore & pluviis, & armis infestarentur, in expugnatis à se locis hyberna cæperunt.

*A. 1630.
Mense
Ian.*

*Mantuanam
deserunt*

Nivernius ut ab invicem divisos carperet, & sic per partes deleretur exercitus, Mantua egressus Goitam obsedit: sed sexcentis desideratis è suis cautius agendum cum Cæsarianis strage didicit. Abcessit ergo & suam expectare obsidionem maluit, quam alienis minari.

*Nivernius
Goitam
frustra
obsidet.*

Sed quod ille non audebat Veneti suppleverunt: illi enim Ducem centum coronatorum millibus erectū, non pecunia tantum clanculo, sed indicto quasi Cæsari bello, integro exercitu

*Veneti
Goitam
obsidere
parant.*

exercitu subveniebant. Et cum
oportunam Reipublicæ eandem il-
lam Goitam judicarent, ejus occu-
pandæ desiderio flagrabant. Atqui
cum multa fuissent incassum tentata
alias, jam vera obsidione aggressuri,
Generalem Commissarium Quirini
quatuor armatorum millibus Vil-
labonam præmiserunt, ut eo mu-
nito loco aditum Cæsarianis Goi-
tam intercluderet.

*Galassi-
us Ve-
netos
cadit.
Mense
Maio.*

Collaltus subodoratus consilium
cum Altringerus abesset, Tribunum
militum Galassium in se munientes
immisit, qui exercitu præpeditos
aggressus primo turbavit, inde arma
expedientes fusus à cornu equitatus
circumvenit, unoque impetu qua-
tuor millia aut cœpit, aut cecidit.

*Iterum
ingenti
clade.*

Intellexere cladem Veneti, & quæ
cautelam plerisque suafisset, indi-
gnantibus furorem peperit, totoque
veniebant exercitu cladem vindica-
turi: sed hoc erat exacerbare victo-
res, frendentes post illatam stragem
crevisse bellum. Itaque non aliter
Venetos quam victos aggressi, fu-
gere coëgerunt, & eadem die du-
plicata clade, gemina ovantes vi-
ctoria

Etoria fruebantur. Ingens hoc erat Venetæ Reipublicæ vulnus, cum quinque millia periissent, quatuor capta fuissent, & inter hos Candalius Comes vice Generalis, tormenta omnia ablata, viginti novem vexilla Fridtlando Duci Memmingam transmissa.

Adeò periculosum est non concernenti se miscere bello; ut cum aliis non nobis bellemus utilitatem alteri pariamus dum vincimus, clades ipsi & vulnera sentiamus dum succumbimus. Pluris ego in hac tragœdia spectatorem fecero, quam sua periculo in non bona causa exhibentem scenam,

Rex Franciæ ut intellexit ex grandi vulnere grande bellum, suarum partium facere Helvetiam studuit: sed plerique Austriacis addictiores, suspiciebant Cæsarem & victorias sequebantur. Francicum tamen aurum affectus expugnavit, & bellicosissimæ gentis sex millia, exasperis montium jugis, in molles Italiæ campos deduxit, junctaque Cardinali Rechelio suam fortitudine virtutem probaverunt. Cum
autem

*Franci
Pinaro-
lum ex-
pugnant*

autem Sabaudus inter pacem cum Francis & bellum tumultuaretur, Pinarolum expugnatum est: cujus amissio tantum illi Duci dolorem dedit, ut totis viribus ad Austriacos apertè deficeret.

*Saba-
udiam
subi-
gunt.*

*Momi-
lianum
obsidēt.*

Veruntamen quasi Ducis illa mutatio Fortunæ displiceret, ita deficientem rursus à Gallia Fortuna destituit. Siquidem Bassampierius Sabaudiam ingressus, Hispanicis Ducem suffultum copiis, forti manu submovit. Mox sævitum in urbes, urbemque urbium Chamberiam: ut Dux inimicus saltem commiseratione patrii soli domaretur. Mansit tamen ille Imperatori & Ibero Regi fidus. Itaque Bassampierius firmissimum regionis munimentum Momilianum obsedit, ut siquid in illa fiduciæ, hac etiam parte Allobrogum Regulus minueretur.

At quam volubilis fortuna est & varia? eundem in partibus populum complectitur & plectit. Dum Franci Sabaudiam victores debellant prope Mantuam nonnihil sauciantur. Cæsariani Rodrigium arcem deseraverant, & opportunus Nivernio

Nivernio locus, ad separandos invicem hostes, videbatur: mittit ergo integram ad muniendum legionem. Germani ut alio divertere facerent importunos hospites, Duce Mat-
thia Gallassio superveniunt, misso-
que tibicine ut Mantuam migrent
monuere. Ridiculum præfidiariis
videbatur, & non uno insolentium
verborum spiculo Gallassium pun-
gentes, vi se pellere volentem ca-
chinno luserunt. Accendit ea res
tribunum, & immissa grandium
globorum imbre obruit insolentes,
jamque humiliatos & pacisci vo-
lentes non audivit: sed solo Fran-
corum tribuno Mantuam abire
permisso, reliquos Officiarios car-
ceribus mancipavit, & quinquaginta
fugam molientibus in aliorum con-
spectu trucidatis, reliquas succolla-
vit copias, & quingentos selectos
Imperatori militare coegit.

A Francis in Vènetos conversus,
& Veronensum ditionem popula-
tus, Putuolo appropinquavit. Vene-
ti impares Germanorum robori, ut
ferociam imminentium stratage-
mate luderent, cavos sub arce cuni-

H

culos

*Prope
Mantuā
damnū
patiun-
tur.*

*Veneti
ad Pu-
tuolum.*

culos nitrato puluere farciunt, ut expugnantes arcem Austriaci, & catervatim ingressæ legiones lacerarentur: sed hoc discrimine proditores Cæsarianos explicuerunt. Simulant ergo ausultum Austriaci, strenuam defensionem Veneti. Utrobique fallacia faciebat animos. Tandem Veneti fugam fingunt: sed hos Cæsariani, intacta tamdiu urbe, sequebantur, & postremum carpentes agmen adeo infestabant; ut non ficta, sed vera fuisse fuga videretur. Regressi cautius arcem subeunt, repartisque cuniculis relictum ad speciem præsidium, arcem, cum non modica mœnium parte, vi pulveris non alis volare fecerunt. Sic fraudis architecti sua fraude perierunt. Cæsariani non portis, sed immani illo hiatu oppidum ingressi spoliaverunt, & sedecim tormentis potiti, immunes fallaciæ cives Venetorum Ducum pœnas luerunt: sed inueteratus ille mos est, ut:

Quicquid delirant Reges plectantur Achivi.

Cæsariani

His Austriaci successibus animati, denuo Mantuam reversi, suis eam copiis

copiis clauferunt: sed Italia civitas non pro mollitia nominis & vallum cedere, & corrumpere machinas, & congredi navibus ausa fuit. Imo hac parte superior, diuturno vincentes tempore stitit milites.

*denuo
Man-
tuam
obsidet.*

Cæterum sic omnia hoc bello fortuna moderabatur, ut partes & vincerent & vincerentur, totum neutrius notabile detrimentum pateretur: Nivernio siquidem Venetisque adversa, prospera Francorum Regi, quod Adriaticum versus mare deficiebat, in aspera montibus Sabaudia Massilicoque sinu restituebat. Hunc Guisus navigabat numerosa classe, & excensione facta Nizæ, viginti armatorum millibus variaque annona exercitui se conjunxit Sabaudia incubanti, sequebatur terra Huguenottarum victor Ludovicus Rex, & Mommorentio Duci in Pedemontium præcederet jussit. Ille hoc ea diligentia exequutus est, ut Iovernio arce & San-Ambrosio oppido expugnatis, felici successu copias promoveret, inque suum Regem prius vias ei victoriis aperiret. Et cum ei Vigliano egres-

*Galli
Pede-
montiū
intrant.*

Saba-
baudos
cadunt.
10. Jul.

Saba-
dia
Ducem
provin-
ciis exi-
unt.

Fortuna
incon-
stantia.

sus, duodecim millium exercitu,
Sabaudiae Ducis filius Princeps
Thomas occurreret, ea prudentia
instruxit aciem & promovit: ut in
hostes fortiter invec̃ta, occisis duo-
bus millibus, fugibundo hostili san-
guine, non nuntio, venienti post se
Regi victoria nuntiaretur. Mom-
morentius viginti duo vexilla, ænea
duo tormenta in adventum Regis
servavit, ut grato illi munere, maje-
statem veneraretur. Pedemontium
& Montisferratum victorias mira-
bantur, & fortunæ impares gremio
victores admiserunt.

Jam Franciæ Rex totius Sabau-
diæ potens, tredecim munitas ur-
bes, fortalitia quinque magna,
Marchionatum Saluziarum, Pede-
montium insuper sibi subjecerat, &
beliberatum an in provinciarum
Ducem inauguraretur.

O rerum humanarum inconstan-
tiam! quid est fortuna cum voluit
quod non & florentissimo detrahat?
quod non magis aggrediatur &
quatiat quo speciosius fulget? quod
illi arduum quidue difficile est? Ille
modo trecentarum urbium Domi-

nus,

nus, ille magnarum regionum Dux, Italiae Franciaeque claustrorum possessor, potentissimus nuper Hispaniae Galliaeque Monarchis bello par, qui æquis cum utroque pacis legibus convenerat, jam tribus tantummodo millibus. In sua ipsius aula Turini non tutus, in aridis montium jugis vivebat, pavens atque respectans, & tamen non metuens ne periret. Non alia miserabilior hoc sæculo fuga: quippe paulo ante pacis quodammodo belli-que moderator, in sua regione exul, extraneum patriae incubantem, è suis ingemiscens montibus speculabatur. Sed invadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pcena, potentissimos clades. Et quemadmodum in rerum natura, quæ spectatissime florent, celerrime marcescunt: veluti, rosæ, lilia, violæ, ita in hominum vita, quæ florentissima sunt, citissime ferunt in diversum.

At quasi annus ille everfionibus Ducum curreret, ita Sabaudi ruinam Nivernius statim excepit. Plane quasi fortuna concluderet, uno co-

demque tempore bellantes simul in invicē Duces, castigare simul, simul evertere. Mantuam siquidem Altringerus obsidebat: sed fortiter oppidani resistebant, terra marique infesti. Præsidarii autem suis etiam eruptionibus suisque victoriis atterebantur. Itaque sollicitati pro quinque millium subsidio Veneti. Intercepere literas Cæsariani, & quinque selectorum millia castris subduxerunt. Mox scenica inter illos pugna, cum non ferro sed fraude, non globis sed pulvere pugnaretur. Inde perruptis, quasi castris sub vesperam Mantuam pervenere, Venetosque se & quinque millia dicentes, cum Mantuani scripsissent & expectarent, & testimonium veritatis prælium faceret, portam eis aperuere. Patefacta porta dolus patuit, & intromissi securos sui spectatores & gratulatores invadunt. Veruntamen tota in eos urbe concurrente discrimen erat: sed aderat fatum capiendæ urbis. Aliis jam portis Cæsariani feroces infestique: imminebant, præsidioque: nudatas vi aperiant, omnibusque portis pariter irrum.

irrumperes, à tergo præliantes invadunt: sic proclive erat integro exercitu circumventos trucidare.

*Mantua
straga-
gemate
occupa-
tur. 18.
Iul.*

Nivernius cum uxore & liberis ad arcem fugit: sed quoniam, præsidio destitutus, resistendo non erat, pacisci cæpit, & de legibus facile necessitate convenit. Arcem Cæsarianis cessit, Dux non in Galliam aut Venetias, sed Ferrariam permisus abire, pactis stetit & abivit.

Quanta urbs capta sit, ut de cæteris taceam, vel è captis militaribus signis, & direptionis mora probari potest. Per continuos tres dies spoliata fuit, & quadraginta octo vexilla Ferdinando Imperatori transmissa sunt. Mille ducenti Iudæi urbe exacti: nec quicquam illis auri, aut argenti, aut fortunarum permiscere, quam in viaticum tres coronatas. Omnia victorioso militi permissa.

Sic duo Magni Duces & inimici, eodem fere tempore ditionibus suis exuti, parem Bellonæ sævitiam experti sunt. Hoc unum eis in malis indulgente fortuna, ut Nivernius aspiciens Sabaudum, Sabaudus aspiciens Nivernium, alter alteri

posset esse solatio.

Ambrosius Spinola ad Casaliū in Castra venit.

Damnū panitur.

Hispani caduntur,

Cæterum fortiter adhuc Casaliū resistebat, & pro Gonsaluo de Cordua, Marchio Ambrosius Spinola, felicissimus nuper in Belgio bellator substitutus, sub novo Duce novæ belli artes: sed omnia sua fortitudine Torraffius Gubernator discussit, & prudentissimi Ducis elusit impetum; adeoque vicinum arcis aggerem, quatuor tormentis infestum, fossis, cuniculis, subditoque pulvere omnino disiecit, octingentosque Hispanos secum impetus aut omnino rapuit, aut mutilavit, vel adussit. Tres centuriones de deditione loquentes præfectus Torraffius, in exemplum hostiumque conspectu de patibulo suspendi curavit, & omnino Romana virtute, commendatam sibi urbem Heros tuebatur.

Iamque ad solvendam obsidionem Franci veniebant. Illis cum octo millibus Philippus Spinola obviam missus, ferociam Gallorum non sustinuit: sed sexcentis militibus, sex chiliarchis multatus retrocessit.

Con-

Continuo hoc victoriarum cursu percussus Carolus Emanuel Sabaudia Dux in mœrorem & morbum incidit, cumque infelix regiones suas antea amisisset, animam jam emisit, & in cœlum ad meliores transijt.

Sabaudia Dux moritur 28. Jul.

Successit victor Amadæus prædicto Duce & Catharina Philippi Secundi Hispaniarum Monarchæ filia genitus: sed jus ille potius ad terras suas accepit, quam possedit, felicior tamen paulo post pace futurus.

Usi interim victoria Franci in Mediolanensem Ducatum irruere, & populantes terram & expugnantes, tantum ipsi Mediolano terrorem incusserunt, ut incolæ de sua velut desperantes urbe, non viso adhuc hoste, in castrum chariora portarent: sed Galli non illâ volvere urbem, sed unius Casalii obsidionem solve-
re moliebantur. Ad hoc juvare eos sine clade fortuna videbatur: cum Marchio Ambrosius Spinola fortunatissimus prudentissimusq; Dux, si Spi-
peste correptus ante Casalium in castris obiisset. Hinc magnus tam

Galli in Mediolanensem Ducatum irrunt.

*Ambrosius Spi-
nola mors.*

apud Mediolanenses quam in castris metus : & fore videbatur ut venientibus Francis obsidionem solverent. Sed aliter Deo visum , hic in bellantes contagione bellans, quotidie per Longobardiam millia occidebat, & necessariam humano generi pacem virga mortalitatis inducebat : ut cum se invicem perderent homines, salutari quadam perditione ad concordiam & unitatem universos cogeret, ne mala voluntate & ambitione disidentes ultro perirent : omne enim quod est, tam diu manere atque sustinere solet, quam diu unum est , sed interit atque dissolvitur quando unum esse desierit.

*Pacis
legeo.*

Ut igitur conjuncti limitibus, conjunctis mentibus, anima prosperitatis concordia fruerentur, convenere legati & convenire. Nivernius culpam agnosceret, veniam à Ferdinando Cæsare precaretur, inde investitus ab eo, Ditionibus suis restitueretur. Casalium obsidione levaretur. Franci Sabaudia, Pedemontio, & Marchionatu Saluziarum cederent, & suo Duci restitueretur,

tueretur. Hispani Montisferrato demigrarent, Nivernioque traderent, qui pro sua pretensione Sabauda, cum suo territorio Trinum permitteret, & alia quædam loca octodecim millia coronatorum annue valentia. Guastalæ Duci pro suo jure similiter arces quædam, quæ sex coronatorum millia annue facerent, permitterentur. Cæsariani Italia pariter & Rhætia cederent, firmasque munitiones demolirentur. Captivi sine litro dimitterentur. Veneti pace concluderentur. Si quid postea difficultatis occurreret, lege non armis poneretur.

Ita Ratisponæ à Cæsaris & Franciæ deputatis conclusa pax fuit, diu *Ratis-* tamen vacillans & dubia, cum tem- *ponæ* pore tandem robur accepit, & anno *pax con-* post Christum natum millesimo *cluditur.* sexcentesimo trigesimo primo, de- 13. *Octo-* cimo octavo Junii executioni mandata. Tunc Nivernius per Re- *Niver-* verendisimum Mantuæ Episcopum *nus* & à Cæsare deputatum, accepto feu- *Saba-* do, constitutus Mantuæ Dux & *dux re-* Montisferrati Marchio. Et victor *stituun-* Amadæus Sabaudiaæ suæ potens, *tur.* quam

quam Princeps reliquerat, Dux ingressus moderabatur.

Reditque paulatim sua Provinciis facies, subditis prosperitas iudicibus & magistratui reverentia, legibus & Principibus honor, Regibus Majestas, aureæque pacis radiis rerum omnium bonarum provocata fertilitas: denique quod super hæc omnia, concordantium in bono animorum ordinata tranquillitas, quam priora omnia necessario sequebantur.

FERDINANDI III. HUNG.

Bohemiaque Regis &

MARIÆ PHILIPPI IV.

Hispaniarum Regis sororis

MATRIMONIUM.

SErenif. Ferdinandus III. Hungariae Bohemiaeque Rex, cum non sibi tantum sed posteritati vivere videretur, de matrimonio dignaque Regio Sceptro conjuge cogitare

Conjugium Ferdinandi III. 181

gitare cœpit : laudabile prudenter existimans :

*Liberos hominem educare generi
monumentum & sibi,*

In quibus & viveret favente Deo & regnaret. Itaque Posonii in Comitiis de nuptiarum sumptibus egit: *nandus* quibus impetratis, ut à domo *III. Hi-* miliaque sua non abiret, Philippi *spania-* Quarti Hispaniarum Indiarumque *rum Re-* Monarchæ sororem, per legatos *gis foro-* suos sollicitavit. Hic lætus quod *rem* focerum nactus esset dignitati suæ *conju-* parem, desponderi illi Mariam so- *gem pe-* rorem virginem sustinuit, & cum illa *tit. Im-* Barcellonam profectus, Ultimum *perat.* præsens Vale dixit.

Hæc aliquandiu cum fluctibus *Sponsa* Gallici conflictata Sinus Genuam *in Ita-* tandem appulit, ibi ab Eminentis- *liam* simo Dietrichstenio Cardinale spō- *venit.* si Regis nomine salutata; contagione Longobardiam populante, Neapolim profecta est : toto terrarum orbe pulcherrimam Campaniæ plagam, cui Ceres & Liber excolendæ pariter insudasse videntur, visitatura ; ut per ocium, illa maris otia, illas tepentes fontibus Baias, *nobiles*

182 *Conjugium Ferdinandi III.*

nobiles in littore portus, & amictos
vitibus montes lustraret, & quod
molliter poterat intemerata virgo,
bis floribus vernantes culmos lege-
ret.

*Ferdi-
nandus
Secun-
dus co-
ronatur
in Ca-
sarem.
A. 1630.
7. Nov.* Ut nauseam Campanæ delitiæ
peperere, Adriaticum navigavit ma-
re. Appropinquantem cum millibus
armatorum Reginam Veneti time-
re potuerunt: sed ad thalamum illa
non arma festinabat, & sponsa per
Istrianam Viennam profiscebatur. Im-
perator Ferdinandus Secundus, ut
coronandam mox Reginam; nova
quadam dignitate reciperet, coro-
nari voluit: quod ea Ratisponæ ma-
gnificentia quam unquam alias fa-
ctum est. Jam itaque corona redi-
mitus tempora Viennam venit, e-
metitam immensa terrarum spatia
sponsam præstolaturus.

*Sponsa
in Au-
striam
venit.
Matri-
monium* Et Hæc quidem, ab Occidente
& à sole veniens, postquam Germa-
nicum aspernata frigus, quem as-
sueti timemus hyemem itinere suo
risisset, viridis virgo cum primo vere
venit. Quam Ferdinandus Tertius
ut venire sensit, obviam profectus,
deaurato plane curru excipiens, Ro-
mano

Conjugium Ferdinandi III. 183

mano triumphantium more Vien-
nam introduxit, & eadem die in
ecclesia Patrum Augustinianorum
ab Eminentissimo Cardinale Die-
trichstenio, Maria infans Ferdinan-
do Tertio Hungariæ Regi copulata
fuit, Inde sexcentis Luciniarum
ferculis instructæ celebratæ nuptiæ.
Nec quicquam deinde, perstrepen-
te hymenæo, defuit, quod tantæ
solemnitati inservire videretur.

*Ferdinandi
Tertii
& Mariae Hi-
spaniarum in-
fantis.
A. 1631.
2. Mai.*

Ut Rex autem Regina frueretur
in Hungaria coronata fuit: adeo-
que non Regii tantum nominis, sed
regni etiam, quoad fieri potuit, con-
sortem fecit.

Magnum profecto Patri, ma-
gnum filio solatium, cum ille filio
felix quem Regem, & magnæ Re-
ginæ conjugem videbat, in illo re-
gnaturam posteritatem sperare po-
terat: & Hic, quod utroque parente
vivo, ab utroque stabilitus in regno,
in illis propriæ felicitatis gaudium
videre liceret: quæ beatitudo filio-
rum non levis est, pietatem spirans,
& fortunam comprehendens: quam
nos felicissimo pari conjugum vitæ
annos, ejus posteritati in sæcula vo-
to propagamus.

*Sponsæ
Coro-
natio in
Reginā
Hunga-
riæ.*

B E L

BELLUM

TRANSYLVANICUM. IV.

*Bethle-
nus la-
borat
hydro-
pisi.*

Gabriel Bethlenus ex omni occasione Cæsaris, quasi anniversarius hostis, ne periculosis Italiæ, Sueciæque bellorum initiis, maxime à Gustavo Adolpho sollicitatus, in Imperium adversus Cæsarem arma sumeret, in eum Deus sumpsit, tactusque voluntatis illius lancea in morbum incidit, & ne sine prodigio etiam ægrotaret hydropisi laboravit: nempe quemadmodum

Crescit indulgens, sibi dirus hydrops,

nec sitim pellit;

ita ille ambitione sua hydrops, districto semper bellorum motibus Cæsare Transylvaniam suam, Hungariam, Imperium, Europam, Orbem sitiebat: & vix unam imbiberat Provinciam, quin aliam mox avidus ori applicaret. Nunquam enim improbæ spei quod datur satis est, & majora cupimus quo majora venerunt. Vt flammæ ingnita vis acrior est quo ex majore incendio emicuit;

emicuit; æque ambitio ut ea quibus inhiabat absumpsit, omnino plurimum cupiditate exardescit.

Cæterum hac ambitione, illa hydroposi laborans Bethlenus, ut ista sine modo, sive sine hæsit in animo, ita hæc in suum subjectum pertinax, sine termino ad mortem comitata est. Frustra, quos adhibuit, Medicus, Carnifex, Chirurgus frustra scissæ pedum plantæ, cum vulnus suam hydropisin suam ambitionem sequeretur, id est, nunquam sanaretur. Et cum magno fervore ambivisset, ad pedes vulnus sacer ignis accessit, ut sic non una morte aqua & igne periret. Ambitione tandem perfecto patefacta prodigio, aridam emisit animam.

Moritur
A. 1629.

15. Nov.

Cum autem vita non fuisset, testamento prudens & æquus fuit. Ferdinando Secundo Imperatori Romano generosum equum, peristromatibus, gemmis & unionibus ornatum & quadraginta ducatorum millia legavit. Ferdinando Tertio Imperatoris filio Hungariæ Bohemiæque Regi generosum equum, peristromatibus, gemmis & unionibus

Testa-
mentum
ejus.

bus ornatum, & quadraginta ducatorum millia. Turcico Imperatori generosum similiter equum, peristromatibus, gemmis, & unionibus ornatum, & quadraginta ducatorum millia. Catharinæ Brandenburgicæ uxori suæ, paratæ monetæ centum millia ducatorum, centum millia Imperialium, centum millia florenorum, cum tribus ad vitam ditionibus reliquit. Turcico Imperatori testamenti exequutionem, Romano Cæsari viduam & Transylvaniam commendavit: ad quem Gaboris etiam morte Cassovia, & omnes Bethleno ad vitam permissæ ditiones Hungariæ devolvebantur, quæ annitente vidua, Hungarico Palatino bona fide sunt traditæ.

Verum enim vero Hæc Stephanum Bethlenum defuncti sui mariti fratrem, Ducem facere laborabat: hinc unum è suis Constantino-polim Doctorem misit, sed Hic à Ragotzio, magno terræ Satrapa, corruptus, contempta Domina illius non Bethleni causam egit. Sic datus ille Ragotzius Transylvaniæ Dux. Non assensit inaugurationi
vidua,

*Ragot-
zius*

Bellum Transylvanicum IV. 187

vidua, & Doctore perfido intra glaci-
ciem iusso suffocari, Romanum
Cæsarem, ut suum & Transylvaniæ
tutorem, in auxilium vocavit. Misit
hic multis suffultum copiis Hun-
gariæ Palatinum, qui Cassoviam
profectus, ad sedecim milliaria, sua
agmina Transylvaniæ infudit. Nec
cunctatur Ragotzius, sed omni re-
gionis robore festinus occurrit. Pu-
gnatur acriter, & sex millibus Tran-
sylvanorum trucidatis, Cæsariani
cum majoribus æneis tormentis
impedimenta rapuere.

*Trans-
sylvania
Dux.*

*Hunga-
ria Pa-
latinus
in Ra-
gotzium*

*Illum
cedit.
A. 1638.
Mart.*

Sed ille ocius reparavit exercitum:
nec sane viris, auro, opibus, armis-
que quicquam copiosius Transyl-
vania: sed in manus tam ignavi Du-
cis inciderat, ut nihil fuerit in Ra-
gotzio speciosius, quam quod à
fortissimo Hungariæ Palatino E-
sterhasio vinceretur. Iterum ergo
bis terve Cæsus, quod Transylvanis
moris est, Turcam respexit. Hic no-
lens nimium in vicinia potentem
Cæsarem, & à se constitutum debel-
lari Ducem, tres cum exercitibus
Ossam Bassas misit: sed omnium
victor Esterhasius, quam nuper in
Turcis

*Camu-
lantur.
clades.*

188 *Bellum Transylvanicum IV.*

Turcis opinionem de se virtutis armis fecerat, recentibus victoriis confirmavit.

*Ragot-
zius pa-
cem
quarit.*

Ragotzius ut urgentem victorias Palatinum emolliret, Stephanum Bethlenium Transylvaniae Gubernatorem constituit. Viduae Catharinae Brandenburgicae universum, cum variis ditionibus regionis thesaurum dedit, ut beneficiis delinitos flecteret in favorem domesticos, & scelere partum principatum, liberis votis, quasi legitimo jure accepisse videretur & apud imminentem Cæsaris Ducem ex inimicis faceret intercessores. Vicit salutare consilium, & viduam pariter & Bethlenium conciliavit: nec mox defuere illi ex hostibus concordiae mediatores.

*Impe-
trat
Mense
Maio.*

Non ante tamen Palatinus quievit, quam cum suo Duce Transylvaniam Cæsaris protectioni obnoxiam reddidit. Sic cum Ragotzio constituta pace, Hungariam (speciosa res) Esterhasius Hungariae Palatinus Transylvaniae metu liberavit, & Transylvaniam, quodammodo enervatam Cæsari obligavit.

BELLUM

BELLUM

MAGDEBURG. SECUNDUM.

TRansylvaniam statim & Ragot-
zium, iterum Magdeburgum
excepit, quodam casu, quasi de in-
dustria sic adgubernante Fortuna;
ut quemadmodum à Magdeburgo
& Septentrione in Hollandiam &
occidentem, ab occidente in Ita-
liam & meridiem, à meridie in
Transylvaniam & Orientem, Sic
perfecto quasi curriculo, ab Oriente
rursus in septentrionem & Magde-
burgum, ultrose suggerentibus cau-
sis, imperialia signa procedèrent, &
cum terrarum orbis situ ipse ordo
victoriarum properaret.

Causa istius belli ipsorum Mag- *Causa*
deburgensium inconstantia, levitas, *belli.*
in Orthodoxam fidem odium, in
Suecos & protestantes studium fuit:
cum enim Cæsaris legati, junioris
Ferdinandi II. filii, in Administra-
torem electi, nomine, inaugurat-
ionem Hallis, in ditione Hallensi &
Magdeburgensi procurarent, tem-
pla vendicarent, diversæ religionis
cano-

canonicos exauthorarent, Romanæ ecclesiæ studiosos inducerent, male hoc habuit Electorem Saxonem, ut cujus filius Augustus, in Magdeburgensem Administratorem nuper assumptus, de injuria querebatur. Pessime habuit Christianum Guilielmum Brandenbrugicum, diversæ à Romana religionis Administratorem dudum Hallensem. Cui hac junioris Cæsaris filii inauguratione sua dignitas, sua ditio, sui redditus adimerentur.

Nec sane quidquam magis irritat quam fortunarum ereptio, quæ si paucæ sint ad necessitatem, si multæ ad servandam Principibus viris dignitatem faciunt: quibus si quædam cupiditate agglutinetur animus, ægerrimè & non sine quadam violentia abstrahitur. Ut adamas si juxta magnetem ponatur, non paritur abstrahi ferrum: aut si admotus magnes apprehenderit, adamas è diverso trahit; sic opibus adjecta cupiditas, non patitur quicquam illa abstrahi opibusque divelli, & si externa aliqua majore vi raptæ fuerint, cupiditas minime quieta per

per fas simul atque nefas recuperare laborat.

Hoc igitur philtro Ghristianus ille dementatus, per se parum potens, cognatum Saxonem, Suecumque respexit. Et cum hic Germaniæ Imperioque jam inhiaret, ut Germaniam Germanicis quoque viribus aggrederetur, suum cum eo aulae Marescallum Theodericum Falckenbergium Magdeburgum misit. Administrator ignotus, barba capilloque tonsus urbem ingressus, aliquot per dies latuit. Interim clanculo primores sollicitabantur, & cum cocta satis conjuratio videretur, opportuno tempore jam notus erupit, & cum Falckenbergio, universo eum deducente senatu, Metropolitanam ecclesiam ingressus, solenniter Sanctorum Ambrosii & Augustini hymnus ab omni gestiente populo, decantabatur.

Ab ecclesia mox ad convivium, quod in observantiæ signum Senatus instruxerat. A convivio statim ad Curiam, ut eodem fervore & animo rebellio curreret. Cumque cives præsto essent, in presentia Falcken-

*Admi-
nistrato-
r Hal-
lensis
cum
Falckē-
bergio
urbem
intrat.*

192 *Bellum Magdeburgense II.*

*Magde-
burgen-
ses solli-
citat ad
rebellio-
nem &
rebel-
lant.*

Falckenbergii Administrator inter-
rogavit. An cum Sueco Rege & se-
cum eandem statuant subire belli a-
leam, Avide excepta vox est, & ab
omni vulgo elevata voce responsæ
sunt fatales illæ binæ, excidii sui
causa, syllabæ: *ita.*

O malitiosa & incauta humanæ
naturæ levitas! quæ nulla potissi-
mum re alia quam novitate qua-
dam & eminentis cujusdam viri
molli dolofoque sermone, in suam
perniciem moveatur, & piscium in-
star, spiculo tenui esca vestito, è va-
stis liberisque aquis educitur, &
captam se citius, quam in diversum
à sua opinione elementum abstra-
ctam intelligit. Vix Spiritum illa
urbs à priori angustia receperat: in
oculis adhuc erat ille metus, illa ne-
cessitas, illi pro pace discursus, & ta-
men oblita omnium, in eum Cæsa-
rem, à quo non clementer tantum,
sed liberaliter etiam absoluta fue-
rant, conjuravit: & contra Imperii
corpus; cujus ipsa non ignobile
membrum erat, fœdere se copula-
vit cum extraneis.

** Fatum*

Sed urgebant illam sua * fata, &
tempus

Bellum Magdeburgense II. 193

tempus suæ calamitatis advenerat. Et si attendere voluisset, suam ipsa cladem prævidere potuisset. Quid enim manifestius? vallum urbis paulo ante ceciderat, brevi corruendæ urbis præsagium. Copiosum in Hassia sanguinem miles sudaverat, cruentæ expugnationis indicium. Et veluti Fortuna migraret, Sanctus Norbertus urbis olim Archiepiscopus, illinc cum solemni pompa Pragam advectus, inanem Divorum præsidio urbem excidioni reliquisse videbatur. Sed hæc omnia suo fato cæci cives, cum videre possent, non videbant: sed Christianum suum inaugurantes, juramento se illi & Succia Regi obligabant.

Nec facile scribere est, quanto illi gaudio gestientes, Administratorem venerarentur. Et hic ut proclives in se animos, fortitudinis opinione imbueret, militem scripsit, copias eduxit, Wolmerstadium & Calbam expugnavit, Cæsarianos pepulit, & cum copioso commeatu, viginti quatuor monachos captivos adduxit; ut non solum pro ditione, sed pugnare etiam pro religione videretur.

*voco
quod
dubio
procul
futu-
rum est,
aliter
tamen
fieri po-
test.
Corru-
enda ur-
bis indi-
cia.*

*Admini-
strator
occupat
vicina
loca.*

deretur. Et nihil exacerbatum, in Romanæ ecclesiæ studiosos, vulgum confirmare magis in rebellione poterat, quam videre Ducem suum suo religionis zelo ferri.

*Hallas
expu-
gnat &
arcem
obsidet.*

Itaque Administrator populi in se affectu, suoque successu animosior, majora meditabatur, & de Hallis suis recipiendis non suis adeo viribus, quam incolarum proditione cogitare cœpit. Et ille quidem Hallas profectus, ubi advenisse eum cives adverterunt, obstructam à Cæsarianis portam, magno conatu perviam fecêre, & duo vexilla intro-miserunt. Hæc in Mauritianam portam conversa, malleis impedimenta securibusque revellunt, & civium præsidio muniverunt. Quatuor interim alia signa Ulricianam portam ingressa, & Cæsarianis infesta, eos in arcem Mauritianam pepulerunt: qui exinde multa Magdeburgensibus damna intulerunt. Quos Administrator semel & impofterum volens extinguere, plurima arcem versus tormenta direxit: sed alacres Cæsariani glandibus glandes, globos globis, tonitrua tonitruis vindicavêre.

Verun-

Veruntamen Administrator ne ad unam arcem totus hærere videretur, Querfurtum cum parte copiarum movit, pulsoque præsidio, cum tormentis victor Hallas revetebatur.

Nihil revertentium plausus, nihil insolentium verborum spicula, constantes in arce Cæsarianos moverunt: sed in omnem contumeliam obfirmati, non deditionem, sed mortem meditabantur aut Victoriæ. Adfuit generoso voto Fortuna: siquidem ex Mansfeldiæ comitatu justo Cæsariani exercitu in rebelles profisciscebantur. Quod ut Administrator Magdeburgo intellexit, tantum illi terrorem incussit: ut relictis omnibus tormentis omnique apparatu, Magdeburgum fugienti similis se reciperet. Præfectus arcis dictæ recedentes, & insolenti cachinno prosequabatur. Exonerata urbe, senatui claves extorquet, & in perfidis civibus, quotidiana sævitia, transfugium puniebat.

*Deserit
& Mag-
debur-
gum
fugit.*

Magdeburgenses tempestatis futuræ præmetuentes, annonariam

præcipue rem procurabant, & novis novisque delectibus incumbabant. Iamque septem millia in armis habentes, prout occasio dabat Cæsarianorum imperus retondebant: sed non arrisit diu serena fronte Fortuna rebelles: nunquam illis prospera largiri solita, quin malos mox malorum cumulo obruat: incrementa enim eorum lente exeunt, festinatur in damnum: nec longam patiuntur properantia mala moram.

Cæsariani erepta loca recuperant.

Calbam vi expugnant.

Hallenslebam recipiunt.

Omnis insolentiæ vindices Cæsariani Halberstadio veniebant, & pessundātes impetu rebelles, Wansebia, Egla, Stasfurto, Schonsbecka ejecerunt. Calba maturior pœnis pertinacior erat: ut plecteretur itaque, arce simul & oppido vi expugnato, quicquid obvium, quicquid in armis sine respectu trucidatum. Ex præsidiariis, aversa urbis porta fugientibus, quadringenti à Croatis jugulati, trecenti capti.

Inde Hallenslebam novam profecti, cum insufficientes essent, Comes Papenheimius in subsidium vocatus advenit: nec restitit diu generoso

Bellum Magdeburgense II. 197

roso Duci. Et quoniam cursum illi victoriarum stiterant, mille ducen-
ti arma deponere iussi, non ut mili-
tes, sed contagiosi, candidis bacillis
Magdeburgum ambulaverunt.

Cum jam in ejus ditione nihil præ-
ter ipsum Magdeburgum, hostile re-
staret, ambulatores illos Papenhe- *Magde-*
mius à tergo secutus, in commune *burgem*
stabulum gregem, in urbem egit, & *obsident*
ut eundem mox hostem haberet, 18. Dec.
trepida obsidione clausit.

Cœpit adversa fortuna tumultu a-
ri vulgus, cui paulatim cladibus re-
dibat intellectus, suamque teme-
ritatem pœnitentia flagellans, quas
merebatur clades conscientia sug-
gerebat. Exurgebant itaque dissi- *Tumult-*
diarum procellæ: quæ ne prævalen- *tuatur*
tes, ruptis quibus continentur ag- *vulgus,*
geribus, in commune damnum a- *& sedan-*
birent, & concussam civitatem ever- *tur.*
terent, matura eas oratione Admi-
nistrato aggressus, leni sermone
fregit, & certi promissione subsidii
omnino sedavit.

Nullum profecto fretum, nullus *Vulgi*
Euripus, tantas tamque varias ha- *inge-*
bet agitationes fluctuum, quantas *nium.*

198 *Bellum Magdeburgense II.*

perturbationes habet & æstus vulgi ingenium. Quippe

*Turba tremens sequitur fortunam
semper.,*

& leni afflata Favonio, præsentibus aut quæ sunt, aut quæ videntur inhæret bonis, nunquam Borealis sævitix memor, quæ ubi aliquando inopinatam infestat, miratur tempestatem & horret quasi ipse non fecisset.

Cæterum Papenheimius cum laxam premere urbem, justo excitu destitutus, pro voto non posset, scommatibus potius dictis que certatum quam armis: cum tamen ille caveret ne commeatus inferretur. Quem dum præsidarii pertinacius aliquando quærunt, acres quandoque velitationes, victorias subinde transferente Fortuna.

Tillius Tandem fortunatissimus ille bel-
vinit lator Iohannes Tzerclafius Tillius,
in castra veterano suo milite, exercitatisque
A. 1631. legionibus adveniebat: tum arctius
5. Apr. clausa urbe, non fame nec mora, sed ferro & impetu frangere placuit & expugnare. Ut proxima ab adventu dies eluxit, omnia recognovit, &

vit, & Walfgango Mansfeldiæ Comiti cis Albim, Gothefrido Henrico Comiti Papenheimio trans Albim urgerent obsessos imperavit. Quod ea illi diligentia fecêre; ut appropinquationibus suis brevi tempore fortalitia Magdeburgensium contingerent.

Papenheimius natura ferox & industrius, quinque propugnacula uno, quod mirere, vallo abscidit à reliquis, & derivata aliorum aqua fossas exhausit. Mox primus ejus impetus in fortalitium de suo nomine, * in sui ludibrium structum: sed acriter ille se vindicavit, & armata manu expugnans trecentos in eo mactavit.

Fortalitia expugnatur.

* *Trotz Papenheim.*

Tillius parem contumeliam passus, Insolentia hostium * munitio- nis excidio parentavit: fuffisque nuper quinque metallinis tormentis potitus, in fortalitium *Magdenburgensium Succursum* conversis, pariter expugnavit.

* *Trotz Tilli.*

Nec feriatur interim Papenheimius: sed formale *Presteri* propugnaculum, Sabellica potissimum legione oppugnavit: quæ ut cum

200 *Bellum Magdeburgense II.*

*A Tillio
Papen-
hemio
quatuor
una die.
9. Apr.*

*Mans-
feldius
tria.*

quadam æmulatione, superatis fossis, vallum ascendit, tantus subito præfidiarios terror invasit; ut antequam pes pedi jungeretur, ipsi fugerent. Sic tantorum virorum ludibriis ultionem flagitante fortuna, quatuor una die fortalitia expugnata sunt.

Veruntamen ne spectare tantum Mansfeldius videretur, ipsa nocte tria propugnacula simul aggressis, simul violentus irrupit & trucidatis omnibus, inimicos ultus, quievit.

Crepusculo matutino Papenheimius *Craccaviam* proximum urbi munimentum aggressus est: sed præfidiarii solo oppugnantium fervore pavefacti, relicto loco in proximas turres confugerunt. Idem Papenheimio videbatur fortalitia expugnare an turres, admotisque legionibus superior evasit, & jugulatis omnibus, erumpentes urbe milites, multatos octoginta viris, rejecit in urbem: quid enim adversus hos in campo milites, quibus nec munitionibus turribusque tecti pares erant? sed omnia experiri periculum suadebat, ut quatenus pelle-
re ho-

Bellum Magdeburgense II. 201

re hostem non poterant, eruptionibus distinerent.

Imperatoris Duces experti regere milites, ingenti labore defunctis ad dies aliquot quietem indulserunt: ut si interim Magdeburgenses, imminantium victorum ferociam extimescerent, spatium tractationi daretur; & delinquentibus ad obsequium Cæsaris redeundi facultas. Sed incassum omnia, cum Falckenbergius & Administrator pertinaces laudarent, vacillantes firmarent, tumultuantes punirent. Sic pro pœnitentia semper odium in Cæsarianos recrudit, & ab his in Magdeburgenses indignatio; adeoque Papenheimius, Virgineam ad Insulam fortalitium, transmissis rate militibus, novo spiritu aggressus, citra militis unius damnum occupavit.

Alia

Altera die vice-tribunus Grotta propugnaculum unum, quasi indignum fistulis judicaret, gladiis expugnavit. Quod ut in vicino fortalitio viderunt, ferri fulgorem non ferentes, fugere maluerunt quam pugnare. Quod vacuum victor in-

*gnacu-
la. expu-
gnan-*

tur. 28.

April.

gressus, præsidio firmavit.

Et jam non nisi noctibus feriabatur, itaque ut dies illuxit, quod unum restabat grande fortalitium Telonii dictum, duplici vallo fossaque munitum, experiri placuit, & disiecta non modica tormentis munimenti parte, cum assultus pararetur, tanta, ad singulos motus, vis imbrium effusa est, tanta ventorum violentia coorta, ut non naturali quoquam modo Cæsariani, sed veneficio quodam submoveri videren-

*Fortaliti- tur. Distulerunt ergo in crastinum
tium ad* necessario impetum, & tunc omnia
teloniū proniora erant, adeoque ipse hostis
Magde- favere videbatur: cum propugnacu-
burgen- lum, quod non nisi copioso san-
ses dese- guine expugnari poterat; ultro de-
runt. sereret.

I. Mai.

Tillius Jam omnibus fortalitiis muniti-
Magde- onibusque Cæsariani obsessos ex-
burgen- cusserant: urbs ipsa restabat expu-
ses ad- gnationi obnoxia, & cum illa de
monet. conditionibus non loqueretur, præ-
cipitare tamen Tillius non voluit:
sed novem diversis scriptis literis,
ad Senatum, ad Administratorem,
ad Falckenbergium, eos serio sem-
per

per clementerque monuit: ut cum subsidium nullum esset, hostem in cervicibus & tantum non in urbe haberent, extremam præ oculis ruinam viderent, tempori fortunæque cederent, præsidium urbe, quod alias violenter irrumpat, ultro reciperent, Ferdinando Imperatori obedirent, probum clementemque esse, optima quæque de eo se polliceri: sin minus (quod non speret) in rebellionem pertinaces perseverent, perditionis eorum innoxium se fore, seramque posteritatem orare (quæ dubio procul casum urbis aliquando miratura sit) ut post salutes tot monitiones ab illis contemptas, innocentem se pronunciet.

Nihil actum talibus literis, cum bonum omne consilium, & salubria quæque monita Falckenbergius & Administrator, fallacibus, falsisque expositionibus, apud credulum vulgus corrumperent, miseramque adhortationibus suis plebem traducerent, & inani promissione subsidii confirmarent.

Doluere vices Magdeburgensium Cæsariani Duces, & cum omnia

(quam inviti præparabant) necessario expugnationem suaderent, non ante tamen auspicabantur, quam Magdeburgenses continuistormentorum explosionibus infesti, Sudeburgum & Neostadium, plus quam suburbia, subdito igne delevissent: veteremque se in urbem recipientes, multo, quam antea, magis molesti essent. Tunc demum desperatione agi obsessos animadversum est, quassatisque mœniis, magna murorum parte humiliata, insuper accensis cuniculis, ruptisque non uno loco obstaculis, furiosus miles irrupit.

*Magde-
burgi
excidiū.
20. Mai.*

*Falckē-
bergius
cedit.*

Primus in urbem ferox Papenheimius: sed huic cum potissimis viribus Falckenbergius occurrit, & non nihil retro pulsus cessurus videbatur, nisi Falckenbergius ille glan-
de trajectus, quem occupaverat locum corpore texisset: & fas erat ut expugnari cœpram sua fallacia urbem morte sequeretur. Hujus obitu civium fervor multum elanguit.

Interim alia etiam parte Tillius urgebat, & omnibus simul locis cedere turbati cives incipiebant, quos
acrius

acrius Cæsariani urgebant, & in urbem paulatim recedentes sequebantur: sed è domorum tectis mulieres, pueri, puellæ, & quicquid ferendo armis non erat, in subjectorum hostium capita lateres devolvebat: sed omnia victor miles contempserat: cum ad spolia festina-

Erat itaque non jam pugna sed cædes. Cum nihil ergo proficere cives viderentur. Ad hoc præparatis à se & Falckenbergio per urbem cuniculis, versa in rabiem pertinacia, ignem iniiciunt, qui victores simul & victos rapuit. Nec hisce contenti. Multilatæ, insuper urbi flammæ adjungunt, ut quatenus eripi Cæsarianis Triumphis nõ poterat, arderet. Ignem Cæsariani spe prædæ nitentur extinguere: sed quasi ventus in excidium quoque urbis conspirasset, vehementius flavit, ut alambens vicinas domus flamma corrumperet, & operosa civitas, duobus templis, centum quoque & triginta novem domibus exceptis, universa consumeretur.

*Cives
urbem
incen-
dunt.*

Indignabundi victores, cum spe-
ratas

*Admi-
nistrator
capitur.*

*Trigin-
ta millia
perie-
runt.*

ratas opes invidia devoraret, crude-
liter in authores sæuiebant, & sine
respectu quos nancisci poterant tru-
cidabant. Optimum quod supererat
spolium Administrator vivus in ma-
nus venit, & in castra Papenheimia-
na deductus, intuebatur excidium
quod ipse causaverat. Et captam vi-
dens captivus urbem, capere pote-
rat de illius sui mali solatium, nisi
ille horror, ille ignis, ille morien-
tium gemitus, ille occidentium tu-
multus, sensum omnem abripuis-
sent: nec enim aut Saguntus, aut
Troja funestior clade fuit. Triginta
incolarum millia ferro & igne pe-
rierunt, plurima tormenta bellica
in manus venerunt: viginti quatuor
peditum, sex equitum signa rapta
sunt, & quæ supererant domus spo-
liatæ.

Nec tantæ cladi incolarum quis-
quam superfuit, nisi qui ad metro-
politanam ecclesiam se receperat:
servatus quippe est templo honos,
& in eo clausi centeni aliquot vita
donati. Sic ferro, igne, excidio, per-
fidæ rebellionis parentatum est.

Non fa-

*Movere hic casus quamlibet civi-
tatem*

tatem posset, ne suis freta viribus facile rebellionī assuescat: cum illa ad invidiam munita & potens, tot Imperatoribus impunē contraria, quorum impetus semper eluserat, ad extremum non uno letho perierit. Et illa tot mercatorum palatia, quæ opportunitate loci paulatim surrexerant, tot pulcherrima opera, quæ singula illustrare urbes singulas potuissent, dies una straverit. Immo inter maximam urbem & nullam, inter Germaniæ oculum & fœda rudera, inter ad id temporis virginem & vi constupratam, paucæ duntaxat horulæ, interfuerunt: summæ mutationis breve tempus: sic quicquid longa series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxit, id ne totus quidem dies spargit ac dissipat. Adeoque longam properantibus malis moram dedit, qui diem dixit Reipublicæ evertendæ sufficere, cum suffecisse horulas experti fuerimus.

*cile res
bellan-
dum.*

Et esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumque nostrarum, si tanta celeritate repararentur cuncta quanta finiuntur. Nunc
autem

autem ingentia brevi tempore damna testudineo gradu promoventur, nec decades annorum refarciunt, quod spatium horæ disiecit.

Utrumque autem suis Magdeburgum causis perierit, metuam tamen urbibus etiam æqua facile ratione bellantibus, cum aliunde mala unde minime expectantur erumpant, & à nobili facile vulgo, quod justè inchoatum videri posset bellum, in injustum tumultu & insolentia degeneret.

Quæ nisi Magdeburgum fortassis perdidissent, antequam perditum fuit, pristinam in posteros felicitatem transmisisset. Et ne nunc quidem resurrectorum despero: fortasse sua culpa consumptum fuit, ut postquam pœnam luit, in melius excitetur. Sæpe majori fortunæ locum fecit injuria. Multa ceciderunt ut alius surgerent & in majus. In hac quoque urbe oportunitate loci verisimile est, ut majora paulatim restituantur quam periere. Quæ utinam diuturna sint, & melioribus in ævum auspiciis feliciter condita, sine tumultu possessa, jugiter posteris

Confœderatio Lipsiensis. 209
ris sine rebellionē tradita ; hoc fa-
vemus.

EVERHAR. WASSENBERGII
Embricensis.

COMMENTARIORVM
de Bello ,

Inter invictissimos Imperatores

FERDINANDOS II. & III.

& eorum hostes,

gesto.

PARS TERTIA.

Confœderatio

L I P S I E N S I S.

Invictissimus æque ac Religiosis-
simus Imperator Ferdinandus
Secundus, per belli Duces suos
hucusque felix & Augustus , cum
quas

*Ecclesi-
astici
Cæsare
movent
ad Ec-
clesiasti-
ca bona
repeten-
da.*

quas à duodecim jam annis victori-
as habuisset. Catholicæ Religionis
beneficio, in fidei suæ authorem
gratus, ascriberet: hac ejus pietate
& gratitudine ecclesiastici quidam
freti, de suorum restitutione bono-
rum cogitare cœperunt, & prævia
deliberatione profecti ad Cæsarem
animi sui sensum aperiunt Imperi-
um jam suum Imperatoris, & de-
victis in circuitu hostibus, nullum
quod remoraretur esse. Non injusta
se postulare, nec alia quam ipsi an-
tea Protestantes diversæque religi-
onis Passaviæ pridem concluderint:
cum juramento se, nulla porro ec-
clesiastica bona invasuros, obliga-
rent. Catholicos fidei suæ tenaces
fuisse, nulla Protestantibus templa
extorsisse, cum illi (deterioris utique
fidei) in contrarium omnia fecerint:
& contra divinam pariter & huma-
nam legem, contra suum ipsorum
jusiurandum, non templa tantum &
cœnobia, sed Prælaturas & Episco-
patus deglutientes, in prophanum
usum verterint. Non omnia hæreti-
cis indulgenda esse: quem alias fi-
nem inexplebilem eorum cupidita-
tem

rem habituram? quod fecerint quippe porro facturos, & quod non faciant à nulla eorum bona voluntate, sed metu & occasione stare. Cum illi itaq; modum sibi non statuant, à Cæsare statuendum esse, & quæ restituere de jure debeant, restituere monendos, cum refractarii paratissimis exercitibus cogi possint.

Æqua postulare visi sunt. Sed aderat conficiendæ rei difficultas, cum potentia Ducum qui occupassent magna esset: culpabiles imperiales urbes plurimæ, & adversariorum per Imperium diffusa multitudo.

Et profecto cum nuper ex eadem causa, ab immediate Imperatori subjectis in Austria rusticis ingens periculum fuisset, quid non turbarum daturum erat, tot simul insurgentibus terris? & quid aliud, quæ vix ab illatis cladibus spiritum receperat, misera Germania futura erat, nisi in exitium suum merces?

Hæc voluere Impetator de Im- *Cæsar*
perio suo poterat: assensit tamen *ecclesia-*
ille in Deum & fidem pius. Qui o- *stica bo-*
mnia perpeti potius, quam Deum, *na post*
fidem,

*Passavi-
ensem
contra-
ctum re-
petit.*

A. 1629.

6. Mart.

fidem, & ecclesiasticam cum æquitate eausam violari mallet. Itaque acerrimum Vienna mandatum ad omnes Imperii Principes, ad omnes Imperii urbes exivit: quo sub pœna omnium Privilegiorum, immunitatum, jurium, & Imperialis fulminis, seu banni, de facto, ecclesiasticorum bonorum post Passaviensem compositionem restitutio urgebatur. Quo uno Cæsaris edicto integri Archiepiscopatus, Episcopatus multi, Prælaturæ plurimæ, ecclesiarum Cœnobiorumque millia ad Romanæ ecclesiæ gremium revertebantur. Econtra ingens per Imperium metus, turbatio, murmur; cum plerique insurgerent quorum intererat.

Nec sane quicquam opibus aut scelestius quæritur, aut mœstius perditur: præsertim cum adjuncta sit quædam aliquando fere necessitas. Dñces copiosam prolem Archiepiscopatibus & Episcopatibus aut vicinis aut faventibus præficiebant, cum esset opibus conjuncta quædam Principis dignitas, nec tantum bene sed liberaliter etiam ale-

alerentur. Imperiales urbes Ecclesiasticis prælaturis ærarium curantes, fiscum locupletabant, & communia Reipublicæ gravamina sublevabant. Hos sibi eripi ex ore bolos omnes pariter murmurabant. Ut ergo edictum Cæsaris aut luderent, aut mora invalidaretur, exequutionis dilationem urgebant; ut cum res illa totius Imperii videretur, generali quodam conventu statueretur, aut componeretur.

*Prote-
stantes
generalē
conven-
tum pe-
tunt.*

Suspecta Cæsari Protestatio videbatur, tamen indulgit, & Ratisbonæ conventum indicens, Vienna profectus vigesimo nono Iunii urbem intravit. Mox & varii Protestantium Brandenburgici, & Saxoniae Electorum Legati compa-ruerunt. Nec tantum Cæsarium hoc, de ecclesiasticorum bonorum post Passaviensem contractum restitutione, edictum revocari petierunt: sed omnia in eum, quo ante rusticorum in Austria tumultum fuerant, statum restitui voluerunt. Neutrum Impetator concessit: sed obfirmato ad omnia animo propositi sui tenax, quod edicto suo volebat, generali

*Cæsar
concedit
A. 1630.*

*Manet
constans*

nerali conventus decreto urgebat confirmari.

*Prote-
stantes
Lipsiæ
conve-
niunt.*

A. 1631.

*Scribūt
Cæsari
& cum
Germani-
ca li-
bertatis
everso-*

Protestantes ut nihil efficere se,
& ex voto Cæsari omnia procedere
vident, omnes conventui se subdu-
cunt, & tacite murmurantes vin-
dictam specie deliberationis, suæ
religionis Lipsiæ conventum indi-
xerunt, quam primaria eorum capi-
ta Saxo & Brandenburgicus Electo-
res una eademque die & hora de-
cimoquarto Februarii intrarunt.
Comparuere Duces, Altenburgicus,
Vinariensis, Coburgensis, Eifena-
chius, Landtgravius Hassiæ Cassel-
liensis, Comes Palatinus Sultzba-
censis, Marchio Durlacenus: & per
Legatos suos Rex Franciæ, Dux
VVirtenbergensis, & pleræque im-
periales & Hanseaticæ civitates,
Diebus aliquot deliberatione con-
sumptis, cum nemo quid ageretur
subodorari potuisset. Mox inopi-
natum ad Cæsarem Lipsia scriptum
erupit, quo varias in eum noxas de-
rivantes, Germanicæ libertatis e-
versorem insimularunt: ut qui ago-
nizans Romanorum Imperium suis
adeo viribus debilitarit, fulcra re-
ligionis

ligionis pacisque everferit; ut nisi
commodo aliquo medio providea-
tur, sursum omnino atque deorsum
ruitura videantur. Suadere itaque,
intolerabile protestantibus Impe-
rioque Romano edictum revocet,
ne eveniant quæ Cæsari evenire non
bene sit.

Percussit inopinatum telum Cæ-
sareum pectus, alioque scripto in
Protestantes invectus, fallaciæ pri-
mum insimulavit: ut qui specie de-
liberationis Cæsariique exequendi
edicti conventum indixerint, & a-
bolitionem ejus quoquomodo pro-
curandam fraudulenter conclusse-
rint. Inde protestatur non se fulcra
religionis pacisque evertere: sed eos
dudum evertisse. Hinc scissam in
partes Germaniam, & agonizan-
tem, Protestantium rapacitate, Ger-
maniae libertatem uno eodemque
justo se edicto in pristinam unita-
tem, prosperamque valetudinem,
ut Imperatorem Germaniæque ca-
put, restituendam suscepisse.

Nihil protestatio Cæsaris valuit:
confœderatio successit, & juramen-
to invicem obligari Principes urbi-
umque

*rem di-
cunt.*

20. Mar

Cæsar

*respon-
det &*

fallaciæ

*eos insi-
mulat.*

*Prote-
stantes
arma
parant.*

umque legati, in suas quique Re-
giones profecti, per totam late Ger-
maniam delectibus studebatur.

Nec deinde quicquam tota Ger-
mania intactum armis fuit: sed si-
mul pariter quasi unum undique
bellum. Prorsus ut confœderatio
illa diffudisse quædam belli incen-
dia tota Germania videretur.

Tamen sic quoque par omnibus
Imperator: & cum à Septentrione
Suecus immineret, & hunc sustine-
bat, & in Sueviam, VVurtenbur-
genses, Vlmeneses, Franconiam pa-
riter & Hassiam diversa per terra-
rum arma mittebat.

*Campi-
dona &
Mem-
minga
jugum
accipi-
unt.*

Suevia mandata Furstenbergio
Comiti, nec diu restitit: tota enim
Provincia in duabus urbibus supe-
rata est. Nihil Campidonæ atque
Memmingæ Suevorum favor pro-
fuit: ambæ Lipsiaco renuntiare fœ-
deri debuere, præsidium sinu admit-
tere, & singulæ octoginta millia
florenorum, ne spoliarentur dare.

Inde in VVurtenbergicum Du-
cem movit: nec huic sedecim millia
militum profuere. Expugnatae ur-
bes in conspectu exercitus, totoque
fere

fere Ducatu exutus, Regione sua debellatus est: nihil enim ultra valuit, quanquam omnia expertus, more anguium qui obtrito capite postremum cauda minantur. Quippe cum insequentem effugisset hostem, unam Tubingam tuebatur: sed quid illa post totam Provinci-
am? itaque & ille fœderi renuntia-

*VVur-
tenber-
ga Dux
fœderi
renun-
ciat.*

Ulma VVurtenbergenses vicini-
tate & exemplo sequebatur: nec fa-
mosæ ejus divitiæ ditionem defen-
debant, & vel invita Lipsia detestata
fœdus, si non animum, hostilia ar-
ma posuit, milites tradidit, quatuor
decim pedium cohortes, tres equi-
tum turmas suo receptas gremio
sex alere septimanis promisit.

*Simili-
ter Vl-
ma.*

Verum enim vero quasi secundo
Rheno victoriæ navigarent, ita in
Franconiam Ulma descenderunt:
nec ille circulus ausus resistere, Le-
gatos cum victoria venientibus ob-
viam misit, & devotum Cæsari se
fore pollicitus, conscriptam recen-

*Etiam
Franco-
nia.*

218 *Confœderatio Lipsiensis.*

ter militiam exauctoravit, & iniquum fœdus quod Cæsar damnavat ipse damnavit. Et hæc ea brevitate gesta sunt qua scripsimus.

*Tillius
in Has-
sum mo-
vet.*

Hassium Tillius arripuit: non alius enim illo Landgravio aut pertinacia aut delectibus gnavior; ut qui Lipsiacum fœdus pectore profundo merferat. Summa Tillio benevolentia erat: itaque ad auditam focii nuper Landtgravii intentionem, non statim ad arma procurrit, dum prius de rebellionem queri maluit; ut pristini fœderis & beneficii memor arma deponeret, & pace frueretur.

*Illum
ad quie-
tem hor-
tatur.*

Itaque Generalem vigiliarum magistrum Cassellas misit, qui sua ditione quinque legiones reciperet Landtgravium hortaretur: conscriptum militem exauctoraret: Zigenium & Cassellas Cæsario muniri præsidio pateretur: consuetas pensiones solveret. Sin minus aut amicum se aut inimicum diceret.

*Landt-
gravius
respon-
det.*

Venit, proposuit: sed alius erat Gulielmus Landtgravius quam sperabatur. Nec amicum se fore nec inimicum respondit: nihil minus in animo

animo habere quã arma deponere. Legiones admittere, Castellis præsertim & Zigenio etiam indignari: nec enim tyronibus suis cū veteranis Tilly convenire: si autem propter hæc vis inferretur, vi restitutum. Si pensiones exigere facilius eas à Catholicis, Religione similibus impetrandas.

Obstupuit responso Tillius, & Legionibus suis Landtgraviarum ingressus, omnia populatus quæ attingit, oppida occupavit, tyrones disperfit, agricolas exarmavit, sub ipsa Castellarum mœnia hostes pepulit: quas ipsas mox cum suo Landgravio obsidione pressit.

*Tillius
Hassum
effugit.*

Et magnum erat urbi periculum, nisi sinisterior è Pomerania de Rege Sueco fama Albim versus Tillium traxisset. Tunc fremens eripi sibi è manibus victoriam minas adhuc spirans, recessit. Agnovit fortunam Landtgravius, & lætabatur quasi vicisset qui evaserat.

Cætera confœderatos concernentia, quoniam imminenti, oportune illis, Suecico bello Fortuna miscuit, proficiscentem ad

hoc bellum Tillium calamo sequamur.

BELLUM SUECICUM.

*Qui &
unde
Sueci.*

Sueci, Gothi, VVandali, & quicquid populorum latet sub hisce nominibus, ut Finnones, & absurdissimi gentium Lappones, extremum inter Septentrionem habitant & Orientem. Temperatam ferrè ultimi excedentes Zonam, ad glaciale Oceanum, novamque & incognitam plerisque Zemblam porrecti: & ingentem omnes, VVandalis exceptis, cum Norvegis septingentarum in longitudine milliarum peninsulam, habitant, conjuncti Russico, continenti, Isthmo. Qua in Borussia & Pomerania VVandalos aspiciunt, vastissimo tractu Balthici maris ripam pariter & Sinum faciunt.

*Vetera
eorum
bella.*

Hi simul populi suis olim sedibus profecti, innumerabili multitudine Sarinariam, Pannoniam, Bulgariam, Græciam: inde in Ostrogottos VVisigottosque divisi, Italiam, Gal-
liam,

liam, Hispaniam uno velut deluvio inundarunt.

Nec Eretum Gaditanum & imminentes Herculis speculæ VVandalos terruerunt : sed vergentia in unum hinc Hispaniæ inde Mauritaniae littora , mare & intestinum & externum ratibus transmittentes septuaginta annis VVandalicum in media Africa Charthaginisque ruinis , regnum ædificaverunt. Et tantum non evertentes Romanum Imperium , (quod anxium in Oriente spiritum trahebat) sub Alarico Gothi, falso æternam urbem, Romam primi expugnarunt.

Has unde illi populi terras , hos ipsos populos, sæpius vices variante fortuna , nunc Daniae nunc Sueciae Reges tenuere. Legitima inde & constanti successione , & ipsi , & in maioribus suis , qui nunc Poloniae Reges. Postremo ad eum , de quo nunc dicturi sumus , Gustavum Adolphum , nec Alarico aut Totilæ aut ulli ante se Gothorum Suecorumque Regi virtute secundum (nescio quo jure) devoluti sunt.

Gustavus Adolphus eorum Rex.

Huic hæreditarium cum Poloniae

K 3

Regibus,

*Ejus
cum Po-
lonis
bellum.*

Regibus, legitimis Sueciæ successo-
ribus bellum : quod induciis ali-
quando discretum. Anno millesimo
sexcentesimo vigesimo sexto parti-
um voto recrudit. Tum Suecus
Balthicum diu navigans mare, su-
bita excensione, in Borussiam ino-
pinatus irrupit : adeo ut apertis vi-
cina oppida portis caperentur.

*Polonus
succum-
bit.*

Cum tempore proficiebant vi-
ctoriæ, & Poloniæ Rex Sigismun-
dus, inuita nobilitate belligerans,
nec viribus erat nec virtute par. Ita-
que cum bello fere Danico confe-
cto, vicinam Borussiae Straleson-
dam Cæsariani obsiderent (quam
Gustavus Adolphus, deficiente pau-
latim Dano, accepta ab eo ve-
nia, initaque cum urbe armorum
societate, in suam tutelam recepe-

*Auxiliū
petit à
Cæsare.*

rat) Polonus ab Imperatore petiit,
ut cum sui deficerent, vicinis ad
Stralesondam copiis sublevaretur.

*Impe-
trat.*

Favebatur agnato & Religione
conjuncto Regi. Itaque Cæsar Al-
berto Fridtlandiæ Duci, ut suppe-
tias Polono mitteret imperavit. Hic
Cæsareæ Majestati obtemperans,
voluntatem ejus implere non distu-
lit,

lit, & Arnhemium Cæsarei exercitus Marescallum, cum viginti armatorum millibus, in subsidium misit. Hic per Pomeraniam in Cassubia Polonis conjunctus, paribus simul votis ac viribus in Suecum movebant. Et Sigismundus, Germanici roboris beneficio, non uno prælio superior evasit.

Germanorum subsidio vincit.

Gustavus Adolphus cladibus suis irritatus, ab hostibus in auxiliatores, à Polonis in Germanos, à Sigismundo Rege id Imperatorem & Imperium odium vertit. Nec deerant, ad hoc quasi geniti, qui concitatum semel bilem, aut Imperatoris metu, aut indies ejus proficientis fortunæ invidia, aut propagandi Imperii sui ambitione, jugiter eam accenderent.

Suecus Germanis irascitur.

Sed quoniam adversus victorem toties hostem, totius fere Germaniæ potentem, exercitissimos Duces, tribunos, & milites ad manus habentem (& erant profecto hoc tempore Cæsari, longa armorum experientia, non cladibus sed victoriis gloriosi milites ut centuriones, centuriones equitumque magistri

ut tribuni, hi ut Comites, Generales camporum Marefcalli Vigiliarumque magistri ut Principes bellique Duces, Generales vero & absoluti belli Duces Fridtlandus & Tilius gloria, & quæ illam sequebatur magnificentia, ut quidam Reges) adversus hunc inquam movendum erat non temere bellum: & præsidia, nec illa contemnenda, necessaria videbantur.

Ejus littera ad Bethlenum à Cæsare interceptiuntur.

Itaque, ut alias, confœderatio coquebatur, ut qui aperto bello expugnari non poterat, per unius latus, multorum clanculo viribus, oppugnaretur. Misit ergo ad Gabrielem Bethlenum (tunc adhuc in vivis) Arithmeticis quibusdam notis scriptas litteras: sed has in Cæsaris manus fortuna transtulit: ut ab illo Rege quid sibi promittendum, antequam pugnaret, Imperator adverteret. Et cum vindicare posset dissimulare maluit.

Cum Polono inducias facit.

Nihil hoc casu motus Gustavus Adolphus, qui abstertere debuisset, irritavit. Et cum omnia jam matura viderentur, cum Rege Poloniæ, intervenientibus illis quibus potiores vide-

videbantur Imperii clades, sex annorum inducias pepigit.

Mox in Imperium viris, armis, terra, marique movit. Ipse prior Stralesondam navigavit, & tertio jam anno obsessam, tertio defensam, obsidione liberavit: & terra marique infestus, Ruga demum insula Cæsarianos pepulit: Usedomam insulam occupavit: V Volga-stum deditione accepit.

*In Im-
perium
venit &
Strale-
sondam
obsidio-
ne libe-
rat. An.*

1630.

4. Jul.

Inde Metropolim Pomeraniæ Stetinum proficiscenti, Bogislaus Dux obviam venit: Hic, assumpta quadam controversiarum larva, præsidium, quod Cæsarianis dene-
garat, urbe admisit, quam Gusta-
vus Adolphus sedem belli destina-

ic

Cum ergo initium belli Germa-
nici fecisset, quorum aut viribus aut
votis faceret, paulatim erupit. Ad-
fuere Gallici, Batavici, Anglici,
Moscovitici, Venetique legati, in
Austriacam domum omnes obli-
qui. Horum decreto Gustavus A-
dolphus Rex ipse, Regum rerum-
que publicarum constitutus est Ge-
neralis. Gallia Rex quater centena

*Creatur
hostium,*

K 5

millia

millia imperialium annua promisit. reliqui pro sua facultate ut convenit.

Sed callidus Suecus Rex nudis promissionibus, Daniæ Regis exemplo commorus, fidem non habuit. Itaque obsides postulat: à Franciæ Rege septem Amstelrodamum mittendos: à Venetis duos Stockolmiæ in Suecia mansuros: à Britanniae Rege & Moscovitis locis à se designandis moraturos, Batavis fidem habebat.

*Causas
divul-
gat qua-
re in
Imperiũ
venerit.*

Hæc illi ut putabant clanculo agebant: hinc Gustavus Adolphus ut Germaniæ populis, quæ in Germaniam veniret, fucum faceret, causas typis evulgavit. Suos Lubecæ, cum ibi de pace ageretur cum Daniæ Rege, legatos à se subdelegatis Cæsaris querebatur non admissos; adeoque jus gentium violatum, Literas ad Gabrielem Bethlenum à se missas, à Cæsarianis interceptas & Imperatori transmissas, contra fas apertas, lectas, & alio quam ipse scripserat sensu expositas. Quod contra majorum morem suis navibus Cæsar Balthicum navigaret mare,

mare. Quod cum Poloniæ Rege se belligerante, huic sub Arnhemio Marescallo Cæsariani auxilio fuissent, & currentem ultro victoriarum cursum stitissent.

Sed hæc omnia Cæsar in culpam ejus retorquebat. Ac primum quidem sub delegatos suos Lubecæ Suecicos admittere voluisse, si prius Gustavus Adolphus suum Stralsunda præsidium revocasset, non aliam enim cum eo rationem agendi fuisse.

Has Imperator in illum retorquet.

Literas ad Bethlenum, interceptas, Aritmeticis quibusdam notis scriptas, quid ni aperiendas fuisse? Ad Gabrielem Bethlenum toties rebellem, toties perfidum, & suum hoc tempore hostem, quid à suspensio Rege nisi in perniciem Imperatoris & imperii scribi poterat? atque hoc ipsum obscuritatem literarum judicasse: nisi enim aliquid aut sibi aut regnis suis adversum continuissent, candide literis non notis scribi oportuisse: sed super hæc satis se sensum eruisse, & fore aliquando sibi cum eo bellum intellexisse,

Quod Balthicum navigaret mare

quis impediret? quasi vero que Gustavo Adolpho Daniæque Regi liceat, Romano Cæsari non liceret: scilicet ut compressis Cæsar manibus Sueciæ Regem navibus suis Stralesondam navigantem, milites & commeatum invehentem, è suis portubus specularetur, & Imperii urbem Imperator non vendicaret.

Quod sub Arnhemio Marefcallo subsidium Poloniæ Regi miserit, non aliud fecisse quam ipse prius fecerit: aut cum ille Stralesondam occupet, Imperii urbem vendicet, Daniæ Regi assistat, quam ipse usurpet potestatem, usurpare Imperator non posset?

Sic illi quidem literis, mox armis: & Rex quidem Suecus Pomeraniam suæ jam potestatis fecerat, & eos quotidie faciebat, progressus, quod Fortunam in castris haberet, Nec abs re erat vincere hominem, pro-

Gustavi batissimum militem, super omnia
Adolphi humanum & continentem. Disci-
militiæ plinam militarem curabat, mere-
mores. trices castris exesse jubebat, in de-
 linquentes severe animadvertibat:
 ebrie-

ebrietatem vero non aliter, quam
omnis bonæ felicitatis corruptri-
cem, dissolutionem exercitus, pe-
stem castrorum oderat. Nec ejus fa-
rinæ homines in composito patie-
batur exercitu. Ebrietates quippe
continuae animos in furorem addu-
cunt, nam quum sæpe apud se non
sunt, consuetudine infaniæ indura-
ta vitia, vino tamen concepta sine
vino valent: vinolentiam enim vio-
lencia sequitur. Ne hac itaque licen-
tia in furorem milites verterentur,
babere non maluit quam ebriosos
habere; ut qui ferociam, quæ sobria
circumspectione potius, quam quæ
vino veniret, sectaretur.

Pronum erat istis moribus, & bo-
na militiæ anima orbis Imperium
occupare, si æquitas ad fuisset & fi-
des. Sed ne sic quidem Superi Poli-
ticum deservêre, & morales mune-
rati virtutes; ut veræ felicitatis ex-
terna quædam lineamenta corpore
tegebat, prosperiori principia fecê-
re, & ad mortem usque profecuti,
Imperii quoque lineamenta quæ-
dam videre dederunt, non frui.

E Pomerania itaque Marchiam
Bran-

*Lipsiaco
foederi
ducatū
præbet.*

Brandenburgicam, Silesiam, atque Saxoniam respiciebat: & hoc opportuno tempore cum Lipsia confederationem parturiebat. Et cum præsentibus Principes pro ecclesiasticorum bonorum, post Passaviensem contractum, retentione, pro religionis par Imperium libertate & exercitio, foedere Rex ut auxiliator, ut protector, & caput supervenit. Nec aliter illi acceperunt, missisque legatis omnium facta est unio eadem, confœderatio una.

Et jam, cum Brandenburgico, Saxonie Elector ultra viginti quatuor millia in armis habebat, pluribusque adhuc simul locis delectus agebantur. Adversus hæc omnia tot mala, tot hostes, exauthorato VVallenstenio, Johannes Tzerclaus Comes Tillius destinabatur.

*Dam-
num pa-
titur.*

Ac primi quidem impetus turbo ad Cusfurtum valido statim fragore detonuit: tunc Marescallo ejus Gothefrido Henrico Comite Papenheimio fusæ quædam Suecicæ legiones: & ipse adversarum partium ductor Franciscus Carolus Comes Saxo Lavenburgicus, vivus in Cæsariano-

rianorum manus venit. Et hic quoniam nuper à Iacobo Anholdino Comite captus, jurejurando nunquam adversus Cæsarem se rursus arma sumpturum promiserat, tanquam primitiæ, ad Cæsarem missus est.

Atque hoc Papenheimii felicitatis initium præsagium futurorum fuit. Quasi enim quis Suecos afflictorus esset docere voluisset; sic primam concessit illi fortuna victoriam, cui de Sueco Rege postmodum trucidato datura erat gloriam.

Tillius Neobrandenburgum ag-
gressus vi cœpit, & septingentis oc-
cisis. Cniphusium præfectum urbis,
cum uxore & liberis è latebris eru-
tum, carceribus mancipavit.

*Tillius
Neo-
bran-
denbur-
gum ex-*

Gustavus Adolphus egregie has
clades ultus est. Francofurtum ad
Viadrum Schaumburgicus Comes
septem Cæsarianorum millibus de-
fendebat. Hunc aggressus, obviam
venientem, extra urbem propugna-
culis ciecit, & fugientem, ad urbem,
in urbem, extra urbem uno impetu
secutus, ultra Viadri pontē pepulit.

*pugnat.
Gusta-
vus A-
dolphus
Franco-
furtum
ad Via-
drum*

Magna ea Cæsarianorum clades
fuit,

*expu-
gnata.*

fuit, cum expugnata urbe, ter mille vel occisis, vel submersis, octingentis captis, insuper viginti tribus militaribus signis, æneis decem & octo tormentis multarentur.

Aberat tunc cum Papenheimio Tillius, tum Magdeburgico, tum Hassico, motu impeditus: sed hac quasi clade, cum aliæ insuper aliæque nunciarentur, excitatus, festinandum ratus, viginti sex millibus in Saxoniam movit. Antequam confœderatarum cum Rege Provinciarum roborâ coirent urbes occupaturus, tironum delectus dissipaturus, & si cederet, renuntiare cum vicinis Principibus Protestantes binos Electores, Lipsiaco Suecicoque fœderi coacturus: decurtatis hisce alis non alte sublevatum iri Regem ratus.

*Tillius
Saxoniam
subigit.*

Et prosperrima fuere principia, Merseburgum, Naumburgum, Zeitziam, imo Lipsiam tandem occupavit. Ad hanc victoria hæsit: & nescio quo fato rapidissimus procurrentis Imperii cursus nonnihil supprimitur. Quod tempus Ferdinando Secundo Roma. Imperatori nescio

utrum

utrum clade funestius fuerit, an virtutis experimentis speciosius. Ea certe fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, experiri volente immortalis Deo, an Ferdinandi Secundi virtus in posteris suis Imperium mereretur.

Itaque Elector Saxoniae videns suas occupari terras, nolens Saxoniam diuturnam utrarumque partium belli sedem esse, Suecico Regi suavit, Gustavus Adolphus an Ferdinandus esset Germaniae iuraturus, praelio experiri: nec enim se pati duos in Electoratu suo, Dominos, & à sociis æque ac hostibus provinciam subitosque exhauriri.

Rex, cui Protestantium favor necessarius erat, in sententiam tractus est, conjunctisque exercitibus, ad pugnam resoluti, Lipfiam duxere.

*Suecicus
cum Saxone in
Tillium
ducit.*

Non detrectavit Tillius certamen, & in editiore ad dextram colle tormenta disponens, secundum sibi ventum fecit; ut non armis tantum & viris, sed quodam veluti cum ventis commercio, pulvere insuper & fumo in Suecos Saxonicosque pugnaret.

*Tillius
ad Lip-
fiam in-
struit a-
ciem.*

Hoc

*Simili-
ter Sue-
cum.*

*Vires u-
triusque
partis.*

*Prodi-
gium
futuræ*

Hoc advertens Gustavus Adolphus, non parem consternatus, resolutionis suæ pœnitere videbatur: sed eo ventum erat quo sine clade aut victoria regredi non poterat. Instructa itaque acie, sua belli arte, participem se ventifecit. In ejus exercitu Iohannes Banerius cum suis legionibus dextrum cornu faciebat, cum suis Saxo sinistrum, inter utrumque medius Rex corpus exercitus Suecos, Gothos, Finnones, Lappones, & junctos jam corpore Barbaris & affectu Germanos ducebat.

Nunquam ante hac ullo loco tantum virium Germania. tantum dignitatis fortuna vidit: octoginta millia hinc & illinc. Inde illis in campis Rex, Elector, fortunatissimi ad id tempus belli Duces Tillius & Papenheimius, probatissimi tribuni, veterani milites, Utrobique ad victoriam erectæ partes, cum quarum partium futura esset, dimicantes nuper in cœlo acies non obscure præmonstrassent.

Achersebiæ media die serenoque cœlo unus veniens à Septentrione exercitus, à Meridie venientem exer-

exercitum binis diebus bis vicit, fugavit, cecidit. Post Septentrionalis aciei belli Dux Meridionalis belli Ducem confecit, & ipse mox evanuit. Quid manifestius? Tillius altera post hanc, ad Rainam in Bavaria, clade vulneratus occubuit, nec postea diu Rex Suecus supervixit.

cladis.
A. 1631.
18. & 19
Jun.

Itaque in cœlo præluserant acies, ad Lipsiam præparatæ interra stabant: & jam eminus tormentis occidebant, mox acies concurrere. Tillii consilium erat finistrum prius debellare cornu, ut quod tironibus constabat, & facilius pulsum, injecturum veteranis reliquisque copiis metum videbatur, causaturum cladem. Prius successit: cum tormentis siquidem, & fuso à latere equitatu, adductisque veteranis legionibus Saxonicos potissimum urgeret; adeo turbavit, ut Elector ipse Saxonix, quatenus sistere fugam non poterat, una fugeret: quem insecuti levioris armaturæ Croatæ, tormentis signisque potiti, mactavêre multos.

Praeliū
ad Lip-
siam.
7. Sept.

Saxo
fugit.

Cæterum alterius partis longe alia fortuna erat. Rex circumducto paula-

paulatim Tillio ventum sui juris fecerat: tum adhortatus suos, in nomine se Dei sequerentur, iussit: & missis prius aliquibus, Croatis obviam, legionibus, fortiter in Cæsarianos invec-tus, non leviter concussit. Banerius suum Regem exemplo sequebatur, & irruentem in se Tillium manu quadam quasi ipsius repulit.

Interim adversus Croatas missæ legiones, Saxonis tormentis finisque recuperatis, cum victoria revertabantur, & speciem novi exercitus præbuere. Ea res non parum Cæsarianos turbavit: Suecos erexit, & in languidius jam pugnantes ferocius invehebantur. Resistebant tamen adhuc à Tillio & Papenheimio confirmati: qui multus in eo prælio fuit, medius inter Imperatorem & militem.

Sed omnia Gustavi Adolphi conjuncta virtuti fortuna superabat: itaque ad extremum, quod nemo se visurum unquam patavisset, factum est: ut Cæsarianos semper hucusque victores, veteranas legiones spoliis diversarum gentium divites,
cum

cum Ducibus suis fugientes quisque videret : quibus ante nec Reges aut Principes, imo nullorum Germaniæ populorum exercitus pares fuerant, Gustavi Adolphi mutilatus exercitus superior fuit :

Cum vero assueti vincere milites pro more pugnassent, non alia foedior claves fuit: octo millia ipso quo pugnâre loco cecidêre. Et inter eos qui viri? qui chiliarchæ? decora & ornamenta exercitus sui, Illustrissimus Adolphus Holsatiæ Dux, generosos Schonbergius tormentorum Generalis. Eryvittus Generalis vigiliarum magister, Gontzagæ Marchio, tribunus Baumgartius.

Tormenta viginti novem, centum viginti militaria signa Sueco cesserunt. Tillius ipse vulneratus est, & cum Rudolpho Maximiliano Saxoniae Duce, Papenheimio & Furstenburgio Comitibus; Hallas primum, inde Halberstadium theda fugit.

Nec incruenta Sueco Regi victoria fuit, de ejus exercitu mille quingenti insuper tribuni Teufelius, Hallius, Calenbachius periêre. Chiliarcha

*Casoriū
nume-
rus à
parte
Casari-
anorum*

*Apartè
Suecorū
& Sa-
xonum.*

liarcha Corvilius à Victis , quod mirere , captus est: suæ partis victores cum fugientibus fugere coactus. De Saxonis exercitu duo millia , inter ea Bintauius tribunus, Starschedelius & Lemmingerus supremi vigiliarum magistri desiderati sunt.

Cæsariana castra spoliantur. Rex noctem illam sub dio egit: nec in molli strato, sed terra, ad excitatum à ministris ignem, pugnando pariter & imperando lassus decubuit: exercitus circa Regem suum armatus egit. Simul ac illuxit Cæsariana castra, omnis opulentiae plena, direpta sunt , & occisorum corpora spoliata. Præda Suecicum omnem ditavit exercitum, cum nullus fuerit de victo exercitu miles ejus inopiæ, quin ad minus decem ducatos habuerit.

Nova Cæsarianorum clades. Refectis præda ciboque militibus, Gustavus Adolphus Hallas recta & Merseburgum movit. Iterum ibi globus armatorum obviam factus novum prælium fecit: sed fugatus iterum, & bis mille trucidatis, tria millia capta militiæ sacramento adacta sunt. Merseburgum deinde non restitit, nec Hallæ restiterunt.

Cratzius

Cratzius & V Vinckelmannius vice tribuni carceribus mancipati, reliqui præfidiarii, polliciti contra fœderatos nunquam arma resumpturos, libere dimissi sunt.

Interim Elector Saxo quasi ipse *Saxo* vicisset, ferox Lipsiam obsedit, de- *Lipsiam* dere etiam se volebant, si toleranda *recupe-* viris imperarentur. Sed cum Ele- *rat.* ctor veram vellet & sine exceptione victoriam, tandem vel inviti urgentis arbitrio se permisere. Sub V Vanglero tria millia erant, hæc aut militiae sacramento adacta, aut juramento nunquam adversus confœderatos militatura.

Nec feriabantur ad Balthicum *Mega-* mare Megapolitani Duces, non ita *politani* pridem a Cæsare debellati Ducatu- *Duces* que exuti. Hos Gustavus Adolphus *terram* dudum asseruerat, & nunc quasi *sua.* manu reducebat. Itaque exercitu post victoriam instructi, V Verne-munda & Firmunda occupatis, Suerinum armata manu expugnaverunt.

Gustravia cum Duces iterum suos videre averet, urbe, venientes, ultro accepit: & Metropolim suam pleraque

pleraque sequebantur. VVismariam & Rostochium pertinacius restitē-
re: posterius ergo obsidione cin-
ctum, & diu Duces suos non audie-
bat. Cum tandem præfidiariis va-
riis casibus plerisque consumptis
foris hostes, intus cives imminerent,
vitam fortunasque pacti discesse-
runt.

*Gusta-
vus A-
dolphus
Halber-
stadien-
sem
diœcesin
occupat.* Hæc illi ad Balthicum mare secu-
ri faciebant, cum omnia à tergo vi-
ctor Suecus aut distineret, aut dissi-
paret. Hic non urbes & oppida, sed
integras jam provincias debellabat.
Halberstadiensis diœcesis jugum
accepit. Calba Anhaltinæ ditionis,
admisit. Hinc in Thuringiam re-
gressus Gotham occupat. Cum Er-
furto, non adeo à jugo Suecico ab-
horrente, transegit: & illa urbs,
quod Tillio denegarant, præsidium
& præfectum sinu admisit.

*Et jam
Erfur-
tum. 18.
Sept.*

Jam omnia præter Magdebur-
gum, à tergo amica erant: hoc Ba-
nerio ut clauderet obsidione iussit.
Sed ipse quam fortunatæ velocitatis
erat? cum Rhenum & Mosellam
sub imaginibus suis legi concupis-
set, relicta Saxonia, per immensa
spatia

spatia impetum fecit, & ante in media Germania fuit quam timeretur. Sic inopinato adventu Aulam Regiam (Coninckshoviam vulgò) *Aulam Regiam.* Franconiæ clavem cœpit.

Volat Herbipolim rumor ad Ducem, quem piissimum tunc prudentissimumque habebat, Franciscum Hatzfeldium, generosissimâ Hatzfeldiorum prosapiâ oriundum, cujus tamen ipse, & gemma erat & decus. Hic itaque cum exercitus ad manus non esset, necessitati obtemperavit & tempori: nihil magis (quod optimi principis signum erat) quam subditos miseratus, quos non nisi cum gemitu deserebat.

Quò maximè tamen irritare Suecum poterat non intermisit, & thesaurum doliis inclusum, ex esurientis quasi ore surripuit. Sic quoad fieri potuit imminentis vires dissolvit, cum belli nervum pecuniam sustulit.

Quantum vero tempus patiebatur, provisa arce sua, provisa urbe, *Franconia Dux* mœstus exivit, & in suburbio ludentes videns pueros ingemiscere auditur *proficiscitur* ditus est, sortem quam illi nescirent *Coloniã* *L* *misc-*

miseratus. Coloniam Agrippinam tandem descendit, tantæque calamitati par, exilium ibi suum patienter tulit.

Cæterum vix urbe excesserat, cum hostis adfuit, sub Ducibus suis felicem populatus terram: veruntamen hæc prædatoria manus erat, quam toto exercitu Gustavus Adolphus sequebatur, cum intermedia & vicina omnia, Cæsariani metu dilapsi, deseruissent.

Et urbi quidem deditionem extorsit: castrum vero Ducis, frustra sæpius compellatum, compositionem omnem respuebat. Credo Principis sui respectu, quem paucis ante diebus sua aula clausum, poterat ut præsentem, & testem omnium imaginari. Itaque nec fame extorta deditio fuit, nec minis globisque fractum: sed, quod unum ad occupandum restabat, integri exercitus violentia expugnatum, jugulatis omnibus arma ferentibus.

*Herbi-
polense
castrum
vi expu-
gnatur.
8. Octob.*

Hic Herbipoli proficiscens terror vicinas quoque urbes afflabat, deditoque Werthemio, Mœnum Regi navigabilem faciebat. Qua ille
com-

commoditate usus, prono fluvio, prona felicitate, utramque ripam vendicabat. Ita Miltenberga, Chlingenberga, & sedes Moguntiaci Electoris Aschaffenburgum jugum subierunt.

Francofurtenses obviam venêre, & quadam compositione initâ, Regem tandem cum vim vi repellere nescirent, & ut sibi suisque consulerent, magno stipatum comitatu urbem ingredi, admisêre. Et paulatim Lipsiacæ Confœderationis urbes, nuper violenter abstractæ, animos resumpsêre, Cæsariique impatientes jugi, Regem fœderis assertorem & caput summo affectu expectabant. Igitur

*Vt semel extinctum cinerem si
sulphure tangas,*

*Ardet & ex minimo maximus
ignis erit;*

ita auctis majorem in modum animis, ad præsentiam Regis omnes excitabantur, & ad fœderis societatem certatim redibant.

Hassus quò pertinacior fuerat jam *Hassus* lætior, vicinis intolerabilis erat. *Fuldam* Mundam ad VVerram, Hoxteram occupat.

*Hanno-
via in-
tercipi-
tur. 11.
Nov.*

& Fuldam armatâ manu cœpit, & cum voti semper ejusdem fuisset, victoriarum quoque particeps esse satagebat. Hannovia munitissima urbs annum resistere poterat: sed à Suecis (quo casu, ego non discutiam) una die intercepta est.

*Mogun-
tia. 13.
Decem.*

Aderant & Moguntiaë fata (cujus Elector ad commune id temporis exulum asylum, in Ubios profectus erat) itaque illa urbs cum magna magis quàm firma esset, deditio- nem fecit: quam V Vormatia statim sequebatur.

Inde ad Palatinatum flexo agmi- ne, omnia cum fortuna Regem re- spiciebant: quæ contemnere aude- bant ut Bacheracum, Lauda, & Manhemium, toto invadebantur bello, & violenter expugnata, reli- quis ne resisterent, exemplo erant.

Denique vix solus suis suffecit vi- ctoriis Gustavus Adolphus, & plu- res obnoxiaë occupationi urbes e- rant, quam copiae Ducesque qui ca- perent. Itaque in legiones ferè di- visus exercitus, & integræ provinciæ simul obrutaë jugum accipiebant.

Et jam quicquid inter Confluen-
tiam

tiam atque Forchemium erat Suecicis armis tenebatur. Insuper victoriæ Regis alios aliosque hostes parturiebant. Georgius Lunæburgicus & Administrator Bremensis Herbipolim (eam enim loci genio delectatus, & in aulam & in sedem belli legerat) ad Regem profecti, patientes ad scribendas legiones literas accepere.

Georgius Lunæburgicus & Administrator Bremensis

Nec uno etiam loco Imperium laborabat: Silesiam alia Suecorum manus invaserat, & occupatis omnibus locis ad Glogoviam usque majorem prædas agebat.

accedunt Sueco.

Bohemiam Elector Saxo expugnabat, vacuumque adortus præsidio Pragam, facili negotio subjugavit. Metropolim potior Bohemix pars cum Egra sequebatur.

Sueci in Silesiam ruunt.

Saxo Pragam expugnat 28. Nov.

Unus inter tot Ferdinandi clades, qui succurreret Lotharingus erat, sed Franciæ Regi minis & motibus ad propria revocabatur.

Tillius vastissimas terras fugamens, ad Ligæ suæ caput Bavarum confugerat, & è veteranorum reliquiis, & novellis quibusdam tironum legionibus, non contem-

nendum adunârat exercitum.

*Tillius
Norin-
bergam
frustra
obsidet.*

Itaque cum Norinbergam conatibus suis, opportunam videret, quæ ruenti ulterius Sueco propugnaculum futura erat, obsidione clausit: sed illa sub præfecto suo, Comite quodam Solmensi, Suecico milite, Sueci Regis nomine defendebatur: & audentem eruptiones gladiis in urbem fistulisque rejecit. Majora ausurus nisi de Sueci Regis adventu nuntius terruisset. Adeo conceptus semel metus generosissimas etiam mentes humiliat & corrumpit, ut cum imminentem minoribus copiis victorem aggredi non audeant, temeritatis judicent.

*Papen-
hemius*

Interim Generosus Gotheфридus Henricus Comes Papenheimius, cum tribus quatuorve ministris, Coloniam Agrippinam venit: cum ergo Hassus in Coloniensis Electoris VVestphalicis Episcopatibus pro libitu dominaretur: ad reprimendum saltem eum, si debellari non posset, hunc Imperii campique Marefcallum cum potestate, & una sub Lambojo tribuno Hammeliam Elector misit, quam Gronsfeldius paucis

paucis adhuc millibus defendebat. *in Westphalia*
 Non aliter illac, rebus prope deploratis, quam Gylippus quidam venit: & variis expeditionibus ad coërcendos hostes imbutus, acriter ultionem excanduit.

Sed prius in castris quam in campo, cum Cæsareo, quam Hassico milite pugnandum fuit. Veterani metu, hinc ignavia languidi ad pristinam alacritatem erigendi erant: ipse adhortationibus variisque bellorum disciplinis erexit. Tirones exercendi erant & instruendi: exercuit & instruxit. Ad hoc scorta, calones, sarcinae nisi ad usum necessariae amputantur. *Exercebat militem.*

Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem verè proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, in hostem movit, atque his militiae moribus Verdum, Langhewedam, & Imbeckam, sine militis unius jactura, occupavit. *Varia loca recuperat.*

Inde venit in mentem Magdeburgum obsidione liberare: sed sufficientes deerant copiae. Hac cum penuria, quodam infortunio, non nihil fortuna sublevavit. V Vis-

*Vvis-
maria
dedita.*

*Præfidi-
arii Pa-
penhe-
mio se
jungunt*

mariam post Rostochium obsessam Megapolitani Duces, æquis conditionibus, deditione receperant. Præfidiarii in Bremensem prius ditionem moventes omnem Administratores equitatum dissiparunt; sic cum victoria ad Papenheimium ascendebant.

Veruntamen nec sic sufficiens erat: quod deerat autem, stratagemate supplevit. Hildesum profectus, illi urbi, pro sedecim virorum millibus panes coqueret, imperavit, cum non nisi novem haberet. Cum advenisset autem, qui semel transiverant, cautè circumductos, transire iterum fecit: sic spectatores fefellit, & plurium millium speciem præbuit. Hoc autem quocunque loco necessarium videbatur, faciebat.

Accipiebat interim à benevolis suis unâ deceptis Banerius literas: itaque cum resistendo sibi non videretur Chiliarchas convocavit, literas legit. Omnes attoniti prius unde ille tantus exercitus, mox turbati.

*Magde-
burgum
obsidio-*

Dum adhuc illi deliberant, esse in propinquo Papenheimium nuntiat. Simul omnes ilico recedendum judicant:

judicant: hoc autem non ea celeritate factum est, quin Papenheimius in extremum agmen invec-
ne libe-
rat.
 dentes simul & turbatas fugere legiones compulerit. Sic omnia metu, turbatione, fuga, occidione, miscabantur, & centenis aliquot trucidatis, Papenheimius Magdeburgum, seu potius ruinas ejus victor intravit, & præfidiarios penuria ferre ad extrema redactos, suis devictorumque ferculis refecit. Erant autem sub generoso Domino de Nerse quatuor millia, veterana & exercitatissima manus.

Cum ergo inter omnia hostilia, magna illa solitudo defendi non
Muniti-
 posset, & ipse talibus viris indigeret, *ones de-*
struit.
 munitiones evertit, propugnacula diruit, & quod destrui manibus non poterat, subjecto rampens pulvere disiecit. Sic locum deseruit & forrissimo tredecim millium exercitu VVolferbytum movit; adeoque prima redeuntis, & ut sic dixerim, reviviscentis Imperii spes fuit.

Banerius ut movisse Papenheimium audivit, quem oppugnaverat, locum ingressus, desertum veriùs

*Baneri-
us mu-
nitiones
restituit.* quam urbem videbat, opportunitate tamen allectus, munitiones restituit, & præsidio Magdeburgum firmavit.

Imperator Ferdinandus, cujus maximè res agebatur, præsentia omnia æqua lance ponderans, alium & numerosum exercitum necessarium existimabat: uno enim Tillio Sueco Regi resistebat, cui si altera vice adversum quicquam contigisset, nudum Imperii latus videbat. Et Gustavum Adolphum, qui Lipsiaca clade, Lipsiâ Herbipolim venerat, alia clade (quod Deus averteret) Viennam venturum, & ante se debellatum iri, quam copias repararet: Papenheimium & Gallasium procul esse, alterum Saxonico in Bohemia, in Westphalia alterum Hassico bello distineri.

Itaque tutius videri præoccupare arma, quam præoccupari: præsertim cum Imperium his tam probatis Ducibus ægre resistat. Hoc autem in præsentibus malis fortunam indulgisse, ut quod necessario faciendum sit, sine difficultate celeriter quoque fieri possit,

Est,

Esse in Moravia, in propinquo Fridtlandum, cui ad militaris rei peritiam nihil natura, nihil ad felicitatem fortuna hucusque denegavit. Gratum præter hæc militibus esse, & super omnia beneficiis sibi suis obnoxium. Suoque procul dubio malo tangi, cum Megapolitanus donatus illi à se Ducatus debelletur. In ultionem tacitè excandescere, & frenere ad vindictam arma denegari.

Vera ruminare, vera dicere Imperator visus est: itaque certatim in subsidium ultro collata pecunia est. Hispaniarum Rex per legatos suos trecenta ducatorum millia dedit: Ferdinandus, Imperatoris Ferdinandi filius, Hungariæ Rex cum conjuge sua trecenta imperialium millia: Illustrissimus Eggenbergius Dux centum imperialium millia: Reverendissimus Viennensis octoginta imperialium millia: Eminentissimus Cardinalis Dietrichstenius centum millia florenorum: generosus Comes de Michna centum millia florenorum: Amplissimus Imperatoris vicecancellarius Stra-

*Varii
assistunt
Cæsari.*

lendorffius octodecim millia ducentorum.

*Wallē-
stenius
fit Ge-
neralif-
simus.*

His bellorum nervis brevi tempore quodammodo compaginatus, ut ita dicam, in unum fuit exercitus: cui cum supremo imperii pacis fere bellicque arbitrio, totius Austriacæ domûs absolutè Generalissimus, Albertus V Vallenstenius præpositus fuit.

*Frederi-
cus Pa-
latinus
redit in
Palati-
natum.
Mense
Decem.*

Hæc quidem Viennæ & in Austria; interim in Imperio victoriæ suæ cursum Gustavus Adolphus prosequebatur, & totum ferè sibi Palatinatum subjecit. Avebat Patriam suam videre exul Fredericus: itaque ille tanta, Sueci Regis prosperitate excitatus, è consilio soceri sui Magnæ Britanniae Regis, Batavis valedicens, triginta equitum turmis in V Vetteraviam ab his deductus est. Inde ab Hassiæ Landtgravio ad Regem: à quo summis benevolentiae signis acceptus, reviviscere videbatur, ut terram suam vidit.

Et hoc adiecit Fortuna, ut securè videret. Siquidem ad Franciæ Regis intercessionem, factum cum Bayaro

Bavaro armistitium, de quo varii varia dixêre, nihil ego: sed calamo ad scævientem in VVestphalia Papenheimium proficiscor, & cum eo Lemgoviam, Hervordiam, Bilefeldam. Quæ oppida cum occupare posset, lytro gravare maluit: ita singulæ triginta florenorum millia dedêre: non enim præsidio, sed pecuniæ studebatur, ut animum adderet stipendio militi.

Armistitium inter Suecum & Bavarium.

Mox in Hassum conversus, varios ejus delectus dissipavit. Paderbornam cum territorio ejus sibi subjecit. Et jam Landtgravius solus resistendo non erat: Veniebat ergò in auxilium Banerius quatuor legionibus, nucleo Sueci exercitûs. Has obruit, cecidit, etiam Hassico inspectante exercitu: tam divite prædâ potitus; ut de illa exercitui duorum mensium stipendium solveretur.

Papenheimius Paderbornam expugnat.

Banerium cedit.

A Banerio Georgium Lunæburgicum aggressus, tam ferociter resistentem oppressit; ut non nisi una equitum legione fugerit.

Et Lunæburgicum.

Inde Stadam profectus (quam Suecicus Generalis Todius urgebat) ab obsidione Suecos excussit,

Et Todium.

& duo-

& duobus millibus trucidatis Buxtehudam pepulit : munitiones demolitus, præsidium copiis adjunxit.

A Germanico Oceano in VVestphaliam regressus, talem quotidianis victoriis se gessit, qualem nec Austriaci facerent voto meliorem.

Interim Gustavus Adolphus, armistitii tempore elapso, in Ubios, an Bavariam proficisceretur, deliberabat : Sed Tillius nonnulla Suecorum clade Bavariam versus traxit.

Pessimè egisse plerisque videbatur, cum urbem tam potentem inimicam à tergo relinqueret, quæ exercitus & colligere sola & alere poterat. Unde quotidie novæ recentesque copiae pullulabant : quæ, quas ille à fronte victorias extorqueret, totidem à tergo cladibus vindicaret. Quæ omnia in una Colonia destruere poterat & extinguere, cum una illa VVestphaliam debellaret.

Nec de occasione queri poterat. Præoccupaverat urbem præsidio vacuam ingens metus, emergentia cives dissidia dividebant, & solus adventus necessarius videbatur, ut
urbem

*Male
Suecus
facere
visus
quod
Coloniã
non ex-
pugna-
verit.*

urbem jam metu Suecicam, præsidio faceret, & in illa ingentes Provincias, vastissimumque VVestphaliæ circulum debellaret.

Insuper Imperium cum Batavis jungeret, & illo ecclesiarum thesauro potiretur, quo uno, si nihil habuisset, sub jugum mittere regna potuisset. Itaque si Coloniam occupasset, Imperium occupasse videbatur.

Sed tunc quidē illum (ut dici vulgo solet) aut Fatum nulli servitutæ urbis, aut ipsius, à tutelaribus Divis, alio torta mens, & aversus à Suecis Deus in diversum abstulerunt.

Relictâ itaque à tergo Agrippina Colonia Bambergam movere maluit. Hanc Gustavus Hornius exercitu infederat. Tillius omnia probè expiscatus, iterum audendum aliquid judicabat. Et fortuna sequebatur audaciam, unoque impetu castris & urbe potitus, quatuor millia confecit, viginti tormenta bellica, cum quibusdam militaribus signis abduxit.

Sed hæc fortunatis Gustavi Adolphi progressibus comparata tam
minuta

*Tillius
Suecos
cedit.*

*A. 1632.
8. Mart.*

*Gusta-
vus A-
dolphus
Donawer-
dam
expu-
gnat.*

minuta erant, ut quasi de industria hoc agere fortuna videretur, ut prospera ejus adversis radiarentur. Qui tamen hæc ipsa non contemnebat: sed in parva scintilla magnum extincturus incendium, Bambergam movit, & recedentem Tillium ad superiorem Palatinum & Bavariam agebat. Donawerdam Rudolphus Maximilianus Saxoniae Dux nequicquam defendere tentavit. Et in hanc violentus irrupit, & omnes Cæsarianorum sanguine vias consperfit: iterumque ad persequendum Tillium festinavit: qui ad Rainam inter duos fluvios, Licum & Istrum, castra cum Bavaro posuerat, & venienti Regi aquas simul & munitiones objecerat.

*Varia
loca oc-
cupat.*

Gustavus Adolphus non oppugnandum ratus priusquam in circuitu urbes vendicasset, divisit in legiones exercitum, & sub diversis tribunis arcem & urbem Ginspurgum, Lavvingam, Hogstadium, Dillingam, Gundelfingam, V Vindlingam, Circhbergam oppida, quasi indagine captâ, uno eodemque fere tempore suæ potestati subjecit. In-
super

super ab Ulma, cum qua transegerat, usque Donawerdam, duodecim milliarum spatio, Danubium vendicavit.

Alio trans Rhenum exercitu, sub Gustavo Hornio, Alsatiam expugnabat. Qui firmissimum regionis munimentum Benfeldam mora tandem fregit, & fame deditionem extorsit. Et certatim omnia cum fortuna Gustavum Adolphum respiciebant.

Benfeldam

Hornius

Hic revocatis in unum legionibus Rainam duxit, cumque adversam omnem ripam Bavarico simul & Cæsariano milite teneri videret, & plena tumultu hostico littora: cis aquas munitiones, & tres insuper aggeres excitavit, & (quanta vis bellica!) septuaginta duobus grandibus machinis in adversos detonuit.

Interim Licus fluvijs ponte subjugabatur, grandibusque globis submotis hostibus, horum & fumi beneficio traductus exercitus cominus venit. Accerimè pugnatum fuit, nec prius tamen Cæsariani cesserunt, quam Tillius lethaliter vulneraretur: tum effusa præcipiti-
que

*Prelium
ad Rai-
nam.*

*Tillius
vulne-
ratur &
Casari-
ani fu-
giunt.
15. Apri.*

que fuga Ingolstadium delati sunt
Cæsarianis castris & Raino oppidu-
lo Sueci potiti opulentissimis spoliis
ditabantur.

Iohannes Tzerclafius Comes
Tillius, felicissimus tredecim an-
norum bellator, post partas nobi-
lissimas de Bohemia, Palatinatu,
Dania, Saxonia, virtute victorias:
per tandem debitum flagitante for-
tuna, triumphatas sæpius à se terras
iterum fuga emensus, bis cæsus, bis
castris exutus, jam vulnere accep-
to, summis cruciatus doloribus, In-
golstadii postremam miserè diem
clausit.

*Tillius
moritur*

*Ejus
virtutes*

Summus militiæ Dux, summæ
(quod rarum) pietatis & continen-
tiæ miles, quippe qui instar Africa-
ni Scipionis, pueros puellasque ca-
ptivas, præcipue pulchritudinis, ho-
stibus restituerit, ne in conspectum
quidem passus adduci: ne quid de
virginitatis integritate delibasse sal-
tem vel oculis videretur. Qui horas
quotidie ut sacerdos legerit, & præ-
cipuas Provincias sanctitate prius,
quam armis profligarit. Ille inquam,
ad extremum factus novercantis
fortu-

fortunæ ludibrium, volubilitatis ejus exemplum posteritati casu suo consignavit.

Attamen ne sic quidem infelix: siquidem tam crudelis fortunæ sævitiae par, nec doloribus nec cladibus fractus est, nec ullo casu deformata majestas: imo his omnibus admirabilior, cum patiens & infractus sibi Deoque constans fidelisque steterit. Et quid aliud quam, quia Sueci non cesserant, de fortuna triumphavit? Verum enimvero spirantibus jam altius Suecis, variis incursionibus insultabant. Nec quicquam amplius in Bavaria intactum armis erat: nec enim victorioso exercitui aut resistere quicquam audebat, aut volebat. Neoburgum primò obviam statim victoriam sequebatur. Augustam Vin-delicorum læti etiam & congratulantes victorias cives ultro tradebant, & in verba Regis tanquam legitimi Domini juravêre.

Augustam civis Sueco tradunt.

Hoc damnum Bavarus alia æquali nominis urbe compensavit. Ratisbona pauculas cohortes ad instantiam Ducis sinu receperat. Cum ille

ille vicino Gustavo Adolpho de fide civium, Augustæ exemplo doctus, non immeritò dubitaret, totam sui juris facere stratagemate censuit.

*Ratispo-
nam*

*Bava-
rus in-*

tercipit.

28. Apr.

Ad templum civibus digressis, una cohortum quasi ad exercitium foras gradiebatur: sed ut in porta fuit, substitit, & vigiles omnes coepit. Tum dato signo novem equitum, ad hoc foris excubantes, turmæ, pernicipibus equis in portam & in urbem delatæ, præcipuas regiones urbis equitavêre: nec ante arma posuêre, quam cives disarmassent. Tunc inermibus graves, omnem insolentia victoriam corruerunt.

Ipse Maximilianus Bavarus, ut quod speraverat, intellexit, toto exercitu Ingolstadio Ratisponam terra fluvioque venit, & quod ad muniendam urbem opus videbatur non intermisit.

Gustavus Adolphus hunc adeo graviter casum tulit, quasi amisisset urbem quam nondum ceperat: Et fremens Augustâ Ingolstadium movens, volebat expugnatione hujus Ratisponensium cladem solari.

Sed hîc paulum circumacta fortuna.

runa est, & cum nulla in Imperio *Suecus*
urbium te restitisset, prima restitit, *Ingol-*
Christophorum Marchionem Ba- *stadium*
densem Durlacensem uno tormen- *frustra*
ti globo quasi fulmine stravit, altero *obsidet.*
Regis equum confecit, ipsumque
in terram dejectum humiliavit.

Non sapiebant illi boli, & pavor
Regis pro victoria fuit. Recessit ita-
que, & hanc in omne ævum Ingol-
stadio gloriam reliquit, quod Im-
perium prima docuerit, Gustavo
Adolpho posse resisti.

Quasi vero tempus illud magna-
rum urbium expugnationibus cur-
reret? ita Augustam Ratispona, Ra-
tisponam Praga sequebatur. Hanc
Electo Saxo tribus legionibus oc-
cupabat. Albertus V Vallenstenius,
jam quinquaginta millium collecto
exercitu, in Bohemiam è Moravia
sua movit. Antequam tamen quic-
quam tentaret, plenipotentiam
suam Electori aperuit; ut si pacem
bello præferret, æquis legibus po-
tius, quam armis disceptarent. Nec
abhorrebat Saxo: sed tractatum
omnem malè nata diffidentia rupit.

Movit itaque Fridtlandus Pra-
gam

*Vallē-
stenius
Pragam
expu-
gnat.
4. Mai.*

gam, & laxam urbem, compulsis in unam arcem hostibus, una die assultibus expugnavit. Mox legiones in arce victoris arbitrio se permisere, qui ablatis armis & militaribus signis male multatos dimisit.

*Saxones
fugere
cogit.*

Inde in hostilem exercitum movit, quem stratagemate quodam cingere satagebat. Et factum erat, nisi Arnhemius olim sub se, nunc sub Saxone Campi Marefcallus, agglomeratis passibus nocte dieque in Lusatiam fugisset. Sic Bohemia iterum erat, ut ante, Imperatoris.

*Suecus
Mona-
chium
intrat.
14. Mai.*

Interim Bavaria patiebatur: Rex quippe acceptam apud Ingolstadium ignominiam ulturus, Monachium splendidum magis quam firmum, Maximiliani Bavari sedem, gravem armis Thesauroque Ducis, eadem quoque, qua venit die, sed ultronea deditione intravit. Et mirabatur magnifica illa Palatia, qualia nec in Suecia sua, credo nec in vita vidisset.

Sed hanc ejus felicitatem, alia longè majore fortuna cumulavit. Majores multas & ingentes rei tormentariæ machinas Maximilianus

terra

terra abdiderat. Has ingrati suo Duci agricolæ Regi demonstrarunt, qui munificentia quadam delinitos, aut verius (ut ita dixerim) intoxicatos ad fodiendum animavit. Sic *Magno* centum quadraginta machinæ terrâ *bellico* erutæ: & inter has laxæ capacitatis *appara-* basilisci plures, & famosæ (sic voca- *tu poti-* bantur) fues: Quarum una triginta *tur.* millium ducatorum evomuit.

Magnum herculè damnum, & eo gravius, quod pretiosissima illa belli utensilia Austriacis decederent, Protestantibus & confœderatis adderentur.

Insuper astutus Rex, quatenus servare urbem non poterat exhaurire voluit, ut ligulas sibi de alieno corio faceret, quibus exercitum copiasque vinciret. Itaque suam redimere urbem cives debuêre, & trecentis imperialium millibus suas ipsorum fortunas stipulari.

Et multa pecunia.

Sapiebant illa Gustavo Adolpho Pervana ova: & ut inde meliuscule habere se sensit, viresque confirmari, sæpius remedio uti non destitit, & Frizingensi Episcopatui ducenta imperialium millia, Landshuto centum extorsit.

Hæc

Hæc adeo Suecum recrearunt, ut armilustriis ante urbem, aciebus instructis, ludicris præliis insolesceret: & regressus in aulam, *Letamini in Domino*, canticum, ipse cum suæ religionis Ducibus vulgoque cecinerit.

Inde Catholicorum templa non dedignatus ceremonias mirabatur, & per urbem ambulans, ut opinionem de se munificentia faceret, nummulos in vulgus spargi curavit, quem centenis imperialium millibus exhauserat. Bavariam tandem deseruit, nec alibi præsidium quam Donawerdæ, Rainæ, & Augustæ Vindelicorum reliquit.

*Trevi-
rensis
Electo-
Francis
accedit.
5. Iun.* Trevirensis Elector pronam hanc Sueci Regis felicitatem suspiciens, cum eandem, quam Moguntinensis subjuerat, fortunam vereretur. Suecico se bello subducere maluit, & tanquam Archicancellarius Galliaë, Galliarum Regi accedere: nec vulgari quodam modo, sed totâ, quantum poterat, Christianissimo Ludovico consignatâ Provinciâ. Ita Hermonius lapis, inexpugnabile castrum totius Germaniæ sensu, Fran-

Francicum jugum accepit.

Fridtlandus interim ut lascivientis Gustavi Adolphi insolentiam semel castigaret, jungi Bavarico Duci gestiebat, ut paribus votis ac viribus urgeretur. Itaque Egram movit, & locum illum Saxonum præsidio purgavit.

Fridtlandus in Suecum movet.

Nec Maximilianus cunctatus, venienti in subsidium Generalissimo ad Neumarchiam occurrit, & concordēs Norinbergam properabant.

Bavarus se illi conjungit.

Gustavus Adolphus de Germaniæ oculo, quo ipse jam videre cœperat, non vane sollicitus, eodem movit, & nunquam se deserturam urbem verbo se Regis obligavit.

Cum autem tantæ hostium multitudini, quem secum habebat exercitu par sibi non videretur. Sub ipsis urbis mœniis castra munivit, missisque diversis ad diversa nuntiis, dispersas per Imperium legiones in castra citavit. Insuper præsidiis urbes minus opportunas exonerari jussit, ut hosti, cui virtute non cederet, numero quoque parem se faceret.

Suecus ad Norinbergam se munit.

Interim cum Bavaro Fridtlandus

M

appro-

*Fridt-
landus
cum Ba-
varo il-
lum ob-
sident.*

*Papen-
hemius
Hassum,
Lunæ-
burgicū,
& Bau-
disium
affligit.*

appropinquat, & obuium tribus le-
gionibus Tupadellium, copiis suis
circumdatum, interneccione delevit,
ipsum tribunum cepit. Mox cum
exercitu Regem & Norinbergam
septuaginta militum millibus, con-
iunctis ad medium milliare castris,
cinxit. Interim respirabat Bavaria &
quasi ab inferis emergebat.

Nec minus Imperium & Impera-
torem Generosissimus Comes Pa-
penhemius recreabat: qui totius
fere VVestphaliæ & Hassiæ potens,
nunc Suecicum Generalem Baudi-
sium, nunc Georgium Lunæburgi-
cum, nunc Hassiæ Landgravium la-
cessebat, superior singulis, omnibus
unà par. Quibus stratagematibus
adeo erat infestus, ut alienatis fere
sensibus quid agerent, quando quo-
modoque pugnarent, ubi caverent,
planè nescirent.

Potissimum vero celeritate mole-
stus, ut quum abesse longe putare-
tur in castris haberent, & quotidie
aliæ aliæque legiones obruerentur.
Hassicum peditatum uno ad Du-
derstadium, ad Volckmersiam alte-
ro prælio dissipavit, totaque Pro-
vincia

vincia præsidia Suecorum dispulit.

Inde illum & Landtgravium eodem tempore diversus ab invicem casus disiunxit. Trajectum ad Mosam Batavi obsidebant. Henricus Montensis Comes ab Hispanis defecerat. Ibericum exercitum inutilem diffidentia faciebat. Itaque Isabella Clara Eugenia Belgarum Princeps tunc maximè celebrem victoriis Papenheimium, ad tantæ urbis obsidionem soluendam promissis invitavit.

Papenheimius ut adolescenti de se famæ alimentum daret, ad Rhenum movit, cum in itinere Tremoniam expugnasset. Et transmissio flumine, ab illustrissimo VVolfango Neoburgico Duce per Iuliam, Trajectum deducebatur.

Sed eas Batavorum munitiones vidit, quas expugnare difficile iudicaret. Tentandum tamen aliquid ratus impetum fecit, actisque retro Batavis Vallum superavit. Et sine dubio actum cum Hollandis fuisset, si vel à tergo Hispani assultum simulassent: sed illi (nefas) chartis aleisque ignavi, ferociam Papenhe-

Ad soluen-
dam

Trajecti
obsidio-
nem in-
vitatur.

Papen-
hemius
frustra
Trajecti

*obsidio-
nem so-
luere
nititur.
17. Aug.*

miiludebant. Tunc totus Batavo-
rum exercitus, tormentis, equis, vi-
ris, & quicquid necessitas suggere-
bat, restitit.

Papenheimius ut nihil proficere
se videt, post quinque horarum pu-
gnam indignabundus receptui ceci-
nit. Hoc unum ei in malis indulgen-
te fortuna, quod sua etiam clade
hostibus opinionem de se virtutis
extorserit: ultro confitentibus, neu-
tquam virtute se pares futuros fuis-
se, si in campo non vallo fuisset di-
micatum.

*Hassus
cū aliis
Suecis
ad Regē
profisci-
tur.*

Landtgravius Hassiæ vero in au-
xilium Sueco Regi Norinbergam
proficiscebatur: ut & Herbipoli
moventes Axelius Oxensternius,
Gustavus Hornius, Bernardus Sa-
xo-Vinariensis, & alii, junctis co-
piis, illac festinabant, & feliciter o-
mnes in castra pervenēre. Adeoque
Gustavus Adolphus Septuaginta
quinque millium exercitu frater,
Fridtlandica ultro castra oppugnare
non dubitavit. Sed hæc in montium
jugis bene munita erant: nec Bava-
ro Fridtlandoque mens erat, comi-
nus in campum descendere: sed ho-
stem

stem interclusum undique, inopia com meatuum debellare, utque paulatim ardentissimi Regis confescesceret impetus.

Itaque diversa erant Ducum consilia, cum Gustavus Adolphus, antequam quod illi optabant eveniret, non debilitatis adhuc viribus pugnare mallet. Cumque Cæsarianorum nemo se moveret, temerario ausu in superioribus jugis & munitionibus suis rectum undique hostem ad Altenbergam invadit.

*Prælium
ad Altenbergam. 7. Septem.*

Tum Bavarus & Fridtlandus ingentibus machinis in subjectos suum more detonuerunt, & Cæsarianorum numerosa vis, quodam impetu rapta, medias rupit legiones, & in Suecos quasi cælo missa descendit.

Gustavus Adolphus confusio- nem metuens, nudo brachio, nudo ense aciem restituit, legiones conjunxit, & alia quadam majore vi, Cæsarianos in sua castra reliciens, Cronenbergicam fere totam legionem delevit, ipso Cronenbergio Tribuno lethaliter vulnerato. Ipsi Regi solæ calceorum globo raptæ

sunt: Fridtlando & Bernardo Vina-
riensi Ducibus, equi quibus infide-
bant occisi.

Duravit decem continuas horas,
ineffabili & inaudito quodam co-
natu, prælium : cum Cæsariani mu-
nitionibus, Sueci campo moveri
non possent.

Tandem cum nec clades, nec
occisio invicem ferocientes separa-
ret, nox, tenebræ, rerumque natu-
ra diremit: nec ante occidere desie-
runt, quam quos occiderent videre
non possent.

*Casorū
nume-
rus à
parte
Sueco-
rum.*

Suecorum ad septem millia ce-
cidere: inter eos Comites Goltzius,
Eberstenius, Castelius, juniorque
Turrensis: Tribuni Rostenius, Cur-
tius, Portius: Vice tribuni Scepte-
rus, Mockingius, Boetzius vigilia-
rum magister. Inter vulneratos Jo-
hannes Banerius Generalis, Comes
Erlacensis, præter mille ducentos
gregarios. Inter captivos, tormen-
torum Generalis Thorstensonius.
Tribuni Erichardius & Carpius,
cum duobus aliis vice-tribunis.

*à parte
Cæsari-
anorum*

Nec incruenta Cæsarianis victo-
ria fuit. Ultra mille cecidere: inter
illos

illos Tribuni Iacobus Fuggerus, Aldobrandinus & Dominus Maria de Caraffa.

Gustavus Adolphus postquam in castra se sua recepisset ordinatis Norinbergæ rebus, tandem non qua volebat, sed qua patebat via, Neostadium profectus, erupit: & si quid adversus urbem cum Bavaro Fridtlandus moveret, sedulo invigilabat. Sed hi nec oportunitatem loci nec se ipsos deserebant: mutuo autem utrique metu tenebantur.

*Gusta-
vus A-
dolphus
Norin-
bergam
deserit.
18. Sept.*

Inter bellicos tot tumultus, & lascivientis Bellonæ libidinem, una omnium firmior virtus & excelsior Illustrissimum paritor & Reverendissimum Iranciscum Hatzfeldium, Herbipolensem Episcopum, Orientalis Franciæ Ducem, exortum nuper suum in Germania sidus novo lumine illustravit, ut præcipitatæ in profundum, & demersæ in tenebras Patriæ rara pietate refulserit.

Hic siquidem omnium temporum difficultatem sciens legem esse naturæ, fuga exilioque suo erectior, ut fortis bonusque miles amabat eum pro quo patiebatur Imperato-

rem, & habebat in animo illud vetus præceptum: Deum sequere.

*Herbi-
polensis
Episcopus
fit
Sacerdos
4. Octob.*

Itaque cum sequi melius non posset, quam filii ejus personam induere, & arcano fidei mysterio Deum Deo litare, hoc sibi deesse non tulit: sed presbyter ordinatus, in Patrum societatis ecclesia, tota stupente Colonia, primitias celebrans, quingentis facile personis venerabile Christi corpus sua manu porrexit. Magnæ terræ magnus Dux, factus populo mira submissione minister. Et vota faciens pro afflictâ Germania, cum prospera omnia statim nuntiarentur, hanc de se probitate sua opinionem peperit, ut ex humilitate ejus profecta viderentur.

*Holckius
&
Gallasius
Saxoniam
subju-
gant.*

Jam enim & Holckius & Gallasius bini Imperatoris belli Duces Saxoniam ingressi. Provinciam subjugabant. Coburgum, Plavvam, Altenburgum, Zvickaviam, Friburgum, qua vi qua deditione acceperant. Elector Saxo pro Zippis Ducum Friburgi conservandis, octoginta millia imperialium dederat. Inde in Misniam converso agmine,

mine, Lipsiam & Merseburgum occupabant.

Alia parte generosissimus Papenheimius à Trajecto in Westphaliam redux, cum Baudisium & Landgravium variis præliis fregisset, milia dissipasset & cepisset, tormentis militaribusve signis exuisset, Wolferbyrum, ad quod Georgius Luneburgicus tunc herebat, obsidione levare constituit. Eo Gronsfeldiū Comitē cum viginti equitum turmis præmisit, qui properatis itineribus, nocturna quadam irruptione, antequam venire nuntiaretur, præsidariis se conjungeret, & cum obsessis subito in obsessores irrueret: fore enim ut inopinato malo perculsi dissiparentur. Ut enim maris subita tempestas terret navigantes vehementius; ita hostium repentinus adventus magis aliquanto conturbat quam expectatus.

*Papenheimius
Hassum
affligit.*

Itaque ut erat imperatum factum Vol-
est, ut judicatum erat evenit. Uni-
versas Lunæburgici legiones con-
cidit: vix Georgio suos intra Brunsvicensium machinarum jactus receptante.

*ferby-
tum ob-
sidione
levat.*

M s

Papen-

Hilde- Papenheimius stratagemate suo
sium & ferox, magnis jam urbibus immi-
Mulhu- nens, Hildesum expugnavit, quod
sium oc- se ipsum fortunasque suas, ducentis
cupat. imperialium millibus redemit. Mul-
 husium eandem fortunam subiit,
 centum imperialium millia dare
 coactum.

Gusta- Et jam Erfurdiam properabat
vus A- Generalissimo Wallenstenio se con-
dolphus juncturus, quod ut sensit Gustavus
in Saxo- Adolphus, & ille è Franconia sua in
niam Saxoniam festinabat, Electori opem
venit. laturus, & summè, ne Fridtlando
 Papenheimius jungeretur, invigila-
 turus, cum nullius æque ac hujus
 metu teneretur. Quem unum, cum
 Doctores alios, alios furiosos dixis-
 set, militem nominare solebat.

Et profecto nullius hoc tempore
 magis, quam unius Papenheimii
 virtus efferebatur: cujus fama non
 Germaniam modo & Viennam: sed
 Parisios etiam, Madritum, Romam,
 Cracoviam, & Balthicum ultra si-
 num Stockholmiæ impleverat.

Et nescio quo spiritu erat hoc
 tempore in armis omnium & in o-
 re, unum qui Gustavum Adolphum
 con-

conficeret Papenheimium fore: quod & ipsum dicitur animus Regis præfagisse, qui aliquando diceret, nullius æque se metu teneri, quam cicatricibus (quæ facile triginta in corpore habebat) deformati.

Quamvis itaque Rex, ne ille generalissimo se conjungeret, summe caveret: Papenheimius tamen cautelam ejus stratagemate lusit & ad VVeisenfeldiam VVallenstenio, Gallasio, Merodio, & Holckio se conjunxit. Super omnes autem eminerebat, eum à Fridtlando super omnes elevaretur, & ab omnibus super ipsum æstimaretur.

Rex Gustavus Adolphus, ne subito obrueretur, ad Naumburgum castra communivit. Ac Generalissimus, nescio qua mente, VVeisenfeldia Lipsiam cum aliis belli Ducibus movit, & Papenheimium Hallas ut expugnaret misit.

Quod ut Suecus intellexit, antequam, quem maxime abesse volebat, reverteretur, belli aleam subire constituit: motisque celeriter castris Lipsiam profectus in eadem illa fere, quæ fatalis Tillio arena fue-

rat, subito acies concurrere. Sed quasi natura rerum resisteret, & ab humano sanguine cœlites abhorrent, tanta ad singulos illorum motus diffusa nebula exercitus obscuravit; ut à superiori potius potestate, quam ordinario quodam modo, separari ab invicem viderentur.

*Suecicus
Vexillo
potitur.*

Uno tamen militari vexillo Gustavus Adolphus potitus est: quod quia solum erat, & cum aquila fortunam repræsentabat, ut bonum omen acceptum est: nec aliter ejus exercitus, quam si Imperium cum felicitate cœpisset, lætabatur.

*Mœstior
est solito*

Rex cum nebulam nox excepisset, totam cum exercitu armatus sub dio egit, & cum bene animatus miles, quasi victor triumpharet, ille, non ex more, mœstior visus est: sive respectu fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem, vel eadem in eodem fere campo timens, postquam idem esse cœperat quod Tilius. Sed hic imminentis lethi timor erat, cum illius in corpore Genius dissoluendum brevi compositum, ut corpora instante morbo, ante

bo, ante vibraret.

VVallenstenius interim beneficio noctis retrocessit, & subodorus Regis consilium, qui propter absentiam Papenheimii pugnare festinabat, nec ipse nisi ad præsentiam ejus dimicare volebat.

Itaque ad Luzam parvum oppidulum, quod ad posteros & famam *VVal-* magnitudine cladis emerfit, castra *lenste-* communivit, & celerem ad Papen- *nium ca-* hemium cursorem, ut ad prælium *stra ad-* festinaret, misit. Non aliter hic cum *Luzam* legionibus vocem excepit, quam si *munit.* ad festum vocaretur.

Et jam illuxerat, partibus clades, Ducibus casum, nullis lætitiā paritura dies: cum Rex hoste non comparente, toto quærens campo, ad Luzam tandem invenit.

Tum de more adhortatus suos, *Suecus* binæ potissimum voces obequitan- *suos ad* tis excipiebantur, altera (exemplo *pugnam* Tillii) cruenta, sed docta, & ad vi- *horta-* ctoriam efficax. *Miles destinato sco-* *tur.* po certoque ictu iacularis: altera ambitiosa, confido vestra virtuti comilitones, pugnate fortiter, trium horarum labore Monarcham me Mundi facietis.

facietis. Et precedens aciem, in munitiones primus affiliit.

Sequebantur suum Regem Sueci, Gothi, Finnones & Lappones : suum Ducem Germani, Cimbri, Britanni. Et uno impetu fossis valloque superatis, septem grandes machinas cum militaribus quibusdam signis Fridlando extorsere.

Interim quædam Croatarum turmæ per transversam aciem actæ. impedimenta Suecorum invaserunt, quibus dum equitatus subsidio venire vult, orta confusio non parum Suecicam aciem turbavit. Et grande periculum erat, nisi illas turbas subito exortæ nebulæ opportune texissent, Tum Gustavus Adolphus obequitare aciem, precari, monere, minari. Et hoc diligentia sua effecit, ut Croatis in fugam versis, sibi acies restitueretur.

Pralium unquam dimicatum, sic arma rursus
ad Lu- & pugna: quantoque prior concur-
ram. 15. sus supra præcedentis diei fuerat,
¶ 16. tanto tertius priorem superabat sed
Nov. felicius multo Cæsarianis, cum Suecicæ legiones gradum retro darent,
 & tot-

& tormenta recuperarentur.

Itaque Gustavus Adolphus, ablegato equo, primam in aciem procurrit, & rapta de manu Chiliarchæ cujusdam fugientis bipenne, suos in aciem reducens, manu prælium restituit: suæque potissimum nationis milites adhortatus, ea fortitudine pugnavit, ut tribus legionibus inter necione deletis, cum acie sua in fugam Fridtlandus mutaret.

Et dubio procul factum erat, nisi Papenheimius jam Hallis expugnatiss subvenisset, & alia quadam violentia cladem reposuisset. Hoc illa in acie hujus memorabile Ducis, quod captivos nactus, quo cornu Gustavus Adolphus dimicaret, interrogarit, & eo comperto tanta ferocia invecus fuerit, ut uno cedere impetu victores compelleret.

Hic quod posteritati consignem nescio, cum alii dixerint Gustavum Adolphum & Papenheimium singulari certamine seorsim dimicasse, & invicem expertos inflicto vulnere, Papenheimium prævaluisse, adeoque Regem ipsum confecisse: alii nusquam cominus venisse Duces,

*Gusta-
vus A-
dolphus
& Pa-
penhei-
mius
cadunt.*

ces, quamvis unire uterque anhelasset. Illud certum est, uno cornu dimicasse, & eodem prope tempore vulneratos, eodem cecidisse. Papenheimius tamen Regi paululum supervixit, & lætus obiit ubi mortuum esse Gustavum Adolphum intellexit.

Ut autem quam maxime mortiferi morsus esse solent morientium bestiarum; sic alter alteri, cum uterque etiam vulneratus esset, plus negotii quam sanus fecit, & tanta crudelitate pugnatum est, ut acies cum nihil facerent quam occiderent, excrecens ad umbilicum viri de cadaveribus agger invicem, non pavor aut metus, separaret.

Postquam autem Rex & Papenheimius cecidissent, quasi Duces suos exercitus vindicarent, furere invicem cœpêre, & fugere nescii, mœnium instar ad noctem immobiles stetêre. Tunc post novem horarum prælium, pugnando lassos tenebræ diviserunt.

*Cæso-
rum
nume-
rus.*

Quatuordecim millia hinc & illinc cecidere, occisorum fere numerum æquante fortuna. Inter illos
è Cæ-

è Cæsarianis Reverendissimus Abbas Fuldenfis, Gothefridus Henricus Comes Papenheimius, Bertholdus Comes VVallenstenius, VVe-
stronius, VVitzlebius, Breunerus,
Tribuni.

E Suecis ipse Rex Gustavus Adolphus, Islerius, Gorsdorffius, alii-
que plures tribuni. Vulnerati ab
utraque parte omnes fere belli Du-
ces & Chiliarchæ. Militaria signa
facile sexaginta Cæsariani, pauca
Sueci rapuere: omnibus tamen bel-
licis Cæsarianorum machinis poti-
ti, & hoc uno feliciores quod illis ea
nocte in armis agentibus, VVallen-
stenius exustis castris Lipsiam pri-
mus, inde Pragam proficisceretur.
Quem sequi tamen illi ausi non
fuere: sed VVeisenfeldiam quoque
retrocedentes, extenuatas prælio
legiones supplebant.

Et hæc est illa cruenta, Regio no-
bilique sanguine famosa clades, cui
fortissimorum qui pugnare Du-
cum exitio parentatum est: cum Ille
Gustavus Adolphus, hic Papenhe-
mius, celebratissima sui ævi nomi-
na, sacra Bellonæ pectora Martis-
que

que pulli: ille Poloniae Germaniae-
que victor, hic Protestantium, Sue-
corum, ipsiusque Regis simul occu-
buerunt. Plane quasi ad judicem,
alter alterum post mortem sequere-
tur: qui fortes aequè, armisque pa-
res, cognita utriusque causa, irre-
fragabili sententia separaret, ni-
miumque fortasse divideret.

Sed Superis nos illa legamus, &
à cœlo ad fragilitatis humanæ con-
ditionem calamum vertimus, cu-
jus uterque non modicum docu-
mentum factus, in ætatis, felicitatis,
& spei suæ flore demensus est. Pa-
penhemius quippe Imperatoris vin-
dictam. Imperii libertatem si vicis-
sent: Gustavus Adolphus orbis, eo-
demque prælio, Monarchiam spe-
rabat.

Sed dolosus hic felicitatis genius
est, quamvis magnæ pariter indo-
lis signum, sperare semper. Cumque
magis in altum elevare, & impone-
re ipsi quodammodo gloriæ vertici
falso fortuna simulat, momento
devoluit, & quos ad tantas cogita-
tiones, conditionis suæ oblitos,
promovit, immaturos, ut dicere-
mus,

mus, morte præcipitat. Adeoque periculofissima felicitatis intemperantia est, quæ movens cerebrum, & in vanas mentes imagines evocans, multum inter falsum ac verum mediæ caliginis fundit, & sua tandem mancipia, infinitis immodicisque spe repleta bonis, ut gulosos cruditate rumpit.

Cæterum per Germaniam universam, (quamvis Papenheimii quo- *Catho-*
que mors multum de integro dero- *lici pro-*
garit) de occiso tamen Rege Gusta- *pter oc-*
vo Adolpho à Catholicis triumpham- *cisum*
tum est. Cum tanti enim exercitum *Regem*
facerent, quanti Impetatorum, & *trium-*
hac jam parte hostes deficerent, *phant.*
fractas in uno rebantur vires: cum enim qui felicissimus Suecorum Gothorumque Regum fuerat, qui Suecica Gothicaque signa in media Germania, (ubi vulgaribus plerisque esse Suecos Gothosque ignotum erat) fixerat, qui in expeditione quodammodo victor saltem non victus decesserat; cum inquam ille qui fortunatissimus fuerat non effugisset, sed Germanicum Regio cruore solum humectas-

mectasset, certum videbatur Germaniam de cætero invictam fore.

Fredericus Palatinus moritur 29. Nov.

Addebat reliquæ felicitati alia non minor felicitas. Eodem fere tempore, quasi ita convenisset, Fredericus quoque Palatinus Comes Rheni fatigatam sortis humanæ inconstantia animam Moguntiaë liquit. Qui cum fax bellorum initium, basisque fuisset, ruitura subruo fundamento paulatim, quæ in capite, basi, & face jam extincta erant, bella viderentur.

Sed hoc vulgo creditum, non Superis visum, qui prosperiores etiam post horum mortes, Protestantibus permisere progressus.

Fridtlandus, cum in Bohemiam se recepisset, non in hostem, sed exercitum suum sæviens, in illos qui in prælio ad Lutzam aut fugissent, aut masculè satis non pugnassent, aut impedimenta exercitus sui diripuissent: quotidie animaduvertebat.

Fridtlandus nimium severus.

Et iusta, fateor, eorum cædes videri poterat nisi nimia fuisset, & amittens iustitia nomen in lanienam degenerasset. Parcius humanæ vitæ pretium ponderantibus agendum vide-

videbatur, & æstimandum semel amissum spiritum nunquam rediturum: Luna quippe ubi consenuit rejuvenescit, & semel extincta subinde renascitur: at homo nec repubescit senex, nec mortuus reviviscit.

Itaque quasi lævitiam fortuna detestaretur, omnibus simul locis in ultionem erupit, & in debellatas prius provincias, urbes, & oppida, varios Generales immisit.

Arnhemius Silesiam invasit: Bernardus Saxo-Vinariensis Saxoniam recuperavit: cum Hassio Georgius Lunæburgicus Episcopatus in Westphalia expugnabat: Gustavus Hornius, Ryngravius, & Birckenfeldius Comes Palatinus, Alsatiam, Palatinatum, Sueviam inundabant: Wolfgangus Henricus Baudisius, evitato Papenheimii nuper insultu, ductis ad Rhenum legionibus Siburghum non ignobile Ducatus Montensis oppidum, cum opiparo commeatu intercepit. Et quasi quod Gustavus Adolphus neglexerat, ille supplere satageret. Ubios tentandos duxit.

*Sueci
varias
Imperii
Provincias in-
vadunt.*

Tuitium è regione vastissimæ
suæ

suæ urbis Colonienses muniverant, ut quoad fieri poterat Reipublicæ consuleretur. Antequam vero ad perfectum munitiones ascenderent. Baudisius oppugnandas ratus, media hyeme, media Sancti Thomæ nocte, nihil tale metuente Colonia (cujus amicitiam & ambiverat, & aliquatenus, si servasset, obtinuerat) munitiones alibi humiles, alibi nullas tribus simul locis invadit.

*Baudi-
sius
Tuiti-
um op-
pugnat.*

Et quoniam subitus venerat, (hucusque velo amicitiae tectus) confugientibus ad Sancti Ruperti Basilicam præfidiariis, facile municipium expugnavit.

Adeoque verissimum est nihil homine fallacius esse: quippe tempestas minatur antequam surgat, crepant ædificia antequam corruant, prænuntiat fumus incendium: at subita est ex homine perniciēs, & eo diligentius tegitur quo proprius accedit.

Veruntamen nihil Baudisio profuit scelerata vafrities, quæ in suum authorem reciproca in illius caput post paululum redundavit. In illa Sancti Ruperti Basilica non aliter præ-

præfidiarii dimicabant, quam si ab inhabitantibus loci tutelaribus divis defenderetur.

Et iam discussis tenebris ab alio paulatim orbe desideratam Phœbus faciem ostendebat: cum Agrippinenses fallacibus minus minusque oculis hostes & amicos distinguere, & attentius omnia speculari.

Ut nihil non scrutatum videbatur, tum famosissimis eorum ad Rhenum aggeribus, turribusque magnis, immensi ponderis globos immani machinarum gutture vomerunt, navibusque fluvium transmittentes, hostiles universas municipio copias eiecerunt: & fugientium terga cædentes, centenos aliquot trucidaverunt.

*Colonienses reiciunt.
21. Decem.*

Cæterum secundi hujus successus lætitiæ familiaris in bello casus non parum imminuit, cum accensus militis unius funiculus, in nitratum pulverem scintillam dimisit, & magno boatu ecclesiam & octoginta misere mortales stravit.

A pulvere damnum patitur.

Hæc Ubiorum virtus inter tantos Protestantium progressus, prosperitatis quædam quoque scintilla erat.

Altera

Altera paulo major in Bavaria fulsit: cum Iohannes Altringerus Licum amnem transmittens, cæsis nonnihil submotisque hostibus, Memmingæ deditionem extorsit. Campidonam vi cepit, ibi explendo furori armati inermesque juxta trucidati: in pium quippe præfulem rebellio puniebatur.

Sueci ab Altringero damnum patiuntur. An. Inde Eorbesium affecutus uno impetu mille ducentos confecit, undecimque tormentis potitus, ipsum Forbesium, Marchionem Sanct-Andrææ, aliosque duos tribunos Lindaviam captivos abduxit.

1633. 17. Apr. Tertia sub fortissimo Heroe Iohanne de VVeerdio in Bambergensi tractu emicuit. Generosus hic

Iohannes de VVeerdus qualis. Tribunus gregarius olim in Belgio sub Hispaniarum Rege miles, per omnia deinde sub Cæsare belli munia ad equitum magistrum evectus, una sua equitum turma, integræ legionis instar, hostibus terrori fuit. Dignus itaque legione fuit, quam affecutus, adeo omni armorum genere, mira que celeritate terribilis fuit; ut ad viri nomen & adventum millia trepidarent. Hic itaque sub

Bayaro

Bavaro jam Tribunus viginti equi-
tum signis, Bernardi Vinariensis *Suecos*
copias aggressus, mille octingentos *caedit.*
occidit. hisque belli moribus pro-
grediebatur: plane quasi Phoenix
alter è Generosissimi Godefridi
Henrici Comitis Papenheimii cine-
ribus emerisset. Hæc ergo prospera
quædam erant, sed scintillæ erant,
cum incendia alibi magna videa-
mus.

Post Papenheimii mortem Lunæ-
burgici & Hassi animosiores, cum
varia nuper occupasset, jam Ham- *Ham-*
meliam ipsam, Cæsarianorum in *melia*
inferioris Saxonix circulo ad Visur *ab Has-*
gim belli sedem, obsederant & co- *so &*
piis viduata VVestphalia alio ege- *Lunæ-*
bat exercitu, alio belli Duce: nec po- *bergico*
terat illum nisi Colonia parturire. *obside-*
tur.

Et hæc quidem per hostem irri-
tata Baudisium, ut felix mater sine
dolore & cruciatu parturiebat: præ-
sertim cum Merodium Comitem, à
Papenheimio, commendatum Du-
cem ad manus haberet.

Nec belli nervus pecunia quo-
que deficiebat, quam & periclitanti
Imperio tum Hispaniarum Rex,

N

tum

tum Ferdinandus Elector Coloniensis, tum Illustrissimus Herbipolensis Franconiae Dux Franciscus Hatzfeldius liberaliter subministrabant.

*Franconia Dux
Sororem
suam
Sophiam
Quadio
concedit
conjugem.*

Quod ut faceret illustrissimus ille postremus Patriae & Religionis amore potissimum, & Bertrami Adolphi Quadii de Oltsbach bellicosissimi viri, adducebatur. Hunc nobilitate allectus, & quæ duplicaretur ex eo quod virtute illustraretur, focerum legerat, eique sororem nobilissimam, elegantissimam, piissimamque virginem Dominam Sophiam Hatzfeldiam sacro nuptiali adjunxit, ærumnas generosissimi Quadii Martias dulciori interpolare palæstra cupiens.

Itaque regaliter Como Hymenæoque litatis, cum Quadius non Veneri magis quam Bellonæ animo agglutinatus, datam semel huic fidem violare nefas duceret, & arma deliciis suis æquiparans, ipsas delicias etiam æstimaret, illa respexit: & apparuit paulatim voluptati esse quæ difficultate cœperunt.

Illustrissimus Franconiae Dux nolens

lens tanto Imperium fraudare viro, bonum publicum privato prætulit, & pugnare volentem tribus legionibus præliari iussit.

Et jam conscriptus erat exercitus, cui Merodius cum summo Imperio præficiebatur. Qui Hammelia exequias strui audiens, periculum esse in mora duxit, & ab Ubiis Rhenoque movens: per Montenses & Vestphalos ad Visurgim accelerabat iter.

Sed Merodius agebat exercitum, suis ipse cum exercitu fatis agebatur. Ut enim cū Gronsfeldio Bunicusius illi se cōjunxit, livor & ambitio Duces invasit, & prius exercitum fregit, antequam cominus veniretur.

Non fugiebat Merodium, pluribus imperare volentibus, difficile sanctam servari societatem: cum tamen Hammelia (quam Schelhamerus præsidii Ephorus commeatu & re tormentaria validus, Romana quadam virtute tuebatur) jam nimium urgeretur, urbem virumque deserere nefas videbatur.

Itaque tentandum aliquid ratus

Merodius Hamelia obsidionem solvere nititur.

in hostes (sperans quos livor & ambitio separasset, viso hoste periculum conjuncturos) cum bono Deo, bono animo duxit.

Sed ut rupta semel crystallina, humano nullo artificio, ut ante, junguntur in unum; æque divisi ambitione & invidia animi, nec Reipublicæ damno; adeoque nec ipsa morte coalescunt in unum.

Volupe fuit Melandro Italo, hostilium copiarum ductori, audire dissidia, obviamque profectus aditus occupavit & sylvas: ut pugnaret æque & regeretur exercitus.

Prælium 7. Jul.

Merodius cum Quadio non segniter rem agebat: & erat dubio procul victoria Cæsaris, si ut illi reliqui tribuni bellicque Duces pugnassent: sed hi (quod turpissimum erat) aut spectare, aut prælio se subducere, aut fugere.

Merodium puduit, Quadius non desperavit: sed ut hoc prælio ad honores & titulos aditum sibi virtute pararet, ut illustrissimo socero dignum erat, tanquam Martis quidam primogenitus, præliabatur.

Sed virtuti fortuna deerat, quam
& am-

& ambitiosi & cum equitatu fugientes lividi secum auferebant. *Casari-
ani sum-
cum-
bunt.*
Quid ergo? Merodius & Quadius, ut omnia in deterius ruere paulatim vident, & peditatus fædè matretur, fremuere cum emendare non possent. Patebat victis fuga, sed pudor furorque suavit, ut amissum, sine culpa licet, exercitum morte sequerentur.

Itaque septem millia ad sati-
etatem cæsa sunt, omni bellico instru-
mento & septuaginta militaribus *Caso-
rum nu-
merus.*
signis amissis: & fortunam ponè sequebatur Hammelia. Nec facile usi tam incruenta victoria hostes, cum non nisi centenorum aliquot & Burchardi Rantzovii nobilis Holsati sanguine emeretur, & hic, tot Austriacorum millium, Merodii insuper Quadique cruore nataret.

Nullius æque ac postremi hujus, *Quadii
mortem
omnes
dolent.*
& in ore omnium, & mœrore, mors fuit: cum nobilitatem alii, fortitudinem, virtutem, & generosissimas fatalis prælii pugnas prædicarent: alii tantum virum amissum, quem nuperrime sponsum viderant & amaverant, & quod summum e-

rat, tantas cum eo interiisse dotes dolerent: alii affectum nobilissimæ viduæ Sophiæ Hatzfeldiæ mirarentur & laudarent. Non licuerat illi ultima mariti oscula, gratumque extremi sermonem oris haurire, & prædicata toto Imperio venustate viri, vel summis labiorum extrematibus frui: ut primum tamen illatus est tumulto, non longius, quam decebat, dedit in se malis suis dominium, sed viriliter animum in sedem suam reposuit, nec plus doluit quam aut honestum erat, aut illustrissimo fratre Franconiæ Duce dignum, aut æquo majus. Non desuit tamen, quod generosissimum erat Quadri sui de cætero celebrare nomen.

Itaque familia illa suis etiam claudibus velut emerfit, & fortitudine sua virtutibusque suis digna honore fuit: perque omnia & decus, & nomen, & titulos, sua Francisco Hatzfeldio fortuna quærebat.

Franconia Dux Cum obiisset Reverendissimus
fit Bam- Bambergensis Episcopus, ad vicinum Franconiæ Præsulatum, exul
bergen - & in publico privatoque luctu vocabatur:

Batur: plane quasi fortunam Quadii cædis poeniteret, & eam novo quodam beneficio solari conaretur.

*sis Epi-
scopus.
Mense
Aug.*

Ita meherclè dignum erat, ut dignus non premi vir, nimium non premeretur, & calamitatibus suis superior in altius elevaretur.

Cæterum hoc accepto vulnere, Fridtlandi expiata sævitia videbatur. Itaque & ab ipso jam Fridtlando & nova & prospera:

Hic Henrico Holckio in Saxonia iterum Misniamque immisso, multis urbibus Lipsiaque jam tertium expugnata, non levia Electoratus illi damna inferebat: & quicquid Bollona poterat in hostili solo recrudit.

*Saxonia
damnum
patitur.*

Contagio autem major imminabat, nisi alia Henricum Holckium contagio corripuisset. Ille itaque Saxoniae pestis, peste correptus Turschenreidiæ ad plures transiit.

*Holckius
mori-
tur.*

Hic vir nuper sub Daniæ Rege hostis, Cæsarianis ad Stralsondam metuendus constituta cum suo Rege pace, corpore & affectu totus ad Cæsarem transiit: & quamvis Lutheranus, & pro religione dimica-

retur, fideliter tamen Imperatori militavit, & constantiæ, post sua fata, laudem secum duxit.

*Wallē-
stenius
ad Ste-
navien-
se fortis-
litium
Saxones
vincit.
18. Octo.*

Fridtlandus, præmisso Matthia Gallasio, in Silesiam movit, & cum Electore Saxone agens de legibus pacis, cum non convenisset, arma expedit. Mira quadam velocitate Saxonicum exercitum ad Stenavienſe propugnaculum aggressus, septuaginta equitum turmas dissipavit, & per vadosa Viadri traductis copiis, universum in ipso propugnaculo peditatum cinxit, & (quod mirere) totum cepit.

Sic præter omnia tormenta, centum triginta tria vexilla, à victore non violenter rapta, sed (quod sine sanguine felicius) ultro ab hostibus tradita.

*Silesiam
recupe-
rat.*

Turnius Comes atque Tubaltius Præfecti exercitus, cum duodecim aliis tribunis, in manus venerunt, & per Silesiam circumducti, urbes tradere jussi, quæ occupaverant loca restituerunt: & ubi Silesia iterum Imperatoris fuit, libere abire permissi sunt.

Videbatur magis uti tanta Fridtlandus

landus victoria potuisse: sed ille frui maluit. Et quasi Cæsarem non hostem vicisset, in hæreditariis ipsi Provinciis hyberna sumpsit, exercitum aluit: & paulatim patriæ, nomi- *Domini-* nis, dignitatis, beneficiorumque *nationē* oblitus, dominationem machinari, *parat.* & totus in monstrum illud, ut mente ita animo quoque & affectu degenerare.

Impulit hominem ad hoc scelus male nata ambitio, quæ non patitur quenquam in ea mensura bonorum conquiescere, quæ quondam fuit ejus impudens votum. Ille è Bohemia nobilis, rara Imperatoris gratia Comes, diversarum Regionum Dux, totius Austriacæ domus Generalissimus, cum summo fere belli pacisque arbitrio, non unde venerat sed quo tenderet, ut ambitionis Genius est, respiciebat: majora enim cupimus quo majora venerunt.

Et tolerabilis fuisset immoderata cupiditas, si laudabili quadam ratione progressa fuisset. Sed quid ille? ut adhærens arborum ramis hædera ope aliena in altum erigitur:

N s

sic

*Consti-
tuit Au-
striacam
domum
evertere
& se Bo-
hemia
Regem
facere.*

sic obscurus ille antea, Ferdinandi Secundi favore ad parem sibi ferè potentiam evectus, constituit (nefas) per quem creverat præfocare Cæsarem: cum filio Hungariæ Bohemiæque Rege invictam Austria- cam funditus domum evertere: di- stringere incendiis urbes: exercitus vendicare: fideles Cæsari Duces confodere: Bohemiæ se Regem fa- cere: totum denique Imperium la- cerare, & quicquid nec Gustavus A- dolphus videretur optasse.

*Quorū
admini-
culo.*

Quibus id nefas sociis aggressus est? Terskium, Kinskium, Illoum, & Niewemannium, copiarum sua- rum Duces & tribunos, immanissi- mi facinoris sui satellites habuit: exercitus hostium Duces adiutores, cum quibus, sub specie tractandæ pacis, Imperium dividebat & regna.

*Prodi-
tur.*

Actum erat de pulcherrimo Im- periali statu, nisi proditores suos proditor habuisset, fautoresque Cæ- sar: & cum diu alias non lateant scelera, per hos corruptæ nefas am- bitiones erupit.

Verum enimvero diu dissimula- vit Cæsar, si mora perfidia minuere-
tur,

tur. Sed nescia emendari ambitio, cum non puniretur genio suo crescebat, usque dum nefaria sua consilia ex rebus aliquibus prodita suspicatus, Egram Fridtlandus, ut mature jungeretur Suecis, festinavit, & inchoatum nefas patraret audacius. *Egram proficiscitur*

Lestæus, Butlerus, Gordanius, & Geraldinus, Hyberni, conjurationis conscii sed immunes, in Fridtlandi exercitu corpore, pro Cæsare animo: non commodo perfidi, sed Imperatoris, castra sequebantur. Itaque cum Lestæo, Gordiano, Butlero, & Geraldino Egræ urbis & arcis custodia permitteretur, in perniciem omnia Wallenstenii vertunt, & invitatos in arce primarios, magnifice epulatos, Terskium, Kinskium, Illoum, Nievvemanium trucidaverunt. *Hyberni socios illius occidunt.*

Interim cum cibi & parentalia fercula conjurato sanguine maderent, Gordanius ad Hospitium Fridtlandi festinans, excubitoris è manu bipennem extorquens, in conclave Fridtlandi violentus irruit & V Wallenstenium tumultu ex-

citatum, & in indusio deprehensum sic allocutus est. *Tunc ille es & Imperii & Imperatoris proditor, cujus è capite coronas auferre statuis, ut scelerata iis tua tempora cingas?* Inde spatium dedit, si quid ille supremæ vocis emitteret. Sed meherclè tanquam spectro territus, & fulmine ictus obmutuit.

Sic repentina mala involuunt animum, omnemque generosi Spiritus vigorem intercipiunt. Prorsus in malis facinoribus, si subito turbine, conatus improbi, consiliaque dissipantur, pavor succedit. Mens sola cogitatione rea, quicquid meruit timere incipit.

Itaque attonitum nihil dicentem, aut respondere dignantem, per cutem, ventrem, intestina, & ossa, bipenne transfixit. Nec alium uterus quam schlopeti sonum emisit, & cum anima ore fumum, tanquam intrinsecus cuncta arderent, vomuit.

Et hic est hujus Germanici Rufini & Catilinæ finis. Cujus (quippe qui honorum, beneficiorum, & fidelitatis oblitus fuerat) miraculosa quædam

Gordamus ipsum

Fridtlandum transfigit.

An.

1634.

25. Febr.

quædam oblivio cunctos, & ipsius adeoque ministros subiit. Quorum nemo non solum Dominum non vindicavit & restitit: sed aut vindicare, aut resistere velle simulavit.

Omnis exercitus de novo Cæsari militiæ sacramento se obstrinxit, & conjuratorum in suo sanguine voluntata cadavera, non esseda, non rheda digna, fimario curru per primarias regiones urbis tracta, toti orbi fuere ludibrio, cum heri ad eorum potentiam Imperii Principes metuissent, & exercitus excubassent.

*Cada-
vera fi-
mario
curru
trahun-
tur.*

Ita proditio in suos authores reciproca, evertere volentes evertit ipsa, & Imperia meditantes non exuit solumiis, sed pro aurea corona fimarium largitur currum.

Franciscum Albertum Saxo-Lauenburgicum, inter Fridlandum & Suecos veluti quendam Mercurium, securè Egram equitantem & Viennam aulamque Cæsaris animo jam volventem, captum Cæsariani Viennam deduxerunt, ut cœlites audivisse votum plane viderentur.

*Franci-
scus Al-
bertus.
Saxo
Lauen-
burgicus
capitur.*

Ratisponam interim Bernardus Saxo-

*Vinari-
ensis**Ratispo-
nam oc-
cupat.*

Saxo-Vinariensis Dux (ne proditionibus tantum agere milites bellicque Duces appareat) civium Bavarica præsidia nausantium, conspiratione aggressus, facile interceperat.

Hujus munitissimæ urbis ereptio Maximilianum Bavarum non parum turbavit: præsertim cum necessarias ad recuperandum vires ad manus non haberet.

Ex quamvis generosissimus Iohannes de Werdius, varias seorsim legiones carpens, dissiparet, & vicina ad obsidionem opportuna oppida quædam metu, quædam celeritate, quædam vi expugnaret, astu etiam alia circumscriberet, tamen ad summam totius non adeo proficiebat.

Accedebat aliud malum, quod detestabili conjuratione Fridtlandi suspectæ copiarumque Tribuni, explorari prius oporteret, antequam mitterentur.

Adeo Suecorum Ducibus hæc mora profuit, ut Bernardus Saxo-Vinariensis Dux, Gustavus Hornius, & Ryngravius ad Rhenum, *Sueco-
rum me-* Licum amnem, Lacumque Brigantinum,

tinum, civitates non paucas subju- *tus in*
garent, & vetus ille in Italia Gotho- *Italia.*
rum metus recrudesceret.

Itaque alio, pro Alberto VVal-
lenstenio, Generalissimo opus erat,
qui Bavariæ inhærentem extor-
queret hostem. Sed cui post perdi-
tissimum, tot beneficiis ad fidelita-
tem quodammodo emptum, cre-
deretur? non poterat ergo, qui Au-
striacis fidelis esset, nisi ex Austriaca
domo Generalissimus legi, quæ
principum hoc ævo fertilis, dare po-
terat, si audebat. Et inter eos maxi-
me serenissimum Ferdinandum ter-
tium, jam Hungariæ magnum Bo-
hemiæque Regem, mox magnum
futurum belli Ducem.

Nec ille dedignatus pro suis Re- *Ferdi-*
gium periclitare sanguinem. Cum *nandus*
enim magnanimos nos natura pro- *se offert*
duxerit, ita Regibus maxime & *in Gene-*
Principibus generosum & excelsum *ralissi-*
spiritum dedit, quærentem ubi ho- *mun.*
nestissime non ubi tutissime vivat.

Ut clementissimus ergo parens *Fit Ge-*
Ferdinandus Secundus, ut pugna- *neralis-*
ret, indulgit, mox pro corona Ga- *simus.*
leam, pro toga balthæum, pro scep-
tro

tro gladium, pro aulicis Regum deliciis Germaniam campumq; sumpsit; ut hoc, ad quod paulatim præparabatur, Imperium, priusquamsumeret, suum fortitudine faceret.

*Ratisponam obsidet.
4. Iun.*

Nec magnis magni Regis conatibus fortuna defuit: ille siquidem lustrato exercitu, disciplina & affectu omnium, suum Regiumque fecit: Utque nihil in exercitu nisi Cæsareum advertit, cum sexaginta probatissimorum militum millibus in Bavariam duxit, & ut Rege dignum erat, magnam munitissimamque urbem Ratisponam cum Bavaro obsidione clausit, ducentisque grandibus machinis urbis mœnia simul una die quassari iussit. Quod ea vi factum est, ut dirumpi cœlum & terra, & omnia misceri elementa viderentur.

Propugnaculum expugnat.

Inde ab urbe in propugnaculum quoddam conversæ vires, quod tertio assultu, non tamen sine sanguine, jugum admisit. Mille ducenti Cæsarianorum cecidere, inter eos Deodatus & Metterningius, infortunio quodam hostes judicati. Dietrichstenius Chiliarcha globo caput trans-

transfixus inter vulneratos fuit. Inter captivos in urbem tractos Breunerus Chiliarcha, cum duobus viceatribunis.

Cæterum Gustavus Hornius & Bernardus Saxo Vinariensis Dux, obsidionem solvere moliebantur, Quod ne fieret, opportunum ad hoc Kelhemium impedire poterat illac itaque parte copiarum missa, duorum dierum spatio fractum & expugnatum, suarum commodo partium Cæsariani muniverunt. Quod ut sero venientes Sueci adverterunt, sperantes antea desperatio subiit, & alia quadam via ad victoriam gradiendum judicavêre.

Kelhemium ad deditionem compellit.

Itaque Arnhemius ad Lignitzium, cæsis quibusdam Cæsarianorum copiis, quinquaginta tribus militibus signis potitus, jam ferocior, conjunctis cum Banerio copiis, Pragam toto invadere bello constituit; ut suo motus periculo pro servanda Bohemia sua, Hungariæ Bohemiæque Rex, à Ratisponæ oppugnatione alio traheretur.

Arnhemius Cæsarianos cedit. Mens. Jun. Pragam obsidet.

O prudentissimi Cæsaris prudentissimum filium! dignum hæredita-

te.

*Ferdi-
nandus
Rex
Praga
subve-
nit.*

*Altrin-
gius oc-
ciditur.
22. Iul.*

*Arnhe-
mius
Praga
obsidio-
nem sol-
vit. 28.
Iul.*

te patris, dignum Orbis Imperio;
dignum favore omnium & admini-
stratione hominum & populorum!
Compulsus ad ultimos metus ab
incepto non destitit, & de Bohemia
sua sollicitus, obsidionem tamen
non omisit: sed parte exercitus, sub
Matthiâ Galassio, Pragam dimis-
sa, ipse altera parte Ratisponam pre-
mens, absens simul præsensque pu-
gnabat, & per Altringium Johan-
nemque de VVerdium ab exercitu
suo sub Vinariensi & Hornio Sue-
cos submovebat: nonnullo tamen
damno, cum Altringius ad Landts-
hutum in ponte fortiter pugnans, à
Suecis globo trajectus, occumbe-
ret: magno sui desiderio post se re-
lictò; cum omnes non tantum for-
titudine in viri sed pietatem quoque
venerarentur.

Quid ergo miramur singulari
providentiæ consilioque Regis ad-
fuisse fortunam? cum Praga in Bo-
hemia, suo confirmato subsidio,
non solum resisteret, sed impug-
nantium suorum impetus ultro re-
tunderet; ut cum ignominia tan-
dem hostis, è Bohemia in Saxo-
niam

niam remigrarit, & eadem die hoste submoto, ad deditionem Ratisponam cogeret, exercitium Religionis clementer indulgens.

Ratispona deditur.

Maxima profecto res, eadem in Bohemia die Pragam servasse, in Bavaria Ratisponam peperisse, & absentem præsentemque simul, de duabus magni momenti urbibus triumphasse.

Augebat lætitiā quod Eminētissimus illustrissimusque Princeps, Cardinalis, infans Hispaniarum Ferdinandus, suo quoque exercitu, Tridentinis jugis, in Germaniam ruina provolutus, ad invictissimi Ferdinandi Hungariæ Bohemiæque Regis amplexus descenderet. Quē, nisi ultro venisset, invictissimi soceri sui fama, ut veniret, provocare potuisset.

Hic itaque Passaviæ suavissimæ Princeps serenissimæque sorori suæ, Hungariæ Reginae locutus, & animo, & corpore, & exercitu, invictissimo ejus conjugī accedebat. Plane quasi victoriarum, quarum magnitudini invidere poterat, partem sui juris facere porro anhelaret.

Nec

Nec invidit fortuna conatui, & toto orbe celsissimum par, Cæsaris & Hispaniarum Monarchæ, filiorum, æqualium propemodum dignitate, virtute similium, gemino invicem sanguine colligatum, ex-
In Rhe- pugnata Donawerda, in Rhetiam
tiam duxit, periculosissimam omnino
movent. Palæstram: sed ubi uterque Bravium fortitudine sua pararet.

Nord- Nordlingam ergo communibus
lingam copiis obsidione cingunt, ut in re-
obsident. liquam sibi Germaniam ferro adi-
tum aperirent. Et illa quidem non segniter resistebat, omnem (cum liberationem à Suecorum Ducibus speraret) aspernata contractum
Placuit Vinariensi & Hornio constantia propositumque urbis, & quia tantum illis fidebat, acriterque resistebat, digna liberatione visa est.

Sed unde illæ, quæ in tanta difficultate succurrerent, copiæ? servi-
tia, ergastula, rusticique armantur. Wurtenbergensis, Onoltzbacensis, & Hassus, suis copiis adfuere. Cratzius insuper, ille à Cæsare profugus, Forchemium (quod in Bam-
bergenfi

bergenſi ditione, inter omnia circumquaque hoſtilia, invictum hucusque reſiſtebat) deſerere juſſus; ut conjunctis exercitibus, Cæſaris, Hiſpani, & Bavari exercitus aggredierentur.

*Sueci
obſidio-
nem ſol-
vere la-
borant.*

Non poterat melius Germaniam fortuna demereri, quam ut hoſtiles omnes copias cædi ſimul offerret, quæ alias ut cæderentur, per omnes Imperii angulos quæri debuiſſent.

At, quod mirere, tanta erat Pro-
teſtantibus liberandæ urbis fiducia,
ut, ne Cæſariani metu dilaberentur,
timerent: quibus cum tamen
animum, ſummorum præſentia
Ducum faciebat, ut vinci ſe poſſe
negarent.

*Fiducia
victoria
utrius-
que par-
tis.*

Itaque nullibi majoribus animis
concurſum eſt: foſſas vallumque
Cæſariani tenebant, Sueci cam-
pum: & cum Auſtriaci hoſ rejice-
rent, cum præſidiariis ſimul dimica-
bant. Hinc non modica difficultas,
cum foſſas vallumque alibi ſupe-
rantes Sueci, gemino Cæſariani
malo premerentur. Sed ut deſituri
venti vehementiſſime ſpirare ſo-
lent;

*Prælium
ad Nord-
lingam.*

lent;

lent; ita Sueci, exitio suo proximi, acrius urgebant: omnia enim Ferdinandorum prudentia & industria, ad dignum eorum virtute gradum reducebantur.

*Strata-
gemata
Cæsa-
riano-
rum.*

Ad stratagemata quoque conversi, geminum addidere virtuti dolum. Cum ventum suis haberent à partibus, propugnaculum grande, cuniculis, capacibusque speluncis à fundamento cavum, nitrato pulvere farciunt, & paulatim, deferentes, ultrò Suecorum ferociæ locum faciebant. Hi ingressi, non una cohorte, vi pulveris lacerati, Vulcano aërique consecrati sunt: hinc paulatim turbari omnia, cum arena, fumus & pulvis, in oculos & ora ferretur.

*Hatz-
feldii
strata-
gema.*

Commode generosissimus Comes Melchior Hatzfeldius Generalis machinarum magister, quinquaginta amplius tormenta, minutissimis ferri plumbique globulis onerari jussit, & in hostem, priori adhuc casu attonitum pulvere insuper fumoque cæcum, jaculari. Quod tantam dedit stragem, & illum causavit fumum & horrorem,
ut

ut hostes quo se verterent nescii, serenitatem præstolarentur ut pugnarent.

Interim, beneficio fumi, ab Austriacis cincta Suecorum acies, à *Sueco-*
tergo, à fronte, à lateribus preme-
batur. Et jam non pugna erat sed *rum a-*
cædes. Equitatus hostium, ut dis-
cusso nonnihil fumo, rem Prote-
stantium perditam vidit, fugere
conabatur: sed ille ab illustrissimo
Carolo Lotharingo Duce & Iohan-
ne de Werdio, à Croatis & Hun-
garis repellebatur cum fœda clade,
Peditatus interneccione fere dele-
tus est. *cies cir-*
gitur.

Ita hostiles exercitus ad satieta-
tem cæsi sunt; adeo ut illustrissi-
mos Ferdinandos, tanti sanguinis
humani nausea subiret. *Tota fe-*
re dele-
tur.

Duodecim Suecicorum cadave-
rum millia campum texere: sex mil-
lia capta sunt. Octoginta machinæ
grandes, quater mille currus, decies
mille equi, in manus venerunt.
Trecenta militaria signa rapta sunt,
& tanta præda victoribus celsit,
quantam nec avarissimus deside-
raret. *Caso-*
rum ca-
ptivo-
rum &
præda
quanti-
tas.

Dux

Dux Bernardus Saxo-Vinariensis effugit, cum Cratzio; Gustavus Hornius, Rostemius, Schneduius, & quatuordecim legionum Tribuni, vivi in potestatem venerunt. Marchio Onoltzbacensis cum Hofkirchio, aliisque pluribus Chiliarchis; inter occisos fuerunt.

*Quot à
Cæsarianis
desiderati.*

Cæsarianorum non ampliùs mille ducenti desiderati sunt. Nec facile quispiam Ferdinandorum hoc prælio virtutem scripserit. Illi ipsimet monuere milites, non ut inania quædam verba, sed exempla sua sequerentur.

*Ferdinandorum
vir-
tus &
periculum.*

Itaque quamvis immunes vulnorum, periculorum non fuere. Achatius chiliarcha, inter utrumque Ferdinandum medius, tormenti globo occisus est: vix duobus ab iis passibus Dux Aldobrandinus, junior Picolominius, Pillerus, & SanMartinius cecidere.

*Dies
prælii.
6. Sept.*

Adeoque magnam hanc, magni Principes, suo periculo, victoriam peperere: quam magnam fore non sine præfagio, dies aperuit, quæ Sancti Magni festo currebat.

Et oportebat profecto, ut summorum

morum Monarcharum mundi proles, non nisi magnas victorias adipiscerentur. Hoc Cæsariani militis animus, hoc fortuna, hoc aura ventoque favorabilis rerum natura censisse videbatur.

Nordlinga non ultra cladem suorum pertinax, arbitrio sese victorum permisit. Cæterum parum jam illa erat: omnia ad Licum amnem Lacumque Brigantium oppida ad vetus rediere jugum. Wurtenbergensis quoque Ducatus ad obsequium ferro coactus est. Et quicquid Suecorum erat, quicquid hostium, non in urbes & oppida sed una quasi manu, trans Rhenum in Alsatiam, & amicum Franciæ solum actum est.

Victoriosissimi Principes Ferdinandi, invicem victorias congratulati mutuasque, non sine modestia, virtutes mirari, pari rursus, qua primo convenerant, reverentia ab amplexibus in expeditiones suas divulsi, ab invicem discesserunt.

Et illustrissimus quidem Cardinalis Princeps, Hispaniarum Infans, per Germaniam cum victoria

*Quæ vi-
toriam
sequuta
sunt.*

*Ferdi-
nandi
ab in-
vicem
disce-
dunt.*

*Cardi-
nalis in
Belgium*

in Belgium ad triumphum proficisceretur.

*Hungaria Rex
magnas
urbes
obsidet.*

*Herbipolim
occupat.*

Hungariæ vero Bohemiæque Rex, Gustavum Adolphum secutus, soluit in legiones exercitum, & (qualia nomina!) Augustam Vindelicorum, Norinbergam, Argentoratum, & Ulmam, uno eodemque tempore obsidione clausit.

Herbipolim, absque tamen arce, occupavit, quam Suecicæ coronæ senatus paulo ante desererat: cum enim toto hoc bello non aliter; quam sedem, patriam, aulam, & Stockholmium suum habitasset, iam fugiens iterum Balthicum versus mare, qua suæ gentis homines tandem sequerentur, viam monstrabat.

*Reverendissimus
Bambergensis &
Herbipolensis
in Franconi-
am
redit.*

Reverendissimus illustrissimusque Franciscus Hatzfeldius, Herbipolensis & Bambergensis Episcopus Franconiæ Dux, ut quædam suæ ditionis oppida expugnata intellexit, Principum Colonia exulantium primus ad subditos suos festinavit, ut si posset, insolentes militiæ mores, incendia, rapinas, cædes, subditorumque ruinas, aut omnino tolle-

tolleret, aut levaret.

Quod quia, nisi serenissimi Hungariæ Bohemiæque Regis beneficio, fieri non poterat, ad eum Stutgardiam properavit: & victorias congratulatus, ab eo summis benevolentia signis acceptus est.

Nec tantum quod volebat obtinuit, sed in Franconia hærentis exercitus etiam directionem accepit.

Itaque armatos agricolas copiis addidit, & suam novo anno ingressus

Herbipolim, cum magno incolarum triumpho, à magistratu urbis exceptus, non ad spectacula sed ec-

clesiam festinavit, & sub sacro missæ officio, Sanctorum Ambrosii & Augustini hymnum, in Deum gra-

tus laudavit. Et sciens alia felicitate adruendam felicitatem opus esse

(quippe qui nihil fortunæ minus quam optimæ credere didicisset) pro

iis quæ succedere votis vota fecit, & divinam de cætero implorans opem, ad humana consilia deinde conversus est.

Ad Magnificum à templo convivium Chiliarchas militares & Tribunos invitavit, totique militiæ, si

*Herbipolim
ingreditur. 1635.*

*Ejus
pietas,*

*Captivo
Ratispo-
nensium
Episcopo
lautia
mittit.*

*Omni-
bus gra-
tus est.*

*Illi ca-
strum
Herbi-
polense
deditur.
18. Ian.*

castrum expugnarent in brevi, duo-
rum stipendia mensium promisit. In
hac vero sua prosperitate, exul. an-
tea, exulum non oblitus, captivo
Ratisponensium in arce Episcopo,
de mense sua lautia liberaliter misit.
Quis non illas illustrissimi vi-
ri virtutes suspiciat & admiretur?
quis non prudentiam sanaque con-
silia laudet! felicem alii Principem
aliterque dicant, uno ego nomine
sapientem dixero, qui in utraque
fortuna pius, in utraque misericors
& liberalis, in utraque puram servat
Deo mentem: cui ut placeat ipse la-
borat, ut subditi floreat illum pre-
catur & ipse non exhaurit: adeoque
omnibus in summa fortuna gratus,
ut non odio, non invidia luridi, ad
stabiliendam undique concurrant.

Itaque Dei hominumque favore
Herbipolense castrum (quod in an-
num defendere præsidiarii mina-
bantur) non ipsos, à præsentia Du-
cis, viginti dies tenuit: sed summa
impugnatum vi, humiliati propu-
gnatores dedidêre, ne jugularen-
tur. Sic Franconiam vino granisque
frugiferam Franconiæ Dux libera-
vit,

vit, & sua Prudentia porro felicem fecit.

Imperator Ferdinandus Secundus, cujus fere magditudinem calamitatibus crevit, Suecico jam fere periculo, fortitudine filii sui Ferdinandi Hungariæ Regis defunctus, his & aliis quoque successibus allevabatur.

Coloredius in Misnia Saxones, in Thuringia Picolominius Suecos nonnihil concidit. Itaque Elector Saxo, suarum iterum metuens Provincia-
Saxones damnum patiuntur.
rum ruinam, de amicabili compositione cogitare cœpit, & à religione & diffidentia quadam nata dissidia pacis tollere legibus. Hoc ipsum Imperator non abnuit, modo æquitatis & Imperii sui ratio ha-
Electo Saxo cum Imperatore pacem tractat.
tio haberetur. Missi itaque ultro citroque legati, & facta statim, præambula pacis, armorum suspensio. Itaque alibi Martis Bellonæque sævitiam videamus, & cum Cæsarianis quibusdam cohortibus, à Saxonia in Bavariam migremus.

Vindelicorum Augusta, à generosissimo Ottone Henrico Fuggero, fossis atque loricis quibusdamque, ubi aditus suspicaretur, castris

*Augu-
sta Vin-
delico-
rū ma-
gna fa-
me tor-
quetur.* fame premebatur: sed illa, Sancer-
rana quadam pertinacia, & restitit,
& incommoda toleravit. Subinde
placebat eruptio, sic conferta ma-
nu equos in urbem, si poterant, ab-
ducebant, & cum urgeret fames,
aliquantis perinde vivebant.

*Ad hu-
manos
cibos
compol-
litur.* Novissime ut ista est sublata fa-
cultas (quis crederet!) delicatam in
Germania urbem, frugum aliquan-
do parentem Fuggerus ad huma-
nos cibos compulit. Illa autem ista
quodammodo esca, in pertinacia
efferebatur. Iamque viventes viven-
tibus imminebant, tunc de pace agi
cœptum: & ingratisimos homi-
num Clementissimus Imperator,

*A Cæsa-
re in
gratiam
recipi-
tur. 13.
Mart.* postquam domuerat in honorem
Imperialium tamen urbium, sacris
suis famæque donavii.

Inter hæc Franconiaë Dux Fran-
ciscus Hatzfeldius novū jussit con-
scribi militem, & agere tyronum u-
bique delectus: quibus, additis ve-
teranorum quibusdam legionibus,
generosissimum fratrem Melchio-
rem Hatzfeldium, Generalem Cæ-
sareæ Majestatis machinarum ma-
gistrum, ut Aulam regiam (Co-
nincks-

ninckshoviam vulgo) Franconiæ *Hatz-*
 suæ clavem obsidione premeret, *feldius*
 præposuit. Hoc ille non segnius, *tractu*
 quam erat in junctum, perfecit, & *tempo-*
 tractu temporis tandem expugna- *ris Au-*
 vit. *lam Re-*

Interim Illustrissimus frater, Vien- *giam*
 nam profectus ad Cæsarem, Fran- *expu-*
 conia & electione, & jure jam suæ, *gnat.*
 investiturā petit. Imperator non di- *Episco-*
 stulit, & meritisimum virum Fran- *pus Her-*
 conia sua investivit. *bipolen-*

Nec alius Viennæ charior, cui *sis Fran-*
 Imperator honores, amorem prin- *conia*
 cipes, reverentiam clerus & popu- *investi-*
 lus, libenter impertiit: adeo ut in *tur. 20.*
 Stiermarchiam proficiscenti, Re- *Maij.*
 verendissimus Illustrissimusque Of-
 naburgensis Episcopus & Princeps,
 honoris gratia se adjungeret, & tan-
 ti itineris socium se ultro faceret: ut
 Illustrissimus Wolffgangus Guiliel-
 mus Neoburgicus, Iulia, Clivia,
 Montiumque Dux, Herbipolim
 regredientem comitari amaverit. Ita
 quidem invicem modestè concor-
 diterque Duces.

At jam inter Cæsarem quoque &
 Saxonem, altas concordia egerat

Q 4. radices:

Praga inter Cæsare & Saxonem pax constituitur. radices : Cum Elector pacem urgens, & Imperator amans, per legatos agerent, & Pragæ tandem convenirent. Conditionibus, si Cæsarem æstimes ut victorem minus dignis : si tempora quibus contractum, necessariis.

Religionis indulta libertas, & omnia in eum, quo anno 1627. 12. Novembris fuere, statum revocabantur. Ad quadraginta porro annos sic permansura: in æternum interim, amicabili quadam compositione, componenda dissidia.

Pax Protestantibus fau- dabilis. Pacis hisce legibus non modica Protestantibus accedebant: nec contemnenda ecclesiastica bona, Episcopatus & Archiepiscopatus concedebantur: victoque similior erat Ferdinandus qui vicerat. Sed ea tot mala compulerant, & novis motibus illi, qui amplius quam simplici Christiano nomine gloriantur, co- gebant.

Cæterum hoc quoque contractu Cæsari tradebantur exercitus, quibus Imperii hostes Germanico pellerentur solo. Durum hoc erat Protestantibus aliis nomen: itaque accom-

commodare se malebant, & Pra- *Multi*
 genſi obedire contractui, quam Im- *Princi-*
 perii hoſtes audire. Ita Elector *pes illū*
 Marchio Brandenburgicus & Vira- *accep-*
 riensis, Lavenburgici, & Lunæbur- *tant.*
 genſes Duces.

Megapolitanis Ducibus Cæſar *Mega-*
 clementer ignovit, & Ducatum *politaniſ*
 Fridlandi perfidia & cæde iterum *Ducibus*
 ad ſe devolutum, liberaliter reſti- *Cæſar*
 tuit. Civitates Imperiales Principes *ignofciſ.*
 illos ſequebantur, & admiſſa pace,
 Norinberga, Ulma, Francofurtum, *Impe-*
 Cæſari ſe ſubmiſſerunt. *riales*

Quamvis autem Proteſtantes *urbes*
 aliqui, Catholicique Principes, haſ *pacem*
 pacis leges indignarentur, incredi- *accep-*
 bile tamen dictu eſt, quam exhaustæ *tant.*
 Germaniæ vulgus, dulciſſimæ pa-
 cis nomen libenter audiret: utpote
 cujus magis intererat, cum à victo-
 ribus ſimul & victis miſere ſpolia-
 retur. Itaque plauſus ubique &
 gaudia: nec aliter promulgarione
 concordia, quam modulatiſſimo
 aliquo tibiæ, aut fidium cantu,
 fruebantur.

Patebat Bernardo quoque Vi- *Bernar-*
 narienſi ad reconciliationem via, *duſ Vi-*

narien- sed hic lilia subodoratus, Suecico se
sis Fran- bello subduxit.

cis ac ce- Cæterum sub Johanne Banerio
dit. Suecis, ut Imperio decederent, à

Electo fari, & pro suorum armorum usu, à
Saxo Protestantibus recompensam po-
Suecos stulare. Elector Saxo, concordia
Imperio gratia, duodecies centena millia
decedere imperialium obtulit. Amplius illi
jubet. habere voluerunt, & alias quotidie,

Sueci è difficultatibus, difficultates vol-
tergi- vebant. Elector indignari, & arma
versan- minari nisi obedirent: illi nec ami-
tur. cos se, nec hostes declarare, missis-
 que subinde legationibus, & spem
 faciebant & moram.

Menses aliquot tergiversatio illa
Saxo eos traxit, tum Sueci priores hostilia
perse- & trepida arma expeditvêre. Elector
quitur. Saxo irritatus, totius Saxoniae suæ
 mole in ultionem excanduit, & jam
 recedentium terga' premens, ple-
 risque oppidis & regionibus eos
 excussit.

Saxonia ad illum redierat: Hal-
 berstadium cum ditione sua tene-
 batur. Totus Magdeburgensis tra-
 ctus (unis Magdeburgi ruderibus

exceptis, quarum adhuc cineribus integræ quatuor legiones incumbebant) jugum admiserat. Magdeburgum itaque castris munitionibusque cingens, exercitu reliquo Banerium sequebatur, & Germanis, pollicitis suis allectos, in sua castra traxit. Sueci à Saxone Pomerania & Megapolitana regione exclusi, à Germanis deserti, Lunæburgensium & Brunsvicensium agros urebant, Provincias exhauriebant, miserorumque mortalium substantias exsugentes, non pecunia; non spoliis vulneribusque contenti, cum charioribus, quæ vulgus habebat, vitam pariter auferebant. Et Banerius omnino Totilam, Alaricum & Attilam, moribus induebat. Scilicet ut Suecos Gothosque in Germania fuisse, in posteros famosa crudelitas, per manus traderet.

Magdeburgum obsidet.

Banerii crudelitas.

Itaque & vulgus & rustici exurgebant, ut communem generis humani perniciem, communibus armis tollerent: sed Banerius non crudelitate magis, quam scientia rei militaris infestus, canum instar, & fugiens, & fugiendo respiciens, sub-

Rusticos inde mordebat, & ubi minime pu-
cadit. tabatur resistens, modicis, ingen-
 tem multitudinem, copiis in fugam
 propellebat.

Sic scientia rei militaris dimican-
 di nutrit audaciam: nemo enim fa-
 cile metuit quod se bene didicisse
 confidit, & in certamine bellorum
 exercitata paucitas ad victoriam
 promptior est. Ruralis ergo & in-
 docta multitudo exposita erat ad
 cædem.

Banerius successibus hisce ere-
 ctior, majora jam, quia contemp-
 tus erat, ausus videbatur. Domit-
 zium Saxones obsidebant, & de Ba-
Saxones nerio, quod venturus esset, ne som-
cadit. 13. nio quidem imaginabantur: sed ille
Novem. subito eos adventu terruit, & de
 suo facile millia trucidavit.

Hoc illato vulnere ulterius ivit,
 & non pauca oppida recuperavit.
 Sic Saxones, ægrotorum initar, qui
 cum levari morbo videntur, in eum
 de integro inciderunt, vehementius,
 profligato fere bello, laborare cœ-
 perunt.

Itaque in Saxoniam reverteba-
 tur bellum: quod indignantes Sa-
 xones,

xones, iterum jaciendam belli aleam statuerunt: nec Banerius abnuit certamen. Ut ergo ad Kiritzium acies concurrere, vincentes ferè Saxones Banerii virtus vicit, & quinque legiones interneccione delevit. *Iterum 27. Nov.*

Secundo hoc illato vulnere magnus Saxoniam metus invasit: majora ab amicis nuper, quam à Cæsarianis passa erat, formidantem. *Magnus in Saxonia metus.*

Et reverà, ut adamas, si frangi contingat malleis, in minutissimas dissilit crustas; adeo ut vix oculis cerni queant: ita arctissima necessitudo, si quando coniugat dirimi, in summam vertitur similitatem & ex arctissimis fœderibus, si semel rumpantur, maxima nascuntur dissidia.

Et speranda jam compositio nulla erat, quam utriusque partis furor laceraverat invicem; adeo ut jungi non posset. Nec erat ulla partium nisi armis speranda felicitas: Cum autem Saxonia quidvis potius quàm se ipsam periclitari vellet, hosti, tertium quidem paulo felicius dimicatum: cum Saxones, septem legionibus *Banerius dat munus patitur. A. 1636. 9. Jan. bus*

bus ad Havelam in fugam conjec-
tis, quædam militaria signa ra-
puere.

In Mis-
nia va-
rias ur-
bes occu-
pat &
spoliat.
Veruntamen nihil actum illa vir-
tute: Iohannes enim Banerius, ma-
ior sua quodammodo clade, non
aliter ac si vicisset, in Misniam fe-
rociter irrupit, Merseburgum, Wei-
senfelsiam, Ienam, Naumburgum
civitatis intravit, & centenis aliquot
imperialium millibus extortis, tra-
ctum illum tamen spoliavit. Et om-
nia barbara quadam tyrannide,
Germanisque usu incognita, mis-
cuit.

Cæsar
Hatz-
feldium
in Saxo-
niam
mittit.

Bane-
rius fu-
git.

Et jam solus Elector resistendo
non erat: ut ergo ad Cæsarem pro
subsidio misit, Imperator Genero-
sissimum Melchiorum Hatzfeldiū,
ex meritis suis Comitem, ex bellica
virtute jam Generalem campi Ma-
reschallum, in Saxoniam ire iussit:
quem ut Banerius adventare sensit,
non diu moratus, è tota se Misnia
præcipitis instar fugæ proripuit: ex-
spectare nō ausus ut positus in men-
sa ferculis frueretur. Itaque trepida-
tio pro victoria fuit: nec aliter Ge-
nerosus Hatzfeldius, quam si vicis-
set,

fer, à tergo sequebatur: non modico suo honore, cum palam Saxoniae liberator audiret hostiumque terror, qui solo nomine Ducis debellarentur.

Ad Serveſtam cominus venit, & *Hatzfeldius* parte equitatus mutilatum Bane-*feldius* rium, in ipſa Magdeburgi rudera Bane-*feldius* pepulit, ſexcentosque naſtus ſub i-*feldius* riis mœniis trucidavit. Et quotidie *feldius* cedit. non inter voluptates, ſed cautè in- 2. *Maii* ter dignas milite ſollicitudines verſans, magni Ducis famam progreſſibus parturiebat.

Electör itaque Saxo, Hatzfeldii *Cum E* potiffimum virtute conſiſus, ipſum, *lectore* cum illo, Magdeburgum quatuor *Magde-* integris legionibus ferox, inſpe- *burgum* ctante Banerio, munitionibus at- *obsidet.* que loricis omnino claudere non 10. *Maii* dubitavit. Cum ſuis Electör, ab una, Generoſiſſimus Comes Hatzfeldius ab altera fluminis parte preſſit urbem, ut medios Albiſ divide-
ret, qui duobus, ſupra & infra, pontibus otrumq; jungebat. Hoc enim proſpectum ſingulari prudentia Ducis, ut ſi quid Banerius moliretur, in unum, beneficio pontium, jungerentur

gerentur exercitus: sed hujus, intra virtutem Hatzfeldii, fortitudo fuit, quod otiosus spectator metu fatebatur.

*Telonii
propug-
naculū
expug-
nat sub
finem
Maji.*

Interim ille campi Mareschallus, ut suas ad telonii propugnaculum appropinquationes produxit, maximum illud fortalitium, suum assilire militem iussit. Temeraria plerisque res videbatur: nec deerant qui terrore deficerent, in quos, nisi paruissent, districto mucrone Hatzfeldius, metu mortis oppugnandi fecit audaciam. Et tanta vehementia Suecos aggressus est; ut illi, licet è superioribus jugis valloque tecti sese defenderent, nihil tamen amplius quam ad primum ictum constantes occurrerent: mox enim abjectis armis, extenso undique pileo (quod supplicantibus signum est) vitam petiverunt: Et ille non sanguinis, sed victoriae cupidus, annuebat.

*Ad Ele-
ctoris
castra
transit.*

Suæ jam partis victor, transito cum plerisque suorum ponte, Saxoniae Electori se conjunxit, & omnia quoque ibi lustratus, quicquid fieri necessarium erat edixit. Tum non

pau-

paucis mutatis, in melius, istius quoque partis res notabiliter proficiebat. Ut ergo ad fossas operibus perventum est, novo quodam invento lassum militem recreavit, nec, quod oportebat, omisit. Quatuor millia fœminarum, labores in utrumque sexum dividens, sarm̃enta comportare, & eadem nocte milites fossis injicere jussit: interim ipse, magna machinarum vi, mœnta humiliavit.

Iam omnia ad insultum parata erant, cum nunciatur Banerium subsidio venire. Hatzfeldius non diu moratus, Electore præsidio castris relicto, urbem non deseruit, & Suecos ad Tangermundam affecutus cecidit; tam fœda clade, ut è tribus Livonicis legionibus non unus evascrit. Et ulterius Tangermundæ Stendelique præsidiarios omnes, arbitrio suo stare coegit.

Sic ad urbem rediit, & illi, ne quid speraret ulterius, Suecica signa ostendit. Illa ejus virtute, hoc illius stratagemate factum est, ut desperantes Suecicæ legiones ad Electorem pro pace mitterent: quam ille gravate (quoniam Bau-

*Banerium
cedit.
18. Jul.*

disium,

*Magde-
burgum
deditur.
13. Jul.*

disium, jam sub se militantem, am-
bobus pedibus tormenti globo mu-
tilatum, straverant) & non, nisi ad
intercessionem Hatzfeldii, æquam
indulfit. Hinc Magdeburgo exeun-
tes Sueci, fortitudinem viri mira-
bantur, ita clementiam laudabant.

Electo Saxo non de occupata
tantum urbe, sed de bellico etiam
in illa instrumento plaudebat: qua-
draginta enim sex, ex solido metal-
lo, machinas viribus suis adjun-
xit.

*Hatz-
feldius
Bane-
rium in
fugam
vertit.*

Hatzfeldius, Magdeburgo satis
superque proviso, nihil antiquius
habuit quam Banerium persequi:
hunc & eadem ferocia attigit, & in
Werbenum fortalitium cum uni-
versis copiis pepulit; ut solo Bane-
rius propugnaculo clauderetur. In-
terim Brandenburgum Imperio
vendicavit. Mons ad Havelam re-
stitit, non ex fiducia, sed quia op-
pressus erat, ausus videbatur. Sed
Hatzfeldius, armata illum manu
aggressus, audaciam cæde castiga-
vit.

Et in oppidis jam erat cum Sue-
cis debellatum: itaque iterum in
Ba-

Banerium conversus, ex ipso Werbeno fortalitis illum eiecit, & fugientem per omnes Germaniæ angulos sequebatur. Donec ad Witstochium in Megapolitano Ducatu ad prælium coegit. Sed hic paululum circumacta fortuna est: nec ex virtute hostium, sed desperatione.

*Iterum
in fugā
pellit.*

*Ad præ-
lium co-
git.*

Banerius timidos & imbelles castris ex esse iussit, tunc omnes ad prælium hortatus, ad ferociam & furorem accendebat. Non quod sperarat victoriam, sed ne inultimorerentur. Itaque testamenta passim in castris scribebantur: nec quicquam erat amplius difficile persuadere persuasis mori.

*Bane-
rius suos
confir-
mat.*

Tumulus erat medius inter acies: hunc quia oportunus erat, uterque vendicare conabatur. Ut ergo ex velitatione prælium paulatim Hatzfeldius fore prævidit, peritissime instructa acie, quam ipse interritus præcedebat movit. Ita & Banerius fecit: & qua hic ex desperatione conjuncta fortitudini: ille ex virtute & bellicæ rei scientia pugnabat, non alibi inter partes tam atrox pugna. Ab hora tertia post meridiem

*Pugna
ad Wit-
stochiū
4. Octob.*

*Sueci
cedunt.*

diem usque ad vesperam, ferreorum
instar montium steterunt. Tum
primum Suecica mota acies, dex-
trumque cornu in fugam pressum:
sinistrum ad sylvulam quandam
submotum.

Et jam vicisse Cæsariani videban-
tur: cum nunciatur corpus Suecici
exercitus nondum pugnasse, & re-
stare majores copias quam dimica-
verant.

Hatzfeldius tribunos convocat:
quid ipsi nuntietur exponit. Tum
omnes, quoniam peditatus jactu-
ram fecerat, & ea parte hostes præ-
valerent: quoniam tormenta, pa-
ludoso loco hærentia, moveri non
poterant, nec quicquam exinde
præsidii expectandum erat, rece-
dendum judicaverunt.

*Cæsa-
riani
abunt.*

Aderat Elector Saxo, qui, etiam si
Hatzfeldius manere voluisset, abi-
tum imperare poterat. Cessit ergo,
& Halberstadtum se recepit: cum
post prælium, ipso quo dimicave-
rant loco, duas horas hæsisset.

*Banerii
strata-
gema, &*

Iterum Banerius aderat, & abiis-
se Cæsarianos videns, fugere dixit:
hoc autem vel ipse credidit, aut
Dux

*Cæsarianorum
clades.*

Dux callidus in occasionem arripuit: & cum suis quasi in fugientes invec-tus, simul & suorum erexit animos, & Cæsarianorum perculit: nam Sueci, dum se putant vincere, fortius sequi: Saxones, dum per cessionem suam, urgente jam hoste, fugere non putant fugere cœperunt. Non plures tamen, quia nox erat, quam mille trucidati.

In ipso, quo pugnâre, campo, potior ab utraque parte clades: Hic, quam atrociter dimicatum sit numero docuit. Octo millia ceciderunt hinc & illinc: & inter eos à parte Suecorum, Chiliarchæ, Berchavius, Cerbergius, Cracovius, Coningssemannius: sub-chiliarchæ quinque.

*Cæsarianorum
numerus.*

A Cæsarianis desiderati sunt, Comes Falckenstenius, VVolfgangus Henricus Comes Hatzfeldius, Generali sanguine junctus, Ioachimus Baro VVitbergius: à Saxonis, Tribunus Johannes Seidelitzius cum Vice-Tribunis tribus.

At quod maxime Sueci mirabantur: quem Cæsariani pugnando cœperant locum, eum, amissa anima,

*Hatzfeldii
virtus.*

ma, corpore tegebant. Non sine Hatzfeldii, post cladem etiam, laude, quam vel ipsi hostes inviti dabant; cum faterentur, nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari. Hoc autem & ipse Banerius dixit: & de futura porro victoria, etiam victor desperavit. Attamen præsentī victoria usus; VVerbenum fortalitium denuo obsidione cinxit.

*Guilielmus
Hassia
Lantgr.
hostis
Imperii
declara-
tur.*

Hæc quidem in Saxoniae circulo, alia longe in VVestphalico erat rerum facies. Ibi campi Marescallus Gotzius, Guilhelmu[m] Hassiæ Landtgravium, æque facile Pragensis pacis leges & acceptantem, & armistitii tempore, per Hannoviæ obsidionis levationem, rumpentem: in publicis Ratisponæ comitiis Imperii hostem declaratum debellabat. Paderbornam, Lunam, Susatum, Tremoniam, ut ferè bellica, sibi subjecit. Ad Dorstenam Melandrum, repentè superveniens, omnino cecidit. Generalem majorem Beckermannum, cum aliis bellorum Chiliarchis, captivum abduxit.

*A Gotzio affli-
gitur. 9.
Octob.*

Inte-

Interim V Verbenum fortalitium Banerius urgens, ne quicquam Cæsariano milite defensum, in æquas deditionis leges consensit: inde suas iterum in Misniam copias infudit, & totam subjugavit.

*Banerius
V Verbenum
fortalitium*

Non minus autem sævitia quam viribus proficiebat. Nulla virginum fere, nulla foeminarum, inviolata permansit: & cum patrassent quæ luxuria suggererat, crudelitas succedebat, eademque illa, corrupta libidine, corpora ferro mutilabantur.

*expugnat. 25.
Octob.*

Elisis passim infantibus, matres suffocabant: aut vinculo è crinibus earum facto ab arboribus suspendebant. Adeoque Banerius, Barbarorum barbarissimus, permittebat ea, qualia nec in media Schytia Tamerlanes aliquis indulgeret.

Eius crudelitas.

Tantum scelerum ultionem quærente fortuna, per quem vindicaret, non defuit Hercules. Et ille iterum, antea quoque fortis, dignus nunc conficiendæ rei Hatzfeldius visus est: & majori cum imperio copiis præesse iussus. Cæsaris & Electoris exercitus Generalis creatus est, qui nulli, nisi Electori,

*Hatzfeldius
supremus
Generalis*

&

& Hungariæ Bohemiæque Regi, immediatè subesset.

*Herbi-
polen-
sis &
Darm-
stadien-
sis Im-
perator
subve-
niunt.*

Hac generosissimi fratris dignitate, & Imperii periculo motus, iterum Illustrissimus Franciscus, Orientalis Franciæ Dux, tyronum legiones scripsit, & cum Hassiæ Darmstadiensis Landtgravii copiis (qua toto hoc bello fidelissime Imperio & Imperatori adfuit) subsidio misit.

*Hatz-
feldius
pedites
ad se
vocat.*

Cæterum Generalis Comes Hatzfeldius de peditatu potissimum laborans, aliquot à Visurgi millia ad se vocabat: sed illa tergiversabantur. Consuevit enim fieri, ut flammam primum emicantem multus comitetur fumus, qui non nisi invalescente & explicante se flamma evanescat; sic res egregias aggredientem initio multa premit invidia, donec aucta gloria invidiæ fumum discutiat. Novissime tamen Gotzius adfuit: sed Hatzfeldio parere jussus.

*Exercet
mili-
tem.*

Et hic jam peditatu licet Suecis par, equitatu superior, non statim in hostes duxit. Prius armilustrium instituit, & varia disciplina militem,

varia

varia rei bellicæ scientia instruxit: ubi ad VVitstochium peccassent, & quomodo facere debuissent, monstravit: eaque disciplina imbutum militem, verè exercitum fecit.

Torgam interim Banerius expugnauerat, & Lipsiam toto invaserat bello. Hæc quanti interfit, ignavus an fidelis urbi præsit, constantia sua docuit, & tertio prius à Cæsarianis sub jugum missa, sub strenuo gubernatore suo Adolpho Transdorffio, ferventissimi Ducis non modo impetum tulit, sed fregit.

Banerius Torgam expugnat Anno.

1637. 16. Jan.

Lipsiam obsidet. 22. Febr.

Novissime Banerius, cuniculis ætis, mœniisque quassatis, tympanistam sub vallum misit: qui Transdorffium, Generalis sui nomine, ut urbem traderet, monuit: secus, nec infantibus in utero matrum parciturum. Transdorffius interritus & audivit & respondit, neutiquam traditurum commissam sibi urbem: de cætero ferocia sua, & si cederet, sævitia uteretur. Banerius fremens selectissimum ab exercitu militem ad assiliendum disposuit, & opportunis temporis verbis animavit: fortiter pugnarent, urbem quam sub

P

oculis

oculis haberent, annuis opulentissimam nundinis, præmium prædamque fore.

*Hatzfeldio
veniente
fugit.
17. Febr.*

Et jam omnia ad assultum parata erant, cum à duobus cursoribus Banerio literæ traduntur, quibus indicatur Generalem Hatzfeldium adventare: mox Banerius non modo ab assultu militem revocat, sed ab urbe agglomeratis passibus Torgam fugit.

*Torgæ
multum
negotii
Cæsaria
nis fa-
cessit.*

Hatzfeldius pone sequebatur, & legiones subinde laceffens, varias dissipavit: nunquam Banerio iusti prælii aleam subeunte, quamvis Hatzfeldius non semel offerret. Sed modo in hanc, modo in alteram ripam traducto exercitu, modo Cæsarianum machinis pontem laceffans, modo subita Misenæ expugnatione terrens, multum negotii parum profectus faciebat.

Multos menses tergiversatio illa traxit: & quamvis summè Hatzfeldius Suecos urgeret, non prius opportunissimam tamen urbem deferuere: quam Marasinium novis viribus & Galassium adventare nuntiaretur.

Tum

Tum Banerius, uni Hatzfeldio non par, tantis imminentibus simul copiis, fugere maluit quam cum exercitu suo cingi. Sed artis, invigilante semper Hatzfeldio, erat evadere. Itaque alia minatus, alia erupit, & Erfurdiam simulans in Pomeraniam fugit.

Sed qualis erat Hatzfeldius, ad nuntium rei, felicissimæ velocitatis! Magna terrarum spatia expedita manu emensus, universum per partes Banerii peditatum affectus, universum delevit: sicut per viginti facile millitaria sparsa cadavera, Suecicæ fugæ iter ostenderent.

Equitatum per Saxoniam, Marchiam Brandenburgicam, Silesiam, in Pomeraniam sub ipsa Stetini mœnia victor egit: nec ibi totum, in Usedomam tandem Insubam fugere coegit. Ibi Johannes Banerius recepto nonnihil spiritu suos confirmavit.

Guilielmus Landtgravius Hassiæ audiens Suecorum fugam, eorumque stragem, suæ se Hassiæ ulterius non credens, relictis Castellis, cum uxore & liberis, ut Hollandiæ vi-

*Torga
in Po-
morani-
am fu-
git.*

18. Iunii.

*Ab
Hatz-
feldio
pedita-
tus dele-
tur.*

*Guiliel-
mus
Hassia
Landt-*

*gravius
in Orien-
talem
Frisiam
fugit.*

cinior esset, in Orientalem Frisiam movit, Ibi variis locis præsidia disponens, totam provinciam cum Oldenburgico Comite exhausit: huic enim, nescio qua prætensione, ultra centum Imperialium milia extorsit.

Moritur.

Dum autem inter fugas & expeditiones tumultuatur, contagione correptus, ex hac vita migravit. Et adeo nondum desperaverat; ut ultra mortem suam in rebellione pertinax, Franciæ Regem & unitarum Provinciarum Ordines, prælium suarum tutores scriberet: sed Illustrissimus Georgius Landtgravius Hassiæ Darmstadiensis, ut tutor sanguinis, omnia ad pacem promiora disponens, pupillos & Hassiâ Imperatori conciliare non desistit.

Banerius in continentem revertitur.

Interim Banerius Vrangelio conjunctus, è Balthico rursus Sinu in continentem irrupit, & Cæsarianos ab Auclamii obsidione excutens, in Megapolitanum Ducatum animosior gradiebatur: sed omnia licet expertus è suis submovere cervicibus Generalem Hatzfeldium nullatenus valuit: quinimo Hatzfeldius

feldius præsumptionem viri casti-
gans, equitarum ejus aggressus, ad
ipsas usque Demmini munitiones
cecidit, sexcentos trucidavit, mille
equos abduxit, quinque equitum
signa extorsit.

*Ab
Hatz-
feldio
ceditur
medio
Octobr.*

Et jam adeo in arcto erant Sue-
cica arma, ut victoriæ fere nihil nisi
Suecia ipsa restaret. Tum Deus
Hatzfeldium conficiendæ rei occu-
patam, nostris urgentibus malis,
ultimam victoriarum metam attin-
gere non permisit; adeoque ad Bra-
vium currenti, non fortunam, non
clausam corpore generositatem, sed
valetudinem abstulit; ut cum gemi-
tu à triumpho ad Illustrissimum
fratrem Herbipolim rheda vehere-
tur. Ibi pertinacior adhuc (proh-
dolor) infirmitas, subjectum vicissi-
tudini corpus demolitur: sed per
Dei gratiam saniora speramus, sa-
niora favemus. Et quam re ipsa non
possumus, voto valetudinem red-
dimus, voto propagamus.

*Hatz-
feldius
ager
Herbi-
polim
vehitur.*

*Sueci
Mar-
chiam*

Sueci ejus absentia præsumptio-
res quasi ab inferis emergebant; ad-
eoque jam de Megapolitanis am-
plius, aut Pomerania: sed de Saxo-

*Et Sile-
siam ver-
sus mo-
vent.*

nia rursus & Silesia loquebantur. Nec segnius quam jactabant bipartito agmine, in Marchiam Vrangeli-
lius, Lansbergam Banerius move-
bant.

Sed deserverat Hartzfeldium va-
letudo, non fortuna Cæsarem; ad-
eoque Matthias Galassius Breda-
vium Generalem Vigiliarium Ma-
gistrum Vrangelianis obviam misit.

Ab
Tribse-
sium ca-
duntur.
14. Nov. Hic egregia prorsus fortitudine
in venientes invec-tus, ad Tribse-
sium quinque legiones dissipavit.
octingentos delevit, viginti quin-
que signa rapuit, quatuor tormen-
ta abduxit: & ingenti præda poti-
tus, ad Galassium victor reversus
est.

Spes pa-
cis. Hæc Suecorum clades non mo-
do Vrangeli-um, sed Banerium quo-
que in Pomeraniam & Balthici ma-
ris littora repulit: concepta de no-
vo cum Francis & Anglis fœdera
discussit, & ut speramus ad reno-
vandam cum Imperio Romano pa-
cem momentum attulit. Quid enim
mutilati, ultra suas clades Sueci?
Quid justo exercitu destituti Duces?
Quid omni Germanico robore,
Im-

Imperii societate, omnium Prin-
cipum Ducumque affectu viduata
Gens? Quid aditibus interclusis, ul-
timisque Wandalorum portubus
pressi hostes? Nempe ut Impera-
tori Imperioque Romano dextras
porrigentes, ad avitæ concordiaë,
ad avitæ cum Germania societatis
integritatem revertantur, pacem
stipulentur. Et victoriis suis cladi-
busque contenti, in Sueciam, in-
numerabilibus fertilissimæ concor-
diæ bonis onerati, renavigent.
Hoc ego ex voto meo, utinam verè.

EVERHAR. WASSENBERGII

Embricensis,

COMMENTARIORVM

de Bello,

Inter invictissimos Imperatores

FERDINANDOS II. & III.

& eorum hostes,

gesto.

PARS QVARTA.

Bellum

FRANCICVM.

*Qui &
unde
Franci.*

FRanci sive Sicambri Germania
oriundi, olim Franconia sedi-
busque suis profecti, Bataviam
prius: inde, superato Rheno, innu-
merabili multitudine Gallias inun-
daverunt, debellatisque Romanis,
universas occupavêre.

*Fiunt
Christi-
ani.*

Sub Clodoveo tandem Christia-
nismo imbuti.

Mites

Mites sua colla Sicambri
(Ut cum Sancto Remigio loquar)
deposuere,

& sacro baptisinate corpore tacti,
anima abluti, omni paulatim virtu-
tum genere pressam, corpore ge-
nerositatem temperavere; adeo ut
primogeniti Ecclesiæ filii nominari
mererentur, eorumque Reges sub-
limem Christianismi titulum virtu-
tibus suis extorserint.

Itaque mox prosperitas, victoriæ;
triumphi, pietatem sequebantur.
Sic ut tota se ad nutum Christiani
dogmatis sectatorum flexisse fortu-
na videretur; Adeoque sub Carolo
Magno, devictis Romanæ sedis ho-
stibus Longobardis, Italiam: de-
bellatis Christianismo infensis Sa-
racenis, Hispaniæ partem: domi-
tis Paganismo inhærentibus Ale-
mannis, Germaniam sibi adjunxe-
runt: immo Romanum Imperium
totum in Gallias traxerint.

Paulatim vero Germanica illa
virtus, constantia, simplicitas, fides
in Gallicos mores degeneravit, &
Franci in Gallos degeneravêre; sic
ut Aquila detestata degeneres, cum

Varia
Regna
subju-
gant.

Roma-
num
Impe-
rium in
Gallias
tradūt.

Degene-
rant.

*Roma-
nū Im-
perium
ad Ger-
manos
trans-
fertur.*

Romanas verè Germanicasque vir-
tutes sectaretur in ipsa Germania
nidum strueret.

Itaque livor & ambitio Franco-
Gallos invasit, & paulatim sinistro
oculo, à quibus originem traxe-
rant, imperantes Germanos intue-
bantur: præsertim fortuna Impe-
rium Romanum, varia Europæ In-
diarumque Regna, in unam Au-
striacam domum collocante. Sic ut
fera pœnitentia, quod tam facile A-
quilam à se ad Germanos avolare
permiserint, omnino subierit; adeo-
que diversis temporibus, nescio qui-
bus non retis, Reginae volucrum
insidiarentur.

*Imperio
insidi-
antur.*

Hoc sub Francisco primo aliisque
Regibus, & jam vel maxime, debel-
latis Huguenottis Hæreticis, sub
Christianismo Rege suo Ludovico
Decimo Tertio. Et primo quidem
injustis fœderibus per Hæretico-
rum aliorumque Regum latera.

Ut autem ad apertum paulatim
bellum via fieret, tituli quæreban-
tur. Vulgatis itaque libris Germa-
niam, Italiam, Hispaniam, Panno-
niam, quia olim sub Carolo Magno
habue-

habuerant, ut sua repetebant: hoc autem longe petitum erat, & totam fere Europam vendicare, totam confundere. Non parum indignante Cæsare & Hispano Rege. Inde urgente Germaniam Gustavo Adolpho, cui fœdere juncti erant, Electorem Trevirensensem per Galliam Archicancellarium, Provinciam, ne debellaretur, tradentem, in tutelam suam recepêre, & munitissimum toto orbe Hermonium lapidem suæ gentis præsidio firmavêre.

*Trevi-
rensem
Electo-
rem in
tutelam
recipiū
Anno.
1632.
5. Jun.*

Carolus Lotharingiæ Ducem, sæpius Imperio & Imperatori subvenire nitentem, omnino debellarunt: totam Lotharingiam Franciæ Regno conjungentes. Sed hic ratione Barrensis Ducatus nonnihil illorum Regi obligatus erat: itaque ab armis adhuc temperatum est.

*Lotha-
ringia
Ducem
debel-
lant.*

Donec tandem Suecus gravissimo ad Nordlingam accepto vulnere, si in Imperio stare volebant, aliorum subsidio indigerêr. Tum Franci, rupta omni cum Austriaca domo societate, Bernardum Saxo-Vinariæ Ducem, à prælio profugum sibi legaverunt, & omnia in

*Imperij
Provin-
cias ven-
dicant.*

*Arma
utrinq;
expedi-
untur.*

Palatinatu, Moguntiaë Electoratu,
& ad Rhenum loca, Suecico præsi-
dio firmata, auri milliones stipula-
ti, sibi vendicavêre.

Sumpta ergo necessario ab Au-
striaca domo in Francos arma, Sa-
xone etiam pro Imperio, constitu-
ta cum Cæsare pace, in ultionem
indignante. Itaque mox in omni
parte arma: Et in Germania, & in
Belgio, & in Hispania, & in Ita-
lia: in qua Sabaudia, Mantua, &
Parmæ Duces, suarum partium fe-
cêre, & expedire iterum, quæ ægre
posita nuper erant, arma incitave-
runt. Et quamvis in Germania
quoque Batavos, & Landtgravius
Hassia, & Suecos pro se haberent,
tamen omnia statim Mandrabuli
more succedebant.

Et Trevirensis quidem Elector,
qui primus in Imperio Gallicus fue-
rat, ita ad gubernante fortuna, pri-
mus pœnas dedit. Udenhemium
seu Philppopolim, in ejus ditione,
à Suecis nuper fame fractum & oc-
cupatum, Galli sedem belli elege-
rant: hinc tantū annonæ hic quan-
tum laxæ satis regioni sufficeret.

Hoc

Hoc Galli, loci fiducia, negligenter custodibant. Animadvertit hoc Caspar Bambergius, sub Cæsarianis nuper ejus loci Præfectus. Fidelissimos ergo sibi milites rusticorum instar vestiit, & ligna & annonam in urbem comportare jussit. Faciunt illi hoc cautè ut erat imperatum: sic triginta ingressis, noctu concretas glacie fossas vallumque subito superans, vigiles trucidavit. Tum illi urbe clausi milites malleis securibusque portas aperientes, centum levioris armaturæ equites introduxerunt, Hos reliquæ mox copię sequebantur: tum in præfidiarios irruentes mille quingentos Francos jugularunt, & munitissimum illum, sine sanguine, locum recuperaverunt.

Caspar Bambergius Vdenheimium intercipit. Anno 1625. 24. Jan.

Non facilè dictu est quæ ibi bellicarum rerum copia, quæ annona fuerit. Centum viginti machinæ grandes, quadraginta millia nitrato pulvere plena vasa, vigesies centena coronatorum millia, in stipendia copiarum destinata, ter centena frugum plena saccorum millia, centum frumento plenorum saccorum mil-

Quantum in illo pecuniarum & provisionis,

lia,

lia, centum millia saccorum farina plenorum, duodecim millia saccorum plenorum sale, unico in oppido Austriacis cesserunt: nec parum, hoc damno, Francica enervata militia est. Perculit repentino malo Trevirenses Electorem fortuna mox transtulit. Generosus Embdanus Comes Lutzenbergensis Ducatus Gubernator, ut Gallos Treviris annona laborare advertit, & navigia frumento plena expectare, audendum aliquid ratus, naves armatis militibus plenas alboque velo tectas, secunda Mosella ad urbem navigare fecit. Trevirenses, annonarias suas ratas esse putantes, ad urbem appellere permiserunt.

*Emda-
nus Co-
mes Tre-
viros &
Electo-
rem Tre-
viren-
sem ca-
pit. 26.
Martii.*

Mox erumpentes milites, portis violenter reſeratis, in urbem Gallosque ruunt, obvios trucidant, aliaque porta duo millia equitum recipiunt. Electorem in ſuo palatio circumdatum aureosque ſpargentem ne caperetur, & illos & illum levant, & aliquamdiu cuſtoditum, Bruxellas, inde Gandavum captivum abduxerunt: tali tamen honore, ut, ſi præſidium excipias, nihil de

de statu imminutum videretur. Hoc sic, imperante Eminentissimo Ferdinando Cardinale & Hispaniarum Infante, liberaliter fiebat.

Hic jam superis faventibus per tot maris terræque spatia, difficultates: per Italiam amicam & faventem cum honore, per Germaniam inimicam & rebellem cum victoria, in Belgium, quasi suum, cum triumpho venerat, fidis fratri suo provinciis futurus caput.

Et jam sub maximi optimique Principis Majestate: sub æquissimi fortissimique Gubernatoris & militis tutela veluti scuto: sub prudentissimæ, cum gravitate & facilitate quadam, moderationis umbra, populi jugiter quiescebant.

Non tulit insolitam hanc in Belgicas Provincias optimumq; Principem fortuna Superum indulgentiam, jã olim integerrimos quosque consueta laceffere: itaq; quasi Trevirenses Electorem vindicarent, & à Meridie Chaftillonius & Bræfæus, & à Septentrione Auriacus Batavique, magnis viribus, veterano milite, numerosis exercitibus, summoque

moque apparatu veniebant.

*Franci
prope
Namur-
cum Hi-
spanos
cadunt.
10. Maii.*

Et initia statim hostibus prospera fuerunt: à Francis siquidem (qui sub Principe Thoma, Illustrissimi Sabaudia Ducis fratre, tanquam obex objectus erat) disruptus dissipatusque est, Hispanicarum copiarum nucleus: cum prope Namurcum duobus millibus trucidatis, Feria Dux, Alfonsus Ladronius, & Marchio Sfondrato Tribuni, cum multis militaribus signis, multis tormentis, magnoque bellico apparatu, in captivitatem raperentur.

*Cum
Batavis
Brabā-
tiam in-
trant.*

Inde conjuncti duo magni exercitus uno animo, uno consilio, unoque impetu, ambitione jam dudum devoratas introiere Provincias. Cessit numerositati hostium, cessit ferociae, cessit adversantis fortunae jaculis Ferdinandus, relictisque primis castris, sub ipsis Lovaniensibus portis secundis confedit: tandemque (traducto alteram in partem urbis exercitu) tertiis sese communivit.

*Cardi-
nalis re-
trocedit.
Franci
& Bata-
vi The-
nas ex-
pugnāt.
9. Junii.*

Interim hostes in unas Thenas totis viribus ferebantur, & Hæ quidem (licet pacisci volentes) plus quam

quam Saguntina rabie deletæ sunt: tam fæda clade, ut miles, arma, furor, crudelitas, libido, sacrilegia, & in uno compendio universa flagitia, in exitium unius infelicis oppidi conspirasse videantur.

Progrediuntur deinde luxuria enervati (nihil enim ultra valuerunt) sceleribusque suis jam debellati exercitus, ubique barbariæ suæ insolentiæque relinquentes vestigia. Et jam omen erat non fore ipsorum Provincias, quas non ut suas, sed tanquam perpetuo mansuras hostiles, tam misere devastarent.

At quatuor pontibus unita Dilia, in ulteriorem ripam, vix sentiente Cardinale, jam evaserant: relicto itaque Lovanii sufficienti præsidio, Viluordiã inter & Bruxellas, quartis castris concessit. Relictum Lovanium, sicut Thenæ, hostibus videbatur: placuit ergo hoc invadere ne quid hostile à tergo relinqueretur.

*Omnia
vastant.*

*Lova-
nium
obsidēt.*

Hic paulum circumacta fortuna est: undecim enim diebus incassum obsidione consumptis, & fame, & recentibus (quæ sub Picolomino & Isolano

Fame & ferro premuntur. Isolanio ex Germania ad Principem Cardinalem descenderant) Cæsarianorum subsidii premebantur.

Lovanium deseruit. 4. Iulii. Igitur & Auriacus Henricus Fredericus, & Chastillonius, & Breſæus (quibus paulo ante nulli, nisi cælo venturi, hostes noxii fore vivebantur,) silentio noctis convasatis omnibus, relicta urbe, ultra Diliam festinatis agminibus retrocedebant. Et Ferdinandus paulo ante quasi desolatus, quasi fugatus, è latebris ad victoriam exurgens, ipsosque hostes, quasi pecora ex alienis pascuis ultra Mosam abigebat.

Cardinalis eos insequitur.

Propugnaculū Schenkianum capitur. 19. Iul. Nec stetit hic fortunæ diversitas, sentire damna Batavi debebant quæ Brabantis intulerant: itaque propugnaculum Schenkianum, invicta munitio (nihil tale metuentibus hostibus) quasi momento capta est, & statim in Bataviam Cliviamque meam (pro dolor) vis omnis defexit, & Bataviam suam depopulantes Batavi, exitium ipsi suum facti sunt.

Ille vero, quadraginta millium prius, Gallorum exercitus, varia fortuna

fortuna consumptus, & mora tan- *Gallo-*
dem dissolutus, omnino evanuit, ut *rum ex-*
è tantis copiis vix quatuor millia *ercitus*
in Franciam remigrarint. O quan- *consu-*
tam rerum volubilitatem! sed hæc *mitur,*
fortunæ constantia est, constantiam
nullam pari.

Et hæc quidem erat rerum in
Belgio facies: nec minus favorabi-
lis, in superiori Germania, Austria-
cæ domui fortuna fuit. Spiram &
Wormatiam Cæsarianis peperit,
Generosissimum Iohannem de
Weerdium ad victoriam, cum Car-
dinale Valetrio Bernardum Saxo-
Viuariensem ad fugam disposuit.

Priorem quidem in Alsatia: Ubi
enim ad Bruntrudium Francica ca-
stra advertit, per invios collium
montiumque tumulos, per vepre-
ta, dumeta, & sylvulas, longum iter
expedita manu rusticoque ductu
emenfus, eo loci in Gallos irruit,
unde nemo posse venire homines *Iohan-*
judicaret. Itaque repentinus ad- *nes de*
ventus pro victoria fuit: omnes in *VVeer-*
fugam vertit, castra expugnavit, *dus*
duo millia cecidit: quatuor tor- *Gallos*
menta, quædam vexilla rapuit. Et *cadit,*
fu-

fugientes Gallos ad Mompelgardiam usque insequutus fuit.

*Vinari-
ensis &
Valet-
tius ex
Germa-
nia fu-
giunt.
28. Sept.*

Posteriores fortuna ad Rhenum ignobili fugæ subjecit: urgentibus enim eos Cæsarianis deserto Gustavi-Burgo, Moguntia usque Mediomatrices, inter prælium semper & fugam tumultuantes recesserunt; Tanto pavore correpti, ut duo milia currum, triginta tormenta bellica, variamque belli suppellectilem in itinere Cæsarianis reliquerint, & ter mille suorum desideratis tanta viarum spatia Suecico Francicoque sanguine purpurarint.

*Iohan-
nes de
VVerdi-
us Gal-
lis dam-
num in-
fert.*

Eodem omnino tempore generosus Johannes de VVeerdus, jam Ligisticarum copiarum Generalis, in Lotharingia pedites mille equitibus à tergo jungens, & Francico exercitui se ostendens, in se Gallos elicit. Ipse fugam simulavit: mox ad sylvam, Ligisticis quoque copiis inessam, versa repente facie, magno animo hostes invasit & mille quingentos trucidavit.

Gravia hæc vulnera erant, & Lotharingiam Carolo Lotharingiæ Duci rursus aperiebant: sed unum ille

ille dolebat, quod provinciam si recuperare volebat, perdere cogere-
tur: subditis suis præsidio veniens,
& tamen molestus. Cæterum hi
Martis mores sunt, ut amicos licet
aggrediens raro sine vulnere vendi-
cet, clademque vindicans cladem
inferat.

Iam igitur Galli Belgio fere Ger-
maniaque exacti erant: sed ulterius *Princeps*
Austriaci eunt, & Picardiam sub *Cardi-*
Principe Cardinale utentes, terra- *nalis*
rum suarum clades in Francia vin- *Galliæ*
dicabant. Interque illos verè hostes *vastat.*
verè agebantur hostilia, subditos-
que invicem transferentes, se invi-
cem macerabant: damna mutuo
dabant & accipiebant.

Non sæviit autem in Germania
tantum, Belgio, & Gallia, Martis
furor: Italiam quoque invasit & ibi *Saba-*
quoque Franci, sub Sabaudia Par- *diæ, &*
mæque Ducibus inferiores. Valen- *Parme*
tiam toto invaserant bello: Hanc *Duces*
Marchio Celadæ propugnabat, Ca- *Valen-*
rolus de Columna succurrebat, & *tiam ob-*
inferens subinde annonam, subinde *sident.*
recentem militem, cruentam obfi-
dionem faciebat. Donec tandem
Sa-

*Deserūt.
25. Oct.*

Sabaudiaæ Parmæque Duces, sex millibus suorum amissis, à Præfidiariis male accepti, importunam urbem ultro desererent.

*Austri-
acis va-
ria loca
accedūt.*

Interim Franciam urgentes Austriaci, Germaniam quoque à tergo expugnabant: & Alsaticæ quidem Tabernæ in æquas deditionis leges consensere.

*Mogun-
tia dedi-
tur. An-
no 1636.*

Argentoratum Imperatorem Ferdinandum suscepit, missisque legatis pacem impetravit. Cum sua ditione Moguntia ad illustrissimi Electoris sui Anselmi Casimiri obsequium rediit, præfidiariis in Franciam abire permis-
sis.

*5. Ian.
Leodiū.*

Leodium in Gallos quam Cæsarem suumque Principem pronius à Johanne de VVeerdio monitum primo, afflictum, ditionibusque suis paulatim exutum, pertinacius tamen egit: & quod mirere, impune, cum Generosus Iohannes de Weerdius à Ferdinando Cardinale in subsidium vocaretur. Sic libertatem suam nacta urbs, legatos ad Cæsarem suumque Principem misit, & pacem porro orans, æquis conditionibus accepit. Cum jam & sub

*Frustra
obside-
tur.*

*Pacem
impe-
trat.*

Cæsare

Cæsare & suo Principe, (quod bello petebatur) modestius ageret, & tributa, ut Imperii membrum, integra polliceretur.

In Lotharingia interim non omnia Cæsarianis jam ex voto procedebant. Senior Coloredius Comes in hyberna se receperat: junior colligebat vagabundas per Lotharingiam copias. Hoc, in absentia quoque patris, junior Cricquius advertit, & quatuor expedissimorum milibus ad Blackaradium Coloredium juniorem affecutus, invasit. Acerime hic diu restitit: sed numero juniore Cricquio prævalente, fortuna prævaluit, cæsisque Cæsarianis, Coloredium juniorem captivum in castra duxit, & paulatim in Alsatiam reversum est bellum.

*Junior
Cricqui-
us juni-
orem
Colore-
dium
capit.*

In Italia longè alia fortuna erat: quamvis enim Dux Rothomagensis Vallem-Tellinam occupasset, & exinde non levia Italiæ damna inferret: quamvis Allobrogum & Parmæ Duces Longobardiam variè affigerent, ad extremum tamen & pedetentim inferiores evaserunt. Habent enim cunctabundi Hispa-

*19. Mar-
te.*

*Hispa-
norum
natura.*

ni

ni quiddam simile cum Occano suo: profundissimi sunt & hinc, rationibus bene discussis, tardè moventur, tardè procedunt. Novissime tamen, ut semel moti sunt, in ultionem exurgentes, omnia circumquaque difficiunt.

Cum itaque Sabaudus & Cricquius Ticinum ponte jungerent, ut Mediolanenses exercitibus suis popularentur & premerent, istius Reipublicæ Gubernator, Comitem Iulium Cæsarem cum quatuor millibus, ut hostes aut impediret aut distineret, præmisit. Ipse quatuordecim millium exercitu pone sequebatur: sed Iulius Cæsar, generis nominisque sui memor, quatuor suis millibus Cricquium aggressus, in confusionem & fugam egit: sequi tamen, cum insidias vereretur, non ausus, Gubernatorem Mediolanensem expectavit. Mox conjunctis viribus in Cricquium ducentes, & sub vesperam assecuti, quatuor integras horas dubio Marte pugnaverunt, ipsa nocte prælium dirimente.

*Pugna
ad Tici-
num 21.
Iun.*

Ut primum illuxit, denuo acies concurrere, & ad meridiem pertinaciter

naciter se tuentes Francos tandem Hispani fugere coegerunt: quos a- *Galli*
deo pernicipibus equis sequebantur, *cadun-*
ut ægrè in sylvam, à Gallicis quo- *tur.*
que infessam copiis, se se recipe-
rent.

Sabaudus iterum congredi de die non ausus, fugitivos copiasq; confirmans, adulta nocte in prælium reducebat: sed eadem noctis quæ diei fortuna erat. Galli campo sylvaque ejecti ad lucem usque concidebantur. Sic Hispani secundo *Iterum*
concursum pares, primo, tertio, & *cadun-*
quarto victores, quatuor Gallorum *tur.*
millibus trucidatis, duobus desideratis, Longobardiæ Imperium vendicavêre.

Ita extra Franciam suam Franci in Italia premebantur: sed nec ipsa *Princeps*
Francia tuta fuit, quæ non una cla- *Cardi-*
de à Principe Cardinale afficieba- *nalis*
tur, castroque Chappellæo multa *Galliã*
ta, magnam gremio suo belgii Ger- *affligit.*
maniaque molem alebat, excurrentibus fere Belgis Lutetiam usque Parisiorum.

Non ubique tamen Gallia laborabat. Sub Cardinale Valettio &

Q Bernardo

*Galli
Alsati-
cas Ta-
bernas
recupe-
rant.
14. Jul.*

Bernardo Vinariensi extra Lotha-
ringiam, in Imperium rursus arma
mittens, Alsaticas Tabernas urge-
bat, & ter mille licet suorum amis-
sis, ad extremum tamen obedire, &
Imperio Ludovici sui accedere coe-
git. Plura sine dubio in illa Regio-
ne ausura, nisi fames, ferro infestior,
alio migrare docuisset.

*Inaudi-
fames in
Germa-
nia.*

Hæc profecto hoc tempore tan-
ta fuit, quantam ullo sæculo, in ali-
quo regno unquam fuisse, nemo le-
gerit. VVormatiæ & Spiræ, vicinif-
que illarum Urbium locis, non u-
num cadaver effossum & comestum,
non unus homo occisus ut come-
deretur: adeoque necessarium fuit,
ad singula cœmiteria vigiles excu-
bare, qui ægrè cadaveribus immi-
nentes submovebant.

*Magna
morta-
litas.*

Adde illam mortalitatem, illam
tota Germania Belgioque pestife-
rum contagionem, totas simul Pro-
vincias singulasque urbes populan-
tem. Lugduni Batavorum 20. mil-
lia, Roterodami 17. millia, Am-
stelrodami triginta, & (quis credat?)
Embricæ octodecim, Noviomagi
viginti millia sustulit: totaque Ger-
mania

mania Myriadas hominum letho dedit. Sic

*Bella gerunt homines, nec minus
atra Deus.*

Alibi itaque quam in Alsatia bellum videamus, cujus ubique, proch dolor, copiosa nimis seges, Ferdinandus Cardinalis Infans, in Picardia adhuc harebat, totiusque fere Provinciae potens, Chappellam, Ver-
vinianum, Chastelletum, Cor-
biamque muniverat, & subinde ex-
cursionibus latè terrorem dabat.

*Ferdi-
nandi
Cardi-
nalis in
Gallia
progres-
sus.*

Nemo tamen aut ferocior aut fe-
licior Generoso Iohanne de Weer-
dio. Hic quatuor desultoriorum
equitum millibus, Sueffionensem
Comitem & Bresæum, agglomera-
tis passibus terrarum quædam spa-
tia emensus, ad Hionem de repen-
te invasit, & millibus aliquot in fu-
gam actis, octo militaria signa, &
opima spolia ad Picolominū in ca-
stra retulit. Inde iterum in hostes &
tam inopinatus tamque feliciter, ut
latissime omnia populatus, oculos
trepidæ Parisiorum urbis, pulvere
fumoque impleret, & cum gloria
magnaque præda in castra tamen

*Iohan-
nes de
Ver-
dius
Gallos
cædit.
4. Aug.
Usque
Parisios
excur-
rit.*

tutus, nemine è suis amisso, victor
reverteretur.

*Conda-
us Dila-
num ob-
sidet.*

Has clades Christianissimus Rex
vindicare constituens, Condæum
Principem in liberum Burgundiæ
comitatum magno exercitu immi-
sit, & Dolanum urbem, & in illa
Metropoli universam Burgundiam
subjugaret, imperavit. Voluntas
Condæi aderat, nec uno modo in-
festus, Dolanum urgebat. Et tanta
erat capiendæ urbis fiducia, ut Lug-
dunensis Galliæ domicellas nobiles
ad vicinos montes invitaret, ut no-
bilissimæ urbis excidio, scil. recrea-
rentur.

*Fugit &
à Lotha-
ringia
Duce
caditur.
13. Sep.*

Displicuit fortunæ præsumptio,
& Carolo Lotharingiæ Duce in sub-
sidium movente, tantum Gallico
exercitui terrorem immisit: ut amo-
næ, sarcinarum, tormentorum, glo-
riæ, nominisque obliti, sine ordine
fugerent: sed Carolus Lotharingus,
cum Austricis à tergo infestus, ple-
rosque jugulavit, & pavidam Vero-
bunum urbem, illo quoque impe-
tu, quibusdam copiis pressit: tunc
in hostilia castra victor reversus,
cum exercitu spolia legit, & magnas
ingen-

ingentesque rei tormentariæ machinas (quarum aliquæ quadraginta sex pondus ferri jacularentur) abduxit. Condæus dissipatas copias recolligens, è viginti quinque millium exercitu non nisi novem millia armilustro competit.

Vt illius quoque partis clades Christianismo Regi Ludovico nuntiata est, non diu cunctatus, expeditiones amplius non mandavit, sed ipse sumpsit, & cum Richelio Cardinale, Forcio Marefcallo, & quinquaginta quinque millibus Dorlanum movit, experturus an non ipse vagantem latissime per Gallias hostem, è cervicibus earum submove-re posset: sed nihil effectum, nisi quod ruentem alias ulterius hostem armis stiterit. Et cum mutuo metu exercitus tenerentur, nihil multo tempore dignum & memorabile quod posteritati consignemus, contigit.

Interim in Alsatia Ferdinandus III. ex-Tertius exercitui adfuit, & tam gregarios milites quam Tribunos & Centuriones, mira quadam eloquentia, ad Gallicam expeditionem

*Gallia
Rex in
Picar-
diam
moveret.*

*Ferdi-
nandus*

*III. ex-
exercitum
in Gal-
liam ire
jubet.*

Galassius in Galliam & in hiberna.

animavit, & Galassio obedire iussit: exercituique valedicto, Ratisponam ad comitia proficiscens, in Galliam Galassium movere imperavit. Hic cunctari nō ausus, per Burgundiam triginta millia in Franciam infudit, tam miserè illam populatus, ut, nisi pertinax fuisset, moti temerè belli pœnitentia subire potuisset. Non diu tamen in illa moratus, sed munitissimis locis præsidia disponens, retro in Germaniam & hiberna concessit.

Iohannes de Weerdius Gallos cædit.

24. Oct.

Itaque in Picardiam revertamur; ibi Galliarum Rege cum Cardinale Richelio ad Ambianum castra habente, à Generoso Iohanne de Weerdio damnum tulit. Hic enim tribus selectissimorum militum millibus, de more suo multa terrarum spatia emensus, ante in Francica castra fuit quam venire nuntiaretur, & tribus millibus trucidatis, quinque integras legiones dissipavit, octodecim vexilla abstulit, mille ducentos equos abduxit, & salvus ad Atrebatum in castra rediit.

Nihilominus Christianissimus Rex, incredibili multitudine Picardiam

diam suam inundans, paulatim sua recuperabat. Corbiam formali ob-
sidione clausit, & generose diu se defendentem, & millia eruptionibus incassum trucidantem, ad obsequium tandem reduxit.

*Gallia
Rex Cor
biam re-
cuperat.
14. Fev.*

Et jam majora in invicem moliebantur, nisi anni senium cana hyems quo ambulat scipione, frigore, pluviis, nive, grandine, glacie, omni-que bellico suo apparatu pertinaces percussisset, & sub tecta pepulisset. Sic Ludovicus Christianissimus Rex Lutetiam Parisiorum: Cardinalis Infans Bruxellas, Picolominius in superiorem Germaniam: Iohannes de Werdius in Ubios moverunt.

Et hic quidem famosum toto orbe Hermonium lapidem, secundo jam anno obsessum, & centenos equos, urgente fame, devorantem, arctius obsidione clausit: erumpendi facultatem sustulit: equos abducere non permisit; adeoque ad nefandos paulatim cibos esurientes compulit.

*Iohan-
nes de
Wer-
dius
Hermon-
ium*

Sic quidem in Francia, Belgio, & Germania: Italia vero mitius clementiusque cælum nacta, atrocius

*lapidem
urget.*

vehementiusque, contempta, sua hieme, laborabat. Et Hispani quidem Parmæ Duci molestiores, cum cætera fere occupassent, Placentiam tota sua mole invaserant, turres dejecerant, portas ferro globisque ruperant, & arietata crebris machinarum vomitibus mœnia humiliarant, omnique conatu exequias illi urbi struebant.

Tum Parmæ Dux, frustra Gallica hucusque subsidia præstolatus, sanioribus usus consiliis, integra adhuc re, Hispaniarum Regi antequam debellaretur, conciliari maluit.

Sed aderat conficiendæ rei difficultas, cum Placentiæ & Parmæ, in suis ipse visceribus, Gallos aleret. Cum alia ergo deesset invenit astutia modum. Armilustrium Francorum simulat, & quo maxime pelli- cere poterat, stipendia militi solutura promittit.

Credit anhelans & egena militia, proficuis Monetæ Deæ deliciis caliginosa: & cui illa Diva nebulas nō offundat? Itaque vaferrimi mortaliū Galli, extra urbium suarum muni-

*Parmæ
Dux
Gallos
fallit.
Anno
1637.
3. Ian.*

munimenta, in campum pellicuntur, Placentiæ simul & Parmæ una die.

Tum illustrissimus Parmæ Dux, Gallorum Chiliarchis convocatis, de Christianissimi Regis inanibus promissis multum questus, confœderationis suæ articulos prælegit, & nihil horum unquam servatum demonstravit: hoc ipsos Tribunos non ignorare, & præsentis suas angustias sub oculis esse; hinc consultius sibi visum, dum æquis conditionibus posset, renuntiato eorum fœderi, cum Hispaniarum Monarcha pacisci. Atque ne de munificentiâ sua queri possint, debita stipendia militi soluturum.

Dixit, fecit: & pecuniarum gratiis anxia Francorum pectora non nihil recreavit: liberaliterque donatos paulo post Hispanorum præsidio tutos Montisferratum versus dimisit.

Sic Illustrissimus Parmæ Dux, sua exonerata Provincia, cum Austria sua exonerata Provincia, cum Austriaca domo facile convenit, & ablata omnia, quod bello non potuisset, æquis legibus recuperavit.

Q5

Dum

*Austria
cis acce-
dit,*

*Hassi
Hermonio lapi-
di sub-
venire
nitun-
tur.*

Dum hæc in Italia fiunt, tota Germania famoso Hermonio lapidi, frustra alias ab Hanovienfibus tentata, in Belgio subsidia præparabantur. Batavi confilium & currus, Franci aurum & sumptus, Hassi milites & turmas expeditioni impendebant. Ita Wesalia quinquaginta curribus & carris, undecim equitum turmis, sexcentis schlopetariis, Batavi, Hassi, Franci, simul in Imperium ascendebant.

Sed qualis erat Iohannes de Weerdus, ad nuntium rei, felicissimæ temeritatis? Hic adulta jam nocte, non nisi octoginta equitibus comitatus, per intactas in id tempus vias & nives, Colonia ad copias suas festinabat.

Et tanta illi erat cædendi hostis fiducia, ut sub abitum suum Coloniæ, audaciam se Batavorum & hostium castigaturum palam diceret. Ut primum autem copiis se suis junxit, Rhenum traduxit.

Et jam eo hostes pervenerant, ut invicem sibi de felici expeditione, congratularentur, parum memores istius, *ne triumphum ante victoriam:*

riam: aliter enim fortunæ visum, opima spolia in Cæsarianos transferre volenti: quæ ipsa Austriacis animos faciebant. Itaque supervacaneum generoso De VVerdio loqui videbatur, cum præda loqueretur. Primo impetu obvias sex equitum turmas retro pepulit: inde ad currus festinavit.

Sed major erat quam sperabatur difficultas, cum hostes suis se curribus munivissent, & toto tuti pectore, in Cæsarianos, corpore toto obnoxios, jacularentur.

Veruntamen hæc moram quidem, non desperationē pariebant. Tandem enim, patefacta ferro via, ex omni latere Cæsariani irrumpunt, & videntibus omnia præfidiariis Hermonii lapidis, centenis aliquot trucidatis; currus omnes, electuariis, commeatu, vestibisque onustos in castra abduxere.

Sic media Hyemis tyrannide, in Germania sua, cum fervore Germani. In Italia quoque primo vere Austriacis favorabilis fortuna erat; adeo ut munitissimam urbem Sabionettam calido fervore oppug-

*Hispani
Sabio-
nettam
occupāt.*

natam Hispanis traderet.

Sed alias in nulla re alia quam in varietate sua constans, jam vel maxime, mutabili mense Martio, tempore se accommodavit, & Gallos mox læta fronte respexit.

Hi sub Longevillio Burgundiam ingressi, Sancti Amandi urbem obsidione clauferunt, & arietatis ferro muris, quodam impetu per hiatum in urbem cucurrere, cæterisque ad arcem fugientibus, quadringentos præfidiarios jugulavere.

*Galli
Austri-
acos ce-
dunt.*

Erat quidem animus Lotharigicis subsidio venire. sed in itinere, à Francico Tribuno Guitrio male accepti, quatuor equitum signis amissis, ducentis equitibus desideratis, debuerunt, quo venerant, iter fuga relegere.

Interim in arce præfidiarii premebantur, & nullatenus impetuosæ Gallorum ferociæ pares, non parum laborabant. Nihil ergo consultius visum quam pacisci: sed quis agat cum victoribus Francis lege? cum temperare suam ipsi nequeant victoriam ratione? arbitrio imminentium sese permittere coacti sunt;

ita

ita spoliati, ut vix tecto pudore, solo indusio dimitterentur.

Et jam quoque in Hermonio lapide prosperiora Francis. Cum extrema ibi fame urgerentur, Hano- vienses, commiseratione tacti, naviculas tres oriza, frumento, lardo, butyro oneratas secundo Mœno & Rheno navigare permiserunt. Libera oppidis navigia videbantur, cum rubro signo vestiissent. Nullatenus suspecta erant, cum milites duo, cappis larvati, fucum facerent & monachos mentirentur. Itaque *Hanno- vienses* securius navigabant, & ad Hermonium applicantes lapidem, urgen- *Hermonio* tem præfidiariorum famem nonni- *lapi-* hil sublevarunt. *di sub-*

Nec terra tantum felices fuisse *veniūt.* dixeris, mari quoque erant. Insu- *3. Aprilis* las S.S. Margaritæ & Honorati, à Francis aliquot ante annos traditas, Hispani habitabant.

Et jam Franci (quod unum hucusque Galliis defuisse prudentissimi judicaverunt) ingenti, præter morem, ædificata classe, non terra magis quam aqua terribiles, mare navigabant. Et cum viderent has ipsas

Insu-

Insulas, à Galliis nuper lege divulgatas, conjunctionem armis meditabantur. Factum est : tanta quippe vehementia expugnationi incubuerunt, ut quatuor una die, in S. Margaritæ Insula, fortalitia occuparint.

Sed Genua triremibus in subsidium navigabat. Et hanc oppugnare, & licet quadraginta septem tormentis gravem, ad extremum adeo tormentis lacerare, ut hausta largius hiatibus aqua mergeretur.

Cæterum longe maxima difficultas, cum formali quodam propugnaculo eat : quod licet quinquaginta grandibus machinis infestaretur, pertinaciter tamen resistebat. Sed quid tandem unum fortalitium subsidio destitutum? itaque pacisci cœpit; ut si ad duodecimum Mensis diem sub gentis homines non succurrerent, præfidiarii explicatis vexillis, ardentibus funiculis, glandibus in ore, cunctisque sarcinis dimitterentur. Non adfuit Iberus & præfidiarii, ut convenerat, fortalitium & Insulam Gallis cesserunt.

*Galli S.
Marga-
rita. In-
sulam
expu-
gnant.
12. Maji.*

S. Honorati Insula, ut pote minus

ius munita, statim sequebatur: sed nequaquam iisdem conditionibus; cum minus clementer præsidiarij demitterentur.

*Et S.
Hono-
rati.*

14. Maii

Ita brevi tempore Galli, sub Admirallio suo Comite Hercourtio, duas Insulas Christianissimo Regi suo vendicavere. Et fortuna toto vere terra marique favorabilis fuit. Sed æstatis initio, more suo, constantiam felicitatis corrumpit, nec contemnendis in Germania maculis lilia deformavit.

Hanovienses priori stratagemate animosiores, aliud excogitaverunt. Cum Generosissimi Domini Metternigij, præpositi Moguntinesis, annulum signumque fraudulenter imitati fuissent: beneficio doli, navigia frumento plena Moguntiam, quasi ad ipsum navigare fecerunt. Dum autem ibi media die, compellati sæpius, non applicant, suspicio plerosque invasit. Itaque onerantur numerofo milite rates, & depræhensa fallacia Hanovienses, cū annona sua, Moguntiam advehuntur. Tunc omnibus ad Rhenum locis vigiles distributi, adeo ut nihil porro

*Hano-
vienses
frustra
Hermo-
nio lapi-
di: sub-
venire
nitun-
tur.*

porro subsidii Hannoviæ Hermonio lapidi præpararetur.

Et jam à præsidiariis, omnibus consumptis, canes, feles, mures, glires, & abhorrentia ab humano stomacho animalia devorabantur.

Hermonius lapis deditur. 16. Jun. Et patuit atram famem duro ferro sæviorem fortiolemque esse; cum toto orbe famosus Hermonius ille lapis, ferro omnique violentia inexpugnabilis, penuriæ cesserit: &

præsidiarii, æquas deditiois leges pacti, post biennii obsidionem, munissimum locum Generosissimo Johanni de VVeerdio tradiderint.

Non facile scriptu est, quam felix illa deditio universam Germaniam recrearit, cum nobilissimum Imperij fluvium Rhenum, insuper & Mosellam navigabilem faceret; adeoque Germaniam iterum Belgio, commerciorum societate, conjungeret. Quæ omnia Hermonius ille lapis male diviserat.

Cæterum adeo velociter rursus ad Francos fortuna transit, ut ad illorum solatium festinasse videretur: Bernardus Saxo Vinariensis Burgundiam expugnabat. Illustris-

simus

simus Carolus Lotharingæ Dux, pro viribus ipsum impedire nitebatur, adeoque, sex legiones ad adiutum Gallis intercludendum præmisit: sed Austriacos Vinariensis prævenerat, & quinque illas, rei nescias, legiones aggressus, omnino delevit.

Et jam Lotharingus cum exercitus corpore quoque imminebat: sed Vinariensis semel victor, majori vehementia, tanquam in victos inventus, fugere compulit, & octingentis trucidatis, Vefanzionem usque infecutus, plerasque legiones dissipavit, se decim equitum signa rapuit, & in testimonium veritatis, suæque virtutis, Christianissimo Regi transmisit.

Hæc victoria Germaniam iterum & Imperium Gallis aperuit: siquidem Vinariensis ad Rhenaviam mavigiis tribus inventis, transmisit celeriter legionibus, propugnaculis statim utramque ripam firmavit, & ponte Rhenum subjugavit; adeoque in Imperium revertebatur bellum.

Verum enimvero non uno Germaniæ

*Vinariensis
Lotharingum
cadit.
24. Jun.*

*Ruentrans-
mittit.
27. Jul.*

*A de
VVeer-
dio dam-
nio pati-
tur.*

3. Aug.

maniae commodo Hermonius la-
pis jugum acceperat: quippe Io-
hannes de Weerdus expeditis ite-
rum legionibus in Imperium ascen-
debat. Quem venire suo statim pe-
riculo Galli senserunt. Cum quin-
que duntaxat legionibus, univer-
sas Vinariensis copias aggressus,
universas cum suo Duce in fugam
vertit, & militaribus quibusdam
signis potitus, mille equos abduxit.

Adeo graviter Vinariensis hoc
damnum tulit, ut ad Generosum de
VVerdiem mitteret qui exposula-
ret: *quid ita ferociter ageret, non
minus verè se Germanum esse, nec
in patriam iter sibi praecludendum.*
Quid de VVeerdus? *Amico se nulli
patriam invidere: sed Imperii Ger-
maniaeque desertorem, ipsius Patriae
suae hostem, pro viribus suis, Germa-
nia, Imperii, Patriaeque commodo,
arcere, respondit.*

Galli Interim dum illi ad Rhenum ver-
Landre- bis tumultuantur & ferro, alio ex-
sium ob- exercitu Galli Artheliam & Hanno-
sedent. viam infestantes, Landresium op-
pugnabant. Batavi occasione usi,
Gallico motu Cardinale districto
Bredam

Bredam obsident. Ita duabus magni momenti urbibus, uno eodemque tempore, hostes imminebant; divisisque ab invicem copiis Cardinalis Princeps, utrisque resistens, neutris par erat.

*Batavi
Bredā.*

Itaque ut alio quodammodo aut in diversum traheret hostem, aut se vindicaret, ad Mosam traductis legionibus, ipse Ruremondam, sub Marchione de Leedio Venlonam obsidione urgebat. Et hæc quidem ardentissimi Marchionis ferociæ impar, vix ipsos tres dies obsessa, vi bellica fracta est, & præfidiarii, vitam fortunamque pacti, discesserunt.

*Cardi-
nalis
Venlo-
vi nam ex-
pugnata.*

Venlonam Ruremonna sequebatur. At longe majori Batavorum damno; cum ultra quinquaginta tormenta, bellica, frumenti nitrati-que pulveris modiorum millia una in urbe traderentur.

*3. Aug.
Et Ru-
remon-
dam.*

Sic in Belgio Batavos Cardinalis, & eodem prorsus tempore in Italia Francos Hispani affligebant. Verius Comes Gallicis legionibus, Cavium & Carcanium, Imperialia in Montisferrato feuda, expugnata spoliaverat, & Arafio, Imperiali similiter

*Galli in
Italia
cadun-
tur.*

*Landre-
sium ce-
ditur.*

*Et Bre-
da. 10.
Octob.*

similiter feudo, imminebat. Quod advertens Marchio Leganessius, Dominum Martinum Aragonium ad succurrendum misit. Crivius & Sabaudus tota suo mole Vervio subveniebant. Leganessius ut intellexit, viribus quoque suis Aragonio adfuit. Sic omni parte prælium, & sex integras quidem horas dubio Marte. Tum demum Gallica mota acies, & mille ducentis desideratis ab Arassij obsidione excussa est.

Interim Landresium in Belgio, inaudita quadam violentia fractum, jugum accipiebat: & Landresium Breda sequebatur: non tamen inulta; cum sex facile millia eruptionibus trucidasset, & interea Gallicum illum Herculem Charnasæum, confœderationibus invisis detestabile caput, quod quotidie novos Austriacæ domui novosque hostes voluebat.

Patiebatur ergo, obitu hujus viri, aliquod Francica corona damnum. Sed post paululum multo gravius in Sabaudia. Ibi Allobrogum Dux Victor Amadæus, nescio quo

quo morbo correptus, inter vivos
esse desiit, & illustrissimæ viduæ,
suavissimæ conjugis suæ, Provincia-
rum regimen testamento reliquit.

*Saba-
nus mo-
ritur.*

7. Oct.

Hæc itaque, (ut fœminarum ge-
nius est) sævissimis Martis moribus
abhorrens, omni se bello subdu-
cere laborabat; adeoque Gallico
fœderi renuntiare. Utinam autem
ea hac felicitate perficiat qua con-
cepit.

Interim in Belgo non uno loco
Franci tumultuabantur: & circa
Chastelettum quidem Corbiam,
& vicina oppida, parum feliciter,
cum obsidionibus fere (quas va-
rias moliebantur) cum damno ex-
citerentur. Paulo tamen felicio-
res in Lutzenburgensi Ducatu. Ibi
sub Sueffionensi Comite Damvil-
lerium aggressi, omni robore ma-
chinationibusque Martis suo stare
arbitrio coegere. Hac opportunita-
te loci porro iter in Germaniam
moliebantur: sed non aderat illis
Vinariensis felicitas; cum omni,
eorum impetus, aditu retonderetur.
Cesserunt itaque & victores licet,
non aliter ac si succubuissent, in

*Gallie
Dam-
villeriū
expu-
gnant.*

Gallias

Gallias se suas recepere.

*Vina-
riensis
in Bur-
gundiā
regredi-
tur.*

Bernardus autem Dux Saxo-Vinariensis, in Germania iterum fixo pede, non uno modo progredi laborabat. Sed omnia frustra; cum omnes ejus molitiones generosus Heros de Weerdus, pauculis legionibus everteret. Adeo ut Ducem paulatim ipsum desperatio ulterius successus subiret. Et variis excitationis fortalitiis, traducto rursus exercitu, in Burgundiam iterum, Galliasque regrederetur.

Iohannes de VVeerdus cum imminente hyemis asperitate, in hyberna festinaret, Imperium & Germaniam Gallica prius lue sanare constituit. Itaque primo impetu, felicitate quadam infortunatus, Gallis munitionibus tribus ejectis, quadringentis trucidatis, & grandibus machinis lacerato ponte, ad firmitus quoddam fortalitium fauciatur: sed honestissimo vulnere in ipsa facie; adeo ut schlopeti globulus, ad auriculam hærens, carne & cute regeretur.

Sed vulnere corporis animi generositas accendebatur: Sic ut cruda
adhuc

adhuc citatrice & honesta formo-
sus, in ultionem excandesceret. Nec
uno quidem modo: sed partitis in
utramque Rheni ripam copiis, uno
impetu munitiones omnes aggres-
sus, non ante quievit, quam omnes
occupasset. Adeoque duorum die-
rum spatio, fortalitia minora no-
vem, grandia propugnacula duo,
continuis assultibus expugnavit, ul-
tra mille Gallos jugulavit, ultra mil-
le captivos abduxit, viginti quatuor
tormenta sui jaris fecit, toto Rheno
hostes pepulit, Gallicumque pon-
tem, cum bellico apparatu omni,
vendicavit. Sic inimicos ultus in
hyberna concessit.

Hic bellorum mihi finis, utinam
& Europæ, quæ lacerata miserrimè
Principum (religionis unius præ-
sertim) dissidia ingemiscit. Quod
ipsum Orthodoxæ fidei caput Ro-
manum quoque Pontificem non
parum cruciat; dum concordantium
in fide animorum male natas, invi-
dia & ambitione, discordias intue-
tur. Hinc Eminentissimum pruden-
tissimumq; virum Cardinalem Gy-
nætrium in ipsam usq; Germaniam,
in

De

VVeer-

dus un-

decim

fortali-

tiis Gal-

los eicit.

i. Et 2.

Nov.

boram

in Ubios dudum ablegavit. Et communis instar Christianorum quodammodo Patris, universos Ecclesiæ suæ filios ad compositionem adhuc quotidie & unitatem citat. Sed, proh dolor, adhuc comparuere pauci, cujus vitio ego nescio, unum tamen palam est, penes Austriacos, quo minus acceptabile pacis nomē Europæ inducatur, non stare; cum toto commissionibus suis, famosus Imperio Questenbergius à Cæsare missus, & Magnus Mediolanensis Cancellarius, à Catholico Rege deputatus, hoc adhuc ipso Decembri Coloniae hæreant; ut si cæteri quoque positis (quibus transversum aguntur) passionibus suis, legatos mittere dignarentur, & tota semel Europa pace frueretur. Cujus paucae admodum animulae sunt, quæ non illum quotidie versum integro omnino affectu, gembundæ vociferentur.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Coro-

CORONATIO FERDINAN-
DI III. *in Regem Romano-
rum, & obitus, pia memo-
ria, Ferdinandi II.*

Sacratissimus invictissimusq; Im-
perator, Cæsar, Ferdinandus Se-
cundus, semper Augustus (Saxone
& Brandenburgico Electoribus,
Pragenſi compositione, ad Impe-
rium rursus & Imperatorem acce-
dentibus) generalia Imperii comi-
tia, ob multas rationes, necessaria
judicabat: tum vel maxime, quia &
senio variaque fortuna debilitatus,
successorem videre gestiebat, cui
gravissimum Imperii aliququaliter o-
nus vivens imponeret.

Itaque comitia, ut alias sæpe, ite-
rum Ratisponæ indicta. Et ne quid
vel hostes de solito intermissum
quererentur, Trevirensē Electro-
rem è Belgio, multis aureorum mil-
libus in itineris sumptus instructum
in Austriam evocavit: sed à sublimi
Electoriū collegio admissus non est.

Verum enim vero Ratisponæ præ-
sentibus Imperii Electoribus, sere-
nissimi Poloniæ Regis Vladislai ora-

*Impera-
tor Ra-
tisponæ
Comitia
indicit.*

*Poloniæ
Rex Fer-
dinand.*

III. *eligi* tor Regis, sui nomine, disertissima
Rom. oratione Ferdinandi Tertii Hunga-
Reg. sua riæ Bohemiæque Regis, invictissi-
det. mi Ferdinandi Secundi primo ge-
 niti electionem suavit, qui Impe-
 rium meruisse fortitudine videretur.

Sed accipe posteritas propria
 quædam orationis Epilogi verba.
 Succeedunt, inquit, propria serenissi-
 mi Hungaria & Bohemia Regis vir-
 tutes, quas prius reflorentes, an ma-
 turas orbis viderit dubito, ita in ipso
 flore fructus præbuerunt copiosissimos.
 Hujus ipsius orbis murorum & pro-
 pugnaculorum hiantes cicatrices, quid
 aliud spirant quam invictam victo-
 ris mentem, uni clementia subiectam?
 Nordlingana vero victoria memoria
 tum demum deficiet, cum Danabius
 Alpes repetet, & Euxini aquas in pro-
 prios referet fontes. Explicare veterum
 Ducis, quem sibi circumdederat ur-
 bium Germanicarum nodum, pau-
 corum mensium spatium totum Sueci-
 carum victoriarum iter relegere, soli
 Ferdinando Tertio fata concesserunt,
 cujus gloriam substernenda hostium
 trophæa tam diu conservarunt. Ergo
 serenissimi Principes, vosque legati,
 illustris-

illustrissimi Scipionis hujus vestri Germanici fronti debitam lauream imponite. ac triennium victoriarum tertia corona ornatæ: immo in uno Ferdinando omnes penè Regum Principumque familias, ei aut consanguinitate aut affinitate junctas coronate.

*Ferdin.
III. Roman.*

Efficacia verba erant & locum habuerunt: unanimique Electorum consensu libere solemniterque in Romanorum Regem electus fuit.

*Rex eligitur.
Anno
1636.*

Interim omnia ad festivam coronationem præparabantur: ad quam tota Germania, tota Europa Principes, Comites, Nobilesque confluebant: tam Germaniæ visuri victorem, quam coronari Romanorum Regem.

22. December.

Et jam illuxerat sacratissimo Ferdinando patri successorem, invictissimo Ferdinando filio Imperium, multis Regibus lætitiæ, quibusdam livorem paritura dies, & cum ferena esset, favere cœlum, applaudere ipsa rerum natura videbatur.

Coro-

Tū ille Ferdinandus, ille hostium debellator & terror, ille magni parentis magnus filius, maximi Re-

*natur.
30. Decemb.*

gis summus socer, à serenissimo Septemvitorum collegio, sacratissimo insequente Imperatore, in Metropolitanam Ecclesiam, sub aureo argentoque cœlo ductus, coronam, gladium, pomum aureum, Romanique Regni sceptrum, recepto Imperio more, inenerrabili quadam solemnitate fortunatus accepit.

Tum à numerosissimo, qui vastæ regioni sufficeret, populo illæ gratulatoriæ auditæ voces (quas & nos quotidie jugiter cum affectu repetimus) *vivat Romanorum Rex.* Tum omnium colorum pretiosi lacerati panni. Tum copiosum artificiosis fontibus sub dio vinum fluxit. Tum grandis Hungaricus, vituli, porcorum, quadrupedum, alitumque prægnans, assatus bos, in minutissimas à populo partes scissus, & comestus. Tum maximus avenæ cumulus à volentibus ablatus. Et quod gratissimum vulgo erat, aurei argenteique nummi per omnes regiones urbis liberaliter sparsi.

Non multis diebus post Hungariae

riæ Bohemiæque Regina, gratissi- *Impera-*
mo Romanorum Regi conjunx, æ- *trix co-*
quali fere magnificentia & plausu, *rona-*
in Romanorum Reginam corona- *tur.*
ta fuit.

11. Jan.

Mira autem providentia Dei, mira
Cæsaris fuit. Non ipsos, post coro-
nationem filii, duos menses super-
vixit. Quantum enim periculum
fuiſſet ante Pragensem compositio-
nem obiisse? cum scissum Impe-
rium, scisci Electores, & in partes
tracta Germania erat? Sursum om-
nia & deorsum verti, universam Eu-
ropam totumque terrarum orbem
misceri, omnino contigisset.

Iam vero quid aliud judicemus
quam Austriacam adeo Deo domū
cœlitibusque gratam: quam Sacra-
tissimi Ferdinandi II. pietatem, cle-
mentiam, reliquasque virtutes adeo
acceptabiles fuisset: ut Illi è sua fa-
milia, jam victrici & Septem viris
universis unita, membrum, Impe-
riali aquila decoratum. Huic ex ute-
ro suo filium, Romanorum, Hun-
gariæ Bohemiæque Regem, debel-
latis fere hostibus, videre permisc-
rint, quem omnes mox boni Cæsa-

rem gratularentur Magnum? me-
hercle donum, quod mirabitur
quisquis inspexerit.

Cæterum sacratissimus Impera-
tor Ferdinandus Secundus, tot bel-
lorum motibus, tot periculis cladi-
busque suis superior cujus in poste-
ros grandior erit, mutatione toties
fortunæ, fama, toto fere biennio, &
maxime in ipsis Ratisponæ comitiis
valetudinarius, tandem, omnibus
Ecclesiæ Catholicæ Sacramentis
munitus, piissime Spiritum Viennæ
exhalavit, Ætatis suæ anno quin-
quagesimo nono, Imperii Decimo
Octavo: omnium piorum desiderio
post se relicto; ut qui Catholicæ fi-
dei fuerit propugnator accerimus,
justitiæ observator severus, clemen-
tia divina duntaxat minor, post Ca-
rolos Magnum & Quintum Impe-
ratorum maximus. Hoc ipsos feli-
cissimus, quod Imp. Roman. quod
hæreditarias omnes suas ditiones,
Ferdinandus ipse Ferdinando reli-
querit, meritissimi patris omnium-
que Provinciarum hæreditate di-
gnissimo filio, cunctarum paterna-
rum virtutum æmulo: qui Impe-
rium

*Ferdi-
nand.
II. Mo-
ritur.
Anno.
1635.
25. Febr.*

rium se vivente meruerit, & filios filiorum feliciter videre fecerit.

Grassantibus adhuc in Germania belli tumultibus, licet à Cæsare novo coronato comitia indicerentur, conditionesque proponerentur, quo modo pax in Imperii Romani Provinciis constitui illudque ad tranquillitatem, & seriò, imò devota mente optatam & desideratam redigi posset, agonizandi Germaniæ nullo modo (nescio ex quibus causis) mederi potuit, verum belli furores indies creverunt.

Hassiacæ enim copiae, damna ante hac à Vehlenio illata, quo modo vindicare possent, maximè deliberarunt, irritatis duntaxat animis, cognito Giesekæ oppidi statu, non cunctantes, oppidum, tenui præsidio firmatum magno invasuerunt impetu, portam effringere laborarunt, licet à præsidariis fortiter retruderentur, accensi tamen Hassiaci vindictæ cupiditate, tertio assultu reperito, Præfectum obvium, quantumvis viriliter pugnantem trucidarunt, oppidumque illud demum, captis præsidariis, & consulibus de-

*Hassi-
Giese-
kam su-
perant.
Mens.
Jan.
1638.*

ductis, misere devastarunt & spoliarunt.

*Susa-
tum oc-
cupant.*

At non solum Giesekam, sed & Susatum) celebre VVestphaliæ oppidum (tum temporis mille præsidarios alens, eodem tempore, eodemque successu domuerunt.

*Saxo
Vina-
riensis
Seckin-
gam de-
ditione
suam
facit.*

Interim Dux Saxo-Vinariensis, cum Gallos è munitionibus adRhenum turpiter ejectos audiret, nova impressione illos solari volens, copias suas Rheinfeldiam traducens, ad Steinium substitit: Seckingam properans, per Tympanistam urbis deditionem expetens, ea nonnihil repugnante, cum conditionibus potiri non posset, vi eam expugnare decrevit, oppidum verò cum nec præsidio nec commeatu satis se instructum cognosceret, ejus deditio æquis conditionibus sequuta est.

*Lauf-
fenbur-
gum ex-
pugnat.*

Tunc à parte Rauracorum in citiore Ripa Rheni Lauffenburgum contendens, deditionem ultroneam negans, mœnia ejus machinis bellicis ab una parte quassare institit, cernens Præfectus se nullum posse consequi auxilium, oblata vitæ gratia se Vinariensibus submisit. Ab al-

tera

tera vero parte Schonbeccius per
sclopetariorum assultus, superato
ponte oppidum expugnans, omnes
cum Tribuno milites, expugnatos
à Duce Bernhardo vita donaros,
ignorans, in captivitatem redegit.

Obtento Rheni transitu & pon- *Rhein-*
te parto, optimè communito, Dux *feldia à*
Saxo- Vinariensis Rheinfeldiam, *Saxo-*
oppidam & munimentum celebre *Vinari-*
obsidione cingere animum induce- *ensibus*
bat, quò securius ibi locorum age- *obside-*
ret & transitum suis magis magisq; *tur.*
tutum redderet. Quoniam vero ur-
bem hanc, præter quam quod nu-
merosum præsidium & re bellica
exercitatissimus Præfectus eam fir-
maret, natura quoque & situs com-
moditas communire videbantur,
caute ad eam movendum erat, ten-
tatum tamen & eousque continuis
laboribus processum, ut intra bi-
dum Rheinfeldia obsessis, aut con-
ditionibus, aut armata manu eripi
potuisset.

Prælium
Cæsariani & Bavarici Generales *ad Bu-*
quantum in munimenti ejusmodi *quenum*
retentione situm esset, subsidiarios *Mens.*
eò tempestivius ad movendos duxe- *Febr.*

re. Confluentibus multorum ab utraque parte militum millibus ad Buquenum acerrimum & cruentum ortum certamen, ita, ut Vinariensium ala læva, Cæsarianorum dextra nonnihil damni patebantur, cæsorum numerum fortuna prope æquante:

Saxo-Vinarienses caduntur.

Interea duo Cataphractorum cquitum manipuli & pedestres. Cæsarianorum copiae; peditatum Vinariensem incurrentes, eundem magna ex parte dissiparunt, cæsisque quos adversa fortuna destinarat, tormenta duo bellica obtinuerunt.

Rheinfeldiam deserunt

Moventibus interim ad Rheinfeldiam Cæsarianis, Dux Vinariæ Bernhardus, quatuor legiones equestres, & quinque pedestres Lauffenburgum transire iussit, solutaque ea nocte Rheinfeldiæ obfidione, totum militem cum re tormentaria, in unum corpus legi voluit, illud considerans, fortiozem esse virtutem unitam, quam dispersam.

Facta igitur conjunctione Dux Bernhardus Rheinfeldiam versus

con-

concedere coepit, Cæsarianum exercitum in agris ad Buquenum subsistentem in armis offendit. De Weerdus (cujus virtus bellica omnibus tum temporis innotescens) appropinquantem militem emissum esse, à longinquo videns, obviam cum associata Rheinfeldensium militum manu; reliquis fossis & vallibus absconditis, instructa acie in sylvam concessit, spe plenus, se incursum Vinarienses, tam suis, quam auxiliaribus copiis ita obcincturum, ne unus quidem superfugere valeret. Verum fortuna rem aliter disponente, Cæsarianos Dux Bernhardus adducto milite suo & acie formata, jam recedere nescios tormentorum globis infestavit.

De VVeerdus cecidit.

Facto itaque tertio tormentis impetu à Duce conflictus acerrime ordiebatur, fortiter dimicabatur, multis demum ab utraque parte trucidatis, maxima clades vi Cæsarianis à Vinariensibus allata est. funditus fere peditatu deleta.

Fugit.

Consulente sibi opportune fuga equitatu, De VVeerdus cum legione VVahliana ad lævam sylvæ sub-

Capitur.

stitit, cuni autem & ipse, universa legione intercepta, fugeret, totis viribus pugnando exantlatus, captivus Duci Saxo-Vinariensi traditus est.

*Numerus Caesariano-
rum captivo-
rum.* Hic quam atrociter dimicatum sit, numero liquet, à parte Cæsarianorum, Dux Savelhus, De V Ver-
dus, Enckenfordius, Sperreuterus, quatuor Generales, Comes Fur-
stenbergius, Neunneccius, Gol-
dius, V Volffius, Hindersonius, Chiliarchæ, Baro Zellius, Reuge-
rus, Scharpenselius, Sub-Chiliar-
chæ, & alii multi officarii, nec non mille octingenti pedites, mille du-
centi equites capti, triginta octo signa equestria, duodeviginta vexil-
la pedestria ablata.

*Numerus ca-
sorum.* Cæsi, V Valoes Chiliatcha, Stu-
benvollius, Garthusius & Egerus, Sub-Chiliarchæ, triginta sex variæ conditionis officarii, gregarii mi-
lites quingenti aut circiter.

*Numerus ce-
sorum
Vinari-
ensium.* A partibus Vinariensium occu-
buerunt, Iohannes Philippus Co-
mes Rhenanus, Generalis eque-
stris, Bodendorpius, Barstetterus,
& Vorbringerus, milites gregarii
cen-

centū circiter & septuaginta, partim
 trucidati, partim graviter sauciati.
 Capti Schaveliskius Commissarius *Capti-
 vorum.*
 Generalis: Erlachius, Berenholdius
 Chiliarchæ, Dannenbergerus, Sub-
 Chiliarcha. Vulnerati. Dux Roto- *Vulne-
 ratorū.*
 magensis, & Erdmannus Subchi-
 liarcha.

His itaque in Basileæ tractu ge- *Hanno-
 stis, fortuna nonnihil Cæsarianos vium
 arridebat, Hannovium enim mu- interci-
 nimentum, famosissimum & cele- pitur.
 bre, duobus milliaribus ad Mœ- Mensē
 num, à Francofurto loco opportuno Febr.
 situm, Præfecto Generale Majore 1638.
 Iacobo Ramsayo, natione Scoto,
 milite supra quam credi potest, stre-
 nuo & præsidio satis instructo fir-
 matum intercepere. Ramsayus cum
 Principes, tum civitates, tum Im-
 periales quam Episcopales, & alias
 sæpissime hostiliter irrueret, expug-
 naret & spoliaret, nec his conten-
 tus, omnes ludibrio haberet, rapi- *Ram-
 nis & exactionibus Cives & Merca- sayus
 tores divexaret, terrorem singulis composi-
 incuteret, Moguntia Elector sere- tione
 nissimus, Landgravius Darmsta- pacis re-
 diensis Illustrissimus, & Francofur- tractat-
 tensium**

*Comes
Hanno-
viensis
& Lau-
bacensis
arresto
tenuen-
tur.*

tenſum Senatus inclytus moti, de-
legatos, tractatus diverſos & con-
ditiones cum Ramſayo deceſſione
munimenti pacis graria concluden-
tes, eò miſere, promoturi nimirum,
quomodo in vicinis tractibus tran-
quillè ageretur, tranſitus liberi om-
nibus quaqua verſum euntibus ape-
rarentur, excuſſiones & rapinæ in-
termitterentur, omnes tamen, O
hominis inconstantiam: irritas ha-
buit; cum non ſolum ingens pecu-
niæ quantitas, vitæque ſecuritas, ſi
cederet, promittebatur, oleum ni-
hilominus & operam perdiderunt,
lateres & Ætiopem ut in proverbio
dicitur laverunt, irritatus, fixum in
munimento pedem tenuit, Comi-
tem Hannoviensem è Belgio ap-
propinquantem proprium Domi-
num, Solmejo Laubacensem, nescio
quibus motus cauſis arreſto in arce
propria mulctavit, miſſis è præſidio
militibus, qui utrumque custodi-
rent. O hominis insolentiam! O
temeritatem! O crudelitatem! Do-
mi nos oppidi & munimenti indig-
nè ab exoticæ nationis hominis ita
tractari!

Miseri-

Misericordia Principes, & Francofurtenſes mori, quomodo tyrannidem vindicare, Ramsayumque urbe ejicere poſſent, clauculum deliberarunt, initoque conſilio, Comes Dillenbergius, civitati in extremis conſtitutæ periculis, cum auxiliari-
 bus ſuccurrere, copias ſuas commode injicere, & hoſtem repellere maxime laborabat. Collecto auxilium robore, mane circa ſextam orientis diei horam fluvium Kintzam tranſiens, primo mox impetu arce & veteri urbe potitus, ſequente die irruptionem in Novam, ſclopetariorum & machinarum adminiculo faciens, Ramsayo ictu graviter ſauciato, poſt armorum depoſitionem, conditionibus civitatem occupavit, & tali ſtratagemate permiſſu Cæſaris & Principum Domino proprio reſtituit, Ramsayo vulnere accepto nonnihil curato Dillenbergam captivè ducto. Comes Hanoviensis hac felici occupatione & reſtitutione recreatus (neſcio quo morbo correptus) paulo poſt inter vivos eſſe deſiit.

Hannovium expugnatum.

Ramsayus leditur. Capitur.

Comes Hanoviensis

Postquam obtenta in acri pugna Rhein-

*Parisiis
insigni
trium-
pha vi-
ctoria
excipi-
tur.* Rheinfeldensi signa & vexilla tam
equestria quam pedestria Parisios;
regiq; Christianissimo, Ducis Saxo-
Vinariensis nomine offerentur, Rex
eadem singulari cum applausu &
lætantis animi contestatione acci-
piens, in templo B. Virginis insigni
Pompa locavit & erexit.

*Golzius
de vi-
ctoria
Rhein-
feldensi
trium-
phat.* Eodem fere tempore, ad Erphor-
diæ Præfectum Golzium certo nun-
tio perlata, Ducē Vinariensem, Cæ-
sarianas & Bavaricas copias clade
insigni affecisse, Generales quatuor
captivos abduxisse, gratulabundus
quam primum omnes munimenti
machinas, castri Cyriaci tormenta
bellica in triumphi signum exone-
rare, & præsidiariorumque sclope-
ta militum festivo applausu adsona-
re iussit, quod tantum ejus tractus
accolis terroris incussit, ut, cum de
victoria hac non constaret, nemo
non crederet, quin vicinorum ali-
quis locus hostiliter tractetur.

*Pome-
rania
status.* In Pomerania tum temporis &
Megalopurgi Ducatu inter Cæsaria-
nos, Saxonicos, Brandenburgenses
& Suecicos belli negotium acriter
ferbuit: siquidem turmatim concur-
rentes,

rentes, continuo impetu invicem laceffere. Brandenburgensis militiæ Generalis Klitzingius exploratum habens, Banerium Garfium fufficienti præfidio communitum non reliquiffe, bis mille partim equites, partim pedites clam eo movens, Suecos de adventu certiores factos fortiter adortus, primo statim impetu oppido vi superato, ducentos in armis inventos trucidavit, Dromondium vita donatum, juxta & alios plures officarios cepit, vexillis duodecim, navibus annona & variis generis apparatu onustis, quodque omnium primum, ponte Viadro instrato, potitus est.

Eodem fere successu Warnemunda ad Rostochium sita, mari finitima, amicabili prius ac salutari collatione, salutis publicæ gratia, ut non solum Ducatus Megapolitanus tranquillè ageret, verum etiam occupata loca in Pomerania ab hostibus incursionibus tuta redderentur, obsidione cingi cepit.

Comportatis igitur consiliis ad expugnandam Warnemundam imperium Vice Domino ab Eckstetten deman-

Garfium à Klitzingianis interceptur. 4. Martii. Anno 1638. Casorum numerus. Dromondius capitur.

Warnemunda obsidetur. Mense Martio Anno 1638.

demandatum, qui eductum militem munitioni objecit, corona cinxit, deditionem expetivit, ea non impetrata, exstructis aggeribus hostiliter excepit.

Vice Dominus ab Ecksteten laeditur. His nihil perterritus Præfectus acerrimum & ad internecionem usque constantem se loci defensorem fore, oppugnatores tormentorum fulminibus repulit. Dum itaq; terræ effossionibus munitioni magis magisque Vice Dominus appropinquaret, cuniculos ingrederetur, glande ictus, sequente die obdormivit.

Moritur. Ad hæc directis in munitionem machinis ut ruina fieret, Suecicum exploratum haberent, auxilia sibi Stralesumda & VVismaria navibus adferri, pertinaciter, at non minus mascule se defendere cœperunt, cognito munitionis statu vela dum recederent, pacta capitulatione VVismariam ducentis circiter militibus dimissi, locoque multum munitum novendecim machinis ac paratu in potestatem redacto.

An. 1638 Dux Saxo- Dux Saxo-Vinariensis ad Buquen-
Saxo- num peracto sat acri conflictu animosior factus, munimentum Rhein-
 feldense

feldense ulteriori atque acriori ob-
sidione urgens, armilustrio institu-
to, Tribunos quaque versum forti-
militum manu amandans, ipse to-
tus in eo occupatus, quomodo
Rheinfeldiam (in qua omnis rei
cardo vertebatur) suæ potestati sub-
jiceret, & propositum obsidionis
scopum aut vi, aut ultronea dedi-
tione assequeretur.

*Vinari-
ensis
Rhein-
feldiam
iterum
obsidet.*

Militi itaque cis & trans Rhena-
nam ripam misso, urbem hostiliter
incurrere serio mandavit, terra &
Rheno, tam commeatum, quam
auxiliarium copiarum aditus, & ob-
fessorum militum exitus interclusit,
ut nemo nisi cum vitæ periculo ex
urbe se proripere valeret. His varios
apparatus tormentarios, & aptas
subruendi mœnibus machinas in-
gentis operis addidit, ostensurus
oppidanis, omnem potius exerci-
tum, imo (quod mirere) se ipsum
interneccioni dandos, quam oppi-
dum non subjiciendum.

*Rhein-
feldia
deditur.*

Quamvis igitur Rheinfeldenfes, 12. Mar-
quæ cives, quæ milites, locique Præ-
fectus strenuè pugnarent, hostique
se opponerent, nec auxilii spes ulla

*12. Mar-
tij. An-
1638.*

in

in extremitatibus affulgeret, fervor animi languescere, & spes tenendæ urbis evanescere cœpit. Animadvertentes jam jam de se & urbe sua actum fore, deditionem ultroneam Saxo-Vinariensi fecerunt.

*Paderborna
ab Hassiacis vi
expugnatur.
Mense
Aprili
Anno
1638.*

Inter Cæsarianos & Hassiacos ante hac peractæ fuerant induciæ, præter lapso tempore, & quasi in ipso induciarum expirationis puncto, Hassiaci armata militum manu VVestphaliâ ingressi Paderbornâ urbem Episcopalem machinis bellicis dequassatam & assultibus defatigatam vi superarunt, maxima præsidii parte in armis cæsa, urbe necessario præsidio munita, optima spolia Luppestadium deportarunt.

Et Camium. Camium itidem adorti, vi expugnatum, omnimoda direptione fecerunt.

*Sueci
Meppenam
Comiti Palatino
vendidit.* Subitaneam urbis Paderbornensis oppressionem, Cæsariani, Dioceseseos Monasteriensis expugnatione urbis Meppenæ probè vindicavêre. Hoc munimentum (à Suecis propugnaculis & aggeribus egregiè munitum) Carolo Friderici Comitis Palatino filio natu maximo, soluta

Iuta coronæ Suevicæ sexagies mille imperialium summa, cessit, ille opportunitatem loci considerans, lectum exercitum, ut regionem vicinam, & inprimis Diœcesin Monasteriensem incurrere valeret, illuc collocavit.

Anxia fere & perturbatione plena circumjacentia loca erant, veni-
rū Generosus Dominus Baro Veh-
lenius, Diœcesi salutaria, immi-
nens patriæ periculum quomodo
declinari posset, excogitans, dire-
ctis in Meppenam oculis, aut vi aut
deditione Palatino eam eripere ani-
mum induxit, itaque rebus necessa-
rio & auxiliari militum manu in-
structus, velocissime Meppenam
processit, admotis ad urbem Italis,
principaliora fortalitia vi expugna-
vit. Palatini vero superatis fortali-
tibus nihilominus resistere fortiter-
que pugnantes (ut quisquis merito
fortitudinem eorum mirari posset)
demum exantlatis viribus, cum
nullam tam auxilii, quam vitæ sa-
lutem sperarent, mœnia & propug-
nacula machinasque viginti qua-
tuor ingentis magnitudinis dese-
rentes,

*Meppen-
nam a-
doritur.*

*Hornec-
kerus
misere
cadit.*

*Meppen-
na vi ex
pugna-
tur.*

Mens.

Mai.

Anno

1638.

*Roha-
nia Dux
mori-
tur.*

*Hispa-
nici Bre-
mas ob-
sident.*

rentes, fugam capefferunt. Præfe-
ctus urbis, omnibus fere trucidatis,
vita donatus, in captivitatem ductus
est, ille vero spreta libertate vitæ, &
armorum discinctu, audaci manu
cuidam officario, gratiarum vice
egregium infligens colaphum, gla-
dio illico perfossus, mortuus ceci-
dit: Et ita munimentum hoc om-
nimodè expugnatum est, & qua-
dringenti Palatini milites reliquis
non adnumeratis in captivitatem
venerunt, spoliis porro opimis inde
reportatis.

Circa ferè hæc tempora Dux Ro-
hania sexagenarius Konigsfeldiæ,
ex melancholia potius, quam ad
Buquenum accepto vulnera inter
vivos esse desiit, cadaver Genevam
deportatum, ibidem porro ad D.
Petrum in Sacello separato, ut re-
gie humaretur, sepositum.

Hoc perturbato rerum statu, ex-
ercitus Hispanicus sub Marchione
de Leganes militans insignem ur-
bem & munimentum celebre Bre-
mas in Italia situm, obsidione eun-
dem in modum, ut quæ ineundi quæ
exeundi, nulla usquam via paterer,
invasit,

invasit. & fortalitium ad Padum, Gallis omnibus in eo contrucidatis, vi paulo post expugnavit.

*Galli
damnum
patiun-
tur.*

Criquius Dux à Mongojardo sine viræ periculo Padum transnata-
certior de munimenti periculo fa-
ctus, cum forti militum comitatu
Bremas versus movit, tentatum, si
quà possibile foret obsessis auxilio
sub venire, secedens igitur cum tri-
bus magnatibus, ut locum quàm me-
moratus transnatarat cognosceret,
glande tam ictu impetuoso petitus
est, ut illico exanimis humi sterne-
retur, cadaver terra sublatum, re-
infecta cum militum manu, redu-
ctum.

*Criqui-
us fru-
stra ob-
sessis sub
venire
conatur.*

*Criqui-
us ictus
feritur.
Mori-
tur.*

Gubernator Bremarum de hoc
certior factus, inducias cum Mar-
chione de Leganes pacisci consti-
tuit, quas tamen Hispanus rejecit,
quadraginta tormentis mœnia con-
cuti mandans, deditionem æquis
conditionibus impetravit.

*Bremas
Hispa-
nis dedi-
tur.*

Post hanc oppugnationem Hi-
spani uno impetu, comportatis è
Mediolanensi Ducatu legionibus
commemorato Marchione de Le-
gano forti suorum militum corona

*Vercel-
las Hi-
spani ob-
sident,*

Ver-

*Damnū
patiun-
tur.*

*Valet-
tanus
obsessis
succur-
rere ni-
titur.*

Vercellarum munimentum, obsidione cinxerunt, ut oppidanis aditus & exitus omnes præcluderent. Oppidani suo de corio ludi animadvertentes, machinas bellicas ingenti fragore in Hispanos exonerarunt, ut non pauci operantium cuniculatio-
rum partim contrucidarentur, quassarenturque.

Valettanus Cardinalis acri hac obsidione motus, consiliis cum Ducissa viduata initis, non cunctandum ratus, conjunctis viribus celeritate qua potuit, Hispanis obvenire animum induxit.

Interea Hispani tribus fortalitiis vi expugnatis, trecentis quinquaginta Gallis interfectis, nunnulis vita donatis, ultro celeri pede progredi statuerunt Cardinalis quomodo urbs obsidione liberari posset deliberans, nongentos pedites, & ducentos equites Vercellis iniecit, oppidanosque alteriores fecit, ita ut forti manu erumpentes, cum Hispanis Duce trucidato acerrime congressi fuerint. Verum enim vero dubio cum Marte velitationes varias haberent, Hispani furore incitati,

tati, Vercellas vehementissimis assaultibus adorti, eam expugnare totis viribus nitebantur, obsessi licet fortiter se opponerent, graviq̃ue cum jactura oppugnatores repellerent, impetus eorum diutius sustinere nō valentes, conditionibus factis, triginta novem tormentis, aliisque apparatibus bellicis relictis, ex urbe discesserunt.

Vercella deduntur.

Expugnatam hanc urbem Gatina, & alia Pedemontanæ regionis quā plurima loca deditione ultronea secuta sunt.

Et Gatina.

Expugnato vi castro Rôtelianno Neoburgo ad Rhenum occupato, Saxo-Vinarienses ingenti militum manu & duodecim tormentis oppidum Friburgum in Brisgoia moverunt, illudque obsidione cinxerunt, ducto ad urbem milite superata tria suburbia misere devastantes, deditionem imperarunt. Tribunus vero loci Præfectus cum obsessis quingentis extrema potius perpeti, quam urbem dedere maluit. Dux Vinariensis de hoc certior factus, machinas bellicas ingentis magnitudinis advehi man-

Friburgum Saxo-Vinariensis obsidet.

Expugnat.

dans, congestis aggeribus, urbem expugnare audebat. Oppidani cum Præfecto ad se redientes, viribus impares, cum Vinariensibus transigentes, urbem illis possidendam cum omni apparatu bellico reliquerunt.

Hollandi Calloam obsident.

Longe verò alium & quidem pessimum Hollandorum ad Calloa-num munimentum circa Antwerpianam impressio tentata, successum sortita est, tantum, quantum non multis ab hinc annis damnum accepisse creduntur: ingenti enim militum suorum naviumque jactura, cessum iri compulsi sunt, bis mille quingentis congregariis militibus, Chiliarchis duobus captis, mille ducentis cum Wilhelmi Comitis Nassoviæ filio occisis, quadraginta quinque vexillis, novendecim machinis metallicis, octoginta quinque quàm majoribus, quàm minoribus annona onustis navigiis, relictis. O

Caduntur.

cruentam cladem! O irreparabile damnum! Nec non & Hispanis incruenta hæc victoria. Don Iosepho enim, Don Matthia de Larasi, & Hupparto Chiliarcha, sexcentisque militi-

Casorum & captivorum numerus.

militibus gregariis occumbentibus, ducentis circiter sauciatis. Antwerpiae actionis gratiarum loco illi triumpharunt.

Galli ad Vercellas accepta clade maximoperè irritati in Burgundiam turmatim irruentes, Polygnium obsidione cinxerunt: acerrimum vero certamen inter Lotharingos, Duce Carolo, & Gallos sub Duce Longevillano initum, in quo utrinque pugnandi virtute pares, Gallis tamen centenis aliquot trucidatis, tormentis & munimentis relictis recedendum erat.

*Poly-
gnium à
Gallis
obside-
tur.*

Carolus Lotharingiae Dux etsi quidem libenter fuisset impedimento, ne Galli occœptam obsidionem ad finem perducerent; adventantibus tamen auxiliariis copiis territus, sui ipsius suorumque rationem habere coactus est.

*Galli à
Lotha-
ringo
cadun-
tur.*

Interea Dux Longevillanus, ne inulta maneret clades, urbem omnibus hostilitatibus & impetu adori-ri mandans, eam armata militum manu, trucidatis omnibus arma ferentibus, expugnavit.

*Poly-
gnium
vi expu-
gnatur.*

Galli expugnato Polygnio & ca-

stro ferociiores & animosiores facti, Comitatum Artesiæ conjunctis viribus irruunt, totum fere comitatum rapinis, cædibus, incendiis, inauditis hostilitatibus implent, ita, ut omnibus non solum civibus, sed etiam ruricolis ingentem ad tutiora loca fugientibus terrorem incuterent.

*S. Omer
Galli ob-
sident.*

*Cadun-
tur.*

*Iterum
cadun-
tur.*

Cardinalis Infans, Chastillonium Ducem cum formidabili & ingenti exercitu Artesiam ingressum esse, & urbem S. Omer obsidione clausisse, certior factus, non diu cunctatus, auxiliares copias & annonam oppidanis mittens, nonnihil eos sublevavit: Chastillonius hoc animadvertens, tres legiones pedestres viam ut occluderent, ab exercitu mandavit, Thomas Princeps curribus obvallatas gravi certamine legiones cecidit.

Imperterritus Dux Chastillonius, nihil intentatum relinquens acrius institit, collectis viribus, oppidum ictibus mille aut circiter tormentariis petatum, nihilominus sexcentorum amplius militum naufragio deserere coactus est.

Cogno-

Cognoscens oleum & operam *Vrbem*
perdere, Thomamque Principem, *deserunt*
Picolominium, Isenburgicum & *13. Iulii.*
Nassovicū, Comites sibi contrarios, *A. 1638.*
noctu castra movens, tormentis &
impedimentis præmissis, ab inse-
quentibus Hispanis miserabili cla-
de affectus, Ardresium cum suis
confugit.

Afflicta miserè & horrendum la- *Gar-*
cerata urbs Garsum, commodita- *sium à*
tis tandem suæ, quæ hostibus & a- *Suecis*
micis prodesse voluit, indignas de- *vi expu-*
dit pœnas, à Suecis ultimis ejus ex- *gnatur.*
pugnatoribus dolendum in modum
dejecta, & in bustum redacta est.

Infelix quoque Geldriæ obsidio *Hollan-*
Hollandis sub Comite Henrico Ca- *di Gel-*
simiro Flandriæ Gubernatore erat: *driam*
illi enim dum septendecim millibus *obsident*
peditum, & quatuor millibus equi-
tum Geldriam magno furore obfi-
dent & expugnare nituntur, à Prin- *Cedun-*
cipe Cardinale & Lamboy acerrime *tur.*
afflicti, relictis tormentis, qua-
dringentis captis, parte maxima *Dese-*
exercitus trucidata, turpiter fugere, *runt.*
& Geldriam magna suorum jactura
deseruerunt.

*Dux
Saxo-
Vina-
riensis
Brisa-
cum ob-
sidet.*

*Cæsaria
ni ca-
duntur.*

*Gôtzius
Brisacū
annona
instruit.
A. 1638.
Mens.
Majo.*

Expugnato Friburgo Dux Saxo-Vinariensis Canofskium belli Ducem forti militum manu Brisacum (celeberrimum in Alsatia munimentum, decus Austriacæ domus) amandavit, Cæsarianorum castra ut cognosceret: verum enimvero castra explorans circiter mille quingentos milites in armis offendens, militem suum reducens, à tergo acriter insequentes cædens, victoriam reportavit.

Circa hæc tempora cum annona laborare inciperet, nec quidquam propter circumjacentes Ducis Saxo-Vinariensis copiās, sine aperto Marte invehī posset, Gôtzius accepto mandato rem astute agens, Hercyniam sylvam transiens, auxilio equitatus, ducentis sclopetariis & quingentis farinæ saccis Brisacum instruxit.

Dux Saxo-Vinariensis urbem annona sublevatam audiens, vehementer commotus, & ne naves amplius Rheno devehī possent, ponte navali strato, Rhenum catena clausit, urbemque magis magisque occlusam tenuit, ita, ut obsessi denuo fame

fame magna premerentur: Reina-
cherus munimenti & urbis Præfe-
ctus, incenso granario non perterri-
tus, bono animo suos esse jubet,
fore quamprimum, ut annona sub-
levarentur, nec spes eum fefellit:
Gôtzius enim iterum fame labo-
rantibus succurrere animum indu-
cens, Taupadelium forti militum
manu instructum, obvium explora-
torem cecidit, fortuna favente, cum
terror Vinariensium castra invase-
rat, non exiguum farinæ ac frumen-
torum numerum urbi feliciter in-
vexit.

*Iterum
instruit
Mens.
Junio.*

*Taupadelium
cadit.*

Dux Bernhardus cum Gallis hoc
ægrè ferens, sublati castris, Cæsaris
& Bavari exercitum conjunctum,
unitis viribus invadit, excubantes
equites partim trucidavit, partim
captivos abduxit.

*Cæsari-
riani
damni
patiun-
tur.*

Galli hoc successu elati, montem
castraque superimposita oppugnare
fatagebant, cognoscentes vero sine
cæde & sanguinis effusione hic loci
nihil effici posse, montem deserentes,
cū exercitu non nihil recessere.

*Galli
frustra
montem
& castra
expug-
nare*

Postero die Saxo-Vinariensis of-
ficio divino peracto, Brisacum ver-

*tentant
recedunt.*

*Saxo-
Vinari-
enses ca-
duntur.*

*Item
Cæsa-
riani.*

*Vina-
rienses
cadun-
tur.*

*Cæsa-
riani
cadun-
tur.*

sus festinavit, universum exercitum Cæsareum in armis offendit, in eum irruit, tanto furore utrinque pugnatum, ut dextra ala Vinariensium vehementissime repelleretur, & ad subsidarios recedere cogeretur. Cæsariani spe victoriæ certi, ea tamen citius evanescente, ala eorum sinistra in tantas angustias redacta, ut & illa non minus quam Saxo-Vinariensium dextra damnum pateretur. Interim Dux Savellius hac confusione minime perterritus, tam suos quam Gôtzianos intrepidè ut pugnarent, seriò adhortatur, victoriam enim magnamque gratiam à Cæsare reportaturos.

Animosiores facti, alacriore animo Saxo-Vinarienses furore æstuant, aggrediebantur, ut è tormētis Ducis Bernhardi tres machinas, duodecim librarum glandes jaculantes, & minores quatuor obtinerent, nonnullosque milites affligerent & occiderent.

Quoniam vero Vinarienses Cæsarianis fere impares, qui recentem in ipso prælio militem subministrare poterant (utrinque non nisi intermerè

merè veteranos, rerum bellicarum expertos, & probè exercitatos milites,) res agebatur, nec ulla turma, nisi extremè compulsa, campis excedere volebat, sed forti adeo & intrepido animo pugnabatur, ut quælibet pars bis in alterius harena substituerit, pugnaque in quintam usque horam ancipiti victoria tracta sit, propterea legionatim tantùm, turmatimque congregi cœptum est, singulæque legiones separatim ferè campis exturbari debebant, vehementissime adeo certabant, ut Gôtziani demum, nec non Savellici, relictis omnibus tormentis bellicis, & impedimentis fugere cogerentur. Gôtzius clade magna affectus, cum sex tantum impedimentorum curribus, quos reliquerat, & omnibus, qui supererant, militibus, Generali Vigilum Præfecto Schnettero, Geylingio, Truckmûllero & Reynachio, Oberkirchnam ad angustam vallem concessit, reliquias notabili confusione in agrum VVurtenbergicum traduxit, vias tamen, ne ab insequentibus hostibus majus damnum inferatur,

*Gôtzius
& Savellicus
fugiant.*

ratur, fortius obvallari ac obstrui iussit.

Insigni hac victoria obtenta, Dux Saxo-Vinariensis, non solum incruenta pugna ereptas machinas recuperavit, verum etiam Cæsarianorum omnes cum omni apparatu bellico, mille currus annona ad sublevandum Brisacum onustos, impedimentorum bis mille currus, vexilla octoginta, partim equestria, partim pedestria, auro & argento intertexta obtinuit.

Cæsarianorum & captivorum numerus Cæsarianorum. Cæsarianorum ac Bavaricorum non solum mille amplius quingenti milites gregarii, Chiliarchæ octo, Subchiliarchæ septem, occubuerunt, sed & non exigua pars in Rheno submersa, miserè perit, multi in gratiam recepti, reliqui capti, & tantus exercitus duodecim millibus constans, adeò minutus & dissipatus fuit, ut vix duo millia ac quingenti apud Generalem suum collecti sint: Dux Savellius globo ad tergum læsus, ægre fuga sibi consuluit.

Vinariensium casorum. Vinariensium verò, VVeyerhemius & Vicedominus Majores, novem equitum Præfecti, quingenti milites

milites gregarii occubuerunt, Tau- & cap-
padelius Generalis Major fugitivos tivo-
insequens, à Cæsarianorum recol- rum nu-
lecta quadam turma offensus, capti- merus.
vus abductus est. Vulnerati & gravis-
sime sauciati: V Vilhelmus Otto Co-
mes Nassoviæ, Iohannes Ludovi-
cus Comes Rheni; Rosa, Rotenha-
nius, Chiliarchæ: Fleckenstenius,
Subchiliarcha: Rosa & Prestinus
Majores, nec non & ipse Dux Bern-
hardus bis globo ictus, omnes ta-
men sauciati mortis periculum eva-
serunt.

Cum vero Vinarienses acrius ur- Brisa-
bem infestarent, acriorique obfi- cum a-
dione cingerent, Gotzianos aliquo- crius ob-
ties cæderent, & omnis aditus tam sidetur.
terra quàm Rheno concluderent,
magna fame obsessi laborabant,
adeo ut ad nefandos & abominabi-
les cibos, (uti olim Hierosolyma, vel Ad ne-
Hermonius lapis recens occupatus,) fandos
compellerentur, sed etiam nonnulli cibos
(ut perhibent) ab esu humanarum compel-
carnium non abhorrent, hore- litur.
dum dictu! horrendum auditu! cum
famem atram diutius tolerare, nec
ullam salutis spem sperare possent,
sa-

*Deditur
Saxo-
Vina-
riensi
Mense
Decem.
A. 1638.*

sæpissimèque vitæ gratiam oblatam pertinaciter respuissent, tandem Brisacum munimentum celeberrimum (decus & ornamentum Austriacæ domus, clavis Imperii Romani, cum omnibus tormentis quorum non exiguus numerus) & innumerabilibus divitiis, fame potius quàm armis superatum, à Reynachero munimenti Præfecto Vinariensibus, conditionibus deditum, & præsidio Gallico firmatum est.

Christus Dominus noster Princeps pacis, Principum corda Sp. S. illuminet, eorum consilia ad sui gloriam & pacem publicum dirigat, ut sub eorum regimine tranquille vivere, & hic temporali paci frui possimus. **Hoc faxit Deus Triunus!**

IN-

I N D E X

Rerum Memorabilium, quæ in hoc Opusculo continentur.

A.

- A**BBAS Brunaviensis Hussitis tem-
plum molientibus adversatur. &
apud Casarem queritur. 6.7.
- Achaz Villingerus, sutor, secundus rustico-
rum Generalis, 119.
- Administrator Hallensis cum Falckenbergio
Magdeburgum intrat, 191. cives ad rebel-
lionem inducit, 192. occupat vicina loca,
193. Monachos captivos abducit, ibidem.
Hallas expugnat & arcem obsidet, 194. de-
serit & Magdeburgum fugit, 195. capitur,
206.
- Altringerus Suecos cedit, 288. Suevia urbes
expugnat, ibid. occiditur, 306.
- Altringeri religio, 163.
- Amadeus Dux Carolo Emanueli in Sabaudia
Ducatu succedit, 177. facta pace restitui-
tur, 179.
- Ambitionis genus. 297. 299.
- Ambrosius Spinola in Palatinatum, 29. ad
Casa-

I N D E X.

- Casalium in castra venit, 176. damno afficitur, ibid. moritur peste correptus, 177.*
Amersfortium Casariani expugnant, 149.
Anglia Rex cum Gallia Rege foedus init, 77.
Dania Regem ad bellum commovent, 78.
Anhaltinus Princeps erga Casarem insolentius se gerit, 4. conjuratorum Siren. 11. fax, 12. belli dux, 13.
Anhaltini Principis filius primogenitus in praelio captus, 21.
Arnhemius à Bohemia in Lusatiam fugit, 262. Silesiam invadit, 285. Casarianos cedit, 305. Pragam obsidet, ibid. obsidionem solvit, 306.
Armistitium inter Suecum & Bavarum, 254.
Arragonii Regnum Neapolitanum occupant, 154.
Aschaffenburgum Sueci jugum subit, 243.
Augustam cives Sueco tradunt, 259.
Augusta Vindelicorum magna fame torquetur, 318. ad humanos cibos compellitur. ibid. à Casare in gratiam recipitur, ibid.
Aulam Regiam Suecus expugnat, 241.
Austriaci rebellant, 21. Ferdinandum (eos ad pacem hortantem, ibid.) contemnunt, 22. insolentiae specimen edunt, ibid.
Austriacorum motuum occasio & causa, 112. & seqq.
Austriaci religionem aut patriam mutare jubentur, 113. supplices non audiuntur, 114. execu-

I N D E X.

executorem mandati Herbersdorffium lapidibus pellunt, eiusque copias cadunt; ibid. varia loca occupant, ibidem. Vide porro Rustici.

Austriacis varia loca accedunt. 358.

B.

B *Adenses caduntur ad Heilbronniam, 50. Bambergam Tillius expugnat & Suecos cedit,* 255.

Banerius ad Magdeburgum damnum accipit, 249. munitiones à Pappenhemio destructas restituit, 250. ab eodem ceditur, 253. vulneratur, 270. cum Suecis suis Imperio decedere jubetur à Saxone, 322. tergiversatus variis oppidis ac regionibus vi pellitur, ibid. crudeliter agit. 323. rusticos cedit, itemque Saxones, 324. eosdem denuo cedit. 325. damnum patitur ad Havelam, 325. in Misnia varias urbes occupat & spoliatur, 326. fugit, ibid. ceditur ab Hatzfeldio, 327. ad Tangermundam denuo, 329. in fugam ab eodem vertitur, 330. iterum, 331. suos confirmat ad pugnandum, ibid. Saxo-Casarianos cedit, 333. Verbenam fortalitium expugnat, 335. Barbarorum barbarissimus traducitur, ibid. Torgam expugnat, 337. Lipsiam obsidet, ibid. Hatzfeldio adveniente fugit, 338. Torga multum Casaria-

I N D E X.

- nis negotii facessit, 338. inde in Pomera-*
niam fugit, 339. peditatu universo ca-
stratur, ibid. in Insulam Vsedomam com-
pellitur, ib. in continentem revertitur, 340.
ab Hatzfeldio ceditur, 341. Landsbergam
movet, 342. in Pomeraniam & Balthici
maris littora redit, 342.
Batavi heretici facti rebellant, 146. Rempub.
formant, 147. Oceanum sibi vendicare ten-
tant, 148. Sylvam Ducis obsident, 148.
Vesaliam intercipiunt, 151. damnum ad
Mulhemium accipiunt, 153. Trajectum ad
Mosam obsident, 267.
Batavi Francis juncti Brabantiam intrant,
Thenasque expugnant, 352. omnia vastant,
353. ultra Mosam abiguntur, 354. amisso
Schenckiano propugnaculo damnum luunt. ib.
Batavorum vires quomodo stabilitae? 147.
Bavarus & Bucquojus conjungunt copias, 15.
oppida expugnant, ibid.
Bavarus in Austriam ruit, 22. illam subigit,
ibid. rebellionis autores punit, 23. Ratis-
bonam occupat & munit, 260. Fridlando
se adjungit, 265.
Baudisius affligitur, 266. Tuitium expugnat,
286. à Colonienfibus rejicitur, 287.
Baudisius jam Saxoni militans à Suecis Mag-
deburgensibus trajicitur, 329.
Baurius Herbipolensium copiarum dux cadit, 45.
Bel-

I N D E X.

- Belge ac Batavi olim liberi, 145. inde sub Principibus, 146. ad Carol. V. quomodo deven-
rint? ibid. heretici ac rebelles fiunt, ibid.
ab Anglis & Francis defenduntur, 147.
repub. formant, ibid. Ferdinandum II.
timent, 147. illi hostes procurant, 148. Ocea-
num sibi vendicare tentant, ibid.*
- Belgii septendecim Provincia ad Carolum V.
devoluta, 146.*
- Bellum Danicum latum, & ejus causa, 76.
prodigia, 80. initium, ibid.*
- Bellum Magdeburgense primum, 142. Secun-
dum & ejus causa, 189.*
- Belli Bohemici scopus ac capita, 2. Duces u-
triusque partis, 13.*
- Belli initia prosperiora Bohemis, 13.*
- Bello se non concernenti miscere periculosū, 167*
- Benfeldam Hornius expugnat, 257.*
- Bernhardus Saxo-Vinariensis Saxoniam recu-
perat, 285. Ratisponam occupat. 302. spreta
Pace Pragensi Francis accedit, 321. à VVeer-
dio fugatur in Galliam, 356. in Imperiū re-
dit & Tabernas Alsaticas recuperat, 362.*
- Bernhardus Dux Vinariensis & Valettius ex
Germania fugiunt, 356.*
- Bernh. Saxo-Vinariensis Burgundiam expug-
nat, 376. Lotharingum cedit, 377. Rhenum
transmittit, 377. à VVeerdio damnum pati-
tur, 378. in Burgundiam regreditur, 382.*

I N D E X.

- Seckingam occupat, 392. Lauffenburgum expugnat, 392. Rheinfeldiam obsidet, 393. deserit, 394. ad Buquenum caditur, ibid. VVeerdium cedit, 395. Rheinfeldiam iterum obsidet, 403. deditione capit, ibidem. Friburgum obsidet, 409. expugnat, 410. Brisacum obsidet, 414. Casarianos cedit, ibid. iisdem damnum infert, 415. caditur, 416. Casarianos cedit, 417. quanto numero? 418. Brisacum acrius obsidet, 419. expugnat, 420.*
- Bohemi ex quo haeretici semper tumultuosi, 5. conjurant, 8. Caesaris consiliarios è fenestris deturbant, 9. Ferdinandum abdicant, 10. abdicationis causas divulgant, ibidem. quæ diluuntur, ibid. novum Regem sibi querunt & coronant, 11. Viennam obsident, 13. sub Mansfeldio caduntur, ibid. Viennæ obsidionem solvunt, 14. caduntur ad Longelosam, 14. iterum ad Sitsendorfsensem vicum, ibid. damnum patiuntur ad Pragam, 17.*
- Bohemorum rebellio totam Germaniam incendit, 5.6.*
- Bohemia subigitur? 15.21.*
- Bohemiæ regnum non electivum, sed hereditarium, 11.*
- Bohemiam expugnat Saxo, 245.*
- Bredam Batavi obsident, 379. deditione accipiunt, 380. Bre-*

I N D E X.

- Bredebergam Casariani expugnant,* 104.
Bremensis ditio Casari subjugatur, 106.
Breme in Italia ab Hispanis obsidentur, 406.
deduntur, 407.
Brisacum Saxo Vinariensis obsidet, 414. *an-*
nona instruit Gotzius, ibid & 415. ad eam
urbem diversa pugna ac clades ab utraque
parte, 416. & seqq.
Brisacum acrius obsidetur, 419. *ad nefandos*
cibos compellitur, ibidem. Saxo-Vinariensi
deditur, 420.
Brunavia templum moluntur Hussita, 6. id
destruitur, 8.
Brunsvicensis Ducatus oppida à Casarianis
expugnantur, 82.
Brunsvicensis Dux cum Tillio transigit, 94.
Brunsvicensis Dux. vide Christianus &c.
Bucquojus Ferdinando quasi alter Xantippus
ab Alberto Belgarum Principe submitti-
tur, 13. Mansfeldianos profligat, 14. cum
Bavaro conjūgit suas copias, 15. vulneratur,
16. Moravos debellat, 25. 26. maximè per Spa-
tium, 26. Hungariam recuperat, 41. ad Neo-
solium cadit, 42. ejus exercitus fugit, 43.
Budissinum capitur à Iagerndorsio, 24. expu-
gnatur à Saxone, ibid.
Burgundia Comitatum Condeus invadit, 364.
Longevillius intrat, 372.
Buricam expugnat Baro Didenius. 151.
Cada-

I N D E X.

C.

- C**Adavera conspirantium Egra occisorum
 finario curru trahuntur, 301.
 Caesaris à partibus contra Palatinum qui? 12.
 Caesar Bohemos ad pacem hortatur, 8. Bethle-
 no conditiones & pacis leges præscribit, 64.
 Hispanis subsidium mittit, 148. Ecclesiasti-
 ca bona post Passaviensem contractum re-
 petit, 211. Protestantibus Generalem Con-
 ventum petentibus annuit, 213. in proposito
 nihilominus constans manet, ibid. Germa-
 nica libertatis everfor audit, 214. respondet
 & fallacia Principes insimulat, 215. arma
 per diversas regiones dividit, 216. à variis
 pecunia adversus Suecum roboratur, 251. pa-
 cem init cum Saxone, 317. 320. Hatzfeldium
 ei auxilio mittit contra Banerium, 326.
 Cesariana castra ad Lipsiam spoliata, 238.
 Cesariani Pragam movent, 17. victoria po-
 tiuntur, 19. ceduntur à Mansfeldio ad
 VVislochium, 47. varia loca in Ducatu
 Brunsvicensi & ad Visurgim expugnant,
 82. rusticos cadunt, ibid. Bethleno resistunt.
 62. ab eo circumvallantur, 63. in Italiam ir-
 ruunt, 162. oppida expugnant, ibid. hostia
 præmonstrata ferociam ponunt, 163. Man-
 tuam obsident, 164. Goytam expugnant.
 ibid. à Francis cladem accipiunt, ibid. Man-
 tuam deserunt, 165. mari se committunt, 107.

- in Pomeraniam flectunt*, 108. *totam Cimbricam Chersonesum tenent*, 106.
- Cæsariani Hispanorum subsidiarii Velaviam intrant*, 149. *Amersfortium expugnant*, ib. *Elburgum, Harderwicam, Ultrajectum frustra tentant*, 150. *fame premuntur*, 152. *Velaviam deserunt*, 153. *Batavis damnum ad Mulhemium inferunt*, ibid.
- Cæsariani caduntur à Sueco*, 238. *ad Brisacum caduntur*, 414. *damnum patiuntur*, 415. *Saxo-Vinar. cadunt*, 416. *caduntur*, ibid. *iterum*, 417. *cæforum & captivorum numerus*, 418.
- Calba expugnatur*, 193. 196.
- Calba Suecum admittit*, 240.
- Calenbergam occupant Tilliani*, 83.
- Calloam Hollandi obsident & caduntur*, 410.
- Calvini dogma per Germaniam gliscens*, 1.
- Camium ab Hassiacis vi expugnatur*, 404.
- Campidona & Memminga jugum accipiunt*, 216. *ab Altringero expugnantur*, 288.
- Cardinalis Princeps Ferdinandus, Hispan. Infans, Hungaria Regi jungitur*, 307. *in Rhetiam movent*, 308. *Nordlingam obsident*, ibid. *prælio aciem Suecorum fere totam delent*, 311. *eorum virtus & periculum*, 312. *à se invicem discessus*, 313.
- Cardinalis Infans in Belgium progreditur*, 313. *à Francis repellitur Lovanium*, 352. *& inde quoq;*, 353. *eos insequitur*, 354. *Propugnaculum*

I N D E X.

- Schenckianum capit*, 354. *Galliam vastat*,
 357. *eandem affligit*, 361. *Venloam & Ru-*
remondam expugnat, 379.
- Carolus Longovallius. vide Bucquojus.*
- Carolus Lotharingia Dux Gallos cedit*, 364.
à Bernh. Vinariensi ceditur, 377. *Gallos*
iterum cedit, 411.
- Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni*
Meppenam emit à Suecis, 404. *eandem a-*
mittit, 406.
- Carolus Vallia Dux matrimonii causa in*
Hispaniam mittitur à patre Rege, 77.
- Casaliū Corduba obsidet*, 156. *non deserit*,
 159.
- Caspar Bambergius Vdenhemium intercipit*,
 350.
- Cassoviam occupat Bethlenus*, 34.
- Casus Danie Regis*, 85.
- Catholici propter occisum Suecia Regem tri-*
umphant, 283.
- Causa belli Magdeburgici*, 189.
- Charnassæus Gallicus Hercules cedit*, 380.
- Christianus Dux Brunsvicensis Imperium de-*
vastat, 51. *symbolum nummis inscribi cu-*
rat: Gottes Freund, Pfaffen Feind, ibidem.
in Palatinatum proficiscitur, 52. *ad Mœ-*
num ceditur, ibid. caforum numerus, ibid.
brachium amittit, 53. *ad Visurgim varia*
occupat, 56. *ad Statloam ceditur*, 58. *ca-*
forum

I N D E X.

- forum & captivorum numerus, ibid. Ca-*
sarianis damnum infert, 88. moritur, 89.
Cniphusius capitur, 87. cum uxore & liberis
carceribus mancipatur, 231.
Colonia expugnationem Suecus male intermi-
sit, 254.
Colonienses à pulvere damnum patiuntur
Tuitii, 287.
Comes Stirumensis capitur, 53. Hispanis tru-
cidatis Vechtiam intercipit, 56.
Comitia Ratispona indicit Caesar, 38.
Condeus Princeps Dolanum Burgundia Me-
tropolin obsidet, 364. fugit & à Lotha-
ringia Duce ceditur, ibid.
Conigshoviam Suecus expugnat, 241.
Conjurati Imperii Principes Palatino adsi-
stunt, II. eorum catalogus, 12.
Conspiratio Principum in Catholicos, 2. 3.
itemque urbium Imperialium, 3.
Conventus Ratispona, 213. Lipsia, 214.
Corduba Casalium obsidet, 156. non deserit,
159.
Cratzius vicetribunus carceribus mancipatur
à Sueco, 239.
Crempa annum & mensem obsessa Casaria-
nis deditur, 110.
Cricquius Dux in Sabaudiam movet, 156. 58.
ad Bremas globo ictus moritur, 407.
Criquius junior juniorem Coloredium capit.
319. T 6 Dam-

I N D E X.

D.

- D**ampetra Comes ad Posonium occum-
bit, 39.
- Damvillerium Galli expugnant, 381.
- Dani in Casarianos movent, 95. tota Silesia
dejecti, 99. ad Wolgastum obruuntur à
Wallenstenio, 109. ad Bernsteinium cadun-
tur, 100. fugiunt, 101. 104. deditionem fa-
ciunt, ibid. caduntur, ibid. iterum cadun-
tur ad Visurgim, 85. ad Lotteram, 92. ca-
sorum & captivorum ibi numerus, 93.
- Danorum ad Huxariam munitio expugna-
tur, 80.
- Dania Rex foedere sibi jungit Saxonici circuli
Principes, 78. legatos mittit ad Tillium, 79.
responsum accipit insolentius, ibid. oppida
finesque munit, ibid. gravissimo periclitatur
casu, 81. Verdam cum exercitu retrocedit,
ibid. ad Calenbergam caditur, 89. ad Lot-
teram ingenti praelio, 92. fugit trans Albim.
93. vulneratur, 96. Stralsondanis subvenit,
108. pacem certis legibus cum Casarianis
init Lubeca, 111.
- Danici belli prodigia, 80.
- Darmstadiensis Landgravius Imperatori sub-
venit, 336.
- Dessavia fortalitium, & ibi praelium. 86.
- Didenius Baro Vesaliam stratagemate interci-
pit, 151. Buricam expugnat, ibid,
- Diffi-

I N D E X.

Dissidium Rudolphi Imp. & Matth. fratrum, 46
Donawerda proscriptio & ejus causa, 3. ea ur-
bibus Imperialibus occasio cum Principibus
conspirandi, *ibid.*

Donawerdam Suecus expugnat, 256.
Dromondius capitur, 401.
Drusiana fossa, *vulgo Isala*, 149.
Duri veneficio rustici, 125. 130.
Durlacenus caditur. 104.

E.

Ecclesiastici Casarem movent ad Ecclesia-
stica bona repetenda, 210.

Efferdingam Pappenhemius occupat, 127.

Embdanus Comes Treviros & Trevirenses
Episcopum capit, 350.

Erfurtum Suecum admittit, 240.

Ernestus Comes Mansfeldius, *vide Mansfel-*
dus.

Ernestus Ludovicus Dux Saxo-Lauenburgi-
cus trucidatur ab Austriacis, 22.

Esterhazius Hungariae Palatinus Ragotzum
cedit, 187.

F.

Falckenbergius Magdeburgum intrat. 191.
glande trajectus cadit, 204.

Fames inaudita in Germania, 362.

Fatum quid? 192.

Ferdinan-

I N D E X.

Ferdinandus II. coronatur in Regem Bohemia, 7. Hungaria, 8. eligitur Imperator, 9. abdicatur à Bohemis, 10. Austriacos monet religionem mutare vel Austriam, 113. supplicibus non annuit, 114. Deum precibus placare studet, 135. coronatur in Cæsarem, 182. moritur, 390.

Ferdinandus III. ad regnum Hungaria poscitur, 72. in Regem coronatur, 73. item in Regem Bohemia, 141. ritus coronationis, ibid. Hispaniarum Regis sororem conjugem petit & impetrat, 181. nuptias celebrat, 183. interfecto Fridlando se offert in Generalissimum, 303. & fit, ibid. unà cum Bavaro Ratisponam obsidet, 304. propugnaculum expugnat, ibid. Kelhemium ad deditionem compellit, 305. Ratisponam occupat, 307. juncto secum Principe Cardinale in Rhetiam movet, 308. Nordlingam obsidet, ib. deditione occupat, 313. praelio Suecorum aciem fundit, 311. magnas Imperiales urbes obsidet, 314. Herbipolim occupat. ibid. exercitum in Galliam ire jubet, 365.

Ferdinandus III. Romanorum Rex eligitur, 387. coronatur, ibid. quæ solennitate? 388.

Ferdinandus Princeps Cardinalis. vide Cardinalis.

Fluvios occupare, magni est consilii, 84.

Fortalitia Magdeburgensium Trotz Pappenheim,

I N D E X.

heim, Trotz Tilli expugnantur. 199. reli-
qua item, 200. & seqq.
Fortuna inconstantia, 172.
Franci Pinarolum expugnant, 168. Sabau-
diam subigunt, ibid. Momilianum obsi-
dent, ibid. prope Mantuam damnum pa-
tiuntur, 169. Pedemontium intrant, 171.
Sabaudos cadunt, 172. Sabaudia Ducem
provinciis exuunt, ibid. Hispanos cadunt,
176. in Mediolanensem Ducatum irruunt,
177.
Franci qui & unde? 344. fiunt Christiani,
ibid. varia regna subjugant, 345. Roman.
Imperium in Gallias trahunt, ibid. dege-
nerant, ibidem. Imperio insidiantur, 346.
Trevirenses Electorem in tutelam recipi-
unt, & Hermonium lapidem presidio suo
firmant, 347. Lotharingia Ducem debel-
lant, ibid. Imperii Provincias sibi vendi-
cant, 348. arma ubique expediunt & exci-
tant, ibid. Vdenhemium amittunt cum
suorum damno, 349. Treviris obruuntur,
& urbem amittunt, 350. prope Namurcum
Hispanos cadunt, 352. cum Batavis Bra-
bantiam intrant, & Thenas expugnant,
ibid. omnia vastant, 353. Lovanium ob-
sident. 353. fame & ferre premuntur, 354.
Lovanium deserunt, ibid. consumuntur &
reliqui in Franciam remigrant, 355. Vide
etiam Galli. Fran-

I N D E X.

- Franciscus Albertus Saxo-Lavenburgicus capitur & Viennam abducitur,* 301.
- Franciscus Carolus Saxo-Lavenburgicus capitur, 230. ad Casarem mittitur,* 231.
- Franckenthalium Isabella traditur,* 54.
- Francofurtum ad Viadrum Suecus expugnat,* 231.
- Francofurtum ad Menum Suecus intrat,* 243.
- Franconia circulus ad devotionem Cesaris redit,* 217.
- Franconia Dux convasato thesauro Suecum fugit & Coloniam se confert, 241. fit Bambergensis Episcopus, 294. sororem suam Sophiam Quadio concedit conjugem, 290. in Franconiam redit, 314. vide Herbipolensis Episcopus.*
- Franconia Ducis subsidium Cesarianis se jungit, 17.*
- Franconia Ducum proprium & lemma,* 17.
- Franconiam Suecus occupat,* 241. 242.
- Freistadium expugnant rustici,* 117.
- Friburgum Saxo-Vinariensis obsidet, 409. expugnat,* 410.
- Fridericus Palatinus Bohemia Rex coronatur, 11. Praga fugit, 19. è Silesia item, 28. per Gallias ad Mansfeldium venit, 47. Germaniam deserit, 53. redit in Palatinatum, 252. moritur,* 284.
- Friderici Palatini à partibus quinam?* 12.
- Fridericus*

I N D E X.

*Friderici Palatini restitutionem quibus condi-
tionibus procurare Angliæ Rex satagat?* 77.
Fridericus Dux Saxo-Altenburgicus cadit, 85.
*Fridlandus Halberstadiensem diocesin subju-
gat,* 84. *multaque alia loca sui juris facit,*
ibidem. Vide porro VVallenstenius.
Fuldam Hassus occupat, 243.
Furstenbergius Comes Danos cadit, 90.

G.

Gabriel Battorius Transylvania Princeps
vita & principatu exuitur, 31.
*Gabriel Bethlenus Battorium occidit & Tran-
sylvaniam occupat,* 31. *cum Matthia Imp.*
foedus init, 32. *& cum Ferdinando, ibid. pa-
cem simulat & bellum parat,* 33. *cum Pala-
tino conspirat, ibid. Cassoviam occupat,* 34.
*Hungariam subjicit, ibid. Hungariæ Prin-
cipem se facit,* 35. *Posonium expugnat, ibid.*
cum Cesare facit inducias, 37. *Turcam sol-
licitat, ibid. sub tempus induciarum hosti-
lia exercet, ibid. Hungariæ Rex renuncia-
tur,* 38. *inducias rumpit, ibid. Tartarorum*
*Chamo per illius legatos respondet, eundem-
que per litteras invitat in Hungariam,* 40.
sua ipsius ruina, 41. *perdita in Vngaria*
recuperat, 43. *Posonium frustra obsidet,*
ibid. pace cum Ferdinando facta & restituo-
to diademate Vngaria cessit, 44.
Gabriel

I N D E X.

Gabriel Bethlenus in Hungariam redit, 61. fuco Turcam in suas partes trahit, 61. ab eo octoginta millia impetrat, 62. cum Hungaria Palatino inducias facit, 63. eas Caesar non habet ratas, ibid. iniquis conditionibus pacem Cesari offert, ibid. Hungariam vastat, 64. ejus legiones caduntur, 65. iterum caduntur, 66. omnino delentur, ibid. ob deletas suas copias minaces ad Comitern Esterhasium literas scribit, 67. ab eo damnum refert, ibid. Tirnam expugnat, ibid. in Moraviam ruit, 68. copiis à Turca nudatur, 68. pacem à Cesare impetrat, ibid. nuptias celebrat, 133. in Hungariam ruit, 134. vincitur, 136. Tartaros evocat, ibid. in auxilium habet Turcam, 137. fugit, 138. poenitentia moti belli ducitur, ibid. conditiones pacis à Cesare prescriptas acceptat, 139. pacem servat, 140. laborat hydropi, 184. moritur, 185. ejus Testamentum, ibidem.

Gallasius Venetos cedit, 166. iterum ingenti clade, ibidem. Gallos damno afficit prope Mantuam, 169. in Galliam ruit, 366.

Galli vide **Franci**.

Galli ad Ticinum caduntur, 361. iterum ibid. **Alsaticas Tabernas** recuperant, 362. à **Ioh. VVeerdio** caduntur, 363. à **Carolo Lotharingia Duce** item, 364. iterum à **VVeerdio**,
dio,

I N D E X.

- dio*, 366. *falluntur à Parma Duce*, 368. *Au-*
striacos cadunt, 372.
Galli sub Longevillio S. Amandi urbem in
Burgundia expugnant, 372. *sub Harcurtio*
Insulas S. Honorati expugnant, 374.
Galli Landresium obsident, 378. *occupant*,
 380. *in Italia caduntur*, 380. *Damville-*
rium expugnant, 381. *damnum patiun-*
tur ad Padum, 407. *Polygnium obsi-*
dent, 411. *vi expugnant*, *ibidem*. *à Lo-*
tharingo caduntur, *ibid.* *S. Omar obsi-*
dent, 412. *bis caduntur*, *ibidem*. *Omar*
deserunt, 413.
Garsium à Brandeburgensibus intercipitur,
 401. *à Suecis vi expugnatur*, 413.
Gatinara Hispanis deditur, 409.
Georgius Lunaburgicus & Administrator
Bremensis Sueco accedunt, 245.
Georgius Lunaburgicus ceditur à Pappenhe-
mio, 253. *affligitur*, 266.
Georgius Podiebrachius regno per tumultum
intrusus fuit, II.
Geldriam Hollandi obsident, 413. *deserunt*,
ibidem.
Giesekam Hassi expugnant, 391.
Goltzius Erphordia Praefectus de victoria
Rheinfeldensi triumphat, 400.
Gotha à Sueco occupatur, 240.
Gotzius Hassiae Lantgravium debellat, 334.
Melan-

I N D E X.

Melandrum cedit, ibid. Hatzfeldio adest 47.
subest, 336. Brisacum annona instruit, 414.
iterum, 415. Tupadelium cedit, ibid. ipse 47.
Savellius fugiunt, 417.
Goytam Casariani expugnant, 164. Nivernius
frustra obsidet, 165.
Gulielmus Hassia Landgravius Imperii hostis
declaratur, 334. à Gotzio affligitur, ibid. in
Orientalē Frisiam fugit, 339. Oldenburgensē
Comitem pecunia emungit, 340. moritur, ib.
Gustavus Adolphus Suecorum Rex, 221. cum
Polonis bella gerit, 222. à Germanis Poloni
subsidiariis vincitur. 223. iis irascitur, ibid.
cum Polono inducias facit, 224. venit in Im-
perium, 225. creatur hostium Generalis, ib.
ejus mores ac disciplina militaris, 228.
Gustavus Adolph. in Saxoniam venit, 274. ad
Naumburgum castra communit, 275. ad
Lipsiam Fridlando concurrens vexillo poti-
tur, 276. mœstior est solito fatum Genio præ-
sagiente, ibid. ad Luzam hostes aggressurus
ad pugnam suos hortatur, 277. fortitur pu-
gnat, 279. cadit, 280.
Gustavo-Burgum Sueci deserunt fugientes. 356

H.

H *Agenoam Mansfeldius occupat, 47.*
Halberstadiensis diœcesis à Fridlando
subjugatur, 84. occupatur à Sueco, 240.
Hal-

I N D E X.

- Hallas expugnat earum Administrator, 194.*
deserit, 195.
Hallenslebiurn Casariani recipiunt, 196.
Hallensis Administrator. vide Administrator.
Hammelia ab Hasso & Lunaburgico obside-
tur, 289.
Hanovia à Sueco intercipitur, 244. à Casa-
rianis expugnatur, 397.
Hanoviensis Comes arresto tenetur in sua ip-
sius arce, 398. moritur, 399.
Hanovienses Hermonio lapidi subveniunt,
373. iterum subventuri intercipiuntur, 375.
Hatzfeldius Comes crudeli stratagemate Sue-
cos conficit, 310. fratris Episcopi copiis præ-
ficitur, 318. Aulam Regiam expugnat, 319.
in Saxoniam à Casare mittitur, 326. Ba-
nerium cedit, 327. Magdeburgum cū Saxone
obsidet, ibid. Telonii propugnaculum expug-
nat, 328. Banerium cedit, 329. eundem in fu-
gam vertit, 330. iterum, 331. ad prælium co-
git, ibid. ceditur, 333. ob virtutem ab hoste
etiam laudatur, 334. Casaris & Saxonis ex-
ercitus supremus Generalis creatur, 335. ar-
milustrum instituit & militem exercet, 336.
Banerium Lipsia depellit, 338. ejus pedita-
tum universum delet, 339. eundem cedit.
341. ager Herbipolim vehitur, ibid.
Hassus Fuldam occupat, 243. contra eum Pap-
penh, 246. 258. affligitur, 266. Sueco ad Nori-
bergam

I N D E X.

- Bergam succurrit, 268. à Pappenhemio affligitur, 273.*
Hassi Hermonio Lapidum subvenire nituntur, 370. à VVeerdio caduntur, 371. Giesekam superant, 391. Susatum occupant, 392. Paderbornam Camiumque vi expugnant, 404.
Hassia rustici dissipantur à Tillio, 89.
Hassia Landgravius Imperii hostis declaratur. 334. à Gotzio affligitur, ibid. in Orientalem Frisiam fugit, 339. moritur, 340.
Heidelberga vi expugnatur à Tillio, 54.
Helvetiam suarum partium facere Gallus studet, 167.
Henricus Fridericus Nassovius in Palatinatum ruit, 30. iterum discedit inglorius, 1b.
Herbersdorffius Comes executurus Caesaris mandatum lapidibus ab Austriacis repellitur, 114. caditur, ibid. rusticos stratagemate decipit & affligit, 120. eosdem hortatur ad pacem, 122.
Herbipolin Suecus deditione capit, 242.
Herbipolense castrum idem vi expugnat, ibid.
Herbipolim Ferdinandus occupat, 314.
Herbipolensis Episcopus Coloniam fugit, 241. fit Sacerdos, 272. novum militem conscribi jubet, 318. Franconia investitur, 319. conscripto novo milite Cesari subvenit, 336.
Herbipolensis ac Bambergensis Episcopus Colonia in Franconiam redit, 314. Herbipolim

I N D E X

- lim ingreditur, 315. ejus pietas, ibid. capti-
 vo in arce Ratissponensium Episcopo lautia
 mittit. 316. omnibus gratus est, ibid. ei ca-
 strum deditur, ibid. Vide etiam Franco-
 nie Dux.*
- Hermonius Lapis Francicum jugum accipit,
 264. à VVerdio urgetur, 367.*
- Hermonio lapidi Hassi subvenire volentes à
 VVerdio caduntur, 371. ei subveniunt Ha-
 noviensēs, 373. iterum subvenire frustra
 nituntur, 375.*
- Hermonius Lapis VVeerdio deditur, 376.*
- Hildesum occupatur à Pappenhemio, 274.*
- Hispanica castra Padus inundat. 156. 160.*
- Hispani caduntur ad Casalium, 176. Sabio-
 nettam occupant, 372. Bremae in Italia
 obsident, 406. expugnant, 407. Vercellas
 obsident, ibid. damnum patiuntur, 408.
 Vercellas occupant, 409. & Gatinaram,
 ibid.*
- Hispanos Franci cadunt, 352.*
- Hispanorum natura, 359.*
- Hoya Danis deditur, 95.*
- Holckius & Gallasius Saxoniam subjugant,
 272.*
- Holckius quamvis Lutheranus, Lutheranis in
 Saxonia damnum infert, 295. peste corre-
 ptus moritur, ibid.*
- Hollandi contra Romanos jam olim liberta-
 tem*

I N D E X.

- tem tutati sunt, 146. vide Batavi.*
- Hollandi Calloam obsident, 410. caduntur, ibid. caesorum & captivorum numerus, ibidem. Geldriam obsident, 413. caduntur. ibidem. deserunt, ibidem.*
- Holsatus Dux ad Tillium transit. 101.*
- Homonajus Hungaros cedit, 36. ejus arces occupat Bethlenus, 37.*
- Horneckerus misere cedit, 406.*
- Hornius Benfeldam expugnat, 257.*
- Hungari à Cesarianis ad fugam compelluntur, 17. & seq. 19. Bucquojanos ad Neosolum vincunt, 43.*
- Hungariae Proceres Casari reconciliati Bethlenum oppugnant, 41.*
- Hungariae Palatinus in Ragotzum movet, 187 illum iteratis cladibus cedit, ibid.*
- Hungariam occupat Bethlenus, 34. recuperat Bucquoius, 41. denuo recuperat Bethlenus, 43.*
- Hussita Brunavia moliuntur templum sine Abbatis legitimi sui Domini consensu, 6. Imperatorem prohibentem contemnunt, ibidem.*
- Hyberni Egræ urbis Fridlandum & socios illius occidunt, 299. 300. eorum cadavera firmario curru tracta ludibrio exponunt. 301.*

I N D E X.

I.

- I**acobus VI. Angl. R. magnam Catholicis in
suo regno libertatem promisit sub condi-
tione restitutionis Palatini, 77.
- Imperatrix in reginam Bohemia coronatur,
141. in Imperatricem coronatur, 389.
- Impetus quales esse oporteat? 122.
- Ingolstadtum frustra obsidet Suecus, 261.
- Iohannes de Weerdio qualis? 288. Suecos cedit
sub Bernhardo Vinariensi, 289. oppida circa
Ratisponam expugnat, 302. Gallos in Alsa-
tia cedit, 355. Gallis damnum infert, 356.
- Ligisticarum copiarum Generalis, ibidem,
Leodium frustra obsidet, 358. Gallos cedit,
363. usque Parisios excurrit, ibid. iterum
eosdem cedit, 366. Hermonium lapidem ur-
get, 367. ei commeatum adducentes Hassos
cedit, 371. deditioe Hermonium Lap. acci-
pit, 376. undecim fortalitiis Gallos ejicit,
383. ceditur, 395. fugit, capitur, ibid.
- Italia olim rerum Domina, 153. à variis sub
jugum missa, ibid. ejus potior pars ad Pon-
tificates devoluta, 154.
- Italici belli compositio, 179.

K.

- K**elhemium à Ferdinando ad deditioem
compellitur, 305.

V

Lan-

I N D E X.

L.

- L** Andresium Galli obsident, 378. occupant,
380.
- Lauffenburgū Dux Vinariensis expugnat, 392.
- Leodium frustra obsidetur, & pacem impe-
trat, 358.
- Ligisticarum copiarum Generalis Iohannes de
Werdio, 356.
- Lintzium rebellantium asylum occupatur à
Bavaro, 22.
- Lintzium rustici obsident sui Generalis & suo-
pte malo, 117. picatis ignibus repulsi obsi-
dionem deserunt, 118. denuo obsident, 120.
irrumperes decipiuntur & strangulantur,
ad sexcentos, 121. iterum obsidionem dese-
runt, 122.
- Lipsiaca Confœderationis urbes præsentia Sue-
ci animos resumunt, 243.
- Lipsiam Saxo recuperat, 239.
- Lipsia tertium expugnatur, 295.
- Lipsiam obsidet Banerius, 337.
- Literæ Bethleni ad Tartarorum Chamum, 40.
ea causa ruina ipsius, 41.
- Lobelius cladibus afflicti rusticos, 117. 123. in fa-
gam vertitur ab iisdem, 128.
- Lobelii virtus, 126.
- Lotharingus Casari succurrit, 245.
- Ludovicus Francia Rex in Italiam, 160. Sa-
bandum fundit prælio, ibid. in Picardiam
mouet,

I N D E X.

movet, 365. Corbiam recuperat, 367.
Lusatia cum Bohemis rebellat, 23. eam Saxo
ad pacem disponit, ibid. ejusdem urbes ex-
pugnat, 24. utramque ex munificentia Ca-
ralis sibi vendicat, 25.

M.

M *Agdeburgenses à Casarianis exacti-
 bus gravantur, 144. insurgunt in Ca-*
sarem, ibid. obsidentur à Fridlando, ibid.
obsidione liberantur, 145. ad partes Sueci-
traducuntur, 192. obsessi tumultuantur,
ac pacantur, 197. à Tillio admonentur, 202.
frustra, 203. expugnantur, 204. urbem in-
cendunt, 205. eorum triginta millia perie-
runt, 206.

Magdeburgum Saxonis filium in Administra-
torem assumit, non consentiente Casare, 143.
ei Archiepiscopus nominatur à Pontifice
Casaris filius, ibid.

Magdeburgum Banerius obsidet, 240. Pap-
penhemius obsidione liberat, 248. munitio-
nibus destructis urbem deserit, 249.

Magdeburgum Saxo obsidet, 323. & Hatzfel-
dus conjunctim, 327. deditione accipiunt,
330.

Magdeburgi urbis corruenda indicia, 193. ob-
sidio, 197. excidium, 204. incendium, 205.

Manhemium deditur Tillio, 54.

I N D E X.

Mansfeldius Pilsnam occupat, 13. profligatur, à Bucquojo, ibid. 14. in Palatinatum ruit, 44. multa recuperat, 45. Franconia Duci minatur, ibid. ejus ducem Baurium cedit, ibid. à Bavaro circumdatur, 46. ad obsequium Caesaris se redire simulat, mox hostem se declarans, 46. Hagenoam occupat, 47. Caesarianos cedit, ibid.

Mansfeldici caduntur, 14. Meppenam deserunt, 59. Westphaliam ingressi ad Erisoytam caduntur, 60.

Mansfeldius & Brunsvicensis in Brabantia caduntur, 53. caeorum numerus, ibidem. in Imperium revertuntur, 55.

Mansfeldius Orientalem Frisiam miserè affligit, 55. Oldenburgensem Comitem exhaurit, 56. libidine diffluit, ibid. VVestphaliam ingressus ceditur ad Erisoytam, 60. suis dissipatus fugit in Hollandiam, ibid.

Mansfeldius & Bransuicensis ab Anglia & Gallia exercitum impetrant, 70. prope Vesaliam castra muniunt, ibid. Colonienses infestant, ib. Ordینگam alter eripit, 71. exercitum amulatione consumto (ibid.) cum reliquiis in Daniam navigant, 72.

Mansfeldius frustra tentat fortalitium ad Dessaviam, 86. illud obsidet, ibid. à Fridlando ceditur, 87. occisorum & captivorum numerus, ibid. novo milite Silesiam inva-

I N D E X .

- invadit*, 97. à Bethleno in Hungariam evocatur, 98. 135. à VVallenstenio ceditur, 135. fugit, & moritur, 139.
Mantua Dux moritur. 155. ei Nivernius succedit, ibid.
Mantuum obsident Casariani, 164. deserunt, 165. denuo obsident, 171. stratagemate capiunt, 174. diripitur, 175.
Mantuanas ditiones à Nivernio sibi tradidit Imperator, 157. Nivernius recusat, ibid. mox vult, 158. Casariani expugnant, 162.
Marchio Badensis à Mansfeldio se separat, 48. vincitur à Tillio, 50.
Maria Hiss. Regis soror Ferdinando III. nubit, 181. venit in Italiam, ibid. in Austriam, 182. ei solenniter copulatur, 183. coronatur in Reginam Hungariae, ibid.
Matthias Imperator Ferdinandum in filium adoptat & successorem in regno Bohemiae constituit, 7. moritur. 9.
Mauritius Hassia Langravius transigit cum Spinola, 30. cum Tillio, 89.
Mediolanensem Ducatum Galli intrant, 177.
Megapolitani Duces terram suam recuperant, 239.
Megapolitanis Ducibus Caesar ignoscit, 321.
Melander Merodium & Quadium cedit, 292. ceditur à Gotzio, 334.
Memminga Lipsiacum fœdus luit, 216. deditione

I N D E X.

- tione ab Altringero capitur,* 288.
Meppena Mansfeldii asylum facta, 55. à mili-
te ejus deseritur, 59.
Meppenam Sueci Comiti Palatino vendunt,
404. Vehlenius Baro adoritur, 405. vi ex-
pugnat, 406.
Merodius Comes ab Vbiis movens ad Visur-
gim properat, 291. Hammelia obsidionem
solvere nititur, 292. praelio excipitur à Me-
landro, 292. cadit, 293.
Militiæ mores pravi, 57.
Misniam Banerius invadit ac spoliatur, 326. sub-
jugat, 335.
Moguntia à Sueco intercipitur, 244. Electo-
ri suo deditur, 358.
Mons albus fatalis ultimi certaminis meta, 17.
Moravi cum Bohemis sentiunt, 25. debellan-
tur à Bucquojo, ibid. § 26. stant Caesaris
arbitrio, 27.
Mortalitas magna in Germania § Belgio, 362.
Mulhusium Pappenhemius occupat, 274.
Mundam expugnat Tillius, 88.

N.

- N** *Eapolitanum regnum feudatario jure*
Pontifices Francis concedunt, 154. Ar-
ragonii occupant, ibid. hinc variorum bel-
lorum causa, 155.
Neobrandeburgum expugnat Tillius, 231.
Neobur-

I N D E X.

- Neoburgum Suecus occupat,* 259.
- Nienburgum obsidet Tillius & damnum patitur, 82. obsidionem deserit, 83, ad eam urbem casorum numerus, ibid.*
- Nienburgum Lunæburgico deditur,* 107.
- Nivernius Gallicanus Princeps Mantua Duci succedit, 155. inconsulto Casare feudi Domino inaugurationem maturat, ibid. præcipuas Mantuanæ ditionis urbes præsidio firmat, 156. adsistentes sibi habet frequentes in Gallia Duces, 157. Hispanos cedit, ibid. Casari ditionem Mantuanam tradere abnuit, 157. mox vult, 158. Rheteliæ Ducem ad Cæsarem mittit, 159. iterum arma parat, ibid. Goytam frustra obsidet, 165. capta à Cesarianis Mantua fugit cum uxore & liberis in arcem, 175. pactus Ferrariam abire permittitur, ibid. pace facta integritati restituitur,* 179.
- Nordlingam obsident Ferdinandi, Rex & Cardinalis Princeps, 308. ejus obsidionem solvere Sueci laborant,* 309.
- Noribergam Tillius frustra obsidet,* 246.
- Norinbergam munitione excitata Suecus defendit, 265. deserit,* 271.
- Northemium Cesariani expugnant,* 97.

O.

- O** *Bertrautius cadit,* 85.
- O** *Oceanū sibi vendicare Hollandi tentant,* 148.

I N D E X.

<i>Oldenburgensis Comes pecunia emungitur à Mansfeldio,</i>	56.
<i>S. Omar Galli obsident, 412. deserunt,</i>	413.
<i>Omina victoria Casarianorum,</i>	18.
<i>Ordinga à Brunsvicensi intercipitur,</i>	71.

P.

P*aderbornam Pappenhemius expugnat,*
253.

Paderborna vi expugnatur ab Hassiacis, 404.

Padus Hispanica castra inundat, 156. 160.

Palatinus occupatur à Spinola, 29. Hispanicum jugum subiit, necdum excussit, 31.

Palatinus oppida quaedam à Sueco expugnatur,
244.

Pappenhemius Comes inter mortuos jacet, 20. in rusticos destinatur, 124. eos fallit, ibid.

*Lintzium venit, 125. conjunctis cum Lobe-
lio viribus in rusticos movet, ibid. eos ma-
gna clade fundit, 126. gemino stratagemate
decipit, 128. alio item, 129. vincit, 130. ad
desperationem adigit, 132. pagos & oppida
recipit, ibid.*

*Pappenhemius Magdeburgum obsidet, 197. ei
Tillius accedit, 198. quatuor hi una die
fortalitia expugnant, 200. urbem mox i-
psam, 204. Suecis damnum infert, 230. in
VWestphalia ruit, 247. varia loca recupe-
rat, 247. Magdeburgum obsidione liberat,*

249.

I N D E X.

249. *munitiones destruit ac deserit, ibid.*
urbes quasdam VVestphaliae lytro gravat,
 253. *Paderbornam expugnat, 253. Banerium*
cadit & Luneburgicum, ibid. & Todium,
ibid. Hassum, Luneburgicum & Baudi-
sium affligit, 266. ad solvendam Trajecti
obsidionem invitatur, 267. solvere eam fru-
stra nititur, ibid.
- Pappenhemius Hassum affligit, 273. VVolfser-*
bytum obsidione levat, ibid. Hildesum &
Mulhusium occupat, 264. Fridlando se con-
jungit, 275. Unus Sueco metuendus, 274.
275. ad expugnandum Hallas mittitur, 275,
à Fridlando revocatur, ad Luxensem pu-
gnam, 277. cadit, 280.
- Pappenhemii virtus ac fama,* 274.
- Parisiis insigni triumpho victoria Rheinfel-*
densis excipitur, 400.
- Parmæ Dux Gallos fallit & Placentia Par-*
maque elicit, 368. Austriacis accedit, 369.
- Pax inter Danum & Casarianos Lubeca con-*
clusa, 111.
- Pax inter Casarem & Bethlenum constitui-*
tur, 140.
- Pax Ratisponæ inter Casarem & Franciæ Re-*
gem concluditur. 179.
- Pax inter Casarem & Saxonem Praga consti-*
tuitur, 320. ea Protestantibus favorabilis.
ibid. eandem multi acceptant Principes, 321.
- V 5
- Impe-

I N D E X.

- Imperiales item urbes, ibid.*
- Pedemontium intrant Galli, 171.*
- Petrus Petrejus Hisp. Classem expugnat, 148.*
- Philippus Landgravius Hassie cadit, 92.*
- Picardia à Cardinale Infante vastatur ac subigitur, 361. 363.*
- Pinarolum Franci expugnant, 168.*
- Pippenberga à Cesarianis expugnatur, 102.*
- Placentiam Hispani oppugnant, 368. Parma Ducis arte obtinent, 369.*
- Polonorum Dux Tartarorū castra expugnat, 136. omnes delet, 137.*
- Polonus Sueco succumbit, 222. auxilium petit & impetrat à Cesare, ibid. Germanorum subsidio vincit, 223.*
- Polonia Rex Ferdinandum III. eligi in Roman. Regem suadet, 386.*
- Polygnium à Gallis vi expugnatur, ibid.*
- Pomerania à Cesarianis subjugatur, 108.*
- Pomerania status, 400.*
- Pomeraniam sue potestatis facit Suecus, 225. 228.*
- Pontifex Rom. à partibus Cesaris, 12. Cesaris fil. Archiepiscopum Magdeburgensem nominat, 143. pacem facere laborat, 383.*
- Posonium expugnat Bethlenus, 35. oppugnat Dampetra Comes suo exitio, 38. deditione recuperat Bucquojus, 41. frustra obsidet Bethlenus, 43.*
- Pragam*

I N D E X.

- Pragam Saxo expugnat*, 245. *VVallenstenius vicissim*, 262. *Arnhemius & Banerius obsident*, 305. *ei Ferdinandus subvenit*, 306. *obsidio solvitur*, *ibid.*
- Principes Germaniæ fiunt heretici*, 1. *conspirant in Catholicos*, 2. *iis accedunt alii*, & *urbes imperiales*, 3. *non tamen Saxo*, 4. *occasionem bellandi quarunt*, *ibid.* *eam accipiunt per Bohemos*, 5.
- Principes uniti Palatinatum defendunt*, 29. *cum Spinola pacem ineunt*, 30. *quibus conditionibus?* *ibid.*
- Prodigia belli Danici*, 80.
- Prodigium futura cladis*, 234.
- Praeliū ad Altenbergam*, 269. *in eo casorum ab utraque parte numerus*, 270.
- Praeliū ad Arassium in Italia*, 380.
- Praeliū ad Bisquenum*, 393. & *seqq.* *in eo casorum, captivorum & vulneratorum numerus utrinque*, 396. 397.
- Praeliū ad Dessaviam*, 86.
- Praeliū ad Hammeliam*, 292. *in quo Casariani succumbunt*, 292. *casorum numerus*, *ibid.*
- Praeliū ad Heilbronnā*, 49.
- Praeliū ad Luzam*, 278. *in eo casorum numerus*, 280.
- Praeliū ad Lipsiam*, 235. *in eo casorum numerus ab utraque parte distinctim*, 237.
- V 6 aliud

I N D E X.

<i>aliud nova Casarianorum clade,</i>	238.
<i>Prælium ad Lotteram,</i>	91.
<i>Prælium ad Nordlingam, 309. in eo stratagemata Casarianorum, itemque Hatzfeldii, 310. casorum, captivorum & prædæ quantitas, 311. consequentia,</i>	313.
<i>Prælium ad Pragam, 19. in eo captivorum & casorum numerus,</i>	20.
<i>Prælium ad Rainam,</i>	257.
<i>Prælium ad VVitstochium, 331. in quo Saxo-Casariani caduntur, 333. casorum numerus, ibid.</i>	
<i>Protestantes Ecclesiastica restituere bona jussi generalem Conventum petunt, 213. impetrant & convenitur Ratispona, frustra, ibidem. Lipsiæ conveniunt soli, 214. Casari scribunt & eum Germanicæ libertatis eversores dicunt, ibidem. inita confœderatione arma parant, 216. plerique ad fœderi renunciandum vi coguntur, ibid. & seqq.</i>	
<i>Pugna ad Brisacum, 417. in ea casorum & captivorum numerus,</i>	418.
<i>Pugna ad Eferdingam,</i>	126.
<i>Pugna ad Neutram,</i>	65.
<i>Pugna ad Statloam,</i>	58.
<i>Pugna ad Ticinum,</i>	360.
<i>Pugna ad VVeidhausium, 45. alia</i>	46.
<i>Pugna ad VVislochium,</i>	47.
<i>Putuolum Casariani expugnant,</i>	170.
	<i>Qua-</i>

I N D E X.

Q.

Q Vadius Franconia Ducis sororem ducit
conjugem, 290. cum Merodio Hamme-
lia obsidionem solvere nititur, 292. cadit,
293. ejus mortem omnes dolent, 293.

R.

R Hatia à Casarianis occupatur, 162.
Ragotzius in Ducatu Transsylvania Beth-
leno succedit, 186. ab Hungaria Palatino
caditur, 187. iterum aliquoties, ibid. pacem
quarit & impetrat. 188.

Raina Sueci ingenti victoria & opulentissimis
opibus potiuntur, 258.

Ramsayus Hanovia Praefectus compositiones
pacis retrectat, 397. Comitem Hanovien-
sem & Solmejo Laubacensem in arce arre-
sto tenet, 398. leditur & capitur, 399.

Ratisponam Bavarus intercipit, 260.

Ratispona obsidetur à Ferdinando III, 304.
deditur, 307.

Rebellioni non facile adsuescendum, 207.

Rendesburgum Casariani expugnant, 104.

Rheinfeldiam Dux-Bernh. Vinariensis obsi-
det, 393. deserit, 394.

Rheinfeldia iterum à Vinariensi obsidetur,
403. deditur ibid.

Rohania Dux moritur, 406.

Romanum Imperium ad Germanos transfer-
tur, 346.

Rosto-

I N D E X.

- Rostoch: & VVismariam Caesar.occupant, 107.*
Rotenburgum occupat Tillius, 94.
Ruga Casariani pelluntur, 225.
Rustici Austriaci fiunt rebelles, 114. Casarem
eos ad pacem hortantem contemnunt, 115.
Casaris legatos arresto detinent, eique leges
prescribunt, ibidem. Bavaros cadunt, 116.
Freistadium expugnant, ibid. omnes popu-
lares edicto ad se cogunt, 117.120. Lintzium
bis obsident, ibid. & 120. Generalem suum
amittunt, & à Lobelio damnum accipiunt,
117, iterum, 119.120. obsidionem deserunt,
118.122. gemina clade à Lobelio afficiuntur,
123. à Pappenhemio falluntur, 124. oppu-
gnantur, 125. veneficio duri, ibid. fundun-
tur magna tandem clade, 126. studiosum
quendam Generalem legunt, 127. Pappen-
hemium ad pugnam provocant, 128. eundē
urgentes, gemino stratagemate decipiuntur,
ib. caduntur, 130. à Pappenhemio ad pugna
provocantur, 131. aciem struunt, ib. cadun-
tur, 132. desperant, ibid. sese dedunt, 133.
Rusticorum temeritas, 122, furor, 126
Rusticorum Generalis cadit, 117. alter etiam,
125. tertius capitur, 132.
Rusticos Banerius cadit, 324.

S.

S *Abaudus Dux multa in Montisferrato oc-*
cupat, 156. praelio funditur à Gallia Rege,
160.

I N D E X.

160. pacem impetrat, 161. ea diffidentia
annihilatur, ibid. ad Austriacos aperte de-
ficit, 168. provinciis exuitur à Gallis, 172.
moritur, 177.
- Sabaudus & Criquius in Italia caduntur, 360.
- Sabaudiam subigunt Galli, 168. 172.
- Sabaudia & Parma Duces Valentiam obsi-
dent, 357. deserunt, 358.
- Sabaudia Dux Victor Amadeus moritur, 381.
- Sabionettam occupant Hispani. 372.
- Saxo Elector frustra tentatur à Principibus ad
secum conspirandum, 4. Lusatiam expu-
gnat, 24. eam utramque in premium acci-
pit à Cesare, 25. Silesiam disponit ad pacem,
27. in prælio ad Lipsiam fugit, 235. Lipsiam
recuperat, 239. Pragam expugnat, 245. cum
Imperatore pacem tractat, 317. 320. Suecos
Imperio decedere jubet, 322. tergiversantes
armis persequitur, ibid. Magdeburgum ob-
sidet, 323. cum Hatzfeldio denuo, 327. oc-
cupant, 330.
- Saxones à Bohemia fugiunt, 262. damnum
patiuntur, 317.
- Saxones Banerius cadit, 324. iterum, 325. ma-
gnus eos invadit metus, ibid.
- Saxonia damnum patitur ab Holckio, 295.
- Saxoniam Holckius & Gallasius subjungant,
272. Saxo-Vinariensis recuperat, 285.
- Saxonia inferioris circulus militem scribit, 57.
- Ducem

I N D E X .

- Ducem Brunsvicensem in Generalem legit,*
moxq; iterum abdicat, ibid. hinc Regem
Dania Generalem legit, 76.
Schenckianum propugnaculum capitur ab Hi-
spanis, 354.
Seckinga Bernh. Duci Vinariensi deditur, 392.
Serveſtam Mansfeldius intercipit, 86. Frid-
landici recipiunt, 87.
Sicambri, vide Franci, 9.
Sileſia oppida à Vinarienſi occupata Fridlan-
dus recuperat, 98. 99.
Sileſiam invadunt Sueci, 245. Arnheimius in-
vadit, 285.
Sileſii ultrà Bohemis acceſſere, 27. ad pacem
diſponuntur à Saxone, ibid. eam acceptant,
Et certis conditionibus in gratiam recipiun-
tur, 28.
Spinola Palatinatum occupat, 29.
Spiram Caſariani occupant, 335.
Spirenſis Episcopatus oppida quædam occu-
pantur à Mansfeldio, 47.
Stada Tillio deditur, 107.
Stada munitiones demolitur Pappèhemus. 254.
Stephanus Fadingerus ruſticorum Generalis
occumbit, 117.
Stephanum Bethlenum vidua Gaboris Ducem
Transylvania facere laborat, 186. eum Ra-
gotzius Transylvania Gubernatorem con-
ſtituit, 188.
Stetinum

I N D E X.

- Stetinum Suecum admittit,* 225.
Stolbergensis Comes cadit, 90. Gottingam expugnat Tillius, 90.
Stoltzenaviam occupant Casariani, 82.100.
Stormaria occupatur à Casarianis, 102.103.
Stralsondanis Rex Dania subvenit, 108.
Stralsondam obsidet Arnheimius, 108. ei accedit V Vallenstenius, ibid. hic acriter urget at frustra, 109.
Stralsonda obsidione liberatur à Sueco, 225.
Studiosus rusticorū rebellium Generalis, magici carminis suspectus, 127. rebelles ad constantiā movet, 131. capitur, 132. ejus virtus, ibid.
Suecus in Imperium venit & Stralsondam obsidione liberat, 225. Stetinum belli sedem destinat, ibid. creatur hostium Generalis, ibid. causas divulgat, quare in Imperium venerit, 226. has in illum Imperator retorquet, 227. damnum patitur, 230. Francofurtum ad Viadrum expugnat, 231. una cū Saxone in Tillium movet, 233. aciem ad Lipsiam instruit, 234. victoriā potitur, 237. Casarianos denuo cedit, 238. Megapolitanos Duces restituit, 239. Halberstad. diocesim occupat, 240. & Franconiā, 241. Hanoviam intercipit, 244. item Moguntiam, ib. Palatinatū ingreditur, ib. Coloniā male pratermisit, 254. Bavariam versus movet, 254. Donawerdā expugnat, 256. varia loca occupat.

I N D E X .

pat, ibid. Tillium ad Rainam cedit, 257. Augustam accipit, 259. Ingolstadtum frustra obsidet, 261. equo suo trajectio periclitatur, ibid.
Suecus Monachium intrat, 262. magno bellico apparatu, & multa pecunia positur, 263. ad Noribergam se contra hostes munit, 265. ei Hassus & alii sui accedunt auxiliatum, 268. Casarianos ad Altenbergam invadit ingenti praelio facto, 269. Norinbergam deserit, 271.
Sueci ad Bethlenum litera à Casarianis interceptiuntur, 224.
Sueci qui & unde? 220. vetera eorum bella, ib.
Sueci in Silesiam ruunt, 245. ad Stadam caduntur, 253. Noribergam ad Regem in castra veniunt, 268. varias Imperii Provincias invadunt, 285. ab Altringero damnum patiuntur, 288. obsidionem Noralinge solvere laborant, 309. ingenti clade caduntur, 311. constituta pace Pragensi à Saxone Imperio jubentur decedere, 322. tergiversantes hinc inde pelluntur, ibid. urendo & exhauriendo Provincias crudeliter agunt, 323. rusticos cadunt, 324. Saxones quoque, ibid. Marchiam & Silesiam versus movent, 341. ad Tribesium caduntur, 342. ad Balthici maris littora refugiunt, ibid. Garsium vi expugnant, 413. Garsii obruuntur & caduntur, 401. Sueco-

I N D E X.

Suecorum metus in Italia, 302.
Sylvam Ducis obsident Hollandi, 148. deditio-
ne accipiunt, 152.

T.

T *Aberna Alsatica Casari deduntur,* 358.
Tabernas Alsaticas Galli recuperant, 362.
Tartari à Polonis caesi, 42. à Bethleno evoca-
ti in Poloniam ruunt, 136. expugnatis eo-
rum castris, omnes delentur, 136. & 137.
Tartarorum legati ad Bethlenum, 39.
Tartarorum Chamus literis Bethleni invita-
tur in Hungariam, 40.
Templum Brunaviense struitur indignante
Abbate, 6. destruitur, 8.
Thenas Franci & Batavi expugnant, 352.
Tillius Marchionem Badensem ad Heilbron.
profligat, 49. 50. arma parat contra conatus
Dania Regis, 79. in Ducatum Brunsvicen-
sem irrumpit, 81. varia loca expugnat, 82.
Nienburgum obsidet ubi damnum patitur,
ibid. obsidionem deserit, 83. Danos cedit
& Calenbergam occupat, ibid. stratagemate
partem exercitus Danici obruit, 85. Mun-
dam expugnat, 88. Hassiacos rusticos dissi-
pat, 89. cum Landgravio transigit, ibidem.
Gottingam expugnat, 90. Dania Regi da-
mmum infert, ibid. Danos cedit ad Lotte-
ram, 92. Rotenburgum occupat, 94. Albim
versus movet, 100. Albim superat, 101. in
Hassum

I N D E X.

- Hassum* movet, 218. illum ad quietem hortatur, *ibid.* affligit, 219. *Albim* versus in occursum *Sueco* trahitur, *ibid.* *Neobrandeburgum* expugnat, 231. *Saxoniam* subigit, 232. ad *Lipsiam* aciem instruit, 233. vulneratur ac funditur, 237. ad *Bavarum* confugit, 245. *Noribergam* frustra obsidet, 246. *Suecos* cedit, 255. ab iisdem ceditur ad *Rainam*, 257. lethaliter vulneratur & sui fugiunt, 258. moritur, *ibid.* eius virtutes, *ib.*
- Tillius* & *Fridlandus* conveniunt, 102. varia loca per *Tribunos* suos obsident, *ibid.* ipsi in *Stormariam* irrumpunt, 102. varia loca obsident, 106.
- Tillius* & *Pappenhemius* *Magdeburgensium* propugnacula expugnant, 199. 200. 201. & ipsam urbem, 204.
- Torgam* expugnat *Banerius*, 337.
- Torrassius* *Casalii* Gubernator fortiter se gerit, 176.
- Trajectum* ad *Mosam* à *Batavis* obsessum liberare *Pappenhemius* frustranitur, 267.
- Transylvania* quomodo potitus sit *Bethlenus Gabor*? 31.
- Transsylvania* Tutor *Ferdinandus* *Cesar* constituitur à *Bethleno*, 186.
- Trevirensis* Elector *Francis* accedit, 264. *Francis* Provinciam tradit & *Hermonium* lapidem, 347. primus in Imperio *Gallicus* fuit, *ibid.*

I N D E X.

- ibid. ab Embdano Comite cum ipsis Treve-
 ris capitur, 350. in Comitibus Ratisponensi-
 bus ab Electorum Collegio non admissus, 385.
 Trevirorum urbs intercipitur à Comite Emb-
 dano, 350.
 Tupadelius capitur & legiones ejus caduntur,
 266. à Gotzio caditur, 415.
 Turca Bethleno auxilia mittit, 62. copias re-
 vocat, foedere cum Casare inito, 68. Beth-
 leno subvenit, 137. Novigradum obsidet,
 ibid. à VVallenstenio caditur, 138. suos re-
 vocat, ibid.
 Tuitium Baudisus oppugnat, 286.
 Turrianus Comes Bohemorum princeps, 9.
 Viennam obsidet, 13. Constantinopoli Bassæ
 supremi favorem emit, 61. religionis Chri-
 stianæ desertor audit, 62.
 Tycho polym obsident Casariani, 106. deserunt,
 110.

V.

- V** Alentiam obsident Sabaudia & Parma
 Duces, 357. deserunt, 358.
 Valettanus Vercellensibus obsessis succurrere
 nititur, 408.
 Vbios tentat Baudisus, 285.
 Vdenhemium Caspar Bambergius intercipit,
 349. in ea quantum pecuniarum & provi-
 sionis? ibid.
 Vehlenius Baro in Diocesi Monasteriensem
 irruit.

I N D E X.

- irruit, 405. Meppenam adoritur, ibid. vi expugnat, 406.*
Velaviam intrant Casariani, 149. deserunt, 153.
Veneti Nivernio accedunt, 156. Mantua afflicta praesto sunt, 164. Goytam obsidere parant, 166. caduntur, ibid. ad Putuolum damnum patiuntur, 170.
Venloam & Ruremondam Cardinalis expugnat, 379.
Vercellas Hispani obsident, 407. damnum patiuntur, 408. deditione occupant, 409.
Verdam Dani obsident & confuse deserunt, 95.
Vermis quatuor ulnarum longitudine à Christiano Duce Brunsvicensi emissus, 89.
Veronensiū ditionem Gallasius populatur, 169.
Vesaliam Batavi intercipiunt, 151. in ea quantā praeda? ibid.
Vicedominus ab Eckstetten laeditur & moritur, 402.
Victoria à parte Caesaris auspiciū, 13. omina, 18.
Victoria Rheinfeldensis causa triumphatur Parisiis, 400. Erphordia, ibid.
Vienna obsidetur à Comite Turriano, 13. liberatur, 14.
Vinariensis varia loca in Silesia occupat, 98. amittit rursus, ibid. in Hungariam se confert, 98.
Vinariensis in Hungariam venit, 135. vincitur, 136. moritur, 140.
Vlma

I N D E X.

Vlma à Lipsiaco foedere ad Casarem reduci-
tur, 217.

Ultrajectum à Casarianis frustra tentatur, 150.

Vulgarium error, 122.

Vulgi ingenium, 197.

W.

W *Allenstenius ad Tillium proficiscitur,* 80.

Halberstadiensem diocesim, aliaq; mul-
ta loca subjugat, 84. *Mansfeldium in Sile-*
siam sequitur, 98. *occupata à Vinariensi lo-*
ca recuperat, ibid. *hostes cedit,* 99. *Stral-*
sondam obsidet, 108. *Danos ad Wolgastum*
cedit, 109. *Berblenum, Mansfeldium & Vi-*
nariensem in Hungaria vincit, 136. *Turcam*
cedit, 138. *Magdeburgum obsidet,* 144. *ob-*
sidionem solvit, 145.

W *allenstenius fit Generalissimus,* 252. *è Mo-*
ravia in Bohemiam movet, 261. *Pragam*
expugnat, 262. *Saxones fugere cogit,* ibid.
in Suecum movet, 265. *illum ad Noriber-*
gam una cum Bavaro obsidet, 266. *à Sueco*
ad Lipsiam invaditur, 275. *castra ad Luzam*
munit, 277. *a Luzensi pralio Lipsiam, inde*
Pragam proficiscitur, 281. *severus nimium,* 28.
Holckium in Saxoniam immittit, 295. *ad*
Stenaviense fortalitium Saxones vincit,
296. Silesiam recuperat, ibid. *dominationem*
parat, 297. *describitur ab ingenio & incre-*
mentis, ibid. *constituit Austriacam Domum*
evertere

I N D E X.

- evertere & se Bohemia Regem facere, 298.
 quorum adminiculo? ibid. proditur, ibid.
 Egram proficiscitur, 299. à Gordanio bi-
 penne transfigitur, 300. ejus socii inter epu-
 las occiduntur 299. cadavera fimariorum curru
 trahuntur, 301.
 VVarnemunda obsidetur à Cesarianis, 401. de-
 ditur, 402.
 VVerbenam fortalitiæ Banerius expugnat.
 335.
 VVeerdius, vide Iohan. de Weerdio.
 VVestphalia fœde deformatur, 55. 76.
 VVestphalia Episcopatum Hassus & Lunebur-
 gicus expugnant, 285.
 VVilhelmus Comes Nassavius cadit, 410.
 VVismariam occupant Cesariani, 107.
 VVismaria dedita præsidarii Pappenhemio se
 jungunt, 248.
 VVolferbytensis Gubernator frustra sollicita-
 tur à Tillio, 93.
 VVolferbyum Pappenhemio deditur, 107.
 VVolferbytū obsidet Lunenburgicus, 273. Pap-
 penhemius obsidione levat, ibid.
 VVormatia occupatur à Sueco, 244.
 VVormatiam Cesariani occupant, 355.
 VVartenbergensis Dux coactus fœderi Lipsia-
 co renunciat, 217.

F I N I S.

B E L L I

SVECO-FRANCICI, &c.

C O N T I N V A T I O .

Risaco fame ad deditio- 1639.
nem compulso, Francis *Pericu-*
via strata in Germaniam *lum Ger-*
putabatur, qua ad rui- *mania*
nam imperii eniterentur. Et sanè in *propter*
tanta discrepantia animorum, spes *occupa-*
sectariorum huc ibat, timor Catho- *tū Bri-*
licorum: quid enim aliud illi concii- *sacrum.*
pere possent, post expugnatum for-
tissimum munimentum, hi metue-
re? confidentia tanti successus illis
animos addebat, his adimebat. Un-
de pater, non uno voto mortales
omnes affectos, quando vel pro na-
turæ inclinatione, vel credulitatis
opinionem, vel fortunæ casibus ple-
rumque sentiunt. Verum enim vero
patuit non multo post, & à sectariis
temerius spem conceptam; & à *Gallè*
Catholicis simplicius timorem: nam *infelices*
si vel hi, vel illi maturo judicio per- *extrare-*
pendissent, Gallos extra regnum suū *gnam*
nihil magni unquam gessisse, utri- *sum.*

que facile inanem imaginationem seposuissent. Invaserunt Galli Asiam, Africam, Cyprum, Italiam, Siciliam, & exacti sunt; & ut de cæteris cladibus taceamus, utique adhuc memores infelicis vespere, quæ libidinem, contumaciam, & crudelitatem suam sanguine proprio, ceu victimæ, expiarunt.

Vinarienses bellum in Burgundiam & Lotharingiam transferunt.

Burgundia & Lotharingia descriptio.

Et verò videtur Deus hanc illis mentem ademisse, ne nimis grave delictum committerent, in matrem, in nutricem injurii: mater enim illorum Germania est, nutrix Franconia. Itaque in Burgundiam & Lotharingiam armorum moles conversa, & quod indignissimum fuit, Teutonici sanguinis Principe militum Duce, Imperatore belli. quo abiistis antiqui mores? olim pulchrum & laudabile erat, pro patria vivere, pugnare, mori: nunc à multis honorifico titulo magni & fortes censentur, qui contra patriam insurgunt. sic rerum vices sunt, sic mores hominum.

Burgundi à Burgis dicti, teste Orosio, in partibus Heduorum consedente, primum barbarie, inde regno, deni-

deniq principatu clari: hodie etiam Gallis ex parte invisi, quia à reliquo corpore avulsi, Austricæ potentiaë subiiciuntur.

Lotharingi verò, Mediomatrices fuere. Lotharius Caroli Magni Ne-
pos à suo nomine Provinciam nun-
cupari voluit, ut vocabulo novo, ita
terminis accisis. A Vinariensibus ex
hybernis eductis & intolerabili ty-
rannide incolas atterentibus, an-
gustiaë munimento Mortavensi pro-
pinquæ expugnataë Ivignonense ca-
strum occupatum, Pontarlumum
oppidum ad deditionem compul-
sum. Et hæc graviter accidebant
Burgundis ob longam pacem mar-
tialis insolentiaë jam penè inassuetis.
Hinc litteræ ad externos plenæ la-
mentationum, hinc vicini ad vici-
num complorationes; hinc virorum
suspiria, mulierum lamenta. Hinc
illæ voces, Cæsareanum militem
hactenus recusatum, amicum & fi-
dum subditis; nunc Gallos inimi-
cos intra ipsa viscera patriæ à volen-
tibus ali, saginari. Sed frustra gemitibus res agitur, ubi armis resisten-
dum fuerat. utramque Burgundiam

Burgundia tota pene à Vinariensibus subjugatur Feb. 639. hostes brevi occuparunt. Addita locis jã dictis arx Iouxiana, quam loci oportunitate vallo-
rum firmitate, commeatus annona & tormentorum copia Dux Bernhardus idoneam sedem rebus suis judicavit hospitio lætus, in hostico tutus.

Præfectus arcis Iouxane decollatus. Atque infeliciter ejus deditio Præfecto cessit. Quod pro viribus non restitisset, vitio datum. Nec mora ignaviam sententia, sententiam capitis diminutio apud Dolam secuta est. Non adeò tamen Vinarienses prævalere, ut adversariis animus, & audacia aliquando non redirent.

Rosiani & Mulleriani impetuntur. Circa Martii initium explorato legiones Rosæ, ac Mulleri Tribunorum, in pago Bivorgio stationes habere, pedites mille, & octingenti circiter levioris armaturæ equites ex Lotharingicis, noctis & silentii beneficio inopinantes oppressere. Tantum valent in bello vigilantia & occasio. Bernardus Dux repentinae invasionis admonitus, spolijs ovantes sequi parabat; sed illi jam in præsidia sua egressi erant, & prædam non hianti sed clauso ore tenebant.

Inter

Inter hæc non cessabat Urbani *Vrb.*
 VIII. Pontificis Maximi paterna er- *VIII.*
 ga omnes voluntas, & studium pro- *Summi*
 curandæ quietis in Europa. Missis *Pontif.*
 denuò Legatis in Hispaniam, Gal- *cura in*
 liam, Germaniam, pacem sollicita- *tranquil*
 vit, si quâ obtineri posset: pecuniam *lando*
 Cæsari centenis millibus stipulatus, *Imp. Ro-*
 si quâ non posset. surdæ fuerunt ubi- *mano.*
 que aures ad tam pia monita, &
 nonnullibi quasi bellici incendii fu-
 mus gratus oculis esset Bacchanalia *Baccha-*
 Scenico habitu, ludicris saltationi- *nalia*
 bus celebrata. Quid dicam? multi *Parisis*
 hodie pro Deo Reges, pro templis *letè*
 castra, pro cælo terram colunt, car- *trans-*
 dinis, in quo vera felicitas versatur, *acta.*
 propter carnis delitias obliti: sed
 hæc extra oleam. Vinarienses vin- *Bernhar*
 dictæ cupidi propter passam nuper *dux Dux*
 jacturam Duore Rosa Thannum *Than-*
 haud infimum Suntgovix oppidum *num ob-*
 obsidere pergunt; sed & de victoria *sideri*
 à Suecis contra Cæsarianos & Saxo- *mandat*
 nes apud Chemnitium obtenta *et triū-*
 triumphos agere, gratias decanta- *phat ob*
 re, machinis fulminare, vocibus *victoriā*
 inclamare. Præcipuè Dux Bernar- *Sueco-*
 dus cum suis Brisaci, quo Pfeffinga, *rum.*

Rheinfeldia & Laufenburgo perlustratis receperat. Rosæ Tribuno mille ferè peditum, cum adjunctis tormentis, cum necessario comœatu concessi: inde in subsidiariâ opem missi Moherus, & Fletshemerus, cum totidem militibus utraque.

Tendit Ipse Vinariensis majora animo con-
contra filia meditans, & à sacro Lutherano-
Lotha- rum pane jam in Paschate refectus,
ringos & in fortitudine cibi illius ambu-
Luthe- lans, per vallem Wilerthalensem
ranopa- descendendo, Lotharingicas copias
ne refe- à Duce suo regressas opprimere pa-
ctus. rabat; cum ecce quidam Equitum
 Præfectus ex Rosana legione, cognomento Linda, stimulos incitato adjecit: narrans qualiter magnam partem peditatus & Equitatus Lotharingici confecissent, duobus centurionibus in vitæ gratiam receptis, quos sisteret. Imò quasi re confecta, quid porro faciendum videretur solícite inquirens. Lætior & excitatior hoc nuntio Dux Bernardus quia alibi hostes deficerent ad Thānum majores copias admoveri voluit: Ulteriusque progressus, oppidum S. Hippolyti, Castrum novum, Franci

Franci montem, & arcem Villanā, ad Salinas usq; in potestatem suam redegit. Trahit Fortuna fortunam, & si bona est felicitates cumulat: si mala adversitates. Thanni deditio quinto Nonas Maii, post acrem oppugnationem, & ex iniectis pyrobolis obortam ædium flammam, secuta est, pacta salute Civium, militum libero discessu, ii centum viginti erant, ad Remiremontem deducti, nec multo post, pulchrum illud & munitum, S. Claudii oppidum ad obsequium venit, breviori tempore, majore sanguine. Tractaverant incolæ sex ferè septimanarum spatio cum oppugnantibus & intervenierant sua authoritate Bernates: parati vitam, libertatemque suam auro redimere, recusantes Galliæ Regi fidē dare: quo frustra proposito, Dux Guebrianus cum Vallonibus ad reintegrandā obsidionem accedens, præfectum præsidii erumpentem retro ire, & saltuum latebras quærere adegit: idem in Baronem Arronium conversus, eum in fugam compulit, ita ut per montis præcipitium delatus, quatuor horis inveniri non po-

*Magni
progres-
sus Vina
riensium
in Bur-
gundia:
i. Mayo.*

tuerit, moxque omni subsidio repulso, oppidum tentatum nec prius cessatum, quam armata manu invaderetur, deprædaretur, consumeretur, trecenti milites in armis & excubiis inventi, absq; commiseratione trucidati, spolia intra avaritiam fuere, rebus pretiosioribus Bernam ante transmissis, & in pecorum & equorum tribus millibus, & ingenti frumentorum copia tantum constitere. Quem in finem ab hominibus, urbes mœnibus, turribus, vallis, fossis, propugnaculis muniuntur, cum quicquid manibus factum est, manibus dissolvi possit? in eum credo, ut pertrinaciæ suæ postmodo majores pœnas luant. Exemplum in Judæis est sub Vespasiano: sed nec in Magdeburgo nostra ætate defuit. Atque utinam porro alia non viderantur. Quamvis timendum sit, tam diu in promptu exitia fore, quam diu Principum discordiæ, subditorum patientiam exercebunt. sed ad Bernardum Ducem redeamus, is in medio victoriæ cursu, in primo flore juventæ abreptus, spem & rem omnem simul destituit. Magnus quidem

*Bern-
hardi
Ducis
morbis,
mors,
testamē-
tum.*

dem bello, sed minor fide; illustris quidem sanguine, sed decolor rebellionem. Cum quinto Nonas Iulij ab oppido Hunningensi Neoburgum Rheno deveheretur, jam tum male, moxque in lectum collocatus pejus; denique à medicis desperatus, pessime habere cæpit. Intellecto igitur mortis inevitabilem terminum instare pro suæ religionis consuetudine ad exitium se comparavit; ita tamen ut præeuntem verbi Ministrum brevem esse juberet, & tam unde abiret quam quo iret, in illo vitæ momento, secum cogitaret. Sic testamentum condidit, liberalis in suos, quia amplius non indigeret; Comes quidam Nassavius decem, Tribuni singuli sex, Concionator aulicus quatuor (& profecto nimum pro nudis verbis) ambo Medici duobus millibus imperialium; famuli etiam pro conditione servitutis donati sunt, munifico utique & laudabili legato, si hæ pecuniæ ex hæreditate propria obveniant.

Hoc itaque modo obiit Dux Bernardus Vinariensis qui propter ma-

jores suos sub Carolo Quinto ab Electoratu Saxonico dejectos, Gallos Germanis, bellum, paci, regnū imperio, externos popularibus præposuit; brevis vita ne diutius rebelaret, modicus potentia ne gravius noceret.

1639.
*Hesdinū
Galli
obsidio-
ne clau-
dunt.*

Porrò fatalis series quæ eum vitæ eripuit, bello finem haud imposuit, sed peccatis humanis ita exigentibus atrociores casus invexit. Nimirum in unius morte bellum non desinit, & licet ab unius malitia sæpe incipiat, per plures sibi succedentes duces continuari solet. Galli diu ante diversa parte in Arthesiam irruerant, & Hesdinum celebrioris nominis propugnaculum jam adorti erant. Præsidarii in eo collocati ad octo militum cohortes, exceptis civibus, ac rusticis, non videbantur tantæ capacitati defendendæ sufficientes. hinc quo animosius oppugnationo procederet, Rex Abbervillam cum illustri Comitatu Procerum, accesserat. Cœptum est agi utrimq; magno conatu, magno partium periculo, damno; Hi salutem, illi victoriam spectare; hi hostes campo depel-

depellere, illi cives intra mœnia opprimere solliciti. Et jam irruptiones & eruptiones invicem succedebant, quum Cardinalis Hispaniarum Ferdinandus Lillieram appulit ut, si quo modo via daretur, Hefdinum obsidione liberaret. Fecissetque dubio procul, nisi hostes suffossionibus perfectis tutiori loco consedissent, quam ut è munimentis suis unico impetu possent ejici.

Nec hic stetit Gallorum ferocia. *Mense*
eodem fere tempore Theonisvillam *Iunio*
in ducatu Lutzenburgico, situ, natu- *Theonis*
ra & opere validam pariter obsidio- *villæ à*
ne clauferunt, & metatis, descriptis- *Gallis*
que castrorum stationibus, expu- *facta*
gnandam susceperunt, sed frustra *obsidio.*
conatus is fuit. Picolominæi exer-
citu, qui hætenus apud Iuliacenses
hybernauerat, illicò superveniente.
Præcesserat vigiliarum summus præ-
fectus Beeckius cum selecta manu
quem totus exercitus pone secutus
est, juxta Lutzenburgum lustratus.
Inde in hostem itum, & exploratis
diligenter castris in pugnam. Nemo
non Ducum strenue munus suum
implevit, Soyanus, Suifius, Gonza-
ga,

*Gallo-
rum a-
cies dissi-
pata an-
te Theo-
nisvillā.*

ga, & quem dixi Beeckius: itaque commisso prælio res alternante aliquandiu fortuna, tandem eo devenit ut Galli castris exuti, Cæsariani iis potiti sint oppido liberato. Ad numerum occisorum, quod spectat, sex circiter millia fuere: ad obtenta signa; omnia, qua peditum qua equitum intercepta: ad captivos; ad tria millia numerata sunt.

Dum verò hæc ad Theonisvillam gererentur, Hefdini obsidio vehementissimè continuabatur, & quam Galli, propugnacula suburbana, non absq; profuso fortissimorum militum sanguine expugnassent, intrepidus tamen in defendendo animos hætenus frangere non poterant: hinc rabies extrema minitantium, hinc octo pertinacissimi insultus, nihil aut parum commotis animis, propter rem malè ad Theonisvillam gestam. Et verò ne propter tristem rumorem milites conciderent, Rex ipse in Castra venerat, præsentia sua generositatem additurus. Quare etiam obsessi, deficiente jam nitrato pulvere, & plurimis præsidiariorum convulsis aut mortuis suprema

prema pericula declinantes, cum re-
ge honestissimis conditionibus pa-
cti sunt, & more militari oppido e-
gressi ad Bethunium securi perve-
nerunt. Quis credat? quadragies &
septies mille ictus tormentorum
Hesdinum exceperat, antequam de-
deretur, ita ut Rex ipse locum lu-
strare voluerit, & post mandatam
restauracionem, Lutetiam Parisio-
rum, quasi Triumphator abierit.
Cæterū Carolus Lotharingiæ Prin-
ceps, qui propter fidelitatem impe-
rio servatam tota provincia jam fere
exciderat, occasione deesse noluit, &
obtentio oppido Morhangico, qua-
tuor legiones inibi in præsidium
collocavit, cum quibus tamen Galli
quoq; congressi copiosā prædā ob-
tinuere. Videlicet fortuna quos de-
stituere incipit, eos vel per vices, vel
unico impetu crudelis nimium con-
ficit, non cessatura, priusquam ad
solidum exitium miseros devolve-
rit. Ne verò Vinariensis exercitus,
qui in Alsatia adhuc hærebat, capi-
te sublato aliorum respiceret, sexto
idus Augusti, muli duodecim cum
ingenti pecuniarum vi ad sexcenties
mille

*Hesdin
deditio.*

*Morhan-
gium à
Lotha-
ringo oc-
cupatur.*

*Magna
vis pe-
cuniarū
à Gallo
Basileā
secundo
mitti-
tur.*

*Cardi-
nalis Va-
letanus
vivi-
eximi-
tur.*

*Galli
novum
foedus
parant.*

mille Imperiales aestimata, Basileā à Rege Galliarū missi advenerūt, qua summa militibus satisfactum est, & fides eorum, novo hoc aureo vinculo, arctius obligata: quindecimo Calendarum octob. iterum sex milia Augustam Rauracorum intrarunt, qui octoginta millia duplicium coronatorum adduxerunt. ita sæpe nostra domi profundimus, ut foris aliena acquiramus: sed exiguum damnum nummorum est. Mors Cardinalis Valetani gravior hoc tempore Gallis accidit, altera manu Regis jam quasi præcisa. Inierunt tamē novum foedus cum Protestantibus Principibus, ut male cohærentes Duces Exercitus Vinariensis, sepositis æmulationibus, in concordiam reducerentur. Id verò Colmariae transactum est, & quia diffidentia ubique suspicionem invenit ita conventum, ut Germanis Brisaci custodia, Longevillano Duci suprema exercitus cura committeretur. Quid faciant inter se hostes, si unius corporis membra hoc modo dissentiunt? sed non mirum. Neque enim unquam sincere Galli cum Germanis,

nis, sectarii cum Catholicis convenient, quando illos naturæ levitas, istos religionis pravitas in transversum rapit, documentum Marchio Montosierius clarum dedit, qui Maftenium Tribunum oppidulo & arce Kintzhemiana, quibus à Duce Bernardo donatus fuerat, per vim & nocturnas fraudes ejecit.

Posthæc Vinarienses, jam quasi *Vinarienses* Alsatiæ domini, in Rhingoviam, *in Rhingoviam* abierunt cum quatuor legionibus, quo hætenus feliciter usi fuerant, *contendunt* verum objecit se illis Bavaricus exercitus, & affecutos in municipio Rudeshemiano magna ex parte concidit, paucis vel in arcem evadentibus. Nec tamen ita penitus attriti sunt, quin Bingium in Rheni ripa *1640. Plura loca occupant & sedē belli Bingii figunt.* oportuno loco positum postea occuparint & cautiores effecti nido securiori salutem suam commendarint: adiecerunt Openhemium & Altzenam loca qua vino qua Cerere referta, item Hattonis turrim murium fabulosa tyrannide celebrem. Verum instante denuo Bavarico Exercitu, Rhingovia relicta Treverensem

*Hispani
Bingio-
rum ten-
tant.*

rensem diœcesin ingressi, S. Wendenlini oppidum, & Cellam urbuculam frustra tentarunt. Inde in Wetteravia majores progressus fecere, occupato Castro Fridburgensi, Fussa rupis munitione, Geelhusio, Orbio, Budingio. Quin divisis copiis in tres phalanges, Limburgense territorium sub Ohimio Tribuno, Hadamariensem ac Dillenburgicam regionem sub Comite Nassavio, Hattembergensem, ac Marpurgensem tractum sub Rosa invaserunt. Habuit hæc res valde male Plessorum Principem, propter vicinum malum patientem, ideoque cum dictis Ducibus ratione exactionum, præscriptis legibus transegit. Atque in hunc modum Vinarienses hactenus ea loca possident, nequicquam tentato ab Hispanis Bingio, & tribus civibus de proditione suspectis, capite pœnam luentibus.

Dum interim Deus quasi indignatus tot bellorum, & tam innocenter effusi sanguinis, insolito terræmotu mortales ad concordiam adducere conaretur, contigit is in utraque Germania, quarta Aprilis
ante

ante auroram, adeo vehemens & horrendus, ut, si diutius continuasset, oppida, castra, templa, ædificia, penitus collapsura fuerint, ipsique homines, vitæ ac rerum jacturam subituri: sed brevitatis temporis damnum impediit, calamitates impendentes denuntiavit. Quas ut effugiamus, tremor iste terræ, tremorem animis injiciat, ut cogitemus Deum poenas debitas non abjecisse, sed seposuisse, quando sola poenitentia, & portenta ostensa eludere, & flagella intentata declinare possumus.

*Oritur
magnus
terramo-
tus in
Germa-
nia sup.
& infer.*

Arras, in Artesiæ ditione loco opportuno, situm est. Licet verò sub Hispanorum jugo & regimine ultra centum, quadraginta, & octo annos, armis, & omnibus rebus ad bellum necessariis instructum probe fuerit ut ferè inexpugnabile omnibus videretur, attamen à Regis Franciæ eò misso exercitu, tam acri obsidione cingebatur ut omnis aditus, introitus & exitus viæ omnes possessis, intercluderentur. Tandè, rebus ab Hispaniis sub Cardinale strenuè quoque & fortiter, infelici-
ter

ter tamen gestis, multis ab utraque parte occisis, virtus Francorum bellica prævaluit, oppidumque hoc celeberrimum & munitissimum, conditionibus deditum ab exercitu occupatum, & ita in Regis Franciæ potestatem & diu exoptatam possessionem redactum. Numerus utriusque partis, occisorum, captivorum, vulneratorum, tam officiorum, quàm gregariorum militum adhuc incertus, certum tamen, multos, imò plurimos illustri genere natos utrinque cecidisse. De hac vero expugnatione Parisiis in præsentia Turcici Legati solenniter triumphatum est. Non immerito igitur cum Poeta ita concludo: Ludit in humanis divina potentia rebus.

*Nunquam vera pax concludetur,
nisi prius serio bellum geratur.*

FINIS.

In Continuationem INDICULUS.

Arras obsidetur à Gallis, 17. expugnatur, 18. Arthesiam Galli intrant, 10. Bacchanalia Parisiis transacta, 5. Bavarici Vinarienses in Rhingovia concidunt, 15. Bernhardus Dux Vinariensis Thannum obsideri mandat, 5. ob victoriam Suecorum triumphat, ibid. contra Lotharingos tendit, 6. ejus morbus, testamentum, mors, 8. 9. Bingium Vinariens. occupant, 15. Hispani nequicquam tentant, 15. Brisaci occupatio Germania fraudi est, 1. Burgundia utraq; à Vinariensibus subjugatur, 4. 7. Burgundia descriptio, 2. Burgundorū lamentatio, 3. Carolus Lotharingie Dux Morhangium occupat, 13. S. Claudii oppidum à Vinariensibus expugnatur, 7. 8. Fœdus inter Gallos & Protestantes reparatur, 14. Francimons occupatur, 7. Gallus magnam pecuniarum vim Basileam mittit, 14. Galli extra suum regnum infelices, 1. sub Rosa ac Mullero opprimuntur à Lotharingicis, 4. Hesdinum obsidione claudunt, 10. deditione occupant, 13. Theonisvillam frustra obsident, 11. Arras expugnant, 18. Gallorum acies dissipatur ante Theonisvillam, 12. Germania periculum propter occupatum Brisacum, 1. Hatstenius à March. Montosierio possessione Kintzhemiana excutitur, 15. Hes-

*Hesdinum obsidione claudunt Galli, 10. ad
 deditionem adigunt. 13.
 Iouxana arcis Praefectus decollatur. 4.
 Lotharingia descriptio, 3. Lotharingici casti, 6.
 Morhangium à Lotharingo occupatur, 13.
 Pecuniarum vis ingens à Gallia Rege Basileam
 mittitur, 14. Pontifex Urbanus VIII. Im-
 perium Rom. tranquillare studet, 5.
 Rhingoviam Vinariensis ingrediuntur. 15.
 Terra motus ingens in utraque Germania, 17.
 Thannum obsidetur, 5. deditur, 7. Theonif-
 villa à Gallis frustra obsidetur, 11. Turris
 Hattonis tyrannide murum infamis à Vi-
 nariensibus occupatur, 15.
 Valettanus Cardinalis moritur, 14. Vinarien-
 ses in Burgundiam & Lotharingiam, 2. eo-
 rundem in Burgundia magni progressus, 7.
 Vinarienses à Gallico, demulcentur, 14. in
 Rhingoviam contendunt, 15. plura loca oc-
 cupant, & sedem belli Bingii figunt, ib. in
 VVetteravia magnos progressus faciunt, 16.*

Pag. 9. l. 15. locum. Pag. 16. l. 33. aspectum. pag.
 20. l. 1. liberis. pag. 44. lin. antep. recalutere.
 p. 54. l. antep. calculis. pag. 66. l. 25. praefecto.
 p. 76. l. 10. calcem. p. 77. l. ult. latera. p. 83.
 l. 4. praesidium eruptionem. p. 91. l. r. quingen-
 tos. p. 95. l. 19. Panico. p. 102. l. 13. aspectu.
 p. 105. l. 19. Ac. p. 106. l. 25. Stadam. p. 108.
 l. 10. numerum. l. 26. Iulia. p. 118. l. 9. resina.
 in marg. Cum damno. pag. 123. l. 8. Lenibus.
 p. 171. l. 1. Italia. p. 182. l. 12. proficiscebatur.
 p. 198. l. 13. exercitu. p. 200. l. 11. aggressus.
 l. 217. l. 20. peditum. p. 227. l. 23. indicasse.

Wassenberg, Eberhard,

Florus germanicus, sive ... commentariorum de bello, inter invictissimos
imperatores Ferdinandos II. & III. ... gesto, liber singularis Cum
indicibus locupletissimis

Hamburgum 1641

Eur. 1014 m

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10409461-9